

b. traven
isyan

isyan

İSYAN
B. Traven

DÖRDÜNCÜ BASKI

Bu roman 1973 yılında Başaran Bir Matbaasında
dizildi, Haşmet Matbaasında basıldı.

B. TRAVEN

İ S Y A N

Çeviren :
S. Salih Gör

HABORA KİTABEVİ
Nuruosmaniye Cad. Atasaray 106
Cağaloğlu — İstanbul

BİR

Chalchihustian ilçesinin yakınında bir yerde, Cuishin adı verilen kıızılderili bağımsız köylüler yaşırdı. İşte orada, Tsotsil kıızılderililerinden Candido Castro, karısı Marcelina de las Casas, iki küçük oğulcuğu Angelino ve Pedrito ile birlikte ömür sürerdi kulübesinde. Candido'nun işlediği yer ikibuçuk hektara yakın; kuru verimsiz, taşlıydı. Zor işlenip çok çalışma gerektiren bu topraktı, kendilerini besleyecek ürünü veren.

Kasabanın Jovel ve Chiilum bölgelerinin büyük toprak ağaları Finquero'lardı. Çekici sözlerle cılız, zavallı toprağını terketmeğe ve kendi çiftliklerinde ailece yerleşmeye zorluyorlardı Candido'yu; kışkırtarak.

Kendi özel topraklarında (Finca) çalışacak kerteğe düşen aileleri arayıp duran Finquero'lar, kıızılderilileri bağımsız köylerden çekip koparmak amacını güdüyorlardı. Sık sık dalaşırlardı bu yüzden. Ve Finquero'lar bu kıızılderililerle kavga ederlerdi. Her Finquero'nun o bölgelerde söz ve hak sahibi olduğuna ina-

nırlar, damgalanmamış danalar gözüyle bakarlardı kı-
zılderililere.

Bölge yetkilisi, siyasal kişiler ve diğer borusu
ötenler, hep zengin ve güçlü Finquero'ların yanını tu-
tarlardı. Doğaldı bu. Bağımsız yaşayan bir kızılderili
kabilesinin toprağını zorla ya da başka bir yolla kamu-
laştırmayı başaran yetkili, elde edilen hakları bir Fin-
quero'ya devrederdi ve toprağın sahibi kılardı onu.
Kızılderili kabilelerden birinin herhangi bir bireyi suç
işler ya da kendine suçsuz yere suç yükletilirse, veri-
len yüklü para cezalarını bir Finquero ödemeyi üzeri-
ne alırdı. Özel toprağı Finca'da kızılderilileri köle gibi
çalıştırmak üzere satınalmak için para cezasını yükle-
nirdi aslında ve ödeyeceğini bildirirdi yetkililere.

Doğuştan varolan köylü usluluğunun, soğukkan-
lılığını kolay yitirmeyişinin kazandırdığı yetenekle, ba-
ğımsız çiftçilik yapmayı uygun bulmuştu Candido.
Evindeki mutluluğu, toprağı ve işi etkiliyordu onu yal-
nızca.

Ranheria adı verilen kızılderililer bölgesi, tümü de
Tsotsil boyundan gelme beş aileden oluşuyordu. Öte-
kilerin de arazileri Candido Castro'nun kinden farksız-
dı. Kulübeleri zavallı bir görünüşte, kerpiçtendi. Ama,
gösterişsiz, yalın ve mutlu bir ömür sürüyorlardı ora-
larda. Koskoca Amerikan kıtasında yalnızca kızılderili
güçsüz köylülerin evleri böyle kerpiçtendi. Ve Candi-
do'yla birlikte hiç birisinde özel topraklarda gündelik-
çi olarak iş alıp, belki daha erinçli ve mutlu denebile-
cek bir yaşamaya varmak isteğı belirmiyordu. Patro-
nun emrinde çalışarak yağ tutmaktansa, özgür ve ba-
ğımsız yaşayıp, açlıktan ölmeyi göze alırlardı. Yar-
dımcı işçi (Peone) olarak çalışmayı neden aşağıladık-
ları sorulsaydı kendilerinden, belki de Luisiana'lı bir

zenci kadının dediğini derlerdi. İç savaş başlamadan, gençliğinde böyleymiş. Evde hizmetçilik eder ve pişeni yemek hakkına erişirmiş. Şimdi bir gecekonduya yaşarken onun bunun çamaşırını yıkıyor, geleceğine kuşkuyla bakıyordu. Çalıp çırpmadan yiyecek içeceği olmayacak, belki tutuklanacaktı bile bu uğurda.

Bir gün dediler ki «Ey teyze, köleyken sen, daha iyi değil miydi durumun?» «Öyle,» dedi, «o zaman çok rahattım kuşkusuz. Ama bugün daha mutluyum. Hey bayım, duygulara ilişkin bir durumdur bu, yaşamağa bağlı yani. Midesinden geçmez mutluluğun yeli herkeslerin!»

İşte burada, Cuishin'de de erinç, midenin doymasından önce geliyordu. Yoksa Finquero'nun emirlerini uygulayarak, canını malını Finquero'ya bağlamak; böylece kendini bir çeşit güven altına almak yerine bu sefil, zavallı yaşamağa katlanırlar mıydı hiç.

Kızilderili, yazgısına, tanrının ve de uluların gücünden daha çok inanır ruhunun derinliklerinde. Ne yapsa, etse kurtulmaz yazgisından. Yazgisının gücünü duyar. Ona karşı irkilir önceden; tüm insanlara özgü iç güdüsüyle. Yüce tanrıyla telefon bağlantısı kuracak bir ulu kişinin yakarılarının yararlılığına inanır, tüm silâhlarıyla yazgısına karşı savaşa girer.

Ama artık yitik bir yere vardığını anlar. Yazgisının etkisi belki gecikecek, ama onu eni sonu bulacaktır işte.

Candido'nun karısı Marcelina döşeğe düşmüştü. Kabiledeki ilâçların hiçbirisi etkisini göstermiyordu. İşte o zaman Candido içgüdü önsezisiyle, hayatının bir dönüm noktasına vardığını anladı.

Marcelina'nın karnının sağ alt yeri dayanılmaz ağrılar içindeydi. Karnının kabarı kabarırverdiğini ve mut-

laka patlıyacağını ileri sürüyordu. Kabilenin yaşlı ebesi, barsaklarının birbirine dolandığını, düğümlemiş olduğunu, düğümün çözülmesi gerektiğini söylüyordu. Peklik çeken fillere uygulanan güçlü ishal ilâçlarıyla düğümü çözmeği denedi. Buna rağmen, Marcelina inleyip oflayıp duruyordu öylesine amansız günahsız. Yana yöreye çekiliveren barsaklarının lime lime olacağını sandığını öne sürüyordu. Ebe, can çekişme ön belirtileri olduğunu söylüyor, Don Mateo'yu çağırmanın sırasındır, diyordu. Marcelina'yı dinsel törenlere görmek için gerekli tabutu, araç gereci Jovelto'dan getirmeliydi Mateo.

Bu karar hoşuna gitmemişti Candido'nun. Karısını seviyor ve böyle kolay yitirmeyi düşünmüyordu. Onu katırın sırtına yükleyip iyi bir doktora götürmeyi tasarlıyordu Jovel'de. Evdeki paralarını topladı bir araya. Onsekiz pesosu vardı. Doktorların papazlar gibi karşılıksız iş görmelerinin az rastlanır olduğunu bildiği için, az parayla bu tür hastalıkla uğraşmıyacaklarını da anlamıştı.

Hayvanın attığı her adım kadına dayanılmaz sancılar yüklüyor, iniltiye boğuyordu onu. Bu yüzden, yol kötüleşip inişli-yokuşlu oluverince, kadını sırtlıyor ve hayvanı yularından tutup çekiyordu. Ağrıyan karın bölümü, tüm bedeniyle adamın sırtına yapışıyor. Bu ise yarar sağlamıyordu kadına. Kimi zaman, ağrısı daha dayanılmaz olunca, yine katırın sırtına bindirsin istiyordu kendisini kocası. En sonunda hayvanın sırtını da istemez oldu. Öylece kalakalsın istiyordu orada.

Kocasından, kendisini yere bırakmasını, erinç içinde ölüme terketmesini rica etti. Ölümün yaklaştığını ve ölümden kurtulamıyacağını sezinlediğini söylüyordu.

Yarım saatlik bir mola için durdu Candido ve kadını uzatıp bıraktı yere. Yolun yanındaki ince yoksul yatağında akıp duran derenin ılık suyundan getirip, kuşkuyla ilişti kadının yanına. Jovel'deki pazardan köylerine dönen bir bölük kızılderili belirdi o sırada. Aynı kabileden ve o yörenin bağlı olduğu aynı dinsel örgüttendiler.

Dinlenmek için çömeldiler, dereden su içtiler.

«Nereye gidiyorsun Candido?» dedi adamlardan biri. «Pazar biteli çok oldu.»

«Marcelina'nın karnı o değin ağırlı ki, yakında ölüverecek belki de. Jovel'de bir doktora götüreyim dedim onu. Dügümlü barsaklarını çözebilirsin diye. Sırtımda taşıyamıyorum; bağılıyor, sızlanıyor. Hayvanın üstünde de oturamıyor artık; sancısı o değin korkunç karnının. Yarı ölü gibi şimdiden, ölmesini bekliyorum ben de burda. Ölünce hayvanın sırtına yükleyebilirim, eve götürürüm. Yazık, o kadar genç ki, o değin iyi. Evimizin ve toprağın çalışkan kadını. İki yavrum annesiz kalacaklar artık!»

İçlerinden birisi «Bu kadar kolay bırakma onu Candido. Marcelina ölmeliyse elbette ölür. Ama ölmeyecektir belki şimdi. Sana yardım edebiliriz. Bekle bir dakika!» dedi.

Adamları çağırdı yanına. Konuştu onlarla. Sonra yanına varıp Candido'nun «Marcelina'yı, Jovel'e doktorun bakım yerine kadar omuzlarımızda taşırız biz. Usulca ve özenerek yürürüz, bir şey duymaz, nasıl taşınması gerekliyse taşırız öyle.» dedi.

Candido tek söz etmeden onayladı başıyla.

Adamlar dalları kesip, soyup böldüler. Portatif bir taşıma aracı yaptılar. Dalları, odunların arasını ağ gibi döşediler ve bu döşeğe yatırdılar Marcelina'yı.

Satın aldıklarını, evlerine dönen kadınlara, çocuklara verdiler.

Ağrıdan baygın düşen Marcelina olan biteni anlamıyordu.

Akşamın gecinde vardılar Jovel kentine. Doktora götürdüler hastayı. Karnın ağrıyan yerine baktı doktor ve sonra «Hemen ameliyat olmalı. Karnını yarıp, apandistini almalıyım. Oniki saate kalmaz ölür yoksa, almazsam o bölümü. Ne verebilirsin bu iş için, Chamulito?» dedi.

«Onsekiz pesos, doktorcito patroncito, bayım, doktorcuğum!»

«Yapma Chamulito, tutarı nedir bunun düşündün mü hiç? Pamuk, alkol, iyot eder yalnızca onsekiz pesos. Ne yapabilirim ben onsekiz pesosla? Kloroform on pesosa patlar bana.»

«Pero, por el amor de Dios, vay sevgili tanrım, oy oy! Doktorcito Jefecito, bir köpek misâli ölsün diye bırakamam ki ben karımı ama!»

«Dinle bak Chamulito. Tanrı sevgisi kiramın geri kalanını, elektrik paramı, hırdavatçıya, fırıncıya, kasaba, terziye olan borcumu öderse eğer, seve seve tanrı sevgisi adına ameliyat edebilirim karını o zaman. Biliyor musun ki Chamulito, vereceğin paraya ve güvenceye ne kadar gereksiniyorum ben. Ama tanrı daldan düşen serçeyle ilgili, borç içinde yüzen doktorla değil. Okul hayatımdan bu yana, hâlâ ödeyemediğim borçlarım var. Çünkü doktor çok burada ve paralı hasta az.»

«Ama karım ölecek, ameliyatı yapmazsanız.»

«Parasız ameliyat yapmak yüzünden açlıktan ölürüm ben de. Dinle beni şimdi Ameliyat üçyüz pesosa patlar. Ama görüyorsun ki gâvur değilim. Bilisiz bir kı-

zılderili kadını bile kalpsiz davranarak ölüme terketmem, eğer elimden bir şeyler gelirse onun için. Ameliyatı ikiyüz pesosu yapacağım. Rezalet demektir bu. Fiyat kırma yüzünden hekimler birliği kınayabilir beni. Evet, ikiyüz pesos. Bu ikiyüz pesosu üç saat dolmadan getir, yoksa değeri kalmaz ameliyatın.»

Bu sırada Marcelina, hekim evinin önündeki sü-tunlu avluda sıranın üstünde yatıyordu. Kendisini getiren adamlar yakınında oturmuşlar, yarı gürültülü söyleşerek sigara içiyorlardı.

Ne yapabilirlerdi şimdi? Evlerindeki paraların tümünü birleştirseler, ikiyüz pesos tutmazdı. Koyunlarını da satsalar bu arada, yine de toplam ikiyüz pesosu bulmayabilirdi.

İkiyüz pesosu nereden, nasıl bulacağını düşündü durdu Candido, çıkaramadı. Şu sıkışık anında ikiyüz pesonun gökten yağabileceğine ise, inanmıyordu.

Fiyatı kesinleştirdikten sonra yoklama yerinde başkaca hasta görmeyince, köhne şapkasını aldı sildi, başına geçirdi ve sokağa çıktı doktor. Evler yine eski yerlerinde midir, bilmek ister gibiydi, görmek yeniden. Kantinde dedikodusu yapılmağa değer dişe dokunur bir olay geçmiş midir acaba son üç saatte kentte bir de.

Belki de Dona Adelina, kocası Don Pablo'nun iki gecede bir, bir bir-buçuk saatini kocası dört ay önce ölen tatlı dul Dona Pilar'ın yanında geçirdiğini öğrenmiştir en sonunda .Alçakça bir işti bu. Evli Don Pablo'yla kırıştırdığından kınanmıyordu Dona Pilar. Evren nimetlerine ve eğlenceye kendini salıvermesi için, kocasının acısını yüreğinde taşıyarak hiç olmazsa bir yıl beklemeliydi. Dona Adelina dışında herkes, bu gece-

leme olayını biliyordu. Kentte sözü edilecek yeni bir olay, sokak çatışmaları yoktu o sıra; ev çökmelerini saymazsak arada bir oluşan. Bu yüzden tüm kentliler Dona Adelina'nın bu büyük olayı öğrenmesini; evren nimetlerinden yararlanan, gerçek hak ve mutluluğa en yakın kişi olmadığını bilmesini istiyorlardı.

İster kantinde iki erkek, ister pazarda ya da ev kapısı önünde iki kadın karşılaşıp hava lâflamağa uygunsa soru hazırды «Dona Adelina bu ayıp şeyi öğrenmemiş miydi hâlâ?» Kimse bu durumu alçaklık olarak tanımlamıyor, gece ziyaretlerinde kurallara aykırı bir şey görmüyordu. Şunu biliyordu herkes açık seçik olarak: Dona Pilar doğal hakkını kullanıyordu, komşularsa açığa vurmak istemiyorlardı bunu. Ve Dona ilgilenmiyordu bile. Halkın istediği, skandalın tadına varabilmektir. Dona Adelina'nın onurunun yıkılması, evet buydu skandal. Kentlilerin kuşkusu ise şuydu: Dona Adelina çoktandır biliyordu durumu ama, skandalı kaçındığı için, herkesin umudunu bağladığı acıklı güldürü gerçekleşmiyordu.

Alanda dolanıp, iki comitecos'u (bir içki) birmiş gibi içeceği kantine varıp, kim var kim yok bakmadan, yöneldi eczaneye. Amacı en iyi dostu ve iş arkadaşı eczacı Don Luis'ye «Buenos Noches» demekti. İyi dostsalar eğer, işleri ikisinin de tıkırında yürürdü. Düşman kesilirlerse birbirlerine, müthiş düşman, hastalar kötü yağ bağlar ve yaşlanırlardı. Alman ilâç fabrikaları, işçilerine yol verirdi o zaman.

Doktor gidince, şaşkın kalakaldı Candido. Sokağa çıkıp, doktoru izlemeğe karar verdi bir ara. Başka doktor aramak aklının ucundan geçmezdi. Fiyat denince, hepsi de aynı doğrultuda oluyorlardı. Bir vakitler yakın komşuları ve öteki köylüler, doktor denince

Pablo'ya giderlerdi. Hısımlarından birine bakarken, ölüvermişti elinde. Değiştirdiler hemen. Sonra, başkasını sınıdılar. Bir tanıdıkları, onun elinde de ölünce sınımayı sürdürdüler başkalarında. Aylar geçiyor, sıradaki doktorlar tükeniyordu doğal olarak. Bu kez kabilenin tüm kişileri baştakine gidiyordu yeniden; içlerinden birini yeni bir karayazı bulana değin. Kızılderilileri istemezlik etmezdi kentin doktorları. Çünkü paralarını hemen öderlerdi. Borç vermezdi kimseler onlara. Nasıl ödemesinlerdi parayı! Bir kızılderili bakım yerine girer girmez, doktor kendisine, nesi olduğunu, derdini sormadan, bir pesosunu; ya da indirim yapılmışsa yarım pesosu, bazan altı realeyi (ki pesonun dörtte üçüdür) masaya koymak zorundaydı. Çok kızılderili hastası bulunan bir doktor maddi yönden Ladino adı verilen Meksikalı'lara bakan doktordan daha iyi durumda olurdu. Ladino'lar iyi para verirler ama, ancak üç yıl sonra ödentileri biterdi; o da nasıl! Ayrıca doktor parasını istediği için sürgit, homurdanıp dururlardı. Bir başka kez başkasına giderlerdi.

Candido karısını doktorun bakımevinde bir dostunun gözetiminde terketmişti.

Yürüyor, nereye yönelmesi gerektiğini bilmiyordu. Akıllı fikri ölüm döşeğindeki karısındaydı. Eczacıya karısı için ne gibi bir ilâç vereceğini sormak dileğiyle, ilerdeki eczaneye gitti; onsekiz pesosuyla sağaltıcı bir ilâç alabileceğinin belirsiz umudu vardı içinde.

«Ne istiyorsun Chamula?» dedi Don Luis. «Amonyak mı, camphor mu?»

«Hayır, yaramaz bana onlar. Karımın şu yanı ağrıyor da» diyerek hastalık olayını söyledi, anlattı.

Söyleyeceğini söyledikten sonra olanları anlatıp, bekledi. Eczacı namuslu bir kişiydi elbet. Bu durumda

verecek ilâcı yoktu; ancak ameliyat iyileştirirdi onu.

«Doktor burda bak, konuş onunla!» dedi Candido'ya. Son dört saatin olaylarını öğrenmek için geldiği dükkândaydı doktor da.

«Chamula'yı tanıyorum.» dedi. Karısı bakımevimde benim. Apandisiti var. Üstüne buz koydum. Çok işe yaramaz ama. Ameliyat etmezsem, götürür onu bu illet. Ama ameliyat edemiyorum, bunun ancak onsekiz pesosu var.»

«Bu parayla olmaz, yapamazsınız, doğru!» dedi eczacı gülererek. «Pamuk, gazlı bez ve kloroform parası bile geçer onsekiz pesosu.» diye ekledi sonra.

«Chamula'ya demiştim ben açıkça.» dedi Candido'ya yönelerek doktor. «Karını kurtarabilmem için sana ikiyüz pesos verecek kimseyi tanımaz mısın burada?»

«Bana kim verir ki ikiyüz pesos ödünç parayı?» Ne umudu vardı, ne de böyle bir şeyi düşünüyordu Candido, umursamaz davranışıyla. Yalın, gösterişsiz deyişinde şu gerçeği ortaya koyuyordu sanki «Bu budur; bense değiştiremem sonucu!»

«Kahve işçiliğine ne dersin, Soconusco'ya gitmeğe yani; sözleşme yapıp. İşveren ikiyüz pesos avans verebilirdi sana.» diye öneride bulundu eczacı.

Başıyla olmazladı Candido. «Soconusco'ya gitmem. Almanlar var orda. Kahve işlerini onlar yönetiyorlar. Korkunçlar ve bir kızılderiliyi bir itten aşağı tutarlar. Hayır, gitmem oraya!» dedi.

«Yardım bekleme öyleyse boşyere Chamulo. Karın ölecek belki de.»

«Evet, evet patron!» diyerek tanımadığı bir kadın söz konusuymuş gibi, garip garip konuştu Candido. Sırtını kapı pervazında kazıdı sürterek, saçları yalpa-

landı sağa sola, nice ve hüzünlü ışıklar saçan lâmbaların zayıfça aydınlattığı sokağa tükürdü.

Eczacı ellerini tezgâha dayamış, ağzında sigarasını döndürürken tembel-ağır, alanın kuzeydoğu köşesine çıkan yolu süzüyordu o sırada. Doktor, işsiz - yorulmasız geçirdiği bir günün tatlı tembelliği içindeydi. Tezgâha sırtını yaslamış, dirseklerini arkaya kıvrıp, sağ bacağıyla sabahdanberi dükkânda açılmış duran bir kutunun üstüne basmıştı.

«Yaşlıbunak Dona Amalia ne zaman boylayacak tahtalı köyü acaba?» diye sordu eczacı sıkkın isteksiz.

«Dona Amalia mı? Hangisi ola ki?» dedi doktor.

«Rahim kanseri olanı diyorum.»

«Valla, tıbbın dediklerine ve tıp tanrısı yılanın kehanetlerine bakılırsa, Dona Amalia on yılı geçkin bir süredir ki ölü. Ve de toprakta! Ama hâlâ ortalıkta fin gatıp duruyor ve günlerini zırlıtlı geçirip gidiyor. Kızının kocası olan ayyaş ve aylâklar şahı adama kızıyor durmadan. İşte bu olay, tıp biliminin üçbin yıl önceki yerinde saydığı gibi bir savın yeni bir örneğini doğrular görülmektedir. Benim görüşüm budur işte, ne yalan söyleyeyim!» dedi doktor. Daha ekleyecekleri vardı ama, bilgiç sözleri apaydınlık eczanenin önünde, en ışıklı yerde bir adamın belirmesiyle yarıda kalıverdi.

«Vay, Don Gabriell!» diye bağırdı doktor. «Nerden geliyorsun? Geziniyor musun, eğlenceye mi gidiyorsun yoksa ha, eski dost.»

Don Gabriel, girip girmemek konusunda kararsızdı. Durakladı bir süre. Sonra, içeri girip bu tutarsız gevezeliğe katılmak kararını verdi. Taş basamaktan tökezleyerek içeri girdi ve «Buenas Noches, cabaleros!» dedi. İşaret parmağıyla keten şapkasını ensesine

iterek, sızlanır gibi «Anasını avradını böylesi işin. Monteria çekini tediye etmeğe geldim buraya. Ama Don Manuel'in yeterince nakit parası yok elinde.»

«Banka çekini sana verebilir ama!» dedi eczacı

«Öyle, öyle. Yapabiliyor ve istiyor da bunu. Fakat benim gereksinmem, dinero en efektifo, nakit paraya. Paraysa altı gün sonra gelecek ancak. O kadar süre beklemem gerekiyor. Yere batsın, zaman boşa gidiyor hep böylece.»

«Neşelerinizi biliyeyim durun yeniden. Hele hilesiz hurdasız bir eczacı kokteyli yapayım, kendimiz bulalım bir, ötesi yok!» dedi eczacı ve dinsel ilâç diye tanımladığı reçeteyi yapacağı bölmeye, tılsımlı hapı karıştırıp, büyülü içkiyi çalkalayacağı o yere yöneldi.

«Chamula ne istiyor ki?» diye sordu Don Gabriel, doktorun uzattığı sigarayı alırken.

«Karısı apantisitin en eveğen döneminde ve ameliyatı gerekiyor orasının. Kendimi ikiyüz pesoscuk uğruna eziyete sokup, apandisitten kurtarayım onu dedim. Ameliyat edilmezse, yolcu'dur. Ama yere batası ikiyüz pesosu nereden bulsun Machacho, bulamıyor.»

Don Gabriel'in ilgisi artıyordu gitgide.

«Ciudad'da, sana ikiyüz pesos borç verecek bir tanıdığın yok mu hiç?» diye sordu.

«Hayır, Jefecito, hayır!» dedi Candido ve tükrüğünü fırlattı sokağa. Sonra, kabaca sarılı sigarasından derin bir soluk çekti ve odaya kapanmış gözüyle baktı.

«İkiyüz pesos borç verebilirdim sana, inan Chamula. Elli pesos fazlasıyla hattâ. İki şişe rakı alır, hasta karını buraya taşıyan dostlarına sunardın artanıyla. Hem sanırım onlara teşekkür borçlusun!» Kimselerin istemediği bir kara parçasını armağan edermiş gibi bir

tutum takınmıştı Don Gabriel. Ve sanki, bu kara parçasının hiç değilse bir bölümünü almak isteyen bir yoksul kızılderiliye rastladığından dolayı, çok mutluymuş gibiydi.

Okur yazarlığı yoktu Candido'nun. Kendisini soydaşlarından ayırıcı, öne itici bir özel yeteneği de yoktu. Ama, bilimsel öğretilerden belki de değerli olan basit bir hayat felsefesine sahipti. Edindiği denemelerle, konuşanın sözleri arasında gizli olanı anlardı hemen. Başka insanlarla ilişkisinden elde ettiği bilgiler ekliydi buna: özellikle Ladino'larla. Bir Ladino, sana bir pesos verir, ama on pesos alırdı geriye senden.

Sözü keseyim, bitsin bu zırlıtı diye düşünürken : «Beşyüz duros verseler yine gitmem Soconusco'ya, Almanların yanına, patron, gitmem!»

O sırada eczacı, özel odasından çıkmış geliyordu. Büyük bir bardağa koyduğu büyülü içkiyi sallıyor, çalkalıyordu. Gözlerini kırıştıra-oyната «Caballeros, şu küçük kokteyle bakın. Bir hafta unutamazsınız tadını. İnanın bana. Yirmibeş pesos verseler satmam formülünü. Aslı, çiçek suyudur. Kokulu Hint ilâcı katılı içine biraz. Ama ne karışık, ne değişik bir çalışma ister bu içki, bilin yani!» dedi.

Dükkânın orta yerindeydi Don Gabriel şimdi. Büyümlü içki vızgelirdi. Yağlı bir kazanç belirmişti önünde. Büyümlü içkiler mideyi oylarlar. Ama yağlı bir kazanç, ruhun avuntusudur.

«Soconuco'da. Almanların orda kahve devşirmek mi?» Don Gabriel'in şaşkınlığı yüzüne vurmuştu. «Muchacho, mantino mio, kardeşim, kahve işçiliğinden kim sözetti sana? Orda kazanç yoktur Muchacho. Almanlar korkunç kişiler, hep kırbaçlar dururlar, bir iki kuruş uğruna eşek gibi çalışan zavallı muchachoları!»

«Doğru patron!» dedi Candido. «Ya peki kahve işine gitmezsem, ikiyüzelli pesosu nerden, nasıl elde edebilirim ben?»

«Monterio için bir sözleşme belgesi vereceğim sana Muchacho.» Don Gabriel usul usul sigarasını sarıyordu. «Bir confiador gösterirsin, bir kefil yani. Karını buraya taşıyan dostlarından biri seni sever kuşkusuz ve sana kefil olur. Adını ve oturduğu yeri söyle bana, sözleşmeyi yapayım. Sonra hemen sayıvereyim eline ikiyüzelli pesosu!»

«Hadisene, çabuk ol!» dedi eczacı. «Karının apan-disiti iki saat içinde kesilip atılmazsa, sabahın alaca vaktinde karını toprağa gömmen gerekeceğini söyledi ya doktor sana, be adam. Karısız mı kalmak istiyorsun yoksa?»

«Ve çocukların da anasız kalacaklar.» diye ekledi doktor. Alışveriş önemliydi, bu arada onun için de. Niye düşünmesindi hem.

Candido yoğun bir düşünceye dalmıştı; öneriyi kabul edip etmemek arasında bocalarken. Bu durum yalnız kendisinin başına mı gelmişti yani. Daha nice-leri vardı. Doktorun uyarısı, çocuklarına ve toprağına doğru çevrilen düşüncelerini allak bullak ediyordu. Bir karış toprağına karşı duyduğu sorum, çocuklarına olan surumuyla birdi sanki.

«Monteria'ya göçersem, karımla çocuklarım ne yaparlar yapayalnız sonra?» diye sordu. Çoluk çocuğu yalnız bırakmamak fikri, sözleşmeyi imzalamamaya itiyordu onu. Karısının ölümünü tanrısal yazığıya ve kutsal varlığın dileğine yüklemekle, ölümünden doğacak tüm sorumdan kendini kurtaracağı kanısındaydı.

Fakat Candido, Don Gabriel'in alışverişteki ye-

teneğini hesaba katmamıştı. Candido'nun kaçmağı umduğu ağın deliğini, çok iyi görmüşdü o.

«Karını ve çocuklarını yalnız bırak diyen oldu mü sana Chamula?» El kol hareketleriyle, şaşkın şaşkın kaldırdı kaşlarını Don Gabriel. «Böyle bir şey demedim sana, demem de!»

Tam konuşmaya hazırlanırken, Don Gabriel'in soru dolu bakışlarıyla karşılaştı Candido. Mucizeye inanmazdı. Ama ameliyat parasını bulabileceği bir çıkar yol vardı belki de bu sıkışık durumda. Köyünde kalıp, ailesiyle sürdürebilirdi belki yine eski yaşayışını. Zordu, ama niçin olmasındı, niye gerçekleşmesindi bu. Daha başka şey sormasına vakit kalmadan, konuştu Gabriel «Çok basit chamulito, karını ve çocuklarını da birlikte götürürsün Monteria'ya ,olur biter.»

Bu çözümü düşünmemişti Candido hiç. Şaşakaldı. Geri dönülemeyeceğini anladı o saat. Bir vuruşta yeni vermişti kendisini. Ağdaki son delik de kapanmıştı.

Hemen işe girişti Don Gabriel, ona zaman bırakmadan. Adını ve oturduğu yeri sordu, kabilesinden birinin adını ve oturduğu yeri sordu sonra, kefilini yazmış oldu böylece. Küçük not defterine geçirdi isimleri. Sonra gömleğinin altındaki deri kemerinin tokasını çözdü ve çekip çıkardı dışarı. Deri bir kırbaydı bu. At üstünde uzun yolculuğa çıkan tacirlerin, hayvan satıcılarının ve köylülerin yaptıkları gibi, parasını saklardı Don Gabriel içinde onun. Bu kırbayı çıplak bedenlerine tokalarlardı onlar. Geceleyin çözmezler, tokanın üstünde uyuyuverirdiler.

Elli gümüş pesos çıkardı kemer çıkından, para yığınının masaya bıraktı, bir bir saydı sonra «İşte elli pesos avans sana. İkiyüz pesosu da, doktora söz, yarın vereceğim. Tamam mı doktor?»

«Tamam, aceptado!» dedi doktor ve eczacıya dönerek : «Tez reçeteyi yapın bana, hadi Don Luis!» diyerek, bir kâğıda kargacık burgacık bir yazı yazdı, eczacıya verdi.

«On dakika sonra yollarım bunları. Eh, artık kokteyli yudumlamak için soluk alabiliriz. Bu kadar emek verdim, yeteneğimi kullandım bu iş için, ürettim kendim. Hadi caballero!»

«Fena değil» dedi Don Gabriel ağzını şapırdata şupurdata; bir çekişte diktikten sonra bardağı.

«Şerefe, şerefe!» diyerek güldü, içti doktor da. Diliyle, boşalan bardağı yaladı sonra.

«Birer bardak daha çıkar hepimize içerde var,» diyerek, boş bardakları aldı eczacı. Doldurmağa gitti.

Kokteylin şerefine övücü türküler yakan caballeroslar, içkiyi yapanı kutluyorlardı. Candido'ysa kırmızı yünden kuşağına parayı yuvarlayıp, sarmakla uğraşıyordu kendinden geçmiş bu arada. Parayı güven altına alıp, sakladıktan sonra, vedalaşmadan sıçradı kapıya doğru, karanlığa dalıp kayboldu.

Doktorun bakımevine varınca, arkadaşlarını oturmuş, karısının başucunda beklerken buldu. Uyuyakaldıklarını sandı. Bir arada kümelenip oturarak, çevreye alıkça bakınmak, halkının ve dostlarının alışık olmadıkları bir durumda. Güneş kızılderilileri kümelenerek bir arada olduklarında, aralıksız söyleşiye dalarlardı. Yarı geceye değin çene çalarlar, uyuduktan sonra bile her yarım saatte bir uyanırlar, yanlarında uyuyanı kaldırıp söyleşiyi sürdürürlerdi yine. Sabahleyin gözlerini açar açmaz aynı dırdıra daldılar.

Susan dostlarına yöneldi Candido. Belli belirsiz seçiyordu onları. Avlunun karşısındaki odada, bir pencere kenarına konmuş küçük petrol lâmbasıyla aydın-

lanıyordu avlu yalnızca çünkü.

Adamlara yanaştı iyice. Karısının çevresine oturmuşlardı. Olanı hemen anladı. Çömeldi, yanındakinin omzuna usulca dokundu, yorgun sesiyle : «Ne zaman terketti beni?» dedi.

«Yarım saat kadar önce. Uyandı, inledi (Oy Candido'm, kocam benim, nerdesin?) dedi ve sonra uzandı upuzun öldü.»

O sırada doktor cümle kapısını geçip eşiğe yönelmişti. Islık çalıyordu. Kızılderililerin bulunduğu avlunun oraya seslendi «Bakım odama getirin onu. Ameliyat edeceğim şimdi hemen.»

Hızlı adımlarla bakım odasının kapısına yöneldi. Kapıyı açıp, avluya doğru seslendi : «Hey Rodolfa, kurbağa suratlı uyukucu kız, altı mum al gel hemen, yerleştir boş şişelerin üstüne. Ameliyat yapacağım. Sıcak su da getir. Bir kova dolusu olsun. Yalگو prontito, çabuk ol biraz!»

«Hemen doktor, uçuyorum!» diyerek ses verdi kız bir köşeden.

Genişçe açtı doktor bakım odasının kapısını. Masanın üstündeki çirkin görünümlü, bir parçası kopuk emaye şamdandan bir mum alarak yaktı. Küçük, camlı bir duvar dolabında, üstlerinde kuru kafa etiketleri bulunan kahverengi ufak şişeler vardı. Bu şişeler, hastaları üzerinde derin bir izlenim yaratıyordu. Onun için, bunları her zaman ön yüzde tutardı. Küçük dolabın alt rafında, ziyaretçilerinin gözüne çarpsın diye yerleştirilmiş doktorluk malzemeleri vardı. Bir dişçinin pens, kıskaç, cımbız gibi gereçlerine benziyordu bunlar, bir cerrahinkilerden daha çok.

Bu malzemelerin nikellerinin yer yer düşmüş, çoğunun paslı olduğu görülüyordu yakından bakılınca.

Küçük çizgileri olan, tozlu ve kirli bir bezle örtülü masanın üstünde daha bazı gereçler vardı. Bir doktordan çok, bir nalbanda yarayacak sanılırdı bunlar ,kaba görünüşleriyle. O güzelim nikelleri yokolmuştu şimdi. Dolapda korunan malzemedен daha hor bakıldıkları, su yedikleri için, pasları kalındı bunların. Ayrıca tozdan, sinek pisliğinden, çamurdan geçilmiyordu üzerleri. Kalın bir zımpara kâğıdı gerekti iyice zımparalamak için paslarını.

Doktor sigarasını tellendirdi. Sonra küçük dolabın yanına giderek etiketi üstünde büyük büyük «Hennessy» yazılı bir ilâç şişesini aldı oradan. Mum ışığında inceledi içindekini. Bir su bardağına yarıya değin doldurdu. İki yutuшта yuvarladı gırtlğından aşağı. Şapırdattı ağzını, boğazını temizledi ve yarı yüksek sesle «Avradına yandığımın işi! Yeni bir şişe almam gerek artık yarına. Sıcak zeytinyağı gibi iniyor aşağı. Yoksa ara sıra buraları süpüren muchacho kurbağası azar azar içiyor mu bunu. Üstüne - zehirlidir - etiketi yapıştıracağım. Güven içinde olurum böylece.» Sert sert öksürdü ve üstünde pens, kısıkaç, bıçak ve törpü gibi nalbant gereçleri duran masaya yanaştı. Eline aldı bir ikisini kirli bezle oğmağa başladı.

İşini yarılarnıştı ki, döndü birden, hastasını düşündü. Kapiya yöneldi : «Canınız cehenneme gitsin, hasta kadını getirecek misiniz, getirmeyecek misiniz be. Ne oluyor orda ulan?» diye bağırdı.

Cevap gelmedi. Şamdanı alarak, avlu boyunca yürüdü. Kızılderililerin sessizce kadının çevresinde oturdukları yere kadar gitti.

Adamlar konuşmadan baktılar ona. Eğildi, ışığı tuttu kadının yüzüne, yanaklarına dokundu, gözkapaklarını açtı ve sonra «He, heey! Yapacağım kalmamış

benim artık!» dedi.

Şaşırdı. Kadın tarafından aldatılmış duygusuna kapıldı. Yine, belki bir yararım dokunabilir düşünce-siyle, elini kadının çıplak bedenine daldırdı. Göğsü geldi eline kadının. Elini daldırmasıya geri çekmesi bir oldu. Mumu yakına getirip, sert sert çimdikledi kadının yanaklarını.

En küçük bir renk değişimi olmadı.

«Niye daha erken gelmedin, ha!» dedi. Kendini toparlayıp şamdanı kaldırırken çiğ çiğ baktı Candido'ya.

«Tam zamanında geldim ben, doktorcuğum.» diyerek, ince bir sesle savundu kendini Candido.

«Lânet olsun, şeytan alasıca. Kes sesini! Evimden defolup gidin, götürün çabuk onu burdan!»

«İzin verin, doktor! Hayırseverliğinizi esirgemeyin. Götüreceğiz onu eve taşıyacağız.» Karısının yüzünü okşadı, yün hırkasının göğsünü örten yerini örttü yüzüne kadının. Çıplak göğüsleri biraz açıkta kaldı böylece.

Arkadaşları, üzerlerinde kadının yattığı iki keten hasırdan birini çekerek, bedenine örttüler. Sonra cesedi sardılar ikincisine; bir ağaç gövdesi gibi sardılar, bağladılar. Tüm bedeni paketleyip, sarmaladılar. Kaldırdılar cesedi, üzerinde getirdikleri gösterişsiz taşıyıcıya yatırdılar sonra.

Candido öne geçip, kapıyı açtı.

Yola revan olurlarken, doktor bağırdı «Hey, Muchacho, borcunu ödemedен gitmek istemezsin herhalde, ha!»

Candido döndü «Unuttum, doktor! Bağışlayın. Borcum nedir acaba?»

«Beş pesos önbakım, beş pesos da asılbakım için; olsun, ölmesin değişmez bu!»

«Özür dilerim doktor ama, onu iyi etmediniz siz. Ona yardım için hiç bir şey yapmadınız hem.»

«İyice baktıktan sonra ona, ameliyat gerekir demedim mi sana?»

«Evet, Jefecito ,yaptınız bunu!»

«Bu, çalışma değil midir sence yani?»

«Elbette, kuşkusuz öyledir doktor. Ama çalışmanız değersiz kaldı. Karım öldü işte. Bakın, ölü işte, öyle değil mi?»

«Dalaşacak vaktim yok seninle. Başka işlerim var yapacak. Ya borcun olan on pesosu ödersin, ya da tutuklarım seni.»

Doktor elini uzatmış, son sözünü söylediğini belirterek, elinin doldurulması gerektiğini demek ister gibiydi.

Candido yün kemerini çözmeğe başladı hemen. On pesos çıkararak doktorun eline saymağa başladı.

Pazarda, cılız tarlasının üretimini sattığında kazandığı tek pesosun kendisine ne ağır çalışmalara mal olduğunu düşünün düşünün tek tek sayarak tartıyordu elinde her pesosu. Dostlarıysa, dürülü cesedi çıkarıyorlardı dışarı.

Sokağa çıkınca, kendini bekler buldu onları.

Cenaze gereçleri satan mağazalar gece gündüz aralıksız açıktı. Çünkü burada iklim, en geç oniki saat içinde gömmeği gerektirir ölüyü. Bazan daha da kısa zamanda. Bu yüzden tabut satın alacağı bir dükkân bulması işten değildi Candido'nun. En ucuzu, tahtaları rendesiz, dört köşe bir tabuttu. Rengi siyahtı. Tabut yapılan yerin sahibi, ustasına tabut başına altmış centavos ödediğinden, renkten kısıntı yapmak zorunluğ-

nu duymuştu. O değin inceydi ki boya, sorma gitsin. Çıplak tahtaların yanından yöresinden ii görünüyor, ışıklar doluşuyordu buralardan içeri. Alt yüzü boyasızdı tabutun.

«Ederi dört pesos onun,» dedi dükkân sahibi Candido'ya.

«İyi, alayım bunu.»

«Ama bu kısadır karına,» dedi adam, Candido'nun paralı olduğunu sezince. Pahalı bir tabut satmayı düşünüyordu ona.

Arkadaşlarından biri cesedin boyunu ölçtü eliyle. Sonra da tabutun boyunu. «Boyu boyuna uyuyor tabutun,» dedi. Candido'ya.

İyi bir alışverişten yoksun kalabileceğini sezince dükkân sahibi, Candido'nun omuzuna dokundu dostça ve hüzünlü bir sesle : «Dinle hele bir, chamulito, sana çocuklar veren kadını böylesi basıdın basidi bir tabutla gömdürmeği istemezsin sanırım, ha! Kutsal Meryem karını böylesi çirkin bir tabutta bulursa ne der senin için sonra! Belki de bu yüzden karının yanından uzaklaşır ve onu alıp birlikte göğe götürmez. Kötü günahlılar gibi göğün kapısında ayakta bekler durmasını istemezsin sanırım sevgili karının. Berbat adamlar ve katiller gibi. Satın almak istediğin bu tabut, sokakta, yollarda toplanan kimsesiz ölüler içindir yalnızca, kimse-lerin tanımadığı ve hısımlar akrabaları olmayanlar için. şu güzelim tabuta bak bir de hele! Almak zorunda değilsin. Bak bir hele. Ne güzel ve tatlı uyurdu sevgili karın bu güzelim tabutta. Bu tabutu görürse Meryem, mutlaka gelir şarkılarla ve udlarla yanına, karına elini verir ve birlikte alıp göğe çıkarır. Çünkü karının kimsesiz bir günahlı olmadığını, kutsanmış bulunduğunu anlar. Kutsanmış değil midir karın, ha?»

«Evet, patron. Küçükken kutsanmış.»

«Öyleyse, böylesi ucuz bir tabutta gömdüremezsin onu. Şuradakine bak, iyi rendelenmiş tahtaları ve güzelce boyanmıştır. Dışı siyah, içi altın yaldızlı, beyazdır. Gör, bak hele!»

«Ederi nedir?» dedi Candido.

«Yirmi pesos, chamulito.»

Candido'nun şaşırdığını görünce, hemen tonunu değiştirdi sesinin, acısına katılırcasına onun «Eşini yitirmek acıdır kardeşim acı. Ben bilirim bunu, ah! İki kadın yitirdim ben de. Karına yapabileceğin son şeydir bu. Acını, hüznünü biliyorum. Onyedi pesosa bırakırım sana tabutu. Birşey, kazanmam inanki kazanmam. Meryem adına yemin ederim, onaltıbuçuk pesosa patlamıştır bana tabut.»

Pazarlık başlamıştı artık.

En sonunda, karısını tabuta yatırabildiğinde, onüç pesosu gitmişti tabut için Candido'nun. Kutsanmış mumlar, acıyı paylaşanların boğazları kurumasin diye kutsanmış rakı satın aldı bir de.

İKİ

Karısının hasta olduğu günden, gömülmesini izleyen haftanın sonuna değin karanlıklara dalmıştı Candido. Hiçbir şeyi düşünmek istemiyordu. Duyguları körleşmişti. Düşte miydi, yoksa ayık mıydı, söyleyemezdi tamıtamına.

Tabutu, mumları ve arkadaşlarını ağırlamak için beş litre kutsal rakıyı satın aldığı anda, kemerindeki paradan harcamıştı. Parayı ne yolla elde ettiğini, harcarken, ona sahibolurken, bu paranın kendisi ve alinyazısı yönünden ne anlama geldiğini hiç mi hiç düşünme-

mişti. Hiç parası olmasaydı bile, gereğince karısını toprağa verebilirdi. Karısını, şallarına sararak gömebilirlerdi. Ya da hısım akrabası, iyi kötü bir tabut yapmak için ona yardım edebilirlerdi. Paranın harcanışı, isteği dışında oluşmuştu sanki. Doktor on pesosu isterken başlamıştı bu.

Giderek, bilinçsizce harcıyordu parayı. Kişiliği sağladı ama, kendisine, başka birine gönderilmek üzere verilecek parayı da harcıyabilirdi o anlarda, ağır bir acıyla yüklüken doğru ve yanlış ayırıp karara varamadan.

Ve böylece, karısının ölümü üstünden geçen üç hafta içerisinde bir kez olsun, her harcadığı parayla derin yazgısını bağladığının duyarlığına varıp, uyanmadı.

Çevresinde, para harcamak olanağı, daha doğrusu gereği yoktu hiç. Toprak, midelerini doyuracak olanı dağıtıyordu herbirine. Ama o, üç küçük domuz yavrusu satın almak zorundaydı. Çünkü kızilderili köylüler, yağından dolayı domuzsuz edemezler hiç. Bir taşın altını oyarken biricik orman çakısı kırılmıştı ve kabzası kullanılmıyacak duruma gelmişti. Çakı üç pesos tutardı, hesabına göre. Ve domuz yavrusunun tekini, oldukça küçüklerse eğer dört realese satın alabilirdi. Ucuz domuz yavruları aramağa koyulacaktı Jovel pazarında. Onun işine yarayanlar, dört pesos elli centavos tutardı.

Ertesi gün Jovel pazarıydı. Gitmeğe karar verdi. Alışveriş için gereksineceği parayı bir araya getirmek istedi. Ülusunun o yörede oturan tüm kızilderilileri gibi, parasını bir çıkına sarıp kulübesinin döşemesine gömmeğe alışmıştı. Paranın bir bölümü alınınca, kulübenin başka bir yeri kazılarak konurdu oraya çıkın ye-

niden. Çoğu kez bu ,en uygun açık yer olan ateş yakma alanının alt yanı olurdu.

Parasını dışarı çekip alınca, hayretle bağırdı Candido. Yirmialtı pesostan fazla bir paraydı bu. Kendinin-
kini de katınca araya, bu kadar oluvermişti.

Ama, önünde bu kadar çok para görmesinin şaşkınlığı yarım dakika sürdü ancak. Paranın kaynağını buldu az sonra. Ve de bir bölümünü harcaışının bilincinde donandı. Aynı zamanda, yalnız karısını yitirmekle kalmadığını anladı. Kendi kararına bağlı olabilen özgürlüğünü de yitirmişti. Artık Don Gabriel'in kölesiydi. Monteria'ya yollıyacaktı kendisini. Karısının mezarından ve toprağından da ayırıyordu aynı zamanda.

Zayıf bir umut vardı yalnızca : Don Gabriel'in unutmüş oluşu. Don Gabriel ikiyüz pesosun tümünü vermediğıinden eline, olabilir gibi geliyordu bu ona. Hesabın geri kalanını doktora iletmışti ya işte. Anlaşma yetkisince tam olarak doldurulmamışti ki!

Ertesi gün kuşlukla, iki oğlunu yanına alarak Jovel yoluna düştü Candido. Sırtına mısır dolu yükünü vurmuştu. Büyük oğlu kuru çayırotu çuvalını, küçüğü koyun yünü dengini taşıyordu. Bunlar Jovel'de satmağı tasarladığı ürünleriydi Candido'nun. Eline geçecek parayla tuz, şeker ve beyaz yünlü kumaş almayı kuruyordu. Yanında nakit olarak altı pesos vardı.

Oğleden önce satışını bitirmişti. Ürünleri, gülünç denecek kadar aza gitmişti; her zaman olduğu gibi. Satın aldığı domuzcukları sırtında çuvalın içinde taşıyordu. Oynaşıp, ince homurtulu sesler çıkararak duruyorlardı. Bu durumsa onu kızdırmıyor, sevindiriyordu. Sağlıklı hayvanlar satın aldığıının tanıtıydı bu. Böylece onları besleyip büyütecekti.

Demir gereçler satan «El Globo» ya gidiyordu,

yeni bir bıçak almağı tasarlıyarak. Çuvalı, açık kapının önüne bıraktı ve oğullarını dikti başına. Sonra sıkıla sıkıla, çekinerek dükkâna girdi. Nakit paralı, satıcıya kâr sağlayacak bir alıcı değilmiş de, her an kışına bir tekme vurulup kapı dışarı edilecek bir dilenci gibiymişçesine, korkarak daldı içeri.

İçeri daha girmeden birisi sesleniverdi «Ahhaa, geldin demek chamulito! Seni bekliyordum ben de!»

Candido baktı o yöne ve Don Gabriel'i gördü; faizciyi, iş ajanını yani.

Çoğu ladinolar gibi Don Gabriel'in de alışılmış bir huyu vardı. Bir dükkândan ötekine giderek dolaşır, dükkân sahibiyle çene çalardı ve bir tanıdığa rastlamağı umar dururdu. Bazan da, çene çalıp comitecos içerek boğazını yıkamak amacıyla bir kantin bulur, yeni ve eski dostlarıyla gevezelik eder dururdu orda. Hepsi de, konuştuklarının önemine inanırlar ve yurt dertleriyle ilgili sorunları kapsadığını sanırlardı. Boğazlar çalkalandıktan sonra, kantin dükkânlarında söyleşi sürdürülürdü. Gün, böylece geçerdi. Akşam yeni olanaklar yaratırdı. Kantine gidilir, bu kez bir yerine altı copita yuvarlanırdı boğazlardan aşağı. Sonra alanda bir tur atılır ve akşam yemeğı vakti gelirdi. Akşam yemeğı içkiyle donanırdı. Mutlaka yapılması gereken uygarlığa yararlı işlere dokunurlardı arada bir Caballeros'lar. Gerçek önemli işlere birkaç dakika ayırırlardı. Çabuk ürün alabilmek ve hayatında erinçli yaşamak isteyen kişi göbeklilere iş vermemelidir. Cabelleros denen kişilere bir de.

Don Gabriel'in yararlanabileceğı birkaç dakikası vardı önünde. Bu birkaç dakikada Candido'yla sözleşme imzalayabilirdi. İşte, sözleşmeyi sona ulaştıracağı o dakikalar önündeydi yine.

Dükkânları dolaşıp yarım saat ayakta kalmak ve gevezelik etmek, görüldüğü kadar değersiz değildi tecim yönünden. İlk bakışta anlamsız görünen orada bulunuşu olmasaydı, Candido'ya rastlayıp ,diyeceği önemli şeyleri diyemezdi.

«Pazartesi postanın yola çıkacağını biliyorsundur chamula. Monteria'ya giden bu katilede sen de varsın.»

«Patroncito, sevgili bayım, doktor varmadan karım öldü. Bu yüzden parayı almadım ben.»

«İkiyüz pesos eczacıda hazır duruyor. Ne zaman istersen alabilirsin ordan.»

İkiyüz pesos eczacıya verilmemişti aslında. Başka bir yere de konmamıştı. Candido şu anda ikiyüz pesosu elinde olsa bile ne yapacaktı. Ama isteseydi gerçekten, oraya parayı yatırmak ve bu sorunu çözmek işten bile değildi Don Gabriel için.

Karşı koyamadı Candido. Ama sertleşti «İkiyüz pesosu almadım ben, Jefecito, Monteria sözleşmem yok benim bu yüzden.»

«Elli pesosu aldın mı, almadın mı?»

«Evet, geri verebilirim şimdi onu.»

Don Gabriel şaşırdı. darmadağın oldu bir bakıma. Adamı yitirme tehlikesiyle yüzyüzeydi.

«Martaval kesme, yeter!» dedi. «Elli pesosu ister getir, ister getirme. Tanıkların yanında onayladığın sözleşmenin dışına atmaz seni bu. Avansı tanıkların önünde aldın hem. Üç pesos bile almış olsan, sözleşme içindesin demektir. Polis mi çağırayım yoksa, kim haklı kim haksız söylesin sana, ha!»

Cevap bekliyordu Don Gabriel. Birden bir şey belirdi aklında «Sanırım kaçmayı düşünmezsin chamula. Seni bundan alıyorum.»

Olanı biteni anlıyordu Candido. Kısa bir söz edip, çıktı dışarı. Belki kaçabilirdi ordan. Ama dışarda, kentte yalnız kalmak istemediği iki oğlu oturuyordu. Sesi lendi onlara, «Peşimden gelin!» dedi, fırladı. Çocuklar daha ayağa kalkmadan, sıkıca kavramıştı onları Don Gabriel.

Keskin sesiyle bağıyordu «Polis, polis! Aca, aca!»

Hükümetevi alanının upuzun sokağının karşı yöresindeydi. Dördüncü kapı polis komiserininkiydi. Açık kapısı önünde birkaç polis oturur, dolaşırlardı. Komutanlarının emrini beklerlerdi. Don Gabriel'in sesi daha yitmeden, tahta sıralarından sıçrayan üç polis soluk soluğa demirci dükkânına daldılar.

«Ne var Don Gabriel? Çocuklardan biri hırsızlık mı yaptı?» diye sordu içlerinden biri.

«Bu iki piçi komutana götürün. Sıkıca tutun onları. Şefle konuşmak için geliyorum ben de şimdi.»

«Muy bien, Don Gabriel, yardıma hazırız.» dediler polisler işgüzarca ve sürükliyerek götürdüler peşlerinden çocukları.

Çocuklar, döğülmüşler gibi, korkunç şekilde haykırmağa başladılar. Yükleri sırtlarındaydı ve diri çocuk sesleriyle tüm güçlerini toplayarak, kışlarını yırtarcasına bağıyorlardı «Tate, tate! Baba, baba!»

Candido, yükü ağır olmasına rağmen, bir yol uzaklaşmış ve alanı yarılarmıştı. Çocuklarının arkadan kendisini izledikleri inancındaydı. Bir tavşan ya da maymun örneği nasıl kaçıp yolaldıklarını, bilirdi o onların.

Oğullarının bağirtisini duyunca ve bakınca çevresine, sürüklenerek götürüldüklerini gördü. Artık onun için geri dönüp, karakola gitmekten başka yol

kalmıyordu.

Karakola girer girmez, çocukları bıraktılar. Babalarına koşup, sarıldılar çocuklar. Yardım umarak ayaklarına tutundular.

«Bekle, chamulo, Don Gabriel gelene kadar. Seni suçluyor.»

Karakol avlusunda duvara dayalı sıralar vardı. Burada çağrılmalarını bekleyenler otururlardı. Binada validen başka, belediye başkanı, karakol komutanlığı ve tutuklularevi vardı.

Komiserliğin önünde emir bekleyen polisler duruyordu. Ön odada bir süre bekledi Candido. Kendisiyle kimse ilgilenmeyince, dışarı çıkıp avludaki sıraya oturdu. Sıralarda polisler de oturduğundan, kolay kaçamazdı ordan.

Don Gabriel usul usul içeri girdiği sırada, onbeş dakika geçmişti aradan. Ön makam odasına girip, uykusu gözünden akan yazıcıya : «Don Alejo burda mı?» dedi. Don Alejo polis komiseriydi.

«Şu anda yok komutan, Don Gabriel. Bir millet-vekiliyle aperatif almağa ve içmeye gitti. Az sonra dönecek ama.»

«Bueno. Yine geleceğim. Hasta luego.»

«Başüstüne, Don Gabriel.» dedi yazıcı nazikçe.

Dışarda bir süre bekledi düşünceli düşünceli. Bir sigara yaktı Don Gabriel. Avluya bakındı. Sonra, çömelmiş Candido'yu gördü ve ona : «Unutma chamula, benden kaçamaz kimse. Sen de kaçamazsın. Kim düşerse oltama, tutarım sıkı sıkıya onu ben.» dedi.

Polislere sigara dağıttı. Hepsi de dikkatle, uzun parmaklarıyla birer sigara alıp paketten «Muchas gracias ,Don Gabriel.» dediler.

Gitmek için dönerken : «Chamula'ya dikkat edesi-

niz ha, hombres!» dedi.

«Üzülme Don Gabriel, bizden kaçamaz.»

Candido, içinde domuz yavrularının bulunduğu çuvalı çekti yanına. Çuvalı açtı bir parça, elini içeri uzattı. Küçük hayvanları okşadı. Domuz yavruları hırladılar ve açılan çuvaldan dışarı çıkmağa çalıştılar.

«Sabırsızlanmayın küçük maskaralar!» dedi Candido. Sonra oğullarına dönerek : «Hiç değilse hayat dolu ve sağlıklılar. Yağ bağlayacaklar yakında.» dedi.

«Evet, tate.» diyerek onayladılar hemen ufaklıklar. «Çok güzel yavrular bunlar.»

Candido, yün kemerden beş centavos çıkardı ve büyük oğluna «Angelino, bu parayı al, şu köşeyi dön pazara git, mısır al. Bu küçük aç yaratıklara biraz yiyecek vereyim böylece.» dedi.

Çocuk fırladı. Birkaç dakika sonra döndü. Kısa, yünlü hırkasında taşıdığı mısır getirdi. Kızılderililere, paraları ladino'larınki kadar değerli olmasına rağmen, kesekâğıdı verilmez, hattâ küçük külâhlar bile. Hem niye verilsin ki? İster şeker, ister tuz, ister kahve olsun satın aldığını şapkasına döker, hırkasının içinde taşır, pantolonunun altına bağlar, ya da paçasına doldurur. Satıcıdan başka yardım beklemezler. Aslında kızılderili köylüler alışveriş yapmasalar, tüm satıcılar açlıktan ölebilirler ve kentin ticaret hayatı sönebilirdi belki. Haftada bir ya da onbeş günde bir alışveriş için kente gelen köylüler, yirmi yirmibeş binden az değildiler çünkü. Kentin içinde yaşayanların sayısının iki mislidir onların sayıları.

Domuz yavruları mısırlarını tatlı tatlı yerler ve Candido'yla çocukları onlara sevgiyle bakarlarken, komutan döndü. Taş avluda çömelmiş oturan kızılderililere bakmadı. Çünkü avluda günün ve gecenin her sa-

ati kızılderililer otururlardı.

Birkaç dakika sonra Don Gabriel de çıkageldi.

«Nasılsınız Don Alejo?» diye sordu.

«Her zamanki gibi, Don Gabriel, değişiklik yok.»

«Don Alejo, bir chamula'm var dışarda. Pazartesiye değin tutuklayın onu. Yiyecek, içerek giderini yükleniyorum.»

«Hangi suçlamayla, Don Gabriel? Suçlamasız kimseyi tutuklayamam burda. Kitaba birşeyler yazmalıyım ki olsun.»

«Sözleşme bozuluşu. Daha doğrusu, sözleşmeyi bozmağa girişmek.»

«Bu kadarı yeter.» Seslendi komutan : «Un hombre!» Polislerden biri fırladı, kapıya vardı, askerce selâm çaktı ve «Buyrun şefim, a sus ordenes, mi jefe!» dedi.

«Chamula'yı içeri getir, Don Gabriel'in chamula'sını!»

«A sus ordenes, mi jefe!» Polis kapıya yöneldi ve komutanın kendisine seslendiği tonla seslendi «Hey, chamula, fırla gel buraya. Tembel bacaklarından ben tutar çekerim yoksa, hadi!»

Çuvalı bağladı Candido. Domuzlar hırıldayıp duruyorlardı. Çuvalı vurdu sırtına, izledi polisi.

«Ne taşıyorsun çuvalında, chamula?» diye sordu komutan.

«Büyütmek istediğim yavru domuzları, patroncito.»

«İyi, eşiğe girebilirsin onunla.» İki kızılderili oğlana baktı komutan, bir de sırtlarındaki yüke. Babalarının arkasından gelmişlerdi ve sıkı sıkıya yapışmıştılar bacaklarına.

«Ne işiniz var burda, Nino'lar?» dedi komutan.

«Bunlar emirlerinizi bekleyen oğullarım, patroncito» dedi Candido saygıyla. Don Alejo, Don Gabriel'e baktı.

Don Gabriel için utanmak yoktu. «Don Alejo, iyisi mi çocuklarla birlikte tutuklayın onu burda. Köylerine yalnız başlarına gidemezler onlar.»

«Doğru, Don Gabriel. Ama babaları pazartesi günü Monteria'ya doğru yol alırken, ne yapmalı bu çocukları o zaman?»

Don Gabriel güldü : «Evet, ne yapmalı bu çocukları? Anaları öldü. Sanırım babalarıyla Monteria'ya yollamaktan başka çıkar yol kalmıyor!»

Komutan uygun buldu bunu. Bir anda yirmi şey düşünüyormuşçasına, çocuklara baktı bir süre ve : «Bana öyle geliyor ki, çocukları babalarından ayırmamak en insancıl davranıştır, Don Gabriel. Sanırım sizinle konuşmam gerekecek. Kantinde bir copita içebiliriz artık.»

«Her zaman varım, Don Alejo.» Ayrıldılar ordan ve kantine doğru yollandılar.

Yolda Don Gabriel «Bilirsiniz Don Alejo, kazanıyorum ama, başkalarına da kazandırıyorum.»

«Bilirim Don Gabriel. Sizinle konuşacaklarım da bununla ilgili zaten.»

«Şeref verirsiniz, Don Alejo, emirlerinizdeyiz her zaman.»

İçkievinin açılır kapanır kapısını ittikleri sıra «Çocuklar sağlıklı ve güçlüler. Niye sığır yemleyicisi ve sığır bakıcısı olarak çalışmıyorlar ki! Babalarına yardımcı olurlar. Bu, kutsal görevleridir.»

«Ben de düşündüm, Don Alejo. Ayrıca, çocukları babalarından ayırmak da korkunç bir şey olurdu.»

«Zalimce, başka söz söylenemez doğrusu. Bağış-

lanamayan günahlardır bunlar. Şerefe, Don Gabriell!»

«Şerefe, Don Alejo!»

İçki gırtlaklarından indi aşağıya. Don Gabriel yakıcı içkinin tadını burmak için yarım limon dişleyip içine çekerken «Dos mas ,iki copita daha ver, Don Ranulfo.» dedi. «İki susamış Caballeros var burda. Çölde yolalan bir atlı kadar tozlu kaplı ve kuru iki adam.»

Don Ranulfo şişeleri getirmek için sırtını dönünce, komutanın kulağına iyice yaklaşarak : «Yirmibeş pesos, Don Alejo. Sanırım eşitler bu hesabımızı.»

«Peki, aceptado Don Gabriel. Sizin için birşeyler yapmağa hazırım her zaman.» Parayı soktu cebine, bardağı boşalttı içerek, bir tutam tuz aldı, elinin arkasına döktü, uzun diliyle yaladı tuzu ve sonra «Vay anam vay, fırlamam gerek artık. Bağışlayın beni Don Gabriel. Hasta leugo, Don Ranulfo!»

Salondakilere salladı elini ve çekip gitti.

ÜÇ

Pazartesi günü kabile Monteria'ya doğru yola çıkmıştı.

Otuzbeş kişiydiler. İkisi oğullarıydı Candido'nun. Ayrıca, kocalarını terketmek istemeyen dört kadın vardı aralarında. Monteria'ya yürüyorlardı birlikte. Yeterince cesurdular. Kocalarının acılarını birlikte taşıyıp, onlara gerçek yardımcılar ve eşlik edenler olarak katılmışlardı.

Kabile büyük ormana varmadan, küçük birlikler katıldılar yürüyüşe. Bunlar, Don Gabriel'in mülklerini ve köylerini ellerinden aldığı kızılderililerdi. Karşıdan gelecek asıl kabileyi bekliyordular.

Mahun yarıcıları kafilesi milden mile büyüyordu. Yürüyorlardı durmadan ileriye. Bakir ormanın giriş bölgesine eriştiklerinde, işe alınanların sayısı yüzyirmiye bulmuştu. Ondört kadın ve oniki yaşlarında dokuz çocuk daha katılmıştı aralarına. Yaşları büyük olan ya da büyük görünen çocuklar, çocuk sayılmıyorlardı. Yarıım ücret alacak işçilerdi onlar.

Küçük bir köyün içinden geçerlerken, üç ilginç genç de alınıvermişti kafileye.

Don Gabriel'e, Monteria'ya kafileyle gidip gide-miyeceklerini sorduklarında, bir süre bakmış onlara o ve : «Mangal yürekli olmalı, oturaklı yani, çalışmak isterseniz, o zaman Monteria'ya ulaştırırım sizi rahatça.» demişti. Aslında, üç güçlü kişi olarak birliği pekleştirdikleri için, onları öpebilirdi bile. Ona beleşe patlamışlardı. Yürüyüş boyunca yedikleri bir iki kilo kara fasulyeyi saymazsak para yatırmamıştı onlar için. Ama herbiri ona elli pesos komisyon sağlamıştı. Bu, gökten düşmüş para gibiydi. Kim olduklarını, nerden geldiklerini sormadı hiç. Söyledikleri adları listesine yazdı. Adların doğru olup olmadığından kuşkulanıp kuşkulanmadığını sezdirmede bile onlara.

— Kaz gelen yerden tavuk esirgenmezdi.

Görünüşlerine göre, ilginç gençlerdi bunlar. Birkaç haftadır buralarda dolaştıkları halde; bir bohçaları bile olmamış, kötü davranışlarına rastlanmamıştı.

«Paçavralar içinde dökülüyorsunuz.» dedi en sonunda Don Gabriel, birşeyler demiş olmak ve kafile önünde kendini haklı çıkarmak için. Yoldan kaçan suçluları, darağacında asılmağa gidenleri kurtarıp insan toplamadığını açıkladı onlara. Gerçekten de büyük gönenmesini karşılayan cevap verildi «Monteria'da iş tutabilmek için, haftalarca bekledik sizi patron. Bu

ay içinde buralardan geçeceğinizi duymuştuk. Ama, gününü bilmiyorduk. Bu yüzden, en iyi şeylerimizi parça parça harcamak zorunda kaldık. Yememiz içmemiz gerekiyordu bizim de elbet.»

«Elbette,» dedi Don Gabriel. «Sizin düşünebileceğiniz günü belirleyemem ben önceden. Bakarsın durmam gerekir şurda burda. Ve yürüyüş yavaşlar, gecikir. Peki, sizi alıyorum yanıma. Ama yalnızca acıdığımdan ha! İyi hristiyanım ben çünkü. Ondan... Burada, vahşetin içinde, insanı ölüme terketmenin sorumluluğunu taşıyamam. İyi bir iş tutarak geçimini sağlamak dileğinde olanlar, başımın üstüne.»

Onların söyledikleri ve Don Gabriel'in listesine geçirdiği adlar şunlardır :Martin Trinidad Casteloza, Jean Mendez, Lucio Örtiz.

Onlarla sözleşme yapmadı. Onları emirle bağladı kendine. Kafile kentlerden geçerken, dışarlarda kalmayı ve gereksiz yere öne geçmemelerini önerdi onlara. Adamları tanımişti. İster sözleşmeli olsunlar, ister sözleşmesiz, bu üç gencin kaçmıyacaklarını biliyordu. Kendisine verilecek komisyonu aldıktan sonra, onların Monteria yolunda ne yapacakları, ne edecekleri hiç ilgilendirmezdi onu artık.

Kafile Hucustin'e doğru yol alıyordu. Kentin evlerine birkaç yüz adım kala, yolda oturan bir kızıl derili kız gördüler. Yalınayaktı ve ağır bir yük duruyordu yan başında.

Kafilenin ötekileri çalılıkların önünde belirir belirmez, sıçradı ayağa kız. Önünden kol kol yürüyüp geçen kafileyi en iyi görebileceği tepeye vardı.

Hızlı bakışlarını önünden geçip giden her yüzde gezdiriyordu. Yükleri yüzünden öne eğik yürüyen iki büküm adamlar yorgundular, ezilmiştiler. Kollarıyla

yüzlerinin bir bölümünü örtmüşlerdi. Alınlarına değen askı kayışlarını yeterince çözüp tutmak için ellerine gereksiniyordular çünkü. Böylece yanaklarının fazla basınca uğramasını önüyorlardı.

Bu yüzden, adamların yüzlerini tanımak için çok dikkat etmesi gerekiyordu kızın.

Birliğin yarısından çoğu önünden geçip gitmişti. Yarı şaşkın, yarı umutlu bakıyordu boylu boyunca giden kafiye. Umut ve şaşma, başını yukarı kaldırarak, kollarını havaya açıp «Candido, mu Querido hermano, sevgili kardeşim benim!» diye bağırdığında, yokolup gitti üstünden.

Eğilmiş, ağır ağır yürüyen, bakışları yola çevrili Candido, yutkundu. Kısa bir süre, duracakmış gibi oldu. Sonra, alıştığı ağır yürüyüşe daldı. Yanında, babaları gibi yükleriyle, oğulları yürüyordu. Ve babaları gibi eğik yürüyorlardı adımlarını izleyerek. Kafilenin değerli üyeleri gibi görünmek için, özentile ve sadıkca birliği bekliyor, el kol hareketleriyle onları öykünüyorlardı.

Değer verdiği kişide seslenişinin etkisi olmadığını gören kız, seslendiği kişinin yüzünü araştırmak için bir iki adım yürüdü birlikte .Birkaç adım öne atılıp, yokuştan aşağı indi, Candido'nun yanına sokuldu ve «Candido ,sevgili ağabeyim, beni tanımıyor musun?» dedi.

O zaman, Candido toparlandı. Durdu. Durağan bakışlarla kıza baktı. Doğru dürüst seçemiyordu sanki.

Aynı anda, oğulları yüklerini yere indirip, kıza doğru koşarak neşeyle «Modesta hala!» diye bağırdılar. Herbiri bir elini tutarak öptüler kızın.

Candido daha birkaç dakika şaşkın durakladı.

Kafile yürüyordu ileri, ilgisizce. Sondaki bir iki adam yalnızca, bir süre onlara baktılar. Kendileriyle ilgili olmayan şeylere karşı ilgisizdiler. Çok yorulmuştu hepsi de.

En sonunda, Candido yana çekildi ve birlikten çıktı. Yükünü yere yıkmak için, dizleri üstüne çöktü. Yük yere değer değmez, domuz yavrularının mırıltıları duyuldu. Onları nereye bırakması gerektiğini bilmediğinden, hep yanında götürüyordu. Yoksul çiftliğine varıp dostları ve komşularıyla konuşarak, vedalaşmağa izin vermemiş'ardi.

Sırtını gerdi ve kızkardeşine bakmağa başladı.

Modesta ailelerinin en küçük çocuğuydu. Ağabeyi olarak bu kız kardeşine karşı doğumundanberi özel bir sevgi vardı. Babası bir uçuruma düşerek aldığı yaraların etkisiyle ölüp, ailenin başkanı kendisi olduğunda belirlenmişti bu daha bir. Annesi bir yıl sonra çiçek hastalığından ölmüş, kız kardeşinin biricik koruyucusu olarak onu bırakmıştı geride. İki ablası kızılderili rençberlerle evlenmişlerdi ve onların köylerinde yaşıyorlardı.

Modesta durmadan ağabeyinin evlenmesi konusunu işlemişti. O ise uzun bir süre Modesta'nın yüzünden düşünmemişti bunu.

En sonunda ,evlenmeğe karar verdiğinde Candido, Modesta'yı Jolotepec'de bir tacirin yanında hizmetçiliğe yerleştirmişti. Ayda iki pesos alıyordu yalnızca. Ve ağabeyini her ayın iki pazarı ziyaret edebilme izni vardı. Ama, çoğu zaman yalnızca tek pazara iniyordu bu. Çünkü tacirin karısı, çoğu yerde olduğu gibi boş pazarlarda kızı kendi işleri için çalıştırmağa olanak buluyordu.

Ağabeyine ve karısına gitgide daha çok bağlan-

masına yetiyordu bu az pazarlar. Kardeşinin yöresinden ayrılmamak için, evlenmeyi düşünmüyordu hiçbir zaman.

O sırada, kafilenin son bireyleri orada oturanların önünden geçip gittiler. Arkalarından birliği başlayan Epitacio sürüyordu atını. Aksıyan'arı arayıp buluyordu.

«Olla, chamula, hadi hadi! Corre, Corre!» diye seslendi Candido'ya. «Az kaldı kampa, orda istediğin kadar oturabilir ve tembel poponu ısıtabilirsin. İleri, adelante, adelante!» Kamçıyı havada şaklattı ve yükünü düzeltmek için oturan başka birisine seslendi.

Candido, kayışını gerdi, tarttı kendini ve ayağa kalktı. Oğulları da yüklerini yüklendiler. Modesta, koşarak yükünü bıraktığı yere döndü, taşıma bağını başına geçirdi. Dizini esneterek bilgili yük taşıyıcılarının hızlı davranışıyla dikildi ayağa ve yine Candido'nun yanına vardı.

»Hucutsin'e mi gidiyorsun kardeşciğim?» diye sordu Candido. Yükünün ağırlığı öne eğmişti kendisini, bükülmüştü.

«Evet ağabey, Hucutsin'e gidiyorum.»

«Yeni ve iyi bir iş buldun mu orda? Hucutsin Chamó'dan çok, çok büyüktür; Vitztan kadar. Dona Paulina'nın verdiğiinden çok kazanırsın orda kuşkusuz.»

Birşey demedi Modesta. Hızla yürüyorlardı kafi-
le ye varmak için.

Kafile, kentlilerin kapılarda ve evlerinin önünde durup baktıkları yerden geçiyordu. Yorgun kızılderilileri coşkuyla süzüyorlardı. Sanki, bir yerlere yürüyen askerlerdi onlar. Öyle şaşkın şaşkın bakıyorlardı onlara.

Bu kafiledeki işçiler, tüm kentlilerce en iyi alışve-

riş yapılacak kişiler demektirler. Ormandan önceki son kentti ve mahun kesicileri için son alışveriş olanağının olduğu yerdi burası. Burda, sözleşmeleri gereğince avans olarak kendilerine verilen parayı harcarlardı. Buraya yeniden gelebilecekleri güne değin artık para yüzü görmezlerdi. Bataklık ormanda paranın değeri nedir ki! Bu küçük kentin satıcılarının midelerinin sıcak sıcak duygularla doluşarak, burdan geçen sözleşmeli işçileri beklemelerine şaşmamak gerektiğinin için.

Candido, yanında Modesta ve oğullarıyla kentin son evlerine vardığında ve mezar taşlarıyla, mezarın arkasında uzanan geniş kamp alanını görebildiğinde «Çalışmağa gittiğin ev nerede? Alanın ordaki tüccarlardan birinin yanında çalışacağını sanıyorum» dedi kızkardeşine.

Yorgun, sızlanarak ve umarsız bir sesle «Çaray, por Jesu Christo, yük sıkmağa başladı artık. İyi ki kente vardık.» dedi kız.

Bir sigara yaktı Candido. Suskundu.

«Sana yardım edeyim ağabey?» dedi Modesta. «Yol boyu yeterince dinlendim. Senin gibi yorgun değilim.» Yükün içinde kahve cezvesini ve fincanları çıkardı. Kahve pişirmeğe, fasulyeyle omleti ısıtmağa başladı. «Siz ikiniz,» diye seslendi çocuklara, «odun arayıp bulun ve su getirin buraya.»

Yere çömelip, yaprak sigarasını sarmağa başladı. Bir yandan da kız kardeşini süzüyordu. Sonra kalktı ayağa. «Köye gidip, domuzcuklara mısır alacağım.» dedi.

Bir tahta kazık buldu, yere çaktı, domuz yavnuğunu arka bacaklarından sıkıca sardı ve kazığa düğümledi. Uzun gün boyu Candido'nun çuvalında yığın gibi çalkalanarak asılı kalan domuzcuklar bacaklarını ger-

diler, mırıltı ve homurtularla canlandılar ve otları yol-
mağa başladılar.

Candido mısırlarla geri geldiğinde, hayvanların önüne onları atarak, bir süre baktı onlara. Sigarasını içti ve «Bunlar amma oburlar, çabuk büyüyüp yağlanacaklar,» dedi.

Kız kardeşinin ateşin çevresindeki çalışmalarına daldı. Nerede olduğunu, buraya nasıl geldiğini bilmez gibiydi. Öylesine yorgundu artık.

«Tamam, hadi!» dedi kız. «Çocuklar gelin.» dedi ardından, çocuklara seslenerek. Çocuklar ateşin ötebaşındaydılar. Yürüyüşte avladığı ve akşam yemeği için hazırladığı tavşanını pişirip yiyecek kızılderiliye benziyorlardı şimdi.

Dördü de ateşin çevresinde toplandı. Yalın yemeklerini yediler. Candido kahvesinden son yudumları aldı. Yemekten önce sardığı sigarasını çıkardı. Parıltıyla yanan bir dala tutarak yaktı ve kalın dumanlar çıkararak içti yaprak sigarasını.

Çocuklar yorgundular. Ateşin yanına uzandılar. Modesta üstlerine yırtık pırtık yünlü örtüyü örttü. Büyük çocuğun yükünün içinden çıkarmıştı onu.

«Geç oluyor kardeşçğim,» dedi. Candido, uzun ve derin bir susuştan sonra. «Yeni işverenlerinin yanına gitsen iyi olacak artık.»

«Yarın da gidebilirim ağabey,» diye yanıtladı kız. «Sizin buradan ayrılacağınız gün de gidebilirim ben. Sanırım iki gün kalacaksınız burda?» dedi.

«Evet, iki gün demişti Don Gabriel.»

«Yeni işverenlerimin yanına ne zaman istersem giderim ben ağabey. Ne zaman geleceğimi bilmiyorlar. Bugün de olabilir, yarın da.»

Candido onayladı «Nasıl istersen kardeşim.»

Uzun bir süre sustular yine. Gece oldu. Ağır, alımlı ve birden iniverdi. Sigara içerek, ince kora bakarak ve düşünceyle ateşin yanında oturuyorlardı hâlâ.

Çevrelerinde, her yerde, kamp ateşleri yanıyordu. Yanlarında çene çalan gülüşen, tartışan insanlar vardı o ateşlerin. Bir bölüğüyse suskundular o insanların. Gitgide yanaşıyorlardı birbirlerine, büzülerek. Ya da köpekler gibi yuvarlanıp uluyorlardı, ince ve delik deşik örtülerine sarınarak. Isınmaktı istedikleri. Gece serindi. Alandaki çalılıklar arasından ince sis örtüsü esintiyle uzanmağa başlamıştı üzerlerine.

«Pazar günü seni ve çocukları ziyarete gelmiştim.» dedi Modesta birdenbire. Kardeşinden bir ateş boyu uzak duran kızın yüzü belirsizdi.

Tek söz etmeden, bir yaprak sigarası yaktı Candido.

«Komşun Lauro'ya sordum. Senin ve çocukların tutuklu olduklarınızı söyledi. Fazla bilgisi yoktu. Aynı gün yola koyuldum. Yolda Jovel'den dönen Manuel'e rastladım.»

«Bana olanları görmüştü Manuel. El Globo'nun yakınındaydı o. Don Gabriel de Jordan çıkmış ve bana, pazartesi günü yürüyüş için hazır olmamı söylemişti.» dedi Candido, sanki yıllar geçmiş gibi aradan.

«Evet, Manuel anlattı bana olanları. O zaman artık geri dönmiyeceğini anladım. Ve hemen Diego amcaya vardım, durumu söyledim. Diego amca oraya gitti. Evine, toprağına bakacak ve teyzeyle oturacak orda, sen dönene değin. Böylece, koyunlarını, keçilerini yitirmemiş olacaksın. Yeğenin, Emiliano amcanın evine taşındı. Böylece kendi toprağına ve amcaninkine bakabilir. Küçük evini kapattı o.»

«Cezaevi avlusunda,uykusuz geçirdiğim gece bo-

yunca, geri dönmezsem eğer, evin durumunun ne olacağını düşünüp durmuştum hep. Bekliyordum bunu.»

«Biricik çözüm yolu buydu.» dedi Modesta. Sanki, bir babanın ya da annenin toprağa verilişinden sonra bir evde oluşan değişimleri dile getiriyordu.

Kız kardeşinin bu konuşma şekli, Candido'ya şu açıklamayı yaptırdı. «Marcelina öldüğü için seviniyorum. Hele şimdi, daha da. Burda olanları bilmiyor ve görmüyor. Hayatını kurtarmak uğruna Monteria'ya kendimi sattığımı bilip, hep bunu düşünseydi ne kadar üzülürdü. Onu mutlu kılmak için ne yapabileceğimi bilemezdim. Üzüntüden ve kalp yarısından ölebilirdi böylece o zaman!»

«Seninle Monteria'ya gelebilirdi o da.»

«Bunu yapmasına izin vermezdim hiç. İyi bir dost bulmağa çalışır ve ona, onu karısı yapmasını söylerdim. Böylece koruyucusu olurdu ve yalnız kalmazdı. Yapayalnız ne yapabilirdi yoksa yıllarca?»

«Başka birisiyle yaşayamazdı ağabey, biliyorum bunu. Onun yanına giderdim, tarlalara, koyunlara, keçilere bakardım. Günün birinde geri gelersen, güzel ve büyük oğullar, varlıklı bir ev bulurdun böylece. Gece gündüz seni düşünür ve beklerdik. Bir masa kurar köşede, küçük bir lamba ve Meryem ana resmi koyardık oraya. Her akşam, sağlıklı dönmen için dua ederdik.»

Candido bir iki çalışırıp attı ateşe. Ateş yetersizdi ısıtmağa ve artık ışığı çıkmaz olmuştu. Çocuklar uyuşmuşlardı, örtüyü örtünmüşlerdi sıkı sıkıya. Biri inledi biraz, öteki sayıkladı anlaşılmaz şeyler söyleyerek. Sonra, sessizleştiler yine.

Modesta üstlerini iyice örttü. Bir ana davranışıyla yapıyordu bunu. Gerçi, örtü yarı çıplak bedenleri tam örtemiyordu ama, ondan değildi bu. Düşlerindey-

ken, kendilerini seven bir elin iyiliklerini düşündüğünü. duyurmağı istiyordu onlara.

«Yarın işine başlayacaksın kardeşim.» dedi Candido, uzun bir susuştan sonra.

Modesta bir mısır yaprağını çekti yanına. Düzeltti uygun bir büyüklükte kopardı. Yaprğa tütün döktü sonra bir sigara sardı. Apayrı ve temiz bir sigara yapmak istercesine, yavaş davranıyordu.

Sigarası hafif bir ışıkla yandığında ve birkaç soluk çektiğinde sigaradan, sigarayı tutan elini indirdi aşağı. Dizinin yanında kalakaldı eli. Kardeşine çevirdi gözlerini. Karanlık, ama bulutsuz ve yaldızlı göğsü bir çizgiyle uzanan çalılıklara uzattı bakışlarını.

Derin soluk aldı ve «İşe gitmiyorum ağabey. Ladinos'ların yanındaki işimden çıktım. Seninle Monteria'ya gidiyorum ben de. Artık benim en önemli işim sensin ve çocuklarıdır. Bu hepsinden, herşeyden önemli!»

Candido başını ateşe doğru eğdi ve usulcana : «Bunu yapmamalıydın, kardeşçığım. Monteria kadınlara yaramaz, hele genç kızlara hiç.»

«Aynını amca da söyledi bana. Teyzem ve tüm komşular hattâ. Bu önerilere rağmen, orda sessiz ve mutlu yaşayacağım duygusu ağır bastı içimde. Zorluklarla karşı karşıya olan senle ve çocuklarla gitmem gerekli benim. Günün birinde geri döneceğiz. Seni yine evinde gördüğüm zaman işim bitecek benim. Senin gibi iyi bir erkek bulmam için bana yardım edersin o zaman artık.»

Başkaca söz etmeden, ince yün örtülerini sıkı sıkıya örtündüler Sigara içtiler, yorgun, güçsüz, ışıkları yiten ateşe baktılar ve sabahı beklediler.

DÖRT

«Ulan tembeller, ulan boklu, leş kokulu orospu çocukları! Kan ter içinde kazandığım güzelim tatlı paralarımı ,çantamı tarayıp alırsınız, üstelik burada oturarak paramla yeyip içip yan gelirsiniz. Tanrı da kutsai Meryem de biliyor, ücretinizi veriyorum, içinizden hiçbir orospu keçiye tek kuruş borcum yoktur. Ondört, onbeş hafta geçiyor, buraya geliyorum, ne göreyim, mahundan üstüne kazmayla tek isim kazınacak işe yarar bir sırık olsun tumbo'ya konmamış. Ben aptal, sandıydım ki, tumbolarda (depo) yığılan tomruklar, dağlar kadardır ya da hiç olmazsa bir katedral kadar yüksektir. Oysa ne görüyorum? Küçük yığınlarla, ufak parçalar. Aç karınların bile taşıyabileceği bayağı şeyler. Cehenneme gidesiceler, tanrısız capatacesler, ulan sokak hırsızları, burda ne yaptınız, deyin bakalım ha? Orosputarla mı düşüp kalktınız, hayvanlar gibi yemek mi tıkındınız, içki mi çatladınız durmadan, odun mu kıymıkladınız ulan! Lâf maf istemiyorum. Tıraşı kesin karşımda Dişlerinizi gırtlığınıza dökerim, tırnak arınızdan dışarı fırlar çıkarlar öyle. Tanrı lânetlileri, veba dağıtan sokak piçleri, ulan cesetlerin ırzına geçen deyyuslar! Hadi, cevap versenize!»

Bunları, bekçileri El Picaro ve El Gusano'ya söylüyordu Don Severo. Bir an olsun dilini bağlamadan konuşmuştu. Öyle bağırıyordu ki, iki kilometre öteden açıkça anlaşılabilirdi dedikleri. Gümbürdiyerek çıkan her kelimeden sonra, yüzü daha da kızarıyor ve şimşekleniyordu.

Buradaki büyük Monteria'nın sahipleri olan Montellano kardeşlerin en büyüğüydü Don Severo. Irmağın öte yakasındaki iki küçük Monteria'nın da sahiple-

riydiler. En büyük ve önemli olanı La Armonia adını taşıyordu. Öteki küçük Monteria'lar La Estanea ve La Piedra Alta adlarında olanlardı.

La Armonia, kuzey, güney, doğu ve batı toprakları adıyla dört bölgeye ayrılacak kadar geniş bir orman alanını içine alıyordu; ufuk yönünde bir merkeze göre ayarlanan dört koca bölgeye.

Kuzey bölgesini Don Severo yönetiyordu. Öteki üç bölgede de, yıllardır birlikte çalıştığı bir işçi çavuşu, Capataz, vardı. Onun yönetimine de ikinci bir Capataz'ı yardımcı olarak vermişti.

İkinci kardeş Don Felix Montellano, hesap şefi olarak merkez bürosundaydı. O yer Cuidat'tı, yani kentti. Monteria'nın ortasında kurulmamıştı yönetim yeri. Akıntının mahun topraklarını denizin kıyısına sürükleyip getirdiği sınır yerindeydi. Buradan bakılınca, sellerin geleceği zaman kestirilebilir önceden, olabildiğince kontrol altına alınabilir, oranlanır, hesabı yapılır ve durum kayıtlara işlenirdi. Öteki bağlantı yolları tıkanca bile, ana ırmağa dökülen çeşitli küçük dereler ve oyuntular kayıktaki bölgelerin bağlantısı zor da olsa sağlanabilirdi. Kayıklarla bağlantı kurmak, güvenilirdi değil, her zaman. Ama sayısız nedenler yüzünden, La Armonia şirketi kurucuları büronun ve kentin bulunduğu bu alanı en uygun, en yararlı yer saymışlardı başlangıçta, Monteria kumpanya tarafından işletmeğe açıldığı sıralarda. Montallaro'lar, kumpanya yönetimi başka işe yönelip tüm Monteria'nın işletme ruhsatını devrettiklerinde, kumpanyadan La Armonia'yı satın almışlar.

En gençleri olan üçüncü kardeş Don Acacio Montellano, ırmağın iki yakasında uzanan iki küçük Monteria'nın yönetimini üzerine almış ve üç kardeş araların

da böylece iş bölümü yapmışlardı.

Don Severo'nun, kendi yönetimine verilen kuzey bölgesinde işleri başından aşkındı. Bu nedenle, öteki üç bölgeyi iki üç haftada bir ziyaret edemiyor, denetliyemiyordu. Gölgelere giden yol uzaktı ve yorucuydu. Kendi bölgesi bir yana, bu üç bölgeyi çepeçevre dolaşmak iki hafta sürerdi hemen hemen. Onun için, üç ayda bir denetleme, inceleme gezisine çıkabiliyordu ancak.

Çalışma gücü ve mahunlar konusundaki derin uğraşları, bilgisi, işin yönetimi konusunda her yönden yeterli ve anlayışlı kılıyordu onu Don Felix'den daha da. Bu yüzden, arazi çalışmalarını üzerine almış ve Don Felix'e bürodaki kolay işleri bırakmıştı.

Don Accacio'ysa, yorulmak bilmez, daha hırslı ve işinde daha zalim bir kişiydi, iki ağabeyine oranla. Montellano'lar Monteria'yı alalıberi büroya hiç uğramamıştı. Daldığı eğlence evreni yüzünden bir mektup olsun yazamıyordu. Yaşıyor muydu, yoksa çoktan çürümüş müydü, kimseler bilmezdi büroda. Kardeşleri, Don Acacio'nun öldüğünü ya da bir batağa saplanıp yittiğini öğrenmiş olsaydılar, öyle pek çok üzülmezlerdi. Montellano kardeşlerin sevinçleri ve mutlulukları mahun tomruklarına bağlıydı. Kendilerine yetecek oranda mahun tomruğu bırakarak geride, öleydi günün birinde, belki sanıldığı kadar üzülmezlerdi. Değil mi ki, kazanç üç yerine ikiye bölünmüş olurdu böylece o zaman.

Don Severo'nun denetlediği yer, güneş (Campo Sur) bölgesiydi. Çavuş bekçi El Picaro ve yardımcısı El Gusano'ya tatlı davranmıştı yanlarına vardığında. Yanında El Picaro, Campo'yu bir baştan bir başa dolaşıp denetlemek için atla yola çıkmıştı kuşluk vakti.

Kesilmiş, dalları temizlenmiş mahunları ton olarak defterine geçirecekti. Yüzdürülerek taşınacak tomruklar tumbolarda istif edilmiş, yığılmışlardı. Her bölümdeki tomruk parça sayısını hemen ilk bakışta oranlıyor, öfkeyle bağıırıyordu «Hepsi bu mu? Üç koca ay bu kardarcık mı yalnız! Dios mio! Behey tanrım, üç koca ay içinde yarım düzine sırık yığını yapılmış ancak! Ne demek, nasıl olur bu? Tanrıya ve ulularına karşı işlenmiş bir günahdır, günah!»

Depodan depoya vardıkça, öfkesi büyüyordu gitgide Don Severo'nun. Yorcucu bir günün sonunda, büroya vardıklarında, El Gusano'yu hırıltı çıkaramayacak derecede sarhoş, yerde yatar buldular. Don Severo'nun öfkesi, vahşete dönüştü.

Kamçısıyla vurdu birkaç kez. El Gusano'ya etki bile etmedi bu. Çünkü o, o sırada hüznle acının şurup gibi geldiği bir ayrı evrende yaşıyordu.

Sonra, masaya vurmağa başladı kamçısını. Sözlerinin derin etkisini üstüne çizmek istercesine hırsla, şiddetle ve küfürler savurarak vuruyordu sert sert. Yanındaki iskemleye bir de.

«Ulan haydutlar, işkembelerinizi şişe dolayıp karınızdan çıkarmalıydım sizlerin ulan. Canınız cehennem, tembeller, zibidiler!» Öfkesi gitgide kabarıyor, daha çok bağıırıyordu. «Ulan irin yalayıcı köpekler, son üç ayda ne yaptınız burada ha? Pezevenklik mi, ayyaşlık mı, ha? Enfiye mi çektiniz burun deliklerinize, yoksa tarçın mı? Ne yaptınız, ne ettiniz başka ha? Konuş be konuş ulan deyyus!»

El Picaro masanın öteki ucundaydı. Masayı, kükreyen Severo'yla kendisi arasında barikat yapmıştı sanki. Duruşunu öyle ayarlamıştı ki, kızgınlığı daha da artarsa sıvışabilsin açık kapıdan.

«Konuş, konuş alçak!»

«Kökler çok yukarlara uzamıştılar.» dedi en sonu Picaro.

«Yukarlara kök salmışmış, yukarlara kökler uzamışmış. Duyduğum bu güzel sözlerden yüzüm yeşile, sarıya çalacak hemen. Yukarlara kök salmışmış. Burda tembel tembel oturmağa bir nedenmiş gibi sanki.»

«İki buçuk metre boyunda iskeleler kurmak zorundaydık. Böylece gövdeye ulaşıyorduk.» diyerek savundu kendini El Picaro.

«Yeni bir durum mudur bu yani? Bunu yıllarca ağaçların yarısında yapmak zorunda kalmıştım ben. Kökler ve ağacın böğrü iki, üç metre büyüdüğü için iskele kurardık. Buna rağmen her adamım üç ,dört ton keserdi günde. Burda iki yüreksiz herifi bırakıyorum, ek ücret ödüyorum ki, bana birkaç ton odun sağlasınlar. Dolandırıcılar, it herifler! Cüzdanımdaki güzelim paraları aşırıan, sonra kadına kıza gidip, içki zıkkımlanan heriflersiniz. Adam başına her gün bir ton bile düşmüyor.»

El Picaro yarım adım daha yaklaştı kapıya ve «Günde ikibuçuk tondan çok düşer adam başına.» dedi. Çekinerek ve özür diler gibi söyledi bunu.

O boktan ağzını kapa ulan ben konuşurken. iki ton. İki ton. Peki ben sizlerle adam başına en azından dört ton üzerinden sözleşme yapmadım mıydı? Yağmurlar başladı artık. İki aya varmaz seller gelir. O zaman ne taşırım ben, ha? Bir buçuk ton! Ve altmış bin pesos nakit parayı ocak ayı başında ödemek zorunluğu.» Darmadağın ve kızarmış gözlerle odanın çevresine bakındı. Bakışları El Gusano'ya rastladı. O yana sıçradı ve zalim bir tekme savurdu beline. «İçki-den zıbarmış, bir domuz gibi.»

El Picaro, kavga arkadaşımı bağışlatmanın vaktidir diye, düşündü. «Altı haftadır bir kez olsun içki içmemişti. Tek bir şişe bile yoktu burda bizde. Dün gelen çerçi birkaç şişe bıraktı bize yalnızca. Bir yudum almışsak eğer bu durumda, doğaldır.»

«Bir yudum, ama ne yudum, evet evet! Nerde şişe?»

El Picaro köşedeki yatağın sediri altından yarı dolu bir şişe alıp getirdi. Don Severo'nun şişeyi alarak duvara fırlatacağını sanıyordu. Ama, öyle olmadı. Şişeyi aldı, açık kapıdan gelen ışığa tuttu ve gırtlığından aşağı bir dikişte çekti.

Homurdanarak sarstı kendini, şişeyi salladı ve ikinci bir yudum aldı.

Sert, yarı ağulu rakı öfkesini biraz yatıştırmış gibiydi. «Sen de al Picaro.» dedi, yarı acı, yarı tatlı. Ama bu kısacık dostluk parıltısı hemen yitip gitti. Birdenbire, buraya niye gelmiş olduğunu ansımsıyordu çünkü.

Don Acacio, ilk kez bir mektup yollamıştı üç gün önce. Mektubu atlı bir işçi çavuşu getirmişti. Don Acacio, işletmekte olduğu iki küçük Monteria'da şu sıra artık çalışma olanağının kalmadığını yazıyordu. Sağanak yağmurlar ve dağlarla tepeler arasında kapalı kalmaları yüzünden öyle bir çıkmaza girmiştiler ki, öküzlerin boyundurukları batağa saplandığından, parçaları taşımak olanağı bulunamıyordu. Bu o değin önemli değildi aslında. Havalar kuruyunca, tomrukları tumbo'lara taşımak kolaydı. İşin kötü yanı, adamlar bataklıkta yitip gittiklerinden, fazla ağaç kesilemiyordu. Sal yüzdürerek, ağaçların gövdesine varıp, kesmeyi deneyebilirlerdi. Ama bu öylesi çalışma gerektiriyordu ki, günde adam başı bir ton bile verim sağlanamıyordu.

Mektubu alınca, Don Severo'nun üzüntüsü arttı.

Don Acacio'nun işlettiği yerlerin üretimi tüm üretimin yarısı kadar olur, diye umuyordu. Bu yıl gerçekleşmiyecekti artık düşündüğü. Monteria'yı satın alırken hesapladığı kâğıt üstü rakamına, işletmeden elde edilen rakam ulaşmıyacak demekti bu.

Bunun üzerine, kardeşi Don Felix'le durumu görüşmek, ne yapılacağını anlamak için atını sürüp hemen büroya ulaştı. Bu yılki üretimi kendi bölgelerinde kurtarmak gerektiği sonucuna vardılar. Başka çıkar yol yoktu. En gençleri ve güçlüleri olan kardeşleri Don Acacio'nun son aşılایıcı güç olarak adamlarıyla buraya gelmesine karar verdiler. İki küçük Monteria yeterince üretim veremediğine göre, merkez Monteria La Armonia'nın iki katı, hattâ olanak varsa dört katı çalışması gerekliydi artık.

Don Acacio'nun mektubunu getiren adamla cevabı gönderdiler yine. Bu mektupta, Don Acacio'nun tüm adamlarıyla birlikte La Armonia'ya gelip burda çalışması bildiriliyordu. Don Acacio'ysa, iki büyük kardeşi kadar akıllıydı en az. Mektubu getirene rastladığı sırada, yola çıkmıştı bile. Don Acacio, adamın geldiği yoldan yola çıkmış olmasaydı, adam atıyla girmiş bulunduğu bataklıkta ölecekti belki de.

Don Acacio merkez kampa erzakların olduğu yere varmıştı adamlarıyla. Don Severo'ysa, El Picaro'nun baktığı güney bölgesine üretim hesaplarını defterine geçirmek için, bir gün önce gelmişti atını sürerek.

Rakının yatıştırıcı etkisi birkaç dakika içinde sarınca Don Severo'yu, bambaşka bir görünüş kazandı. El Picaro'yla bugün tumbo'ları denetlerken bulduklarının iki katını ummuştu. Öteki iki Monteria'nın kısraklığına karşı.

«Senin bana burda gösterdiğinden fazla tomruk

bulamazsam, iki işçi çavuşuna olanak kalmaz o zaman. Bu kadarını çocuklar bile elde edebilirlerdi. Çalışmaktan çok, uyumuş olmalısınız burda.»

«Daha çok çalışmam ki şef! Sırtlarında bir parça deri kalmayınca ya değin kırbaçladım onları. Ama alıştılar giderek buna. Ben kırbaçladıkça azaldı çalışmaları.»

«Çok kırbaçlamanın yararsız olduğunu sana daha önce demiştim. Başkaldırır, yatar, işgörmez olurlar. Neden onları asmiyorsun sen? Bizim orda yaptığımız gibi! Bu daha iyi sonuç veriyor, daha korkutuyor onları ve başkaldırmıyorlar.»

«Biz burda iki kişiyiz, El Gusano'yla ben. Altı yedi kişiyi asmak istesek ,kolay olmaz. Eskiler karşı koyuyorlar. Her adama üç kişi gerek ki başedelim onlarla.»

«Kıçındaki tabanca ne güne peki, başkaldırırlarsa? Yoksa zevklenmek ve yaban ördeği avlamak için mi taşıyorsun onu?»

«Silâhın ne yararı olur ki bu işte?»

«Ağzına daya, inatçılık ederse. Görürsün nasıl yumuşarlar.»

«Bu eskidendi şef. Kaburgalarına tabancayı dayadığımızda yüzüme karşı pis pis gülüyorlar. Pişmiş kelle gibi sırtarak bağıyorlar : Vursana, bitli kurbağa, adamsan vur! Niye ateş etmiyorsun? Senin hakkından geleceğiz biz, bekle hele bekle. Senin ve El Gusano'nun. Arkamdan bayağı şarkılar söyleyip, geceleri birarada türkü çağırıyorlar.»

«O zaman vur bir ikisini ki, anlasınlar.»

«Peki şef, siz söyledikten sonra yaparım ben. Benim mülküm değil burası. Bana kötü diyorsunuz ama, demiri karınlarına dürtünce 'Vur bakalım, ama döğüşe hazır ol, Picaro, Picarote. Ek ücretini kıçına sakla

bakalım.' İşin kötüsü de burda. Kendilerini vurayım ki çalışmasınlar, istedikleri.»

Bu söze birşey demedi Don Severo. Şişeyi ağzına dikip çekti ve içti, sanki su içiyormuş gibi. Şişeyi bıraktığında, bakışları El Gusano'ya ilişti.

«Bana kovayı getir» dedi El Picaro'ya.

El Picaro su dolu bir kova getirdi. Don Severo kalktı, kovayı alarak hızla El Gusano'nun üstüne boşalttı.

«Daha getir!» dedi El Picaro'ya boş kovayı uzatarak. «Bir tane yetmez... Beş altı kova su belki onu firengili uyusukluğundan kurtaracak ancak. Ayağa kalktığında, sırtını okşarsın. Al şu kırbacı. O zaman ancak işe yarar olacak yine belki. Ama burda, gözlerimin önünde yapma bu işi. Hoşuma gitmez. Hendeğin oraya götür, aşağıdaki. Ulumalarını duymayayım.»

«Olur şef!» El Picaro kovayı doldurup doldurup boşalttı. Ayağa kaldırdı El Gusano'yu, sırtına alarak hendeğe taşıdı ve itti aşağıya, derine. El Gusano düş evreninden sıyrılıp kendine geldi.

«Fakat arkadaşım!» dedi El Gusano ağlamaklı. «Benim burda pöstekimi çıkarmazsın sanırım, dostuz biz ama, değil mi?»

«Elbette, domuz, arkadaşız biz. Peki moruk geldiği sıra mı içmek aklına geldi yani. Ne yapabilirim şimdi ben? Tarçınını vermem gerek senin, ister ağla, ister kız... İyisi mi seni dostça döveyim şimdi burda. Tut ki Gregorio'sun ya da Santiago. Evet, evet, gül bakalım gülebilir misin! Anla hanyayı konyayı.»

«Haklısın dost, haklısın. Bırak artık şunu, hadi. Hâlâ baygınım ben, kendimde değilim. Yaptığını unuttacağım, hadi! Daha önce şişeyi boşaltıp, bir yudum bırakmaz mıydın yani bana, be birader?»

«İyi söyledin. Şimdi en gerekli şeyi söyledin.» Ofise koştı El Picaro, kapının arkasına saklandı ve kendine ayırdığı şişeyi dikti kafasına. El Gusano'yu kırbaçlamağa başlamadan da birkaç yudum çekmişti, El Gusano'ya da tattırmıştı birkaç yudum.

Ertesi gün, güneş batmadan, işçileriyle Camp Sur'a varmıştı Don Acacio. Don Severo selâmlıyarak karşıladı onu «Hep tembel herifler burdakiler. İlk sözüm şu, Cachó! İki ton bile değil kesilen değnekler, günde kişi başına düşen.»

«Demek ki karnımızın üstünde sürüneceğiz, bok yiyeceğimiz zamandır artık.» oldu cevabı Acacio'nun Yararsız incelemelere vermedi kendini. Uzun ve yorucu bir yoldan gelmesine rağmen, oturup, söyleşmeye dâlalacak gibi görünmüyordu.

İşçi çavuşlarına bağırmağa başladı «Hadi, tembel herifler, kulübe yapılacak. Yitirecek vakit yok. Bütün gece dışarda yatmak istemezlerse, işe başlasınlar hemen. Yarın, köşk mü yapacağımızı sanıyorsunuz yoksa?»

İşçi çavuşları yorgun adamlarla ormana daldılar. Ağaçları, palmiye yapraklarını keseceklerdi. Geceleme yerleri yapacaklardı onlarla. Ama ancak bir kulübe yapıldığında gece bastırmıştı bile. Muchacholar orada çalışanların kulübelerinde gevezelik ediyorlardı. Öteki kulübelere de dağıldıkları halde yer yetmemişti. Çoğu dışarda yattı. Gece şiddetli yağmur yağdı. İşe gitmek için kaldırıldıklarında yataklarını çamur içinde buldular Her zamanki gibi, gecenin derin bir vaktiyle dizi dizi olduklarında.

Don Acacio «Günaydın millet!» dedi. Aynı tonla: «Kulübe yapmak gereksiz artık. Ormanın derinliklerine varacağız. Hemen bugün, şimdi. Kahve yapıp fasul-

ya ısıtmağa zaman yok. Yolda zıkkımlanabilirsiniz. Hadi, yükler yüklenilsin, yürüyüş başlıyor!»

«Böyle yapılır işte!» dedi El Picaro'ya Don Severo. «Böyle yapmalıydın işte. Böyle yapsaydın sen o sarhoş domuz yardımcınla, adam başı dört ton verim elde ederdik biz.»

«Doğru, şef. Ama ben böyle yaparsam, akşama hayatta olmam. Ya da üç Muchacho karınlarında kurşunlarla seriliverirler ortaya.» Bunu dedikten sonra sırtı Picaro.

«İşte çalışmadaki ayrıcalık budur.» dedi Don Severo. «Adamlarını işe koşmasını bilen çavuşlar vardır. Bunu anlamıyanlar da vardır. İşte bunu anlamayan ve hiç anlamıyacak olanlardansın sen de. O sıcak kardeşin El Gusano nerde ki acaba?»

«Hey, El Gusano!» dedi bağırdı sabahın alacasında El Picaro. «Hey, şef seni çağırıyorlar!»

El Gusano rüzgâr gibi geldi ve kısık bir sesle «Emrinizdeyim, şef!» dedi.

«Hadi, sen ve El Picaro ve tüm tembel sürüsü buraya. Yüklerini yükselinler. Don Acacio'yla, gittiği bölgeye yürüyeceksiniz.»

İki çavuş, adamlarını toplayıp, yürüyüşe geçtiler. Don Acacio'nun kafilesini izlemeğe başladılar.

Don Gabriel, bir hafta sonra La Armonia'daki mahun kesme işleri için topladığı adamlarla kerpiç kulübelerin önündeki geniş alana girip, yönetim yerine varmıştı.

Dört değişik Monteria için sözleşmeler yapmıştı adamlarla. Plânına göre, La Armonia'da kafilesiyle mola verip, buradan, işe alınan adamların sözleşme uyarınca dağıtımını yapmak istiyordu. Ama merkez büroya vardığında. Don Severo'yla karşılaşmıştı. Fırsatı

kaçırmadan, Don Gabriel'le pazarlığa başlamıştı Don Severo. Sonuç Don Gabriel'in kafilesi tümüyle La Armonia'da kalacaktı. Öteki Monteria'lar, başka bir arayıcı ya da Don Gabriel yeni bir kfile getirinceye değin bekliyeceklerdi.

Don Severo ve Don Felix taze güçlere baktılar. Memnun kalmışlardı.

Adamlar, yorgunluktan bitmiş, evlerin önündeki alana serilmiş, kümeler halindeydiler. Don Severo ya da Don Felix bir kümenin yanına varınca, adamlar fırılıyorlardı ayağa. Don Severo ellerine dokunuyor, ayak adalelerine ve enselerine bakıyordu. Sanki, satın almak istediği sığırlardı bunlar.

«Ne iş yaparsın ,Chamula?» diye sordu Candido'ya, onun kümesine vardığında. Elbisesinden ve şapkasından, kızilderili olduğunu anlamıştı onun.

«Çiftçilik, su humilde servidor.» dedi Candido.

«Yani rençbersin. Hım! Demek ki oturaklı bir ağaç kesici olacaksın. Chamula,» dedi bunu üzerine Don Severo.

«Emriniz baş üzere, patronum, sayın bayım!»

«Yanındaki kadın kim, karın mı?»

«Kızkardeşim, patronum. Karım öldü benim.»

«İki oğlan senin çocukların ama.»

«Emrinizdeler, a sus ordenes, patronum.»

Don Severo yumruğuyla göğüslerine vurdu hafifçe çocukların ve kollarını sıktı. «İyi vaquerito (sığır sürücü) olabilirler.»

«Özür dilerim. patronkito, sayın bayım. istediğinize uyamazsam eğer Çocuklar çok küçüktürler, üstelik zayıflar Ormandaki ağır işlerde çalışamazlar. Biri daha altı yaşında, ötekiyse yedi yaşından az fazla.»

«Yemek yiyeceklerse burda, çalışmaları gerekir.

Senin yemeğinden çocuklarına bir şey artmaz. İki misli yemek çalıştırsam sana, o zaman, hesabın sonsuza de-
ğin kapanmaz.»

«Çok iyi çalışabiliriz biz şefim, güçlüyüz biz.» de-
di çocukların büyüğü coşkuyla. Babalarının artık geri
dönmemesine kendilerinin neden olacaklarını anlamıştı.

O zaman küçüğü bir adım öne attı ve yakınına
geldi Don Severo'nun. Yukarı uzatıp katladı kolunu.
Pazularını göstermek istiyordu.

«Ne kadar güçlü olduğumu görüyorsunuz, patron.
Kardeşim benden büyüktür ama, ben ondan daha iyi
çalışabilirim. Sığır gütmek hoşuma gider benim.» Son-
ra babasına döndü ve «senin iznin ve onayınla baba.»
dedi.

Candido birşey demedi. Gözlerini kaşdı yalnız-
ca.

«Hoşuma gider bu,» diyerek güldü Don Severo.
«Tam istediğim çocuklar bunlar. Ekmeğini erkenden
kazanmanın hiç kimseye zararı olmamıştır. Siz ikiniz
sığır kampına gideceksiniz, babanız da ağaç kesmeğe
gidecek.»

İki çocuk şaşırmış, baktılar adama. «Babamızın
yanında kalmıyacak mıyız?»

«Sığır güdücü değil ki, ağaç devirici o. Bu yüzden
aynı kampta olamazsınız. Bazen denk gelirse, aynı ge-
celeme kampında birlikte olursunuz belki.»

Candido oğullarını kendine çekti, onları korumak
istercesine. Gür saçlı başlarını okşadı bir süre ve usul-
ca «Ne gelir elimizden evlâtlarım? O kralımız ve biz
dinlemek zorundayız onu.» dedi.

Don Severo öteki kümeye doğru yürüdü.

Don Felix ayakta duruyordu hâlâ. Modesta'ya
işaret etti. Don Severo kardeşini ve çocukları sorguya

çektğinde, birkaç adım geriye yürümüştü Modesta. İşarete uyarak, Don Felix'e yaklaştı. Başını eğdi ve kollarını göğsüne bağladı. Yukarı kaldırmıyordu bakışlarını.

Don Felix, işaret parmağıyla yanağına vurdu. Sonra elinin kemikli yerleriyle doğrultmak için kızın çenesine dokundu. Modesta geri çekildi ve bakmadan ona kafasını öte yana çevirdi.

«Korkman için neden yok, küçük orospu. Kızları kahvaltı diye yemem ben; bacaklarının üstü hoşuma gitmişse bile. Adın ne senin?»

«Modesta, hizmetçiniz!»

«Mocha diye çağıracağım seni. Burda işin ne senin?»

«Kardeşimle geldim buraya ben. Kendisi yalnız, sonra çocuklar da var patron.» Başını kaldırmadan söylemişti bunları.

«Ne yiyeceksin, orospu güzeli?»

«Kampta kardeşimle birlikte, onun yediğini.»

«Olmaz bu. Yalnızca bir kişinin payını alır. O. İki kişilik pay alırsa, iki kişilik ödemesi gerekir. O zaman, parasından geriye bir şey kalmaz. Bizdeki hesabıysa, yaklaşık olarak üç yüz elli pesosdur. Günde üç ton teslim ederse, yarım pesos kazanır ancak.»

«İki ton, patron. Sözleşmemde yazılı.» Candido yakına gelmişti ve son konuşmaları duymuştu.

«Sözleşmede yazılı olan, bizi hiç ilgilendirmez. Kapar mısın boka ağzını, yoksa bir çavuşa söyleyeyim, Monteria'ya hoşgeldin selâmı mı versin sana hemen, ha? Artık şunu bilmelisin ki, sana soru sorulduğunda ancak yırtarsın ağzını. Günde üç ton teslim edeceksin. Üç ton teslim edemezsen eğer, gündeliğin ödenmiyecek. Bu tembellik birkaç gün giderse böyle,

üç tonu nasıl elde edeceğini sana göstermiş olacağız biz. Dört ton istemediğimiz için sevinmelisin aslında.»

«Ama, izin verin patronum,» dedi Candido saygıyla, «bizi tutan Don Gabriel, bana söyledi bunu. Hucut-sin belediye başkanı dedi ki hattâ: «Sözleşmenizde belirtildiği gibi, günde iki tondur keseceğiniz tomruk.»

«Dört ton, bitli çayır kurdu seni. Dört ton. Eğer dört tondan az iş çıkarırsan, vay kemiklerinin, vay derinin haline senin!» Don Felix gömlek cebinden bir küçük defter çıkardı, adını yazdı ve adın altına «Cuatro Tone ladas obligation dört ton çıkarmak zorunda» diye karaladı. «Ama, özür dilerim patron,» diye yeniden söz-e başladı Candido.

Sürdüremedi sözünü. Don Felix esaslı bir yumruk attı yüzüne. Burnundan kanlar boşandı hemen. «Sana söyledim, pis bitli, leş kokulu hayvan. Burda görevin ağzını tutmaktır senin!»

Candido yere oturdu. Yerden kopardığı çayırları, kanı durdurmak için burnuna tıktı.

Modesta, hâlâ başı eğik, Don Felix'in önünde duruyor. Candido'ya yapılan acı vermişti ona. Buna rağmen, kendisi ve benzerlerine bir Ladino dokununca, söylenmeden, konuşmadan içine atmağa alışıkta acıyı. Etkilemezdi öyle pek kendisini bu gibi olaylar. Duyduklarını hiç belli etmedi. Şefi çağırmıştı kendisini, önünde duruyordu onun, kardeşini avutma izni verilmemişti kendisine işte.

İki çocuk babalarına sıkıca yapışıp, bedenini çepeçevre sardılar, olan biteni unutsun diye. Küçüğü ağlamaya başladı ve içini çeke çeke «Baba, sevgili baba, elimden birşey gelmiyor.» dedi.

Babası okşadı onu ve gülümsedi.

Büyük oğlan su kabağını aldı, babasının içebile-

ceği ve kanını temizleyeceği suyu getirmeğe ırmağa indi.

Don Felix, şimdi yine kızla ilgilenmeğe başlamıştı. Bir kıızılderilinin suratına vurmak, sorun değildi onun için. Bir dakikacık süre ayrılırdı bu işe ancak. Bir kıızılderili işçiyi dövse ya da kurşunlasa bile, bir saat sonra unutturdu olayı tümünden. Avladığı bir antilopu ya da heyecanlı dakikalar yaşanıp vurulan bir kaplanı, vurulan bir peone'den daha da çok, iyice anımsardı.

«Kötü bir çiçek değilsin sen, Mocha,» dedi. «Yemek yemelisin, yiyeceksin. Kardeşinse, sana yemek sağlayamaz hiç.»

«Burda, kampta küçük bir ev yapacağım ve domuzları besliyerek, işçilere yemek pişireceğim.» dedi, «yapabilirim bunları ben.»

«O dediğin kolay değil, küçük Mocha. Benim izinle ancak bir şey yapabilirsin sen. İzin veririm, domuzları burda tutabilirsin. Adamlara yemek yapan olmazsa eğer, pişirebilirsin ancak. Ama çalışmak istersen, yalnız benim için çalışabilirsin. Yirmi kişi yerine, bir kişi için çalışırsın Miskinleşmiş bir başka kampı düzene sokabilmek için, belki de gelecek hafta ayrılacağım. Ve seni, orospum, yanımda götüreceğim. Aşçım ve hizmetçim olacaksın benim. Herşeyi yapan hizmetçim. Anlıyor musun?» Çenesinden tuttu ve kızın gözlerini görebilmek için kaldırdı. Buna rağmen yere dikmişti gözlerini Modesta.

«İyi iş görür, hoşuma gidersen ,herşey yoluna girer paçavra. İyi iş görmezsen, esmer derini oğarım ve kapı dışarı ederim seni. Tek başına ormanı sürüne sürüne geçip, kirli, bit dolu boktan köyüne gidersin defolup. Eğer vahşi hayvanlar seni bulup, bacaklarını koparmazsa. Kimbilir o zaman neler neler olur daha.»

«Sizin hizmetçiniz olmak istemiyorum ben ama patron.» dedi usulcana Modesta.

«Buna ben karar veririm, sen değil, pis surat!» dedi Don Felix, geri döndü ve epeyce ötedeki kardeşi Don Seveno'ya doğru yürüdü. Diğer kümelerdekileri sorguya çekiyordu ilerde o.

BEŞ

Yeni kafile Camp Sur'a vardığında, gecenin geç bir vaktiydi. Ormanı boylu boyunca geçtikleri uzun yürüyüşle tüm tükenmişler, kalın kayış gibi balçığa bata çıka bitmişlerdi. Yalnız yüklerini indirmekle kalmadılar, bedenlerini de toprağa serdiler, nerde durmuşlarsa orda uzandılar. Ancak yarım saat sonra, yemek aranmağa başladılar. Aşçı, verecek yemeği olmadığını, yanlarında yiyecek birşey getirmemişlerse, yarın kendisinin yemek verebileceği zamana değin beklemelerini söyledi. Sonra, çok yorgun olduğunu, daha çok çalışacak hali kalmadığını ileri sürdü. Geleceğini bildiren aşçı kadın neredeydi hem sonra? Kafileyi oraya getiren çavuş, aşçı kadının kardeşinin yanında olduğunu, yarın sabaha geleceğini söyledi aşçıya.

Ateş yaktılar, yanlarındaki fasulye yemeği kalıntılarını ısıttılar.

Aylardır bu kampta çalışan ve mutfağın yanında duran bir iki genç, yenilere bakmak için yanlarına geldiler. Belki tanıdık vardı aralarında. Ateşin çevresine oturdular, sigaralarını yaktılar ve yeni gelenlerin yavan yemeklerini nasıl hazırladıklarına baktılar.

«Bununla yağ bağlamazsınız siz.» dedi yığının yanına oturanlardan biri.

«Ne varsa, onu yer insan ancak.» oldu aldığı cevap.

«Dun Felix de sizinle geldi mi?»

«Hayır, merkez kampta kaldı o. Çanak çömleğe gözatacak. Bu hafta ya da gelecek hafta çıkacak kurmanyaların hesabını yapacak orda.»

«Daha önce Monteria'da çalışmış olan var mı içinizde?» diye sordu bir başkası.

«Ben bulunmadım,» diye cevap verdi birisi yorgun sesiyle, «Birisi çıkıp tanıştırmadı bile bizi birbirimizle.»

Sığır sürücüsü ve güdücüsü Santiago kahkahayla güldü. «Tanıştırılmak. İyi dedin be ulan! Tanıştırılmak. Buraya bak oğlum, buraya! Burda cehennemle ve şeytanla tanışacaksınız, burda!»

Bir süre sessizliğe boğuldu ortalık. Eskiler sigara tütürüyorlardı. Yenilerse, fasulye ve kahveleri ısınsın diye bekliyorlardı.

Çepeçevre oturan yeniler birden başlarını kaldırdılar. Bir hayvan bağirtisi duymuşlardı sanki.

«Çalılıklarda ne var, ötede orda, ha?» diye sordu Sactan'lı kızilderili Antonio. Kulaklarını uyanık bir it gibi kabartmıştı.

«Bu sızıltıların, ulumaların, iniltilerin, homurtuların ırmağın ordaki sazlıktan geldiğini mi sanıyorsun?» diye kaşlarını kaldırıp sırtarak sordu Santiago.

«Evet. Hayvanlara zulüm yapıliyormuş gibi sanki. Ağzılarını kapamışlar da, öylece.»

«Ne de temiz kulakların var ama senin de!» diyerek alaylı konuştu Santiago. «Bir ipek örtü üstünde endülüs dansı yapan bir pireyi bile duyabilirsin sen sanırım. Bu ince kulaklarınla çok işler becerirsin. Doğrusun, doğru duydun Muchacho.»

«Çok doğru duymuş!» diyerek araya karıştı Matias. «Hayvanlara eziyet edildiği gerçek. Bağirtileri

duyulmasın diye ağızlarını bağlamışlar. Şu sıra şişko, uzun burunlu Cristina'sıyla kırıştıran Acacio'yu kızdırabilirdi bağırtılar çünkü. Tanrım, ne rezil şişkoluk bu! Yumuşak bir ayıcığı olsa gerek ama. Her gittiği yere boş yere götürmez onu çevresinde öyle yoksa. Çerçi geliverdiğinde, yarım kasa parfümü boşuna mı satın alıyor yani onun uğruna.»

«Peki neden eziyet çektiriliyor bu zavallı hayvanlara?» diye sordu Antonio.

Kıdemli hayvan güdücüleri, gevşek bir öksürük gibi çınlayan kısa kahkahalarını bastılar.

«Zavallı hayvanlar!» dedi Santiago. «Evet, zavallı hayvanlara korkunç eziyet ediliyor. Onun için de bağlı ağızlarıyla acı çekiyorlar, inliyor, sızlanıyorlar işte!» Güldü yine.

«Aptal kuzu olmayın be!» diye başladı Pedro yeni gelenlere. «Hayvanlarmış, zavallı hayvanlar! Eziyet çekenler ve sızlanıp duranlar hayvanlar değil eşek herifler! Ağaç deviriciler bunlar. Hachero'lar orda öyle inliyenler. Yirmi kişiler. Üç, dört saatliğine asıldılar orada. Bugün, dün ve önceki gün dört ton kesememişler çünkü. Dört ton tomruk elde etmenin ne demeğe geldiğini üç gün sonra öğreneceksiniz. Günde iki ton, sığır gibi güçlü, tecrübeli bir yarıcının çıkaracağı iş demektir. Pis köpek Acacio'ysa dört ton ister. Dört ton kesemiyeni. yarı gece boyu astırıyor. Birbirine bağlıyor onları. Hem bir iki kişiyi de değil, beş kişiyi birden öylece. Unutmasınlar bunu istiyor ki! Kafalarını da sıkıştırıyor araya. Yanda yörede sivrisinekler dolaşüyor. bataklığın pisliğinden gelen ısırğan, boktan sivrisinekler Ayrıca sürülerle kızıl karıncalar. Daha fazlasını anlatmam gereksiz size. Bir hafta sonra çok şey öğreneceksiniz bu konuda, kendi tecrübeleriniz-

le. Böylece, Montellano kardeşlere ait olan bir Monteria'daki gizleri çözeceksiniz, anlıyacaksınız durumu. Ve de Colgadosun, yani asılmışlar alayının neferleri olacaksınız böylece!»

«Yalnız kırbaç var sanıyorduk burda. Bir politikacıya karşı geldikleri için para ya da kürek cezasına çarptırıldıklarından gebermeye Finca'lara, kamplara gönderilen isyancılara uygulandığı gibi!» diyen Martin Trinidad çok bilgili görünüyordu. Kafileye yolda katılan ve sözleşme bölgeleri bulunmayan serserilerden biriydi bu. Bataklık ormanı boyunca üç hafta süren yürüyüş sırasında, tek sözcük konuşmamıştı bu üç serseri ötekilerle. Üçü hep birarada bulunmuşlar ve yol arkadaşlarından hiç birine bakmadan, yüz vermeden aralarında konuşmuşlardı. Şimdi ilk kez, birliğe girdiklerindenberi ilk kez, aralarından biri; Martin konuşuyordu.

Santiago kaçamak bakışlarla baktı ona. Birisine hafiyeye ve dikkatle bakan birinin kuşkulu bakışlarıyla baktı.

«Nerelisin sen?» diye sordu.

«Yucatan'lıyım!»

«Vay dinine yandığının, buraya çok uzaktır orası. Nasıl geldin buraya ordan. Kaçarak mı?»

«Kaçarak, manito, diyelim ki öyle.»

«Evet, öyle diyelim. Üç kez asılı kal da hele sen, tüm dediklerine inanayım o zaman senin. O zaman işte anlayacaksın ki, kim asılmaz ve kırkaçlanmazsa burda, düzeni bozuk demektir onun. Yalnız kırbaç yersen, içine tüküreyim, ne de olsa iki yüzlülük edebilirsin. Ama asılmış olursan, kurala uygun asılmış olursan, yani El Rasgon, La Mecha ve El Faldon gibi işte; o zaman iki yüzlülük kalmaz. Ve göğsü artık tert-

miz olmıyan kişi gammazlık yapmaz. Ne dediğimi, ne istediğimi anlarsın sanırım. Celso ve Andres seni ve iki şişko dostunu sorguya çekecek zaten. Kimden olduğunuzu bileceğiz böylece. Kimse korkmaz burda. Güzel ve sıcak bir yaz gecesi öyle tatlı ve hoş keseriz ki boğazını, gammazlık yapan birinin pis ruhunun cehennem vızıltısı gibi gelir insana, bir şey duyulmaz. Barakaların yirmi adım ötesinde olur bunlar, hem de yalnız. Yan gelip oturuyoruz işte gördüğün gibi. Bizden her gün dört ton tomruk isteyen biri, vurulmamıza izin vermediğinden, vurulmayız biz. Vurulan bir kimse ağaç kesemez olur artık. O yüzden ancak asılabiliriz bizler. Ve buna öylesine alışırız ki, hiç bir şeyin yararı olmaz olur giderek. İki tondan fazla kesemediğimizde, kamçılanırdık bir zamanlar. Buna da alıştık. Etkisi azaldı. Tersine, günbegün iki tondan da az kesim oldu, gitgide düştü sayı. İşte o zaman Montellano'lar yeni bulgularıyla geldiler: Asmak! Asılı kaldığın sürece korkunç, müthiş korkunçtur işte. Ertesi gün yine çalışabilirsin ve dört ton kesersin. Güneş doğmadan üç saat önce dışarı çıkar ve güneş battıktan dört saat sonra, taş gibi, yorgun dönersin içeri. Anısı, yalnızca anısı asılmanın ve yeniden asılma korkusu dört ton kesim olanağı sağlar böylece. Bir ton kesersin, ellerinin derisi soyulur gider. Sanki deri, ellerinin üzerine tükrükle yapışmış gibi gelir sana. Bu işlere o kadar yakınız ki, artık asılmak bile bir işe yaramaz oluyor. Örneğin, Don Celco'yu asmakla yumuşatıp yola getiremezler. Dört saat asılı kaldıktan sonra, El Guapo onu çözmeğe geldiğinde, böğürürcesine bağırır ona: 'Hey pis tonospu çocuğu, kendimi tam erinç içinde duyduğum, uyuduğum sırada, yanıma sokuluyor ve tatlı uykumu bozuyorsun pis hayvan herif,

sefil adam sen!' Biliyor musunuz, onlara aldırış etmeyen ilk insandı Çelso. Ama şimdi altı kişiyi bulduk. Püf nokta şudur: Gerçek başkaldırma düşüncesi içinde bir kez beliriveren kişiler, kamçılandıkları, şişlendikleri sürece vurdumduymazlaşan öküzler ve eşekler gibi olabilirler.»

Martin Trinidad hiç bir şey demedi. Bir parça kuru kaygana kopardı. Sonra ısıttığı kaptan fasulyesini kaşıkladı. İki arkadaşı, Juan Mendez ve Lucio Ortiz kayış gibi sert etlerini kemiriyorlar ve kahvelerini içiyorlardı.

Küme küme yayılı oturan yeni kafilenin adamları, kablardan fasulyelerini yeyip, cezaevlerindeki kahvelerini içerken, bir yandan da ilk kümede oturan kıdemli sığır sürücülerinin, yani Matias'ın, Pedro Santiago'nun, Cirilo'nun, Fidel'in yanına yanaşıyorlardı.

Boyeroların (Sığır güdücüleri) en akıllısı olan Andr s yoktu aralarında. Öteki adamlarla asıl mera bölgesine yo'lanmıştı. Yeni sığırları bu yakaya sürüp getirmek ve yorulmuş, iyi beslenmemiş olanlarını meralara salmak, görevleriydi. onların. Meralar bir göle altı mil uzaklıktaydı. Yolunsa çoğu bölümü bataklıktı. Geri gelinceye kadar o, üç gün geçmiş olurdu.

«Ağaç deviriciler her akşam asılırlar mı?» diye sordu Antonio.

«Elbette hayır,» dedi Matias, «o zaman tezelden malaryaya yakalanırlar ve gümlüyorlar, anlıyor musun? Yeterince gümlüyor zaten millet. Haftasına varmaz boylar iki üç kişi eşek cennetini zaten!»

«Sen ne bilirsin ki be!» diye kondurdu lâfı Pedro. Santiago'nun uyanık dinleyicilerini görünce, iştahı kabarmıştı. Eski oluşu nedeniyle, öncelikle öne atılıp, gördüklerini ve bildiklerini söylemek istiyordu. «Ne bi-

liyorsun başka ha?» diye yineledi. «Elbette her akşam asılmaz ağaç kesicileri. Bizim gibileri, sığır güdücüler işte anlıyacağınız, her akşam asılmazlar. Burda oturup sigara tütürüyorsak boşuna mı yani! Sizin gibi günahsız delikanlıların kapalı gözlerini açabiliyorsak, onandır hep işte.»

«Durun öyle.» dedi Cirilo. «Burda olup biteni dolambaç'ı yollardan geçerek öğreniyoruz. Yani böylesi olayları.»

«Dinlemeyin şu papazbaşını,» dedi Santiago homurtuyla gülerek, «Bugün beynine su yürümüş onun. Daha kendine gelememiş. Onun için konuşuyor bilir bilmez. Yarın daha da aptallaşacak. Ne dediysem ben, öyledir tastamam. Beş altı gün önce Montellano'ların en genci buraya ulaştı. Monteria'sının toprakları sulara boğulmuş. Belki oraları ancak ocak ayında kuruyacak ya da daha geç bir zamanda. Yitirdiklerinin üç katı verim sağlayarak buradan çıkaracaklar. Acacio bu üç kişinin en zalimidir. Yılın başlarında seksen kişiyle gitmişti Monteria'sına. Hepsi de Finca'lardan gelme sağlıklı kişilerdi. Aralarında bir düzine kadın ve yirmi kadar çocuk vardı. Monteria'sından ayrılıp, yola çıktığında bu seksen kişiden kaç kalmıştı. Çoğu kırbaçtan ya da asılmaktan ölmüştü. Bazısını yüksek ateş götürdü, on tanesi bataklıkta boğuldu. Dördü kaçtı ve bataklık ormanda yokoldular. Bir ikisini yılanlar ısırıp öldürdü. Dört kişi kaplanlara ve aslanlara yem oldu. İkisi, asılıyken kaplanların ağzına düştü. Asılan ve parmağını olsun kımıldatamıyan biri, ne yapabilir kaplana karşı, ha? Bir düzine kadından üçü, keçileri kaçırdı. Kocasını vurduğu bir şişko kadını kendi özel hizmetine adadı. Şimdi onunla yatıyor kadın. İkisi kaçmıştı kocalarıyla. Kocalarıyla birlikte söndü hayatları. Ka-

dınlardan birini, kocasını kaçmağa kıskırttığı gerekçe-
siyle bayılana değin kırbaçladı, onu orda bırakarak git-
ti. Kadına yardım edecek biri yoktu ortalıkta. Tabalis
denen yaban domuzları çeke çeke parçalayıp, yiyor-
lar kadını. Yirmi çocuktan ikisi yaşıyor yalnızca. Ve
onlar da ateşten kıvranıyorlar!»

«Başarılı bir Ladino, duydunuz işte.» dedi Fidel.

«Sorulunca konuş yavrum Hijito!» Suç işlemiş bi-
risine bakar gibi baktı Fidel'e Santiago. «Lâfımı kes-
miyesin diye şu güzel sarılı sigarayı veriyorum sana,
al!» Santiago'nun sigarı değildi bu aslında. Fidel'in
gömlek cebinden özenle aşırırmıştı. Kendininmiş ve in-
celikle sunuyormuş gibi yapmıştı.

Fidel sigarayı inceledi, evirip çevirip baktı. Ate-
şe tutarak dedi ki: «Bakın hele şu işe, herifçioğlu si-
garını benim yöntemime göre sarıyor. Demek ki San-
to, ben yine de senden iyi sarıyorum. Yoksa öykün-
mezdin beni böyle sen!»

Sigarını çıkarıp, Santiago'nun verdiğiyle karşılaşt-
tırmak için gömleğinin cebini yokladı. Sigaranı bula-
mayınca: «Bunu bilmem gerekirdi önceden. çünkü sen
sigar armağan etmezsin hiç. Ancak cebimden çaldığını
verirsin sen. Önemi yok. Mutluyum. Hiç kimse, benim
sardığım güzelim sigarı saramaz. Sen dahil. Hiç kimse
Burda oturanların hiç biri benim gibi sigar saramaz. Üs-
tüme yoktur.»

«Eğer uslanmazsan,» dedi Santiago bu kez ona,
alınının çatına oturturum, barakanı boylarsın sonra.
Bu namuslu, uyanık kişilere ben durumu anlatırken,
araya girersen sigarınla, olur mu yani? O sardığın şey
gıcır veriyor bana, dayanamıyorum işte. Gelelim bizim
işlere, nerde kalmıştık. Ha, Acacio milletin tümünü, ço-
ğunu yani, rahatça gömdükten sonra üste de Mon-

teria'sı batağa gömölünce, elinde kalan adamları alıp buraya gelmiş. Yolda beşi kaçıvermiş. Arkalarından iki Capataz (işçi çavuşu) çıkmış yola, onları bulmak için. Yakalayacaklar da onları. Zavallılıklar. Ne kadar iyi koşsalar, atlarla başedemezler. Yaklanacaklarını anlayınca, ya asarlar kendilerini ya da boğazlarını keserler. Ve evet, altı gün önce Acacio buraya vardı. İlk yaptığı, esaslı bir düşünce ürünüydü. İşlettiği Monteria'sında yitirdiklerini burda elde etmekti isteği. Her ağaç devirici, dört ton kesmek zorundaydı. Dört tondan az teslim yapan, para alamazdı. Ve ona, insanın isterse dört tonu nasıl elde edebileceği öğretilirdi. Kırbacın yarar sağlamadığı sonucuna varmıştı. Bir arada asmağı sınağa başladı. Ve siz tam vaktinde geldiniz. İlk birlikte asılma olayını izliyeceksiniz ve müzik duyacaksınız! Biz boyero'lar yeni emri aldık bile. Bu sabah. Kesim yapılan araziye her gün atıyla dolaşüyor şimdi. Her ağaç devirici ne kadar kesim yapmış, tumbo'da ne kadar odun istif edilmiş, karar veriyor, alacağını hesabediyor. Bu gece ateşin çevresinde rahatça oturuyor, tatlı öyküler anlatıyoruz birbirimize. Belki de yarın akşam bu saatlerde hemen hemen, bataklıkta fundalıkların arasından, iniltilerimizi duyacaksınız. Asılmayan kesiciler burada oturacaklar ve dinleyecekler bizi!»

«Ne yapılabilir buna karşı?» dedi yeni gelenlerden bir genç. Bağımsız bir köyden geliyordu. Evliliği için para kazanmak uğruna, Monteria'ya satmıştı kendini.

«Evet, ne düşünüyorsunuz acaba, ne yapılabilir buna karşı?» diye yineledi soruyu Fidel. Sonra, baktı sıradakilere, büzdü dudaklarını ve: «Ne yapılabilir buna karşı? Ne cins kızılderili olduğumuza bağlı bu!»

«Ne demek istiyorsun yani?» diye sordu bir başka yeni.

«Hiç bir şey demek istemiyor o!» dedi Santiago. «Ama ben birkaç gece önce bir Muchacho (kızılderili delikanlı) şarkı söylerken, dinlemiştim onu. Sanki asılanların sızıltılarını ve iniltilerini dile getiriyordu şarkıyla ve onları erince erdirmek istiyordu.»

«Şarkıyı anımsıyorsun sen, değil mi?» dedi Ciri-lo. Şarkıyı biliyordu ama, yeniler de duysun istemişti.

«Elbette, anımsıyabiliyorum. Böylesi şarkılar bir kez dinlenir ve ömür boyu unutulmazlar. Şöyleydi:

**Varlığımız çok ucuzladı
değeri kalmadı ve de
öldürmenin asılanlarımızı.**

**Kendimizi insan saymazsak eğer artık,
bizi asanlar da acımaz bize
hem ötesi iyilik sağlık.»**

«Tek sözcük anlamadım!» dedi Antonio.

Matias kısa ve sert, güldü. «Anlaşılması gerekmiyen şarkılar vardır. Şarkıda söylenen uygulanırsa, ezgi anlaşılır olur.»

Yenilerden biri sordu: «Bir arada asılmaya neden karşı koymuyorsunuz?»

«Kesmek istediğin domuz da karşı koyar ona bakarsın,» dedi Procoro. «Kafana tokmakla vururlar bir temizce. Aklın başına geldiğinde, bir dala asılmış olursun. Kızıl karıncalar burun deliklerinde ve kulaklarında dolaşırlar. Canavarlar bir temizce yağlamışlardır ki oralarını, tüm karınca ordusu hemen geliversin. Ertesi gün kafan şişer, kazan gibi olur. Gelecek kez yine as-

tıklarında seni, parmağını kımıldatamazsın. Arkana önüne yağ sürmezler, sevinirsin. Sivrisinekler yağsız da gelirler üzerine. Bir cezve sıcak kahveyi gırtlığına dökerler köpekler, işmiş gibi yaptıkları. Öyle terlersin ki, patlıyacağını sanırsın. Bak, o zaman işte gör sivrisinek ordusunu, gör nasıl geliyor!»

«La mecha, bu derin bakışlı canavarlar yeni bir hüner buldular ki, onu bilmiyorsunuz daha!» diyerek eskilere doğru çevirdi kendini Santiago.

«Procoro'ya sorun, işte burda. Göstersene, hey!»

Procoro gömlek giymemişti. Çıplak sırtını ateşin ışığına doğru çevirdi.

Procoro'nun sırtındaki ince çizgilerde gezdirdi parmaklarını Santiago, görsünler diye onlar. «Procoro'yu astıktan sonra o rezil kurt, can yakıcı bir dikenle Procoro'nun derisini yarıyor. Böylece sivrisinekler, karıncalar, kurtlar, ve daha nice bokton böcekler rahatça cirit atsinlar istiyordu orda. Ne sanıyorsunuz yani tıfillar, nerdesiniz biliyor musunuz? Finca'da mısınız? Yoksa bit ve pire yediğiniz köylerinizde misiniz? Cehennemin eşiğinde bile değilsiniz. Burası cehennemin öte ucudur ulan, anlıyor musunuz?»

«İyi dedin bunu, Santo!» diyerek onayladı Fidel. «Cehennemin öte ucunda. Doğru. Burda çok korkunç şeytan bile bulunmak istemezdi. Yumuşak bir sedire oturup, bir şişe comiteco (bir içki) içer ve zavallılığından utanırdı!»

Candido ve kardeşi Modesta, hemşerileri olan erkeklerle bir arada küçük ateşin çevresindeydiler. Kaynaşan büyük kalabalıktan otuz adım ötede oturuyorlardı. İki oğlan uyuyordu. Uzaklık, öte yöndeki ilginç konuyu iletmiyordu bu yana. Kuşkusuz, arada bir inlemeleri, sızıltıları duyuyorlardı, bataklık ormandan

gelen rüzgâr ilettikçe sesleri o yöne. Ama onlarda herhangi bir duygu uyandırmıyordu bunlar.

Bataklık ormanda ne boydan istersen, gece gündüz aldatıcı, yanıltıcı seslerin cümbüşü vardır.

Ofisten çavuşların gülüşleri ve çirkin çirkin haykırırları yayılıyordu. Küflü sesleriyle şarkı söylüyorlardı. Arada bir sarhoş bir kadının cırlak sesi duyuluyordu. İki kadın vardı orda. Bunlarla yetinmek zorundaydı beş işçi çavuşu. Don Acacio'nun batık Monteria'sından gelirlerken yanlarında getirmişlerdi.

Yaşlı ve şişkoydu karılar. Yeryüzünde hiç bir erkeğin duygularını uyandırmazlardı. Hiç bir şeyleri yoktu ama, hiç bir çekici yönleri. Bunun farkındaydılar. En son istasyona vardıklarını da biliyorlardı ayrıca. Yaşamları boyu türlüşüne yakalanmışlardı hastalık denen nesnenin. Burada daniskasına yakalanabilirlerdi, ama buna rağmen gelmeyi candan istemişlerdi. İşçi çavuşlarıyla buraya gelmeğe kimse zorlamamıştı onları. Özlemle istemiş olmalıydılar. Zorla buraya getirilseydiler, on centavo fazla almak uğruna diretebilirlerdi hiç olmazsa. Ama hiç kimse yüz vermemişti. Bu pis capataz'ler bile zorlamamışlardı onları. Özel malları gözüyle bakmamışlardı onlara. O zaman, Don Acacio'dan birlikte gelme iznini koparıp, at elde edince üstesevinmiştiler. Atları olmasaydı, yürüyerek giderlerdi hattâ.

Kıvançlarını sık sık belirtirler, Don Acacio sıkışık anında birin ya da ikisini çağırdığında bürosuna, sevinirlerdi.

Ama çavuşlardan hiçbiri de, arada bir birini ya da ötekini elde ettiğinden, özel malıymış gibi davranmazdı onlara. Utanırlardı bunlar, o kadarcık utanmayı tanıyorlardı işte. Karılar yüzünden hiç kavga etmezlerdi

'capataz'lar aralarında. Kimsenin imtiyaz hakkı yoktu çünkü. Ayrıcalık küfür gibi sayılırdı.

Kadınlar cırlak sesleriyle şarkıya başladılar. İki çavuş da katıldılar korkunç çirkin sesleriyle.

El Guapo açık kapıdan daldı. Bir süre aşağı yukarı dolaştı durdu avluda. Sonra evin içine doğru bağırdı: «Hey, Faldon ve sen, siz kokan kurbağalar, çıkın dışarı, hadi!»

Kokan kurbağa dedikleri, büroda hizmet gören iki küçük kızılderili çocuktü.

«Fenerleri getirin!» dedi çocuklara. Çocuklar birer fener alarak fitillerini, çıplak masada mahzun ışıklarıyla yanan mumlarla yaktılar.

«Domuzları indirmek istiyoruz. Yeterince asılı kaldılar. Yoksa yarın iki büküm olurlar ve kesemezler ağaçları.» dedi El Guapo.

«Delikanlıları nasıl bağlayıp çözdüğünüzü görmeğe gelemiz miyiz?» diye sorarak, kapıya yanaştı kadınlardan biri.

«Ben de görmek isterdim bunu.» dedi öteki. Bir yandan da, göbeğini açıkta bırakan gömleğini kapatıyordu.

El Guapo, suratına öyle bir şamar aşketti ki, kadın yan duvara kadar gerileyip, sendeledi.

«Bitli, boklu pisler, siz burda kalacaksınız. Muchacho'ların asıldığı yerde hele bir göreyim ikinizden birini ulan orospular, kafanızı parçalarım. Avradına yandığının işi. Basın gidin be, iş açmayın başıma. Yaşamak isterseniz, yanaşmazsınız oraya.»

«Hadi, yürüyün!» dedi arkadaşlarına. «Asılanları indirmeğe gideceğiz. Yeterince sallandılar artık!»

Üç çavuş, alanda dinlenen insanların arasından geçtiler. Sanki önlerinden geçtikleri insan değil, çalı-

lardı. Hiç ilgilenmemişlerdi onlarla.

«Nereye gidiyor bunlar?» diye sordu Antonio yanında oturan Fidel'e.

«Asılanları indirmeğe gidiyorlar, Castigados!»

«Hadi gidip bakalım!» diyerek yenilerden biri kalktı ayağa.

Matias hızla çekip oturttu onu yere. «Postunu seviyorsan eğer, bırak bu işi! Capataz'lar bağlarken onları ya da çözerken yanlarına varayım deme, boylarsın sen de sırayı. Kavganın olduğu yerden kaç, yolunu değiştir. Yoksa gidersin araya!» dedi. —

«Bekleyin hele.» dedi Santiago yarı yüksek sesle, «Asılıp, çözüleceğiniz gün de gelecek. Dayak olan yere yaklaşırsak, uzlaştırmak için değil, dağıtmak için olmalı bu. Bu köpekler bir adamın sürgit kırbaçlanamayacağını unuturlar hep. Bir gün nasıl kırbaç vurulacağını öğrenirler. Ve de ruhlarını dingin kılmak için kimi kırbaçlayacaklarını.»

Üç serseriden biri olan Martin Trinidad'a rastladı bakışları. Düşüncelerini dışarı deşmek istercesine ona birkaç saniye baktı. Sonra: «Bana ne bakıyorsun öyle be! Lâf götüren biriysen, de hadi! Birkaç güne kadar öğreniriz. Ertesi gün duymaz olursun artık birşeyi.»

Martin Trinidad sırttı pişmiş kelle gibi. «Dinlememi istemiyorsan, ben otururken konuşmazsın. Seni ben çağırmadım. Sen yanımıza geldin, biz sana gelmedik.» dedi.

Santiago başını salladı, ağzını gerdi. Sigarası sönmüştü, yaktı ateşten çektiği yanık çalıyla.

«Yarın sizi aşağıdan yukarı inceliyecek Celso; üçünüzü.» dedi en sonunda. «Celso'nun gözleri keskindir!»

«Bizim iyice bakan altı gözümüz var.» diye karşılık verdi Martin Trinidad. İki arkadaş güldüler. Juan Mendez: «Evet, bizim çok iyi altı gözümüz var. Yoksa burda olmazdık. Ne dersin, Hermanito?» diyerek, Lucio Ortiz'e döndü. Lucio cevapladı: «Biz üçümüz altı kişilik bakabiliriz.» Sanılır ki fıkraydı dediği; öylesine gürültüyle güldü çünkü.

«İşte geliyorlar, kayış gibi sarhoşlar.» Santiago başıyla üç capataz'ı gösteriyordu. Çalıların arasından çıkmış, bünyaya yönelmiştiler.

«Artık gidebiliriz yanlarına delikanlıların.» diyerek kalktı ayağa Fidel.

Öteki on kişi de kalktılar.

Fidel iki kişiyle büyük barakaya girdi. Lâmba bu-
larak, yaktılar fitillerini.

Sonra, fundalığa yöneldi kafiye.

Yerde sekiz insan külçesi vardı. Sanki suları çıkıncaya değin ezilmişlerdi. Uzun süre dar yuvarlak bir fıçıda saklı tutulmuşlar sanılırdı. Üstlerinde pırtık bir pamuklu pantolondan başka şey yoktu. Derin uyku-
larından uyandırılan insanlar gibi inliyor, sızlıyordu-
lar. Tüm uyanamıyacak kadar yorgundular sanki. Yer-
de yuvarlanıyorlar ve organlarını birer birer germeğe
başlıyorlardı. Eğilip bükülür kılmak istiyorlardı organ-
ları yeniden. Kollar ve bacaklara kramp girmişti, uyuş-
muşlardı çünkü.

Külçelerin asılı kaldıkları ilmekleri çavuşlar biraz açmışlar ve bedenleri yere düşürmüşlerdi. Başkaca birşey yapmamışlardı. Öteki Muchacho'ların arkadaş-
larına yardıma geleceklerini biliyorlardı bu gardiyan-
lar.

Asılmışların gözleri kanlı ve şişkindi. Gövdeleri-
nin yüzlerce yeri şiş şiş, çibanlıydı. Sivrisinekler sok-

muşlar ve kızıl karıncalar dişlemişlerdi. On-oniki tane- si kiraz büyüklüğünde, yüzlercesi küçük boyda kene öylesine yapışmıştı ki derilerine, kafalar çukur çukur oluvermişti. Keneleri çekip almak ve atmak çok zor- luk çıkarıyordu. Kafalarının kıymık kıymık olmaması gerekliydi. Yoksa yaraların sağılması bir sorun olur- du.

Eskiler, yarı uykudaki arkadaşlarını kaldırıp ırma- ğın kıyısına taşıdılar. Orada adamların bedenlerini el- leri üstüne alarak, parıldayan sinek sokuğu yerleri se- rinletmek ve karıncalarla örümceklerden temizlemek için suya soktular. Bedenleri iyice temizlendikten son- ra, kıyıya uzattılar. Organları gerip, masaj yaptılar be- denlerine.

«Barakaların yanına başına asılmamız berbat değil o kadar!» dedi Santiago, asılmışlardan biri olan Loren- zo'yu kendine getirmek için uğraşan Antonioya. «En berbadı, ağır bir cezaya çarptırılıp, kamptan çok uzak- ta asılmaktır. Orda vahşi domuzlar ve bataklık orman köpekleri tarafından yenilmek, buna engel olamamak en korkuncudur.»

«Don Felix'in 'Yeni birşey' dediği daha güzel.» di- ye açıkladı Matias. «Onu Don Felix bulmuş. Sabah saat onbirde Muchacho'yu alıyorlar. Ağaçsız ve dam- sız bir uzak yerde çırılçıplak bağlanıyor. Ağzına değin kızgın kuma gömülüyor. Yalnız burnu, gözleri ve kafa- sı açıkta kalıyor, sımsıcak güneşin altında. Size diye- bilirim ki ey acemi çaylaklar; her kim bir kez gömülür- se bu denli, keçi sakalı gibi tir tir titrer Don Felix'in dediklerini duyunca: 'Ya dört ton kesersin bugün ya da yarın üç saat gömülü kalırsın!' Yaşamın boyu, bu üç saat kadar uzun geçen süre olmaz.»

Kızılderili delikanlılar bu değin güçlü ve sağlıklı

olmasalardı, korkunç asılma cezası o değin başarı kazanmazdı. Ölen nadirdi. Hiç birşey olmamışcasına asıldıklarının ertesinde çalışabilirlerdi. Montellano'lar Monteria'lardaki uzun sınavlarının sonucu olarak «tembel delikanlıları» asmanın, onları kırbaçlamaktan iyi sonuç verdiğini öğrenmişlerdi. Asılma ve gömülme sonucu çalışmayı engelleyen bir yara kalmazdı sırtlarında. Korkulan ve uyarıcı olan, korkunç saatlere katılanmaktı. Uzun korkuların doldurduğu saatler, sonsuzlaşmıştı. Çünkü, gecenin karanlığında hiç birşey göremezlerdi asılanlar. Kendilerine yaklaşan, kendilerini tehlikeye sokacak olandan korunamazlardı.

Bataklık ormanına yakın bölgelerin, nasıl tüyler ürpertici şeyler sakladığını hiç kimse kızılderilili kadar bilemez. Kızılderili için, asılışın ve asılıştaki birşey yapamamanın bataklık ormanın derinliklerinden getirdiği dayanılmaz ve açıklanmayacak kadar dehşetli olan şey, ruhlar ve cinler önündeki gizlenemez korkusuyla, geceleyin her yerde görüldüklerine inandığı ölülerin geri geleceği boş inanıydı. Mumyalar müzesinin korku odasına ya da bir mozelenin yeraltı hücreğine gece boyu kapatılan bir beyaz, asılmış ve ormanda geceleyin savunmasız bırakılmış, yanında ateş bile bulunmayan ilkel bir kızılderiliden daha az acı çeker. Montellano'lar akıllıydılar. Delikanlıları, bazı durumlar dışında kamptan uzakta asmazlardı. Kampın uzağında, bataklık ormanın derinliklerinde assaydılar, sabaha hiçbirisi hayatta olmazdı. Onları ruhlar ve cinler boğarlardı.

Arkadaşları, bütün asılanları temizleyince, sıcak kahve ve ısıtılmış fasulye sunuldu önlerine. Ateşe yöneltiler, sarhoş gibiydiler: yalpa vuruşlarıyla. Barakalarına gittiler, uzandılar yataklarına. Böylece, saat onbiri bulmuştu.

Sabahleyin saat üçbuçukta La Mecha barakaya gelerek karınlarına çizmesiyle vurmağa başladı. Bu, sabah selâmıydı. Ansız vuruşlarla yapıyordu bunu.

Daha geçen akşamın acısı ve asılı oluşun dehşetiyle doluydular. Şaşkın şaşkın ve acele acele kirli elleriyle ancak ısınmış fasulyelerini atıştırdılar tıka tıka ağızlarına. Boğulacaklardı nerdeyse. Öteki elleriyle de kahve fincanını tutmuşlar, ince ılık kahveyi içiyorlardı. Fasulye tabağını temizleyip, kalıntı fasulyeyle doldurdular ağızlarını. Baltalarını attılar omuzlarına ve her zamanki gibi daldılar bataklık ormanına. Bugün dört ton keseceklerdi mutlaka.

O günler ve gelecek hafta için yalnızca şunu düşünüyorlardı: 'Por todos los Santos, bütün ermişler yüzü suyuna tanrım, dört ton keseyim bırak beni bugün. Ki, beni asmasınlar!'

Ama tanrı ikibin yıl önce yeryüzündeydi ve tüm insanlara doğru yolu göstermişti. Unutmuştu kızılderilileri.

Yurtları o zamanlar bilinmiyordu onların. Ve en sonunda bulununca ülkeleri, bulucular bir haç dikmişler denizin kıyısına ve kutsal ölçüyü uygulamışlar. Bu olaya gecikmeye üzürlüler hâlâ bugün bile kızılderililer.

«Elbet, kuşkusuz öyle!» dedi bir akşam, beklenmedik bir şekilde Martin Trinidad: «Tanrı vardı yeryüzünde ve ikibin yıl önce doğru yolu gösterdi. Gelecek kez bizde sıra.»

«Belki.» dedi uykulu uykulu Pedro. Sığır sürücüsüydü. Kilise işlerinden anlardı biraz. «Belki, belki ama bu kez iki bin yıl beklemeliyiz ki, sıra ancak bize gelsin.»

Bunun üstüne Celso kuru bir sesle: «Niye doğ-

ru yolu bekliyelim? Doğru yolu kendin bul kardeşim, o zaman senin doğru yolun da çıkıverir ortaya.» dedi.

ALTI

«Senin ağacın esaslı birşey!» dedi Celso Candido'ya. «Cacho bu ağacı senin için mi tebeşirledi?»

«Evet, ağaçta numaram var.»

«Düşünmüştüm. Bu ağaçtan üç tonu kolay çıkarırsın.»

Candido'nun baltası yanibaşıdaydı. Ellerini iyice tükrükledi. Kesmeyi sürdürmek için kaldırmadan önce baltayı: «Ton işinden, parçadan anlamıyorum pek. Bu, kestiğim ikinci ağaç. El Faldon dedi ki, ilk iki hafta sınaama içindir. Günde dört tondan az kesersem bile asılmıyacağım. Bu iki hafta boyu üç tonu yeterli buluyor bana. Ama, iki saattenberi kesiyorum, gövdeye ulaşamadım daha.» dedi.

Celso güldü. «Elbette, sabahdanberi yaptığın gibi tırmalarsan ağacı, diyebilirim ki, dört gün içinde deviremezsin bu ağacı.»

«Bunu ben de düşündüm dost, işi inceleyince. İyisi mi ormanda numaram yazılı başka bir ağaç bulayım. Belki daha kolay olur onu kesmek.»

«Bunun yararı olmaz sana, Manito. Onu senin için tebeşirlemişler, kesmen gerekir, ha bugün ha yarın, ama mutlaka kesmen.»

Candido kuşkuyla baktı Celco'ya. «Ne yapayım öyleyse? Baltam kesmiyor. Sanki demire vuruyorum. Her vuruşta geri geliyor. Ufak tefek kertik açıyor yalnızca ağaçta. İki kez ayağıma vurdu geri gelip. Bak, et nasıl açılıverdi. Balta vızıltı gibi geliyor.»

«Yanlış, tatlı dost yanlış yapıyorsun bunu. Bu tür ağaçları başka yöntemle kesmek gerekir.»

Tropik ormanlarda ağaçların çoğu büyürken ana

kökleriyle birlikte boy atar. Bu kökler geniş, güçlü damarları oluşturur. Dış uçları parmak kalınlığındadır. Gövdeye yaklaştıkça kalınlaşırlar. Gövdeyi sarıp genişliyerek gövdeye ulaşınca ya değin sürer bu. Bazı ağaçlarda yedi, hattâ dokuz damar olur onlardan ve parıltıyla çıkarlar gövdeden. Aslı kök olan bu damarlar, gövde odunundan çok kalın odundan oluşurlar. Ağaç kesilirken, bütün damarların kesilip atılması gerekir ilkin. Balta asıl gövdeye sonra ulaşır. Damarlar, sertliklerinden başka, çoğu kez üç dört ayak genişliğindedirler.

Candido işte böyle bir bakir orman deviyle karşılaşmıştı. Ağacı devirmek iki güne patlıyacaktı görünüşe göre.

Kampın en tecrübeli ve güçlü kesicilerinden olan Celso, Candido'nun kuşkulu durumuna gülüyordu elbette. Ağacın üç ton çektiği sonucuna bakıyordu o. Kalın, geniş damarlar onun için engel değildi.

«Ağacı kesemezsin öyle sandığın gibi. Biz başka türlü yapıyoruz. Önce, bir iskele kurmalısın. Baltanla hemen gövdeye ulaşabilmelisin ordan. O değin yükselmeli ki, damarların üstüne ulaşasın. Ve damarları değil, gövdeyi kesebilesin.»

«Bunun için yarım günüm gider.» dedi Candido.

«Zararı yok. Pisliği temizlersen bir kez, kolaylaşır. Dar gövdeleri kes ve gövdeleri bağlamak için sarmaşık getir. İskeleyi sonsuz işe yarasın diye kurmayacaksın elbette. Gövdenin kırılmağa başladığı sırada iskele yıkılırsa, amaca yararı dokunmuş demektir. O ana değin dayanmalı. Bekle, sana yardım edeceğim. Gör bak nasıl yapılıyor.»

Candido ince gövdeler keserken, Celso onları ve dalları bağlıyordu birbirine. Bir saat dolmadan, ağacı

çevreliyen iskele bitmişti.

«Gördün mü, Hermanito!» dedi Celco, güzel işe gözetirken tatlı tatlı: «Üstünde durman için tahta gerekmez artık. Maymun gibi çıplak ayaklarını sıkıca sarıp, üstünde durman yeter bunun. Dikkat etmezsen düşersin, tırmanman gerekir yeniden. Sına bir bakalım, nasıl keseceksin!»

Candido üstüne çıkıp, kesmeğe başladı ağacı. Uç vuruş sonra, dördüncüyü sallarken, boylu boyunca düştü iskeleden.

«İyi ki olanı anladın!» diyerek güldü Celso. «Şimdi sana başka bir hüner göstereyim. Kapkaçakla birlikte sana verilen kement nerede? Güzel. Bu kemendi yukarı atarsın ve onu kendi üstünden gövdeye bağlarsın. Alt ucu canına dola. İyi, oldu hemen hemen. Kemendi şimdi öyle bağlamalısın ki ne gevşek olsun, ne gergin. Bu durumda yere düşmez, ağacın çevresinde dönersin. Kemendin uzunluğu yeterinceyse, bir süre sonra yerini alırsın yine. Belirli yerde düğümlersen, tüm gücünle ağacı keserken yardımcı olur sana kement.»

Candido ellerini tükürükledi ve tırmandı yukarı. Balta, güzel bir parça kopardı gövdeden.

«Gördün mü arkadaş, ha!» Celso işinin başına gitmek istiyordu şimdi artık.

Candido kesmeğe ara verdi: «Dost, bana neden yardım ediyorsun ki? Seni tanımıyorum ben. Benimle vaktini yitirdiğin için asılacaksın belki de!»

«Belki!» diye cevapladı Celso. «Birkaç ton çıkardım ve şimdi haftalık verimime geçiyorum. Sana acıyorum, kardeş. Henüz alışmadın. Ayrıca, birkaç kez asılırsam, zarar etmez bana. Görüyorsun, cesur olmam gerek. Mucho coraje, son derece cesur. Birkaç kez

asılırsam, yardımı dokunur bana bunun.»

«Neden cesur olmak istiyorsun, companero?»

«Küçük bir vahşi domuz tutmak için. Taze, yumuşak vahşi domuz etine özlemim var. Ve günün birinde gideceğim, ava gideceğim ben.»

Baltasını yükledi, bıçağını kemendine sapladı, kemendi canına doladı. Gömleğinden küçük bir paket çıkardı. Açarak Candido'ya gösterdi. Bu nedir bilir misin?»

Iskeleden inmeden: «Biliyorum, okun çakmak taşından yapılı ucudur.»

«Doğru baktın. Kendime alımlı iki yay yaptım. Daha da bu taşlardan oklar yapacağım. O zaman, yarım saat içinde bir domuzum ya da vahşi hindim olacak. Hindinin de tadı çok hoştur. İyi bir şeylerim olursa, seni ve kızkardeşini bu akşam yemeğe çağırırım; çocuklarınla. Adı nedir kızkardeşinin?»

«Modesta!»

«Güzel isim! Akıllıca. Hoşuma gidiyor. Benim de bir kız arkadaşım vardı. Ama, geri dönmediğim için evlenmiştir şimdi. İyisi mi düşünmemeli bunu. Avım kurcalıyor kafamı şu sırada.»

«Bugün çalışmıyacak mısınız?»

«Elbette çalışacağım. İşim neyse, derin soluk bile almadan yaparım hemen. Şu ellere bak bir!»

Ellerini Candido'ya gösterdi.

Candido baktı baktı ve: «Humbre, bu et değil ki, kemik ya da demir.»

«Öyledir.» dedi Celso gülerek. «Yüzlerce kez soyuldu kabukları. Artık et çıkmıyor orda. Her yönü kırıkdak. İstersem, yarım günde altı ton ağaç keserim ben. Ama yapmam bunu. Dört ya da üç ton çıkarırım ancak, kızdığım zaman. İnan bana ama dost, bu ellerle

grup çavuşunun kafasına hafiften dokunuversem, tüm kafası eski bir çanak gibi kırıklar içinde kalıverir.»

«Benim ellerimin görünüşü başka.» dedi Candido. Ellerinini içini gösterdi. Etli, canlıydı. Ve kan kabarcıkları yamalı, bölüm bölüm, püskül gibi patlamıştı.

Celso onaylarcasına baktı. «Artık anlamağa başlayacaksın burda. Senden ilk iki hafta dört ton istenmemesinin, seni kırbaçlamamalarının, asmamalarının nedeni ellerinin görünüşünden işte. İki ton elde etmezsen bile, bir şey yapmazlar. Ama eller sertleşince, kabuklarının soyulması için, başka yerler bulacaklar sana o canavarlar.»

Celso gitti. Birkaç saniye geçmeden geri döndü. «Hey arkadaş, kestiğin şu ağaç senin ağacın mıydı acaba?»

«Evet, benimkiydi. İlk kestiğim ve devirdiğim ağaçtır o.»

«Teslim almıyorlar delikanlı.»

«Ama ben ağacın tüm dallarını kestim, temizledim ağacı.»

«Yalnız tamamlanmış parçayı kabul ederler ve hesaba geçer o, ağaç geçmez hesaba. Oraya git. Gövdeyi bir tonluk boyda olacak gibi kes, temizle. Boyunu elde ettikten sonra, dört köşe kalas şekline getir onu ve kendi işaretini vur.»

«Vay anasına yandığımın işi!» Küfrü salladı Candido. «İki saate malolacak bana şimdi.»

Ağustosun sonlarıydı. Don Severo, gelecek hafta yağmurlarla su baskınlarının başlayacağını saptamıştı. Don Acacio dört Capataz ile birlikte yola koyuldu. Bütün kampları denetleyecek ve hazır tomrukların asıl yerlerine götürülüp götürülmediklerini inceleyecekti. Ama, Oeste kampında ikiyüzden fazla tomruk

ğün yerde karmakarışık yattığını görünce tepesi attı. Boyero'lar geceli gündüzlü çalışmalarına rağmen bunları depoya taşımanın olanak dışı olduğunu söylediler. Tomruklar bataklığa gömülmüştüler. Oradan dört tomruğu çekip çıkarmak bir koca günü alıyordu. Öküzler yorgunluktan iş yapamaz olunca, işçiler tomrukların önüne geçerek, çıkarmağa çalışıyorlardı.

Don Acacio kamp çavuşlarını çağırarak, bütün zaman süresince ne yaptıklarını sordu.

«İçkiciler, tembel herifler. İşiniz karı kız, içki devirmek. Kuru mevsimde içki içer uyursanız, yağmur geldiğinde artık vakit geç olur. Kuruyken her yer, ne yaptınız, ha?»

«Aylardır fazla kuruluk görmedi bölgemiz, patron!» diyerek savundu kendini El Doblado. «Ne içki içtik, ne karı kızla uğraştık. Çünkü ne içkimiz vardı, ne de orospumuz!»

«Kapa boktan çeneni be! Yersin kamçıyı, anlarsın hanyayı konyayı. Üçünüzün üç aylığını keseceğim. Çalışmazsanız, para ödenmediğini bilirsiniz sanırım.»

«Nasıl isterseniz, patron!» dedi El Doblado. «Suçumuz yokken paramızı keserseniz ama, ben ve arkadaşım El Chapapote evimize döneriz. Geldiğimiz yere yani. Bunu diyebilirim ancak patron.»

«Hiç bir şey değişmez. Ne sanıyorsunuz yani!» kızmıştı Acacio. «Çalışmak zorundasınız, sözleşmeniz öyledir çünkü.»

«Doğru, patron!» dedi o zaman El Chapapote. «İyi para alıyoruz. Ama, paramı kestirtmem ben; bir günümü bile olsun!»

«O zaman defolup gidin, salak herifler. Hucutsin'de anlatın, deyin ki bizi kıydı. Tembelliğimiz ve sarhoşluğumuz nedeniyle. Ama, atlar burada kalacak.

Dördünüz ormanı aşip gidin bakalım, istiyorsanız. Günün birinde akbabaların kemirdiği kemiklerinizi bulacağım bir yerlerde. Yürüyün işbaşına, hadi, marş marş!»

Don Acacio ofise giderek, masanın başına oturdu.

Dışarda yağmur şiddetlenmişti. Hızlı damlalarla iniyordu yere sular. Ofisin ve barakaların olduğu yer yarım saatte göle dönüvermişti.

Acacio bir şişe Comiteco getirterek, içini ısıtmış ve sonra iş listelerine gözetmağa başlamıştı. Arada bir kalkıyor, kapıya varıyor, gölün gitgide büyüdüğünü görüyordu. En sonunda, sular ofisi basmağa başlayınca: «Namussuz hava!» diyerek, içkisinden son yudumlarını aldı, kendini bir tarttı ve kamp mutfağının olduğu yere seğırtti: «Hey Pedro, ne zaman yemek vereceksin bana ulan! Ne biçim yer be burası!»

Öğle sonu bölgeden ayrılmıştı Acacio. Yoldakileri denetlemeğe çıkmıştı atıyla. Düzinelerle tomruk batağa saplanmıştı. Dizlerine kadar çamura batık Boyero'lar, öküzlerin altında kalmak tehlikesiyle karşı karşıyaydılar. Tomrukları depoya ulaştırmak çabası içindeydiler. İki saatte bir, yirmi dakika kadar süren korkunç sağınaklar iniyordu. Yeri derin derin kazıyor, şiddetle kamçılıyordu yerin hamurunu.

«Yarısı olsun tavınmamış tomrukların!» diye bağıarak kızıyordu işçilere. Onlarsa, öküzlere vuruyorlar, çamurdan tomrukları kurtarmağa çalışıyorlar, bir adım öteye iletmek istiyorlardı tomrukları. «Yarısı bile değil! Tüm gövdeler depo yerinde olmuş olmalı diye emir vermiştim bense!»

Cevap olarak boyunduruğun çatırdaması, gıcirtısı ve öküzlerin koşum sesleri geliyordu; hayvanla-

rın yanında giderek onları yöneten adamların bağırtılarıyla. Bir de Boyero'ların sızıltıları, iniltileri. Dev çabalarıyla taşların, köklerin üstüne kaldırıp, içinde boğulup kaldıkları bataklıktan kurtarıyorlardı gövdeleri. Ayaklarını, yerin hamurlu tokadını yiye yiye ayaklarını çıkarıyorlar, yeniden bata çıka çalışıp duruyorlardı.

Gece olunca, Boyero'lar ve yardımcıları kampa, yemeğe geldiler. O değin yorgundular ki, yere oturmıyorlardı bile. Yere düşerek, uykuya dalıyorlardı hemen. Bazılarının açlığı, yorgunluğunu yeniyordu. Tabak ve fincanlarıyla mutfağa koşarak, azıklarını almak istiyorlardı.

O sırada, Monteria'sından birlikte getirdiği beş çavuşuyla ofisten çıkıyordu Don Acacio.

Adamların toplu olduğu yere dalarak, bağırmağa başladı: «Hadi! Yürüyün, öteye, ağaçların yanına!» emrini verdi.

Boyero'lar, kurulu oyuncaklar gibi gösterilen yere koştular.

«Asın bacaklarından, derilerini tuzlayıp, tembel domuzların!» diye bağıırıyordu Don Acacio işçi çavuşlarına.

«Hiç çekinmeyin Guapo!» dedi Capataz'lardan birine. «Kokulu leşin paçavraları saçılsın yere, düşsün, gelişir yine korkma. Her birini birer saat asılı bırak. Tuzlarından kurtuluncaya kadar. Salçalar damla damla aksın ve o onları yutabilsin bırak. Böylece bu olayı unutmasın. O zaman, geceleyin dışarda tomruk bırakılmıyacağını öğrenir belki de.»

İki saatten çok geçmişti aradan. Ancak akşam yemeklerini yedikten, azbuçuk aralarında şakalaştıktan sonra, asılanları indirmek düştü akıllarına.

Adamlar, asılı oldukları ağaçların altında kalaka-

lip, uyudular hemen. Barakalarına gidecek güçleri yoktu. Ne yağmur, ne soğuk umurlarındaydı.

İçlerinden ikisi, sabaha uyanmadılar. Uyudular hep. Dört saat sonra kokmağa başladılar. Ve mezarı boyladılar.

YEDI

Sabah uyananlardan ikisi aynı köyden olan Urbano ve Pascasio adlı kızılderililerdi. Birbirlerinin kan oturmuş şişkin yerlerini yıkadılar ve aşçıdan başkaları için aldıkları yağla yağladılar o yerleri.

Kuşluk vaktiydi. Tüm delikanlılar işe çağırılmışlardı. Yürüyüş kolu yoldaydı.

Birkaç adım attıktan sonra, Pascasio'nun yanından giden Urbano: «Hadi, Hermanito!» dedi.

Kediler gibi sıyrıldılar topluluktan, ağaçların arkasına sürünerek, barakaya koştular. İşçileri götüren çavuş karanlıkta göremezdi bu kaçıışı. Görse bile, unuttukları bir şey var ki geri döndüler, diye düşünürdü.

Barakaya ulaştılar. Kuru et, kaygana ve haşlanmış fasulyeden oluşan azıklarını sarmış, sarmalamışlardı. Çıkınlarını alıp, sıvıştılar ve fundalıklar arasında kayboldular.

«Yolu değiştirip, ayrı yerden gitmeliyiz.» önerisinde bulundu Urbano.

«Kaçtığımızı ancak öğleye doğru bilebilirler.» dedi Pascasio, yarı yüksek sesle. Birisinin duyacağından korkuyor gibiydi. «Belki şansımız olur da, yarın sabaha değin öğrenemezler, bu işi!»

İkinci gün, bir ırmağı geçtikleri sırada, arkalarında iki Capataz bağirtisi duydular. Kaçanları geri gitmek için atlarıyla yola çıkarılmıştılar.

Urbano kıyıya varamamıştı, ırmağın ortasında ke-

mentle yakalandı. Pascasio'ysa kıyıya varmıştı, kaçtı gitti. Fundalıklar arasından küçük bir kayalığa ulaştı: La Mecha atıyla o yöne ilerledi. Atı, dik kayalığa çıkmak istemiyordu. Sürücüsünün sınamalarını sonuçsuz kılıyordu.

Pascasio kayalığın tepesine varmıştı artık. Öte yönden aşağı iner ve fundalıkta gizlenirse, belki de kaçamıyacaktı. Az sonra patikaya inmek zorunda kalır ve orada atlıya yakalanırdı mutlaka.

La Mecha, aşağı inmesini ve kendi isteğiyle kampa gelmesini önerdi.

Pascasio cevap vermedi. Tepede duruyor, La Mecha ne yapacak, diye bekliyordu. Her şeye rağmen, kaçacak durumda bulunması gerekiyordu.

Geri dönmeyince, La Mecha attan indi, kayalığa tırmanmağa başladı.

Bu arada, kemendiyle tuttuğu esiri önünde, kıyıya gelmişti El Faldon. La Mecha'yı kayalığa tırmanırken gördü. Aynı zaman, Pascasio'nun öteki yönden inmeyi denediğini sezdi. Belki başarabilir ve yeterince öncelik kazanmış olurdu. Ve belki de La Mecha'nın atını elde edebilir, üstüne atlar, uzun bir yol aldıktan sonra atı serbest bırakabilirdi. Çünkü, atla birlikte oluş sakıncalıydı; atların izleri, kaçanın ayak izlerinden daha iyi izlenebilirdi.

Pascasio'nun amacını anlayınca, davranmasını diye, esirini bir ağaca bağladı sıkıca. Sonra kayalığa koştu hızla. Pascasio'yu yakalamak için orada.

Pascasio durumu kavrayınca, tepeye tırmandı yeniden. La Mecha çok yaklaşmıştı.

Hiç bir yöne kaçamıyacağını anlayınca, büyük bir taş alarak, La Mecha'nın kafasına tüm gücüyle fırlattı. Kafa parçalandı, Pascasio yaptığına sevinmekle

birlikte, düşen La Mecha'nın ardından fırladı. Yerde ulaştı yanına. Taş, La Mecha'yla birlik düşmüştü ve eli nin yanındaydı onun. Pascasio taşı alarak eline, kafanın sağlam yerlerine vurdu, vurdu.

Sonra kalktı, arkadaşını aradı, bakındı çevresine. Birkaç adım sonra, ağaca bağlı olarak buldu onu. Kayalığa tırmanırken, bıçağı düşmüştü. Arkadaşının iplerini kesebilmek için, aramağa gitti onu. İpleri çözmek uzun sürerdi çünkü.

Öte yüzdeki El Faldon, Pascasio'nun tepeden indiğini sezmişti. O yakadan inmek zorunda kalarak, La Mecha'nın eline düştüğünü umuyordu.

Hızla geri döndü. Öte yüze vardığı sıra, Pascosio bıçağını bulmuş, arkadaşının bağlı bulunduğu ağaca ulaşmıştı.

El Faldon'u gelirken görünce, kayalığa fırladı yine. Birkaç saniye kazanarak, El Faldon'u arkadan vurabilmeği umuyordu. Çünkü öteki, La Mecha'nın öldüğünü bilmiyordu.

Kayanın altına vardığında, ölü La Mecha'nın kuşağına bağlı tabancaya ilişti gözü. Önce tabancayı düşünüp, sonra bıçağı aramağı akıl etseydi, belki de kazanmış olurdu. Önündeki olanağı iyi görüyordu. Ansızın tabancayı çekip aldı, El Faldon'a yöneltmek için doğruldu. Döner dönmez, elinde tabancasıyla El Faldon'u gördü.

Pascasio ömür boyu elinde tabanca taşımamıştı hiç. Yalnız, alttaki tetiği çekmek gerektiğini biliyordu yarım yamalak. Kurşun böylece çıkardı.

Tabancayı iki eliyle tutarak, tetiği çekti. Kurşun çıktı gerçekten. Ama beklediğinden erken çıkmıştı. Bu yüzden tabancayı El Faldon'a yöneltmeyi unutmuştu.

Bütün bunları bilemezdi El Faldon kuşkusuz. Kur-

şunun kendisine atıldığını sandı. Bu yüzden bir saniye beklemedi. Tabancasını Pascasio'ya yöneltip, ateşledi.

Kurşun yerini bulmuştu. Pascasio sıçradı havaya, döndü yarıyarıya, sertçe düştü yere ve öldü.

«Seni de gebertmeliydim aslında!» dedi Urbano'ya El Faldon. Urbano hâlâ ağaca bağlı duruyor, olanları görüyor, boş gözlerle bakıyordu.

«Niye yapmıyorsun dediğini, ey Coyote?» dedi Urbano kötü kötü.

«Seni dost edinip, tanık tutacağım, pis köpek!» El Faldon kamçısını kaldırıp, bağlı Muchacho'nun yüzünde bir düzine şaklattı.

«Benimle nasıl konuşacağını anlarsın artık, domuz!» diyerek, kamçısını kemerine soktu.

Ama Urbano, korumasızlığına rağmen, yılmıyordu. «Günün birinde yakalıyacağız seni elbet, bekle hele!» dedi.

«Kes sesini ulan! İkisini gömeceksin şimdi sen. Bu işi benim yapacağımı düşünmüyorsundur sanırım, ha!»

«Yalnız arkadaşımı gömerim ben, Capataz'a mezar kazamam!»

«Göreceğiz, bakalım!» El Faldon erincini yitirmeye başlamıştı. Çevresine bakındı. Belki kaçmış olan kızılderiilerden birkaçının daha çalılıklar arasında az sonra çıkacağını bekler gibiydi.

Dikkatle çözdü Urbano'yu. Ama kendisine saldırma olanağı olmayacak şekilde. Ellerini göğsünde bağlı tutarak, bacaklarını, çok küçük adımlar atabilecek şekilde bağladı onun. Pascasio'nun ölü yattığı yere gidecek, düşürdüğü tabancayı yerden alıp, kuşağına taktı El Faldon.

Sonra, tabancasını çekti, horozunu kaldırdı. Ancak o zaman Urbano'nun ellerini ve göğsünü saran ip-leri çözdü. Geri çekilerek tabancasını Urbano'ya doğru tuttu: «Şu pis kokulu domuzu kaldır ordan. Kayalığın ardındaki çalılığa götür. Yol üstünde kalmasın leşi!»

Urbano, ne kaçacak, ne kendini koruyacak durumunun olmadığını gördü. Pascasio'yu kayalığın ardına taşıdıktan sonra, El Faldon, La Mecha'nın cesedini de oraya götürmesini emretti. Onu da yaptı Urbano. Sonra, çukur kazmasını söyledi. Bu iş için bıçağa gereksinilirdi elbet. Ama El Faldon biliyordu ki, Urbano eline bıçağı alınca, bir punduna getirdiği an ayaklarına savurarak kaçabilirdi. Çok çevik davranırsa aynı anda eline geçireceği taşı El Faldon'un kafasına fırlatabilirdi ve tabancayı ateşlemesine olanak bırakmazdı.

Bir dal koparttırdı Urbano'ya. Bu dalın yardımıyla çukur açmağa koyuldu Urbano. Yavaş yürüyordu iş ve tatsızdı. Ama en sonunda çukur çıktı ortaya. O zaman El Faldon: «La Mecha'yı yatır içine!» dedi.

Urbano cesedi kaldırdı, çukura sürükledi ve ayaklarını da kullanarak, yuvarladı çukurun içine.

«Biraz hristiyanca yapabilirdin bu işi.» dedi El Faldon. «Domuz leşi değil o.»

«Onun ne olduğunu tanrı daha iyi bilir sanırım.» dedi Urbano.

«Çekil geriye!» emrini verdi El Faldon.

İşçi çavuşu (Capataz) cesedin başucuna ilişti, şapkasını eline alıp, haç çıkardı. Bu arada gözü Urbano'daydı. Ceza yerinden ayrılmamasına tüm dikkat ediyordu.

Tam Urbano'ya, mezarı doldurması emrini verecekti ki, unuttuğu şeyi anımsadı birden. Ansızın ke-

mendini atarak, Urbano'yu boylu boyu yere uzattı.

«Orda, ben sana kalk deyinceye değin uzanık kalacaksın. Başını kaldırdığın an, kadavrana altı kurşunu birden boşaltırım.»

Urbano kımıldamadı.

Urbano'dan gözünü ayırmadan, ölünün cüzdanını yokladı. Dört pesos ve yirmiüç centavos vardı içinde. Sonra asıl kemerini çıkararak ölünün, çıplak bedeninde saklı kemeri ve kemerin içinde parası var mı, yok mu acaba diye, yokladı her birini. Hiçbir şey bulamadı. Başkaca gömüsü yoktu; cesedin Böylece, El Faldon'un nerdeyse unutacağı tören, bitmiş oluyordu.

«Artık kalkabilirsin, ulan domuz!» dedi Urbano'ya. «Şimdi mezarı doldur hadi!»

Mezar kapanmış kapanmamıştı ki, El Faldon: «Çabuk, hadi. Bugün zor varırız kampa bu gidişle.» dedi.

«Ya Pascasio?» diye sordu Urbano. «Onu gömmiyeyim mi?»

«Daha da neler?» diye cevapladı El Faldon. «Bırak leşini akbabalar, vahşi domuzlar yesin!»

«Yalnızca, bileyim demiştim yani.» dedi Urbano. «Salt köpeğin gömüleceğini bileydim, çukur kazmak aklımın ucundan bile geçmezdi hiç.»

«Onun için buraya getirttiğim ya sana onların ikisini. İkisini gömeceğine inanasın diye. Ama bu pis kokulu domuz nerdeyse, orda kalacaktır. Hristiyanca gömülmeği haketmedi. Yürü bakalım, hadi!»

Ata hiç binmemiş bir acemi davranışıyla, dimdik bindi atın üstüne Urbano.

Gece bastırmıştı bu arada. Gökyüzü kara bulutlarla dolmuştu. Atlar zor ilerliyordu. Birkaç kez yolu yitirip, keçi yoluna daldılar. Çok zor bulabildiler yolu yeniden. Yolu bulanlar da atlardı üstelik. Artık atlar

da güvensizleşmiştiler. Çünkü, on adımda bir duraklıyorlar, bir sağa, bir sola dönüyorlardı. Bunun nedeni, bataklık-çamur yoldu. Bataklık ormanda kaybolmak tehlikesini sezinlemişti El Faldon. Bu mevsimde gökyüzü hemen hemen bütün gün kapalı kalır, arada bir güneş çıkardı. Ve güneş, ormanda yol alan atlıların yanlış yolda olduklarını, hattâ yarım günü boş yere yanlış yönde yitirdiklerini ortaya çıkarırdı.

O yüzden bulundukları yerde mola vererek, beklemeye karar verdi El Faldon. Geceleyin, bu durumda kaçamazdı Urbano. Kuşkulanmanın gereği yoktu bu yüzden. Açlıktan ölmesi de zorlu bir kızılderilinin. Çünkü ormanda karnını doyuracağı yiyecekleri bulabilirdi. Ama, uzun yol boyu göbeğini yiyebileceği palmiyelere rastlamamıştı. Uzun ve geniş ormanı boylu boyunca aşmak için yemek yemiş olmak da yeterli değildi sonra.

Urbano'nun yardımıyla, kendilerini ısıtacak ateşi yakmağı başarmıştı El Faldon. Irmağın ve yağmur yemiş çalıların ıslak yaptığı çamaşırlarını kurulayabileceklerdi ateşte.

El Faldon, örtüyü üstüne çekip ateşin yanında uykuya varmadan iyice bağladı Urbano'yu. Geceleyin sık sık yağmur yağdı. El Faldon da, esiri de sabah olunca sevinmişlerdi bayağı. Yola çıkabileceklerdi yeniden.

Urbano'yla birlikte ofisin avlusuna vardığında, Don Acacio çavuşlardan El Pechero'yla daha yeni yemeğe oturmuştu.

«La Mecha nerde?» diye sordu Don Acacio.

«Bachajon vurdu onu!»

«Ya Bachajon?»

«Bana ateş edince, ben vurdum!»

«Demek iki kişi yitik, bir capataz, bir peon. Gelecek kez yine göndermeli seni, kaçan olursa. Yıllardır böyle şey gelmemişti başıma. Kaçan bir Muchacho'dan başka en iyi capataz'larımdan birisini yitireyim; pes doğrusu. Benden hiç kimse kurtulamadı kaçarak. İki üç gün atla kovalamam gerektiğinde bile yakaladım her kaçanı. Sense yalnız birini tutmuş getiriyorsun, ha!»

«Si, patron.»

«Hey sen, içeri gel hele!» diye kapıya doğru seslendi, bakmadan.

Urbano kapının önüne geldi. Elleri hâlâ bağılıydı.

«Demek benden kaçmak istedin! İyi. Beni dolandırmak istedin.»

Tortillasından (kaygana) bir parça koparıp, salçaya banarken söylemişti bunu.

«Birşey aşırnak istemedim ben, Patroncito!»

«Bana yüzelli pesodan fazla borcun var. Borcunu ödemedenden kaçarsan, para çalmış olursun. Seni tutup getirmek yüz peso fazla yazar hesabına.»

«Si, Patroncito!»

«Arkadaşın, neydi adı, ha Pascasio, yüzyirmi peso borçluydu bana. Onunla birlikte kaçtın. O geberdi; borcunu ödiyemez artık. Bu yüzyirmi peso da senin hesabına yazılır.»

«Si Patroncito!»

«Benim iyi yardımcım La Mecha, bana ikiyüz otuz peso borçluydu. Bana neden bu kadar borçluydu, bilmiyorum hâlâ nasıl olduğunu. Ama hep içerdi, karılarıyla düşüp kalkardı. Durmadan bir burda, bir orda yirmi peso ister, Fransız hapları alırdı hasta oğlunu iyi etmek için. O ise, hep kaçardı bizimkinden. Ama, bizimkinin rahatı fazla kaçmasın diye pek uzağa gitmez-

di. Benim becerikli capataz'ım öldüğü için suçlusun. Yaban domuzları yiyecek onu. Onun ikiyüzotuz pesosu da senin hesabına yazılır. Hepsi ne tutar, bilmiyorum ve hesaplıyamam şimdi. Şu anda yemek yiyorum ve başağrısı istemiyorum. Ama, sana şunu diyeyim, adın neydi, ha Urbano, sana şunu diyebilirim: Bu hesabı kapadığın zaman ben yaşlı birisi olacağım ve sen de yaşlanacaksın. Ama farketmez, bu senin hesabındır!»

«Si, Patroncito!»

«Cocina de los Obrenos'a git ve yemek al kendine. Sonra bekle. Yemeği öğütüp, hafif bir uyku çektikten sonra, ikimiz bir arada ciddi ciddi konuşacağız. Kendi aramızda.»

«Con su permiso, Patroncito!» dedi Urbano. Eğildi huzurda ve çıktı dışarı.

«Bayağı ayaklanma havası var burda!» dedi Don Acacio El Pechero ve El Faldon'a. El Faldon'da masaya oturmuş, yemeğini kaşıklıyordu. «İki kardeşim hoşgörölüler. Burdaki Muchacho'ları kendi hallerine bırakmışlar; ne isterlerse onu yapıyorlar. Onun için mahunlar istif edilmemiş duruyor. Capataz'lar ne yapacaklarını bilmiyorlar. Bizler, noelde Tabasco'da yollar-da durarak köylülerden para dilenelim iyisi mi. Neymiş efendim, yıllardır acıyla kazandığımız paraları avans olarak bitli kızılderililere vermişiz çünkü. İçki zıkkımlansınlar, kendi yetiştirdiğim çavuşlarımı adi bir taşla vursunlar diye. Burda temizlik yapacağım artık. Bitli domuzlara bu kadar hoşgörü yeter. Hâlâ daha kaçmak ve durmamak isterlerse, sabrım son bulur orda. Güçlü bir süpürüşle temizliyeceğim ahır. Bugünden başlıyorum işe.»

Urbano yemeğini yemiş, işçi mutfağının damı al-

tında yarı yorgun, yarı kaygılı oturuyordu. Bir an için, yeniden kaçmağı düşündü. Kaçma olanağının bu kez öncekine oranla daha az olduğunu biliyordu. Pascasio gibi bir arkadaşı da yoktu üstelik. Aklına yeni bir kurtuluş umudu geldi. Bu kez kendini iyice korurdu. Capatace'lere taşla ya da tokmakla saldırırdı. Kaçmak için değil de, Pascasio'nunki gibi vurularak ölmek için yapardı bunu. Vurulduktan sonra kendisi, Don Acacio el kaldıramazdı artık. Cesedinin başına gelecek'er umrunda bile değildi. Pascasio da öyleydi şimdi; kaplanlar yesindi kendisini, yaban domuzu koparsındı etini, sıçanlar dişlesindi; kurşun yarası olan yerine sinekler yumurtalarını bıraksınlardı, hiçbir şeyi duymazdı artık o.

Urbano, oturduğu yerden çağırdayarak akan ırmağın pırıltılı kıyısını görebiliyordu. Çamurlu sularda kırık dallar yüzüyordu. Iрмаğın nereye aktığını bilmezdi Urbano. Muchacholardan hiç kimse ırmağın akış yönünü bilmezdi çünkü. Kimse düşünmezdi bu konuyu.

Ama Urbano suya baktıkça, suyun ötesindeki yerlerde dinginliğin hüküm sürmesi gerektiğini ve oralarda güzel köylerin bulunacağını düşündü. İyi yürekli, komşularına sevgi duyan insanlar oturmalıydı orada. Irmak o yöne hızla akıyor, dalgaları birbirini geçiriyorlardı. Gökyüzünün kıyıcığında kurulu, barış ve iyilik taşıyan köylere ancak sular varabilirdi hızla.

İki hafta önce bir Muchacho boğulmuştu ırmakta. Trozayı (tomruk) öteki Muhhacho'larla birlikte ırmağın yanına istif ediyordu. Tomrukların üstünde durup, son tomruğu istif üstüne çekerken, bazı gövdeler yuvarlanmağa başlamıştı. Delikanlı da ardından yuvarlanan bir iki tomrukla birlikte kıyıya ulaşmış ve ırmağa düşmüştü. Yüzme bilmiyordu, su sürüklemişti kendisini ve

çalkalanan köpüklerin arasına atmıştı. Ertesi gün, kıyıya bir mil ötede ölü bulunmuştu. Bedeni sürüklenen dallara yapışmıştı sıkı sıkıya.

Urbano, sudan çıkarılmasına yardım etmişti. Delikanlının yüzünün nasıl erinç dolu olduğunu anımsıyordu hâlâ. Asıldıktan sonra ya da korkunç kırbaçlar altında ölen Muchacho'ların yüzlerinde görülen korku ve dehşet, bu boğulanın yüzünde yansımıyordu hiç. Irmağın, varmak için acele ettiği o barış köylerini görebilmiş olacaktı mutlaka uzaktan.

«Bir ayağıma taş bağlarsam, hızla altını boylarım suyun. O zaman herşey biter, Don Acacio kırbaçlıyamaz artık beni!»

O an Don Acacio'nun sesini duydu: «Hey, neredsin, nerde saklısın ulan? Buraya gel! Birbirimize anlatacaklarımız var bizim!»

Urbano, bir efendinin emrini duyduğunda, düşüncelerini bir yana itmeğe alıştı.

Hızla ofise seğirtirken: «A sus ordenes, Patroncito, burdayım, emrinizi bekliyorum!» diyordu.

Don Acacio'nun sigarası ağzındaydı ofisten çıkarken. Elinde, kullanıla kullanıla püskülleri çıkmış bir kamçı vardı. Alana doğru yürürken, bileğine sarmıştı kamçıyı.

Urbano yanibaşındaydı. «Evet, bir süre kendi aramızda olalım, Bahajon. Hesabını son kuruşuna değin ödemeden buradan kaçılmıyacağını öğrenesin böylece.»

Ofisten ıslıkla çalınan «Sobre las olas» şarkısının nağmeleri geliyordu. Don Acacio geri dönünce, yatak dostum dediği Cahinita'yı gördü. Avluda oturmuş, çıplak bacaklarını bir sağa, bir sola sallıyor, sigarasını içiyordu bir yandan da.

«Yakına gel yanındakiyle mi, Chulita!» dedi seslendi. «Bu cümbüş her zaman bulunmaz burada. Can sıkıntısından patlıyacağım bense.»

«O pis ağzını kapa da gir içeri, hadi!» diye bağırdı Acacio. »Yoksa seni de katarım önüme şimdi, hemen!»

«Oldum olası hiç izin verilmez insana. İyi peki, nice dir buradayım zaten.» dedi kadın kızgın kızgın. Eve doğru yürümeğe başladı.

«Burdan gideceğiz!» dedi Acacio Urbano'ya. «Birlikte bitireceğimiz işi kimseler seyretmemeli bizim. Irmağın oraya, aşağıya, hadi, kimse duymasın seni böylece.»

Irmağa doğru inmeğe başladılar. Kalın kamçı Urbano'nun gözleri önünde öteye beriye sallanıyordu. Sonra ırmağın çağıldayan sularına takılıyordu gözleri. Düşlerindeki köylere koşan ırmağı boydan boyaya kesiyordu sanki bu kamçı.

Aynı anda, birkaç arkadaşıyla birlikte ayaklarından asılıp, acımasız kamçilandığı gecenin sızı dolu anısı uyandı içinde. Bütün tomrukları istenen zamanda istif etmemiş olmalarıydı suçları. Bedenindeki şişler daha tazeydi ve iyileşmemişti. Birdenbire, eski yaralarına degecek vuruşların korkunç korkusunu duydu. Kendisini sağ komayacaklarına inandığı yaralardı bunlar. Bu korku, az sonra bir cesurluğa dönüştü. İçinde hiç duymadığı bir şeydi. Acaba kendisinin miydi bu cesurluk, acaba?

İrmaktan on adım ötede kalın bir ağaç kütüğü vardı. Özünü ve gücünü yitirmişti artık. Hüzünle ve tükürür gibi, havaya sokulan dallarda bir tek yeşil yaprak yoktu. Irmak boyunca bu ölü ağaçtan başka bir ağaç göze çalınmıyordu. İlk su baskınında yokolacak

alçak çalılar oraya buraya serpilmişti.

«Ağacın olduğu yere!» emrini verdi Don Acacio. «Burda hesaplaşacağız seninle, Bachajo. Burda tanık yok, yaptıklarımızın neşeli ve dinlendirici şeyler olduğunu, karun kadar zengin olduğunuzu sanan şehvetli orospular da yok.»

Urbano ağaca yaklaştı.

«Anasına yandığının, que chingue tu matrikula, ipi unutmuşuz be. Deyneklerinin üstünde durmazsın sen bağlamazsam seni. Koş yukarıya, bana bir kement getir.»

Urbano yokuşu tırmandı, elleriyle, ayaklarıyla. Yolun yarında durdu birden. Irmağın suları öylesine dingin akıyordu ki! Kimse üzmüyordu onu, kimse vur-muyordu sularına. Gözlerini acıyla kırıştırdı. O gece-ki korkunç dayak sırasındaki giysilerinden saçılarak, ağızlarına bulaşan kanlı etle dolu paçavraları anımsadı.

Ağaç kütüğüne bakarken, bu kütüğün birkaç dakika sonra etinin kanlı parçalarıyla kirleneceğini düşündü.

Don Acacio'nun yanında arkası dönük olarak si-garasını sardığı kütükten on adım ötedeydi şimdi. Ağaçtan üç adım ötede insan başı büyüklüğünde bir taş duruyordu.

Urbano taş a baktı dik dik. Bir taş alarak, kendisini izleyen La Mecha'nın kafasına vuran Pascasio'yu anımsadı. Bu taş onu aynı anda, az önce aklından geçen düşüncelere itti; ırmağın sularının hızla aktığı barış dolu köylere. Elleri titredi. Taşı almak için eğildi. Sonra, hızla ırmağa koşmayı, koşarken kemendi ayağına bağlayıp, öteki uca taşı dolamayı ve toprağın bittiği yere değin fırlayıp seğirtmeği tasarladı.

Soluğu kesilir gibiydi. Bu anda yapmalıyım bu işi, hemen şimdi, diye düşündü. Az sonra geç olacaktı artık. Şu an yapmalıydı bu işi. Şimdi yaparsa bunu, mahzun görünümlü ağaç kendi kanına bulanmaz, kopan kesilen et parçaları saçılmazdı orasına burasına ağacın.

Soluğunun kesilen yeri en sonunda kısa bir «Si, ahora!» sözüyle çarpıştı.

«Ne diyorsun?» diye sordu Don Acacio. «Kemen-de kavuştuk demek. Yüzünü ağaca çevir, eller yukarı!»

Acacio az önce sardığı sigarasını yakıyordu. Irmak boyunca, hızı azalıp çoğalıp bir rüzgâr esiyordu. Acacio üç kibrit çakmış, üçü de sigaraya ulaşacakken sönmüştü rüzgârla.

Küfrü bastı. Sınadı, sınadı ama sönüyordu kibritler hep. Ağaçtan bir adım geri çekildi. Urbano'ya yer açar gibiydi. Gözlerini sigaranın ucuyla, kibritin küçük alevine çevirmişti. Rüzgârda sönüyor, görevini yapmıyordu kibrit bir türlü.

Urbano kemendi uzatırken, Don Acacio'nun bileğinde sallanan kamçıya bakıyordu.

Birden, nasıl olduysa oldu; istemeden, düşünmeden, boş kalan eliyle Don Acacio'yu ağaca doğru itti. Kafası kütüğe takıldı adamın.

Kısa bir süre, şaşa kaldı yaptığına Urbano. Bilmeden yaptığı bu işi tamamlamak gerektiğini, yoksa geç olacağını hemen kavradı. Bu, başkaldırmaydı. Bu tek yumruk yüzünden, korkunç işkenceler altında asarlardı kendisini.

Kamçılanmanın korkunç korkusuyla bütün öteki düşünceleri ve duyguları, başladığı işi bitirmeğ itti onu.

Don Acacio, ellerini yüzüne karşı çukur yapmış hâlâ duruyordu öyle. Sigarası yanmıştı en sonunda. Urbano'nun kendisini ittiğini kavrayamamıştı. Urbano

bir kum çukuruna kaymış ve kendisine çarpıp düşmüş olmalıydı. Olanları anlıyabilseydi gerçekten o anda, kendini kurtarabilirdi belki de.

Ama Urbano yıldırım hızıyla karar vermişti: İşe başlayan, elleri ve kolları kırlarda ve bataklık ormanlarda öylesi sınanmış olan bir kızılderilinin, harekete geçince hiç yanlışlık yapmaması gerekirdi. İçgüdüleriyle yüz kez daha hızlı ve güvenle yürütülürdü iş.

Dün kendi bedeninde uygulanan şeyi öğrenmişti o. Kement kimdeyse, karşısındakinin davranışına meydan vermeden, onu bağliyabilirdi bir ağaca.

O sırada işte. Acacio ağaca çarpmış daha elleri yüzüne çevrik öyle dururken, ellerini bağlamış ve ağaca sıkıca çekerek sıkıştırmıştı onu.

Ancak o zaman kendine geldi Acacio. Olanları anladı. Önünde duran çıplak bacağına çizmesiyle vurdu Urbano'nun. Ama Urbano bunu daha önce görmüştü. Çünkü Acacio'nun serbestçe yapacağı biricik davranıştı bu. Hemen eğdi kendini, gövdesinin alt bölümünü geri çekti. Çizme bacağına rastlamıştı gerçi ama, dengesini bozmadı.

Eğilir eğilmez, hızla fırlatıp, Acacio'nun baldırına doladı kemendi. Sıkıca sardıktan sonra, aynı anda üstten ellerini alttan ayaklarını bağlamağa başladı. Sonra Acacio'nun boynuna sararak, boynunu ağacın gövdesine bağladı.

Ancak şimdi, yitirdiklerini kavıyordu Acacio. Urbano'ya bütün Monteria'sını armağan edebilse hayatı pahasına, kabul etmezdi bunu o. Yazgısı yönünden Don Acacio'yu özgür kılmakla, onu öldürmek birdi. Bu nedenle, Urbano'nun başladığı işi sona erdireceğine kuşkusu kalmamıştı Acacio'nun. Bir Capataz'ın yokuştan inerek, gelip kendisini kurtarabilmesi umudu bile

yoktu artık. Yardım gelinceye değin başını parçalar ya da boynunu keserdi Urbano.

Umutsuz durumuna rağmen, asılan ya da kırbaçlanan adamlar kadar bile yalvarmadı bağışlanması için Don Acacio.

Urbano'yu hiç kırbaçlamamış, yalnız bir kez çizmesiyle arkasına vurmuştu. Buna rağmen üç kardeşten en çok kin duyulani olduğunu çok iyi biliyordu kendisinin. Hattâ bazı Capataz'lar bile sevmezler onu. Chamula Celso, boyero Santiago, boyero Fidel ya da bilgili, akıllı boyero Andres gibi birilerinin ormanda pusu kurarak ya da arkadan kendisini vuracaklarını bilse, şaşmazdı buna. Ama Urbano gibi korkak, ürkek bir kurt parçasının kendisini yakasından tutarak, kirli elleyle öldürmeğe kalkması olacak şey değildi. Bu düşünce o değin kızdırdı, küplere bindirdi ki, içinde bulunduğu umutsuz durumu untabildi bir anda.

Ağzı açıktı henüz. Kullanırdı şimdi onu. Ama, yardım istemek için değil. Pis, bitli bir kızılderili için yardım çağırırsa eğer, yaşamı boyunca utanç duyardı. Artık buraların egemen kişisi olamazdı. Çünkü, Muchacholar arkasından alayla gülerlerdi o zaman.

«Ulan orospu çocuğu, ulan bit yemiş orosponun oğlu nerden geldi o aptal aklına senin, ne yapıyorsun, ha? diye bağırırdı. «Beni buraya doladığını mı sanıyorsun, davranmam mı yani. Bekle, bekle ulan pezevenk. Nasıl kurtulacağımı göstereceğim sana. Göreceğim o zaman nasıl yalvaracaksın, avradına yandığının ulan. Çöz hadi çabuk beni, fışkılı domuz, yoksa gelecek paskalya yortusuna değin bekleyeyim mi burda, ha!»

Urbano korkmağa başlamıştı. Don Acacio'yu esaslı ve sıkı bağladığını çok iyi görebiliyordu. Ama yine de Don Acacio'nun herhangi bir alımı ve insan-

üstü güçle kendini kurtarabileceğinden korkuyordu işte. Kendini, tutup bağladığı bir kaplanın karşısında sanıyordu. Gücünün son atılımlarıyla ve cesurluğuyla bağları çözüp üstüne saldıracaktı sanki o.

Bir iki saniye kararsız dolandı durdu. İki üç adım ötedeki kumlu kıyı boyunca akıp giden çağıltılı ırmağı görüyordu.

Don Acacio bağırmağa başlamıştı yeniden: «Beni çözmeyecek misin ulan uyuz köpek?»

Bu kez ağaca iyice yaklaşıp Don Acacio'nun tabancasını aldı belinden. Nasıl kullanacağını bilmiyordu onu. Don Acacio'nun bedenine çevirerek, iki eliyle tuttu. Tetiği çekti ve parmaklarıyla bastırdı tabancanın orasına burasına. Ama, tek kurşun çıkmadı. Otomatik namlusu kurulmamıştı çünkü.

«Ve bu aptal hayvan, bu pis kokulu domuz beni vurmak istiyor, ah!» diye bağırdı Don Acacio. Sonra korkunç kahkahalar attı. Bağlıydı ve kurtulamıyordu bağlarından.

İşine yaramadığını görünce tabancanın, fırlatıp attı öteye onu Urbano.

Yukarıda, ofiste ve bungalovda (tek katlı dağ evi) iki capataz ve Don Acacio'nun dostu kadın oturuyorlardı. Acacio'nun bazı bağırtıları yukarıya yanlarına ulaşmıştı. rüzgârla. Ama, duydukları silik ve ve bağıntısız şeylerdi.

Avluda oturan El Faldon, El Pechero'ya: «Genç herifi yumak yapmıştır güçlüce, anası kandilli. Onun derisinin yerinde olmak istemezdim hiç. Dinle, bak Cacho nasıl döğüyor onu orda!»

«Yokuşun ordan aşağı varıp, gideceğim ben.» dedi kız. «Belki birşeyler görebilirim.»

«Bundan iyisi mi vazgeçin, Senorita!» önerisinde bulundu El Faldon ona. «Don Cacho sizi yanında görürse, çok bozulur. Bunu istemeyiz biz. Don Cacho açıkça uyarmıştı sizi hem.»

«Of, biz kez olsun küçük bir söyieşi yapılamaz burda!» diyerek sızlandı kız. «El Carmen'de iyi bir evde olmak isterdim. Orası daha neşelidir. hem.»

«Biz de mutlu değiliz burda, Senorita!» dedi El Pechero sıkkin. «Tanrı belâsını versin, ben yatmağa gidiyorum. Sabah erkenden, saat üçte kalkmam gerek.. Ey kutsal Meryem, bu yabancı yere neden geldim ben, bilmek istiyorum. Şişede saf sidik bile bulunmıyan bu yere nasıl varmışım? O bile zor bulunur ve pahalı!» Esnedi ve barakaların oradaki bungalova yürüdü gitti.

O an, şiddetli ama kısa bir çığlık ırmaktan bu yana yükseldi geldi.

Ama orda, yukarıdaki ofiste hiç kimsenin ilgisi ni çekmedi bu.

Çalılıklar arasından, üç serseriden biri olan Martin Trinidad çıkıvermişti şimdi. Baltasını yeni bir baltayla değiştirmek için ofise gidiyordu.

Bağirtiyı duymuştu. Yokuşun kıyısına ulaştı, çöktü oraya, yerde sürünerek sonra, aşağıda olanları görmek istedi. Dayağın olduğu yere varmak akıl kârı değildi. Bir çalılığa doğru eğilerek, başını yokuştan aşağı uzattı. Orada ırmağın uzun kıyılarını ötelere değin görebilirdi.

Urbano eline taş alarak, Don Acacio'nun üstüne yürüdü.

«Bunu yapmazsın sanırım, ulan köpek!» diye

bağırdı Acacio.

«Ne!» dedi Urbano kısaca. «Bu olmaz. Bu sana azdır. Bir Ladino'ya iyiliktir bu.»

Taşı attı yere. Acacio soluk aldı.

Urbano ırmağa çevirmişti gözünü. Yokuşa dönüktü yüzü Acacio'nun, boynu bağlı olduğu için başını çok az çevirebiliyordu ve ırmağı göremezdi.

En sonunda, Urbano'nun gözünde yanan sert ışığı, ağzının genişleyen yüzeyini gördü.

Omuzlarını kaldırarak, çamurlu suda parmak uçlarına basa basa ırmağa yürüdü. Sanki bir hayvanı gafil avlamak ister gibiydi.

Ama, başkaydı yaptığı. Suda, demir gibi sert ve parmak uzunluğunda dikenleri olan bir çalı parçası yüzüyordu. Çalı hızla uzaklaşıyor, sonra yakına geliyordu yine.

Kaçan bir balığı tutmak istercesine, içerlere hızla yüzen çalıya doğru atıldı Urbano. Kapabilmişti ancak.

Çalıyı dışarı çekip aldı ve sularını akıta akıta ilerledi Don Acacio'ya. Gözlerine yaklaştırıp tuttu çalıyı.

«Dikenleri görüyor musun, ey cellât!» dedi. Dudaklarını yaladı ve sırttı.

«Çöz beni. Meryem aşkına!»

«Bir dakika sonra özgürsün, ey cellât!» dedi çalıdan bir dal koparırken. Sonra eline aldı dal parçasını. Dürülü yumruğunun aralarından sert dikenler fışkırıyordu dışarıya uzanık.

Pişmiş kelle gibi sırtarak geniş geniş, yaklaştırdı dikenleri yüzüne. Sivri uçlar Acacio'nun yanağına batıyordu. «Bu dikenle o iki çirkin gözünü dışarı alacağım. Artık hiçbir delikanlıyı asamayacak, kır-

baçlıyamıyacaksın. Güneşi görmeyecek, ananın yüzünü bilmiyeceksin artık!»

«Aklını mı kaçırdın, Muchacho?» diye bağırıyordu Acacio. Yüzü bembeyazdı.

«Biz hepimiz, tüm Muchacho'lar deliyizdir. Siz bizleri çıldırttınız, hepimizi, siz!»

«Askerler kurşuna dizerler seni bu yüzden. Başını keserler senin.»

«Kimse kurşuna dizmiyecek beni. Kimse başımı kesmiyecek. Kimse bu yüzden kırbaçlamıyacak beni. İntikamımdan yoksun kılıyorum seni, seni ey cellât, ey canavar! Çünkü, ırmağa gireceğim ve siz beni aramağa geleceksiniz. Ama artık asılma nedir bilmiyeceğim!»

«Meryem aşkına Muchacho, bunu yapma! Cehennemini boylarsın, Muchacho!»

Elinin titreyebileceğinden ve o anda Acacio'ya yardım ulaşmasından korkarak, şiddetle batırdı Urbano dikenin göze.

Don Acacio korkunç bağırdı. Bu, acı bağıışı değildi; bu dehşetli, tüyler ürpertici bir bağırtıydı. Bu, Don Acacio'nun hayatı boyunca duyduğu ilk gerçek dehşetti.

Hemen, soluğunu bile almadan, ikincisine batırdı Urbano. Su gibi kan boşandı göz çukurlarından ve Acacio başını indirdi; çünkü kan ağzına doluşmağa başlamıştı. Mırıldanıyordu «Madre Santísima, Mandre de Nuestro Señor!»

Urbano yukarıya çevirdi bakışlarını, arkaya.. Aşağıya bakan, ama kımıldamıyan bir insan başı gördü orada.

Acele acele ve hızla, paçavra pantolonunu sıkı tutsun diye bağ'adığı ipi çözdü. Taşı aldı, pantalo-

nunun arasına koydu. Sonra ipe bağıladı orayı. Don Acacio'nun bağlı olduğu kemendin alt bölüm kaytanını çözdü hızla, dişiyle kopardı bir bölümü, belinin çevresinden geçirip bağıladı.

Kaytanı bağlar bağlamaz ırmağa koştu, atladi içine. Köpükler aldılar onu aralarına, evirip çevirip ortaya kaydıldılar durmadan. Başı bir kez çıktı dışarı yalnızca. Sonra yitti gitti.

Urbano görünmez olunca artık, Martin Trinidad özene özene yokuşu indi. Dikkatle Don Acacio'nun yanına vardı ve bir süre baktı ona.

Çevresine bakınıp, tabancayı gördü yerde. Alarak, pantolonunun ön cebine attı.

Sonra, iyice yanaştı yanına Don Acacio'nun ve palaskasının tokasını çözdü.

Don Acacio'nun sesi soluğu çıkmıyordu. Belki de bedeniyle oynayanın davranışlarını duymamıştı bile.

Palaskayı da pantolonuna sokarak, yokuşun altında bir süre koştu, gitti. Kendisini kimselerin göremiyeceği yere ulaştı.

Palaskayı çıkardı, bakındı çevresine ve gömdü onu.

Oradan elli adım öteye gitti. Bulunduğu yeri öğrendi. Unutmaması gerekti orayı. Oraya da tabancayı gömdü.

İşi bitince, yokuşu çıktı. Ta, ilk barakanın olduğu yere vardı, uzaklaşmıştı. Araç gereç yerine yürüdü. Baltasını sakladığı yerden aldı.

Malzeme yerindeki delikanlı. El Faldon'a seslendi. Yeni baltayı verecek olan El Faldon'du.

«Eskisi nerde?» diye sordu Martine'i.

«Burada, eğildi, işte!»

«Elbette!» dedi El Faldon. «Geçirmiştım aklımdan. Made in Germany. Yoldaki it boku kadar ucuz, ezilmiş kibrit kutusu gibi değersiz. Şunu al bakalım. Yeni değil aslında. Ama bu, Amerikan malı. Eğilmez ve de sıçramaz. Ne kadar kestir bugün şu ana değin sen?»

«Üç tonu bulacağını sanmıyorum bugün.»

Yeni baltayı verip, listesine geçirdikten sonra, bir süre dolandı depoda El Faldon. Boşuna dolaşmış olmamak için, oraları temizleyen delikanlıya döndü. İşti oimayınca, paslanmasınlar diye baltaları yağlar; çürümesinler ve mantar bağlamasınlar diye kayışları, kementleri siler, oğardı. «Bu ne boktan bakım buraya, bu ne pislik! Ulan melun herif, ne yapıyorsun bütün gün burda, ha? Her yerde mantarlar üremiş, kancalar kibrit gibi olmuş, pastan. Seni yüksek bir ağaca kancalamalı ki, boynun kırılsın. O zaman öğrenirsin belki bunları yağlamayı!».

«Mantara karşı ne yapabilirim, Jefecito? Durmadan yağmur yağıyor, kuruluk yüzü görmedik. Yağ gönderilmezse bana, nasıl yağlarım onları ben?» diye savundu kendini genç.

«Kapa çeneni! Seninle konuşurken karşı durma. Yoksa sıçarım ağzına, yersin yumruğu!»

El Faldon kapıya yürüyüp, bir süre durdu orada. Az sonra şiddetli yağmur damlalarının düşeceğini sezdi. Bu hafta kampın açık yerlerinde görevli olmadığı, ofisin orada işi bulunduğu için seviniyordu bayağı.

Yavaş yavaş, yukardaki bungalova doğru ilerledi. Yarı yolda durdu. «Caray!» dedi kendi kendine yarı yüksek sesle. «Cacho delikanlıya amma da merhem sürdü ha! Yarım saattir aşağıdalar.» Yoku-

şa yöneldi, yaklaşıp bir köşeden bakmak, ikisinin işi nasıl çözümlediklerini görmek istedi. Ama, birden şunu düşündü: «Bu, beni ilgilendirmez ki! İsterse derisini yüzün rezil herifin yavaş yavaş. Bu işi bana vermediği, beni çağırmadığı için sevinmem gerek!»

Damlalar tek tük düşüyordu. Ardından yağmur bir boşandı ki, bungalovdan yirmi adım ötede bulunan El Faldon sıırıslıkla ıslanıverdi.

Avluya ulaşıp, şapkasındaki ve gömleğindeki suları silkeledi.

«Seni ilgilendirmeyen şeylerle uğraşırsan, böyle olur işte!»

Yağmur gitgide şiddetleniyor, kamçı gibi vuruyordu. El Faldon'u sıkıntı basmağa başlamıştı. Don Acacio kuşkusuz gitgide yağmurda ıslanıyordu. Urbano'yla uğraşmayı da bırakmıştı mutlaka.

«Vay ölüsü kandilli! Artık onların bunca zaman orada ne yaptıklarını bilmem gerekiyor.» diye seslendi içeriye doğru. Odadaki yatakta Acacio'nun dostu uzanmış, yırtık bir derginin yapraklarını çeviriyor, ezbere bilemediği bir satır yakalamak istiyordu içinden.

Duvarda asılı muşamba pelerinin aldı El Faldon, sırtına giydi, şapkasını başına geçirdi.

Yokuşun başına varınca, Urbano'nun yerine Don Acacio'yu ağaca bağlı gördü. Elbisesinden, onun ancak Don Acacio olabileceğini anladı. Başı göğsüne düşmüştü. Yağmur sularıyla sıırıslıkla olmuş kara saçları, yüzünü kaplamıştı. Kendini saran bağları sarsıyordu güçsüz güçsüz. Belki de yarım saattir kurtulmağa çabalıyordu.

Boğuk bir sestü duyduğı El Faldon'un «Pecho-ro, Faldon, canınız cehenneme, tembeller nerdesi-

niz?» Yağmur ve uzaklık, bu seslerin ofisten duyulabilmesini önlüyordu. Bağıra bağıra indi Capataz yokuştan aşağıya.

«Siz tembel alçaklardan biri geldi demek en sonunda. Kafayı çekip, karı kızla oynasın yukarda. Ve beni bir vahşinin ellerine terkedin!»

El Faldon çözdü hemen iplerini. Eğri büğrü bedeni kaldırmak için, omuzlarından tuttu. Bu arada onun saçları yüzünden ayrılıp, geriye gitti.

«Por La Medra Santisime, Jefe, neniz var sizin öyle?» Dehşetten donakaldı bir süre El Faldon.

«Evet, neyim var benim? Şeytan alsın canını, anlamsız konuşma! O vahşi herif dikenî gözlerime batırdı! Kaçıp gitti. Ama, yakalarız onu, dur hele. Hemen şimdi. Que chinguen todas Las Madres, artık değersizim ben, hiçbir işe yaramam.» Bu arada sağ elini tabancasının bulunduğu kalçasına götürdü. Heyecanla kemerinin çevresini araştırdı. «Que chingue este cabron, silâhım nerde benim? Palaskam bile yok yerinde. Kumların üstünde falan mı acaba?» Ayaklarıyla yeri inceledi boyluboyunca.

«No, jefe.» dedi El Faldon. «Ne tabanca, ne de palaska var görünürde.»

«Bu lânet köpek tabancamla palaskamı da götürmüş öyleyse.»

«Öyle gibi Jefe, buralarda göremiyorum, yok çevremizde. Tabancayla halt karıştıracak bize karşı. Onu bulduğumuz sırada... Belki bir iki kurşun sıkacak bu arada.»

«Bitli, pis bir kızıl deriliden korkmak mı? Onu getirin bana, hemen boynunu sıkıp boğacağım çıplak ellerimle.»

«Uzakta olamaz, Jefe. Bir saate varmaz tutarız

onu. Yağmurda siper yapamaz, saklanır bir yere.»

Bu konuşmalar olurken, El Faldon Dan Acacio'yu yukarıya, ofise götürmüş, bir iskemleye oturtmuştu.

Dostu gelmiş, haykırıyordu: «Ah zavallı adam, ah zavallı hombre. Seni terketmem, he'e şimdi artık hiç! Bu vahşiler, ah! Hristiyan değiller! Vahşi ve putperestler!»

«Kapa şu lânet, pis kokan ağzını orospu karı. Beni rahat ko, bırak şamatayı. Yeterince çatmışım belâya zaten!» diye bağırdı Acacio.

«Ama, amarcito mio, seni avutmak istiyorum yalnız ben.» diyerek ağlamağa başlamıştı kadın.

«Avutmana, gerekseme duymuyorum. Cehenne me git, kiminle istersen yat, orospuluk et. Defol, orospu karı, pis karı!»

Kadın yan cdaya geçip, yatağa attı kendini. Don Acacio duyacak şekilde yüksek sesle inlemeğe, sızlanmağa, ağlamağa başladı.

«Faldon!» diye kızgın kızgın bağırdı Don Acacio.

«Si Jefe! Sargı hazırlıyorum burda ben şimdi.»

«Çıkar şu karıyı, dışarı at ki, zırlıtı duymıyayım artık. Irmağa fırlat, geri gelmesin. Hadi, çabuk!»

Ayağa kalkmıştı, içki şişesini bulmak istiyordu. Aklında kalan ve şişenin bulunacağını umduğu yerleri aradı durdu. Bu, onu sonsuz kızdırdı. «Nerde bu gübre şerbetli şişe, lânet olsun, nerede o?»

«Burda Jefe!» Şişe El Faldon'un elindeydi, Don Acacio'ya verdi. Acacio dişleriyle tıpayı çıkardı, şişeyi ağzına dayadı, öyle içti ki hırsla, tek damla kalmayıncaya değin şişede. Sonra birine çarpabileceğini aklının ucundan geçirmeden tüm gücüyle ko-

lunu gerip fırlattı duvara şişeyi.

«Hazmedemediğim şey şu ki,» diye bağırarak odada telâşlı telâşlı dolaşmağa başlamıştı: «Beni kara bir canavar, bitli bir domuz bu duruma nasıl getirir, öyle pis bir vahşi herif! Bunu sindiremem. Bu beni yıkıyor, ah!»

Başını şiddetle duvara çarptı, sonra bir iskemleye takılıp boylu boyunca düştü, uzandı. Ne yaptığını düşünmeden, kalktı ayağa, kafasını masanın köşesine vurdu. «Ey Meryem, beni terkettin!» diye bağırarak, gitgide öfkeleniyordu. «Artık bir işe yaramam, yaramam bir işe artık ben!»

«Tranquilo, Jefe, kendinize gelin!» dedi El Fal-don. Elinde beyaz bez parçaları, su dolu bir tas vardı. Tasa rakı dökmüştü ayrıca. «Oturunuz Jefe, işte iskemle burda, arkanızda işte. Gözlerinizi bağliayım.»

Don Acacio arkasına dönüp, iskemleyi alarak yere vurdu birkaç kez. «Bağlamanın ne yararı olur artık» diye bağırdı çılgın gibi. «Bir saat erken gelmeliydin sen. Şimdi gereği yok artık. Kıçına sok onları!»

El yordamıyla yatağının olduğu odaya gitti. İkinci yatakta dostu yatmış, inliyordu.

«Lânet olası orospu, hâlâ burda mısın sen? Firingili kadavranla ırmakta geber, boğul demedim mi sana, gidesin diye buradan yolumdan. Çabuk olacak mısın orospu karı!» Yumruğunu sıkıp yatağa yürüdü.

Kadın sindi, orıa hedef olmadan, kayarak odadan çıktı.

Kadının kaçtığını anladı. Ne değin değersiz olduğunu kavramağa başlıyordu gitgide. «Hakettiği halde, orospunun ağzını dağıtamıyorum bile artık.

Bu durumda yaşamam gerekli mi? Artık hiçbir işe yaramam ben. Pis bir orospu bile üstüme işese, birşey yapamam ona. Bana yol göstereyim diye bir ağacın yanında durup beklerken, köpekler bile işer üstüme. Hiçbir işe yaramam, yaramam hiçbir şeye. Ve de bitli bir Bachapon'un yüzünden ah!»

Kapıya doğru yürüdü el yordamıyla yeniden.

«Ne fısıldaşıyorsunuz be orda!» El Faldon'la kadının aralarında konuştukları ön odaya seslendi. Onu nasıl yatıştırıp, yatağa yatırabileceklerini düşünüyordular. Kadın, çılgınlığını anlamıştı onun, kızmıyordu. Ona bir koruyucu olmak düşüncesiyle doluydu ciddi olarak.

«Onu yakaladın mı? diye öfkeyle El Faldon'a seslendi. «Elbette, artık işe yaramıyorum ben. Ve benim olduğum odada dalga geçiyorsunuz, ben karşı duramıyorum buna. Yüzüme kötü kötü bakıyorsunuz, iki yüzlü ayak takımı sizi, çevremde dolanıp öyle.»

«Ama, Cachito, amorcito mio!» dedi kadın tatlı ve yumuşak. «Seni seviyorum ben ve sen istersen yanında kalırım hem!»

«Acıyarak orospu, öyle mi?» diye bağırdı Don Acacio. «Senin acımanı gereksinmem ben. Nerde şişe?»

«Mi vida!» dedi kadın. «Yeterince içtin artık. Uzanmak istemez misin? Gel, yardım edeyim sana!»

«Yaklaşma, yoksa boğarım seni, kurbağa seni!»

«İyi, boğ beni!» dedi kadın yaklaşıyor. «Boğ, eğer hoşlanırsan bundan. Burdayım işte!»

Yaklaştığını duyunca onun, kapıyı yüzüne kapatıp, yatak odasında yalnız kaldı. İçerden kalası dayadı kapıya.

Kadınla El Faldon kapıya yanaşıp dinlediler. Yatağa toslayıp, üstüne oturduğunu duydular.

«Gracias Santisima!» dedi kadın. «Yatıyor yatağa. İyice uyuduktan sonra alışır bu duruma, başka türlü yorumlar durumunu.»

El Faldon yutkundu.

Kadın düzeltti: «Demek istedim ki, dinginleşir ve öyle de yaşanıp mutlu olunacağını anlar yani.»

Kapıdan uzaklaşarak, odayı düzenlemeğe başladılar.

«Sanırım Don Felix'e gitmeniz gerek, Senor!» dedi kadın. «Ona durumu bildiresiniz. Don Severo daha mı yakındadır yoksa?»

«Don Felix merkez kamptadır. Orası daha yakındır buraya. Bugün geç artık. Ay yok, bataklık her yer. Nutkum tutuldu. Ama yarın erkenden gideceğim.»

Yatak odasında bir tabanca patladı.

El Faldon kapıyı kırıp girdi. Don Acacio'nun kafasına bir kurşun saplanmıştı, yatağın önünde büzülü duruyordu.

«Por Jesu Cristo!» dedi kadın dehşetle. «Tabancayı nasıl buldu ki? Ofiste tabanca olmasın diye o kadar da dikkat etmişim!»

Çevresi telle sarılı sandığı görmüştü El Faldon. Yere büzülü Don Acacio'nun yanında açılmış duruyordu. Sandıkta mektuplar, belgeler, kitaplar ve para dolu bir iki torba vardı. Sandıkta iki tabanca daha bulunuyordu, doluydular. Altı mukavva kutuda da palaskalar vardı.

«Demek yatağa bu nedenle gelmiş!» dedi kadın. «Yalnızca sandığı ileri çekip, tabancayı almak için. İçinde tabanca sakladığını nerden bilebilirdim! Eşyalarını, onu tanıdığım sürece, hiçbir zaman ka-

rıstırmadım. İki yıldanberi de yanındayım. İnanınız bana Senor, onu seviyordum ben.»

Eğildi, yüzünü okşadı, öptü ve El Faldon'un cesedi yatağa uzatmasına yardım etti.

«Onu sevmiştim!» diye arkası arkasına yineledi. «Onu sevmiştim, sevmiştim tanıdığım andan beri!» Sesli sesli ağlamağa başladı, ellerini öperek, yatağın önüne dizçöktü.

El Faldon dışarı çıkmıştı.

Toparladı kendini en sonunda. Su ve havlu getirip, Don Acacio'nun yüzünü yıkamağa başladı. Ellerini göğsünde kavuşturdu. Göğsündeki haçı koparıp, ellerine bıraktı onu. Sonra yatağı odanın ortasına çekti. Mum buldu. Baş ve ayak ucuna yerleştirdi ölünün. Kara bir örtü çekti kafasına. Bir iskemle koydu yatağın yanına. Güllerle örülmüş tacı duvardan alıp getirdi. Ağlayarak duaya başladı.

SEKİZ

Don Severo ve Don Felix, kardeşlerinin cenazesine geldiler. Bu kampta ölenlerin gömüldükleri mezarlığa gömüldü kardeşleri. Ayrıcalık şudu yalnızca: Mezara dikilen haç daha büyüktü ve yaban domuzları kazarak cesedi çıkarmasınlar diye sıkı sıkı çitlerle çepeçevre sarılmıştı mezar. Daha da güvenli olsun diye yukarıya ağır taşlar konmuş yanları donatılmıştı taşlarla.

Ofise varır varmaz Don Severo'nun ilk sorusu: «Don Acacio'nun başına gelenleri Muchacho'lar gördüler mi?» oldu.

El Pechero, El Faldon ve kadın: «Hayır!» dediler. «Hiçbirimiz de bunun sözünü etmedik kimseye ayrıca!»

Akşamleyin kampa dönen Muchacho'lar aşçı ve karısından Don Acacio'nun öldüğünü öğrendiler. Ama, aşçı fazla şey bilmiyordu. Aynı akşam söylen-tiler başladı. Don Acacio'yla dostu kadın kavga etmişler, kadın tabancayı çekmişti. Don Acacio elinden almak isterken, patlamıştı tabanca ve vurulmuştu.

Akşamleyin Don Severo kardeşine, kadına ve iki Capataz'ya şunları dedi: «Bu olayı kapatın, ağız-larınızı sıkı tutun. Muchacho'lar öğrenirlerse, teh-likeli olabilir hepimiz için bu. Saklayın. Muchacho'-lar öğrenirlerse durumu, aynı şeyi yinelemek ister-ler. Bu, budur ve beklenilebilir gerçekten. İç açıcı olmıyan mektuplar aldığımı da söyleyebilirim sizlere. Son postadan çıkan gazeteler hiçbir şey yazmıyor, çok sessizler. Kendilerine yayın izni verileni yayınlı-yabilirler ancak. Yukardan moruk Casiquen'den gelecek izne bağlılar. Yalnız tüm ülkeyi yö-netmiyor, tüm gazate ve yayınları da denetimi-ne ve yönetimine almış. Ama mektuplar, kafamı allak bullak ediyorlar. Orada, üç öğretmen tutuklan-mış ve Veracruz'a ya da Yucatan'a toplama kampı-na gönderilmişler. Ötede iki profesör bir alayın kışla-sına götürülmüş ve onlardan bir haber duyulmaz ol-muş artık. Morelos'daki bir küçük köyün tüm er-kekleri atlı devlet polislerince yakalanıp, araların-dan yirmisi çıkarılmış ve köyün ortasındaki alanın ağaçlarına asılmışlar. Öbür yanda, bir tren yoldan çıkartılmış, başka yerde, Puebla'daki bir polis kara-kolunda bir bomba patlamış, Monterrey'de diktatö-rün düşürülmesini ve devrimi isteyen bir araba do-lusu bildiri ele geçirilmiş. Ve araba sahibi; ki belki de haberi yoktu hiç birşeyden, hemen kurşuna dizil-miş. Bunların tümü son postadan çıkan haberler.

Size, yaşlı hırsızın koltuğunun sallandığını söyleyebil-
mem için yalvaç olmam gerekmez. Devrilirse bir,
tüm cumhuriyet yanar tutuşur!»

Don Felix öksürdü ve: «İyi, doğru Hermano,
bize dediklerin hep iyi güzel, ama bunların çoğu-
nu son kez Tabasco'dayken vebu Monteria'yı satın
aldığımızda duymuştuk biz!»

«Doğru!» dedi Don Severo. «Ama, daha ciddi ol-
mamız gerekiyor. Sanki büyük bir ayaklanma baş-
lıyacakmış gibi bir görünüş var ortalıkta. Onun için
hepinize şunu öneriyorum; özellikle sana Felix, sana
Picaro, sana Gusano ve sana Pulpo, biraz gevşek
tutun işi, hele şimdi. Muchacho'lara o değin sert
davranmayın. Hoşuma gitmiyen bir durum sezinli-
yorum havada. Pascosio'nun La Mecha'ya saldırıp
onu vurması, ona saldırması çok boktan bir şey.
Altı ay öncesine değin kimseler parmağının ucunu
bile kaldıramazdı. Şimdiyse millet saldırıya geçiyor,
vuruyor size. Açıkça söylüyorum dostlar, diyorum
ki, biz bir dinamit fıçısının üstünde oturuyoruz. Bir
kıvılcım hepimizi sıçratır havalara. O zaman hiçbi-
rimizin tüyü bile kalmaz ortada. Bir Finca'dakiler bo-
şalsın dışarı hele, bir iki güçlü herif buraya geliver-
sin görürdük günümüzü. Ve Acacio'nun dün başına
gelen gelebilirdi başımıza, kaçacak delik arardık!»

«İyi, şef» dedi El Picaro, «Ne yapalım yani?
Kaçalım mı yoksa burdan?»

«Değil elbet, eşek herif. Paramızı buraya gö-
meceğimizi mi sanıyorsun! Kaç ton troza batık ya-
tıyor burada baksana. Ve sen, tembel kızılderilile-
re avans verebilmek için, pir aşkına bu işi yaptığı-
mıza hâ'â inanmıyorsun!»

«O zaman, bizden ne istediğinizi öğrenelim bari

Don Severo!» dedi El Faldon.

«Söylemiştim bunu ben! Şu bir iki hafta biraz dikkatli davranalım. Dört ton kesemezlerse, üç ya da iki tonla yetinin. Bir süre döğmeyin onları, asmayın, bağlamayın hele. Dört ton istiyebileceğimiz zaman gelecek elbet yine. Su baskınlarından sonra. Ülkedeki hava düzeler, küçük adama yol görünür bu arada Cücenin biridir o. Belki de bu değin küçük olduğu için moruk, kasa hırsızını alaşağı etmiştir kolayca. Ve yaşlı delikanlı kırallığını yitirip, yaban arısı gibi sıçradı ordan oraya.»

«Niye tutuklamıyor onu ama?» diye sordu Don Felix.

«Niye? Her köşede eli kibrit ve dinamit dolu adamlar oturursa, ne yapabilir moruk? Madenciler dinamit iletiyor onlara. Dinamit patlatmamız gerekse, ne olacağını, ne yapacağımızı, ne düşünmek isterdim, ne de bilmek!»

«Heyecanlısınız, Don Severo!» dedi El Chapapote. «Kardeşinize olanlar yüzünden. Ama, öyle kolay kapılmayız bir korkuya.»

«Düşündüğünü kendine sakla, nasıl istersen öyle, Chapapote. Burda senin boklu yamalı pantolonundan başka yitirecek bir şeyin yok. Bizim, benim ve kardeşimin durumumuz değişiktir ama. Onbeş yıllık zorlu çalışmamızın sonucu elde ettiğimiz tüm servetimizi buraya gömmüşüz biz. Ne istediğimi de bilirsiniz benim. Şu bir iki hafta gevşetin işi. Böyle olacak. Anlaşıldı mı?»

Don Felix iki şişe içki getirip, dağıttı kadehlerine. Oturumu tatlılaştırmaktı dileği.

Don Severo bungalova gitmişti.

«Ne yapıyorsun şimdi, Aurea?» diye sordu dul

kadına.

Kadın yatakta yatıyordu. Yüzü ağlamaktan şişmiş, gözleri kanlanmıştı.

Doğrulup, yatağın köşesine ilişti. «Ne yapacağımı bilmiyorum. Vız geliyor artık herşey. Üzülüyorum.» Kendini yatağa atıp yeniden, ellerini yüzüne kapatıp ağlamaya başladı.

«Bu değin üzme kendini canım.» diyerek avutmaya çalıştı Don Severo kendince. «Birbirinizi hergün iki üç kez karşılıklı hırpalar ve döverdiniz. Öyle değil mi, ha?»

«Evet, doğru» dedi Aurea sızıltılı. Sümkürdü mendiline. «Hep döğüşürdük. Ama seviyordum onu ben. O da beni severdi. Biliyorum. Beni İspanya'ya götürecek, evlenecekti benimle, söz vermişti bana, parası pulu yeterince olunca.»

Don Severo bir iskemle çekip oturdu. «San Juan Bautista'ya varır varmaz seni başından defeder mi, etmez miydi, bilemezsin bunu tamı tamına. Ne yapıp, ne yapmıyacağını konuşmak boşuna şimdi. O topraktadır artık ve onun uğruna yitirecek vaktimiz yok bizim. Sana ne diyeceğim, bak!» Daha da yanaştı yanına, kadının başını göğsüne dayadı, saçlarını okşadı.

Kadın ağlamayı kesti. Yaslanabileceği bir insanı bulunca, iyileşmişti.

«Şana bazı şeyler diyeceğim, Aurea!» diye yineledi. «Burada yalnız başına kalamazsın. Bir Capataz'ın eline düşersin. Domuzdur onlar. Yoksa, hoşlandığın var mı içlerinde?»

«Tükürmek için olsun istemem hiçbirini.»

«Benimle gelmeden başka çıkar yol yok.»

Aurea bir iki saniye üzüntüsünü unuttu. «Ama,

Don Severo, sizin iki karınız var ya!»

«Doğru. Ama iki tanesine bakabilirsem, bir üçüncüye de bakabilirim. Değil mi yani?»

«Belki, Don Severo. Ama öteki iki Muchacho saçlarımı yolar benim.» Sümkürdü bir iyice yine.

«Bu, bana bağlı, kim saçlarını yolarabilir senin, ne sanıyorsun?»

«Elbet öyle, Don Severo. Siz buranın başısınız. Dediğiniz yapılır sizin.»

Bir iki iç çekişten sonra, doğru yolu düşündü, yazgısının yolunu. Durmadan üzölmek neye yarardı ki! Hayat geri gelmeyene üzölmek için çok kısıydı. Ölürsün, aynı gün unutulursun. Uyanmazsan, unutulur seni yaşayanlar. Bugün yitirdiğin, yitmiş demektir. Çünkü yarın, bir gün daha yaşlanırsın. Sunulan sevinçlerden yararlanmalıdır. Güzellik ve tazelik gelip geçmeden hem. Aurea zengin yaşam deneyleriyle, kadının yitirileni ve geçeni zor unutabileceğini öğrenmişti erkeklere oranla. Çünkü sevinçleri ve zevkleri o değin kısa ama o değin zengindir

Şöyle dedi Aurea sabırlı bir sesle, boyun eğerek «Siz böyle emretmişsiniz, dediğinizi tutmalıyım ben.»

«Emretmiyorum, böyle düşünme Aurea!» dedi hafif ve babacan bir sesle, koruyucu gibi Severo.

Göğsünden ayrıldı adamın, yatağa oturdu, saçlarını düzeltmeğe başladı. Bu uğraşı, Don Severo'ya belli etmeden, hangi yolu seçeceğinin hesabına yöneltti kendisini. Hangisi kazançlıydı acaba, hangisi?

«Emretmediğinizi biliyorum, Don Severo!» içini çekti yine. Öyle çabuk ve açıkça, Don Severo için dulluk peçesini kaldırıp atmaya gücü yetmiyordu.

Bu, değerini düşürürdü. Ve değerini, Don Severo kendisiyle konuşmağa geldiğinde düşünüyordu. Fiyat, parayla ölçülüyordu ama, olsun, yine de bir değer biçmeydi bu. Değeri olmıyan, değerini ortaya koymıyan bir kadın, düşük tutulurdu erkeklerce.

«Gerçi emir değil bu ama, Don Severo, başka yolum yok benim de. Burdan gidemem, batağa saplanırım çünkü. Onun için burda kalıp size sığınmam gerek. Ama, sanırım beni hizmetçiyle bir tutmazsınız, Don Severo. Gerçi kardeşinizle kavga ederdik her gün ama gereken saygıyı gösterirdi bana. Ailem iyiydi benim, babam fabrikatördü ve tüccardı.»

«Öyle düşünmediğimi bilmelisin. Bendekilerden daha iyi eğitim görmüşsün sen. Atlar yolları geçemedikleri için, tutup atamıyorum onları şimdi. Yoksa, bugünden tezi yok defederdim. Dinle Aurea, dinle beni bak; seni Cacho'yla gördüğüm andanberi hoşlanıyorum senden. Hep hoşuma giderdin sen, ötekilerden çok hep. Ama, bunu sana diyemezdim. Sen, Cocho'yla yaşıyordun çünkü ve iyi sonuç vermiyecek bir kavgaya girişmeğiye istemezdim. İşte öğrendin durumu. Gel benimle kampıma artık, hadi!»

«İyi, Don Severo, gelmem gerek seninle öyleyse benim.» Gözyaşları dinmişti. Yüzünü yaş mendiliyle sildi, düzenledi. Güzel ve taze görünmek için yeterince uğraşıyordu.

Don Severo kapıyı açıp, seslendi dışarıya «Faldon, Senyorita'ya yardım et, toparlansın. Yarın erkenden, muy tempranito, atımızı süreceğiz. Seyise bak ve bir delikanlı bul bana!»

El Faldon, Aurea ve Don Severo'nun bulundukları yeri göstererek öteki işçi çavuşlarına göz kırptı.

Yazık ki Don Felix de oturuyordu masada. Yok-

sa çavuşlar aralarında, ağızlarından bal gibi akıcı damlalar saça saç lâf savurup dururlardı birbirlerine.

Bir dakika sonra Don Severo çıkagelmişti.

«Benimle de gelebilirdi rahatça.» dedi. Don Felix aşağı yukarı.

«Gelebilirdi. Ama o yanındaki cadaloz hoş karşılamazdı bunu. Yarın, üçümüzden biri için yeni bir mezar kazardık, belki de iki kişiye. Sen daha iyi bilirsin bunu Hermanito!» Don Felix bardağını doldurup içti. Sonra bardağı sertçe koydu masaya ve «Haklısın, Severo. En iyisi öyle. Doğru düşünmüşsün!» dedi.

Yönetimin her bölgesinden birer Capataz, bölgenin yeni bölünümü sırasında hazır bulunmak için merkez kamp yerine çağırılmışlardı. Don Acacio ölünce gerekli olmuştu bu. Yeni işyerlerini ve bölgelerini öğrenip, oralara gitmeliydiler.

Don Severo, şimdiye değin yönetiminde bulunan kuzey bölgesini, doğu bölümüyle ve güney bölgesinin büyük bir parçasıyla; ki bu doğu bölümünü Don Felix yönetiyordu, yönetimine almış, Don Felix'e yardım etmek istemişti böylece. Don Felix, büro yönetim işleriyle uğraşacaktı yine eskisi gibi. Don Severo'nun üstüne aldığı bölgeler, hiç denecek kadar az açılmıştı işletmeye. Bu nedenle, oralara büyük dikkatle çalışmayı yöneltmek ve çok bilgili bir kişiyi vermek gerekiyordu.

Yağmur süresince buralara posta uğramadığı için, yönetim yerindeki sıkışık işler gevşemiş bulunuyordu. Bu yüzden Don Felix, kentin ve yönetim yerinin yakınındaki kuzey batı, ve güney bölgelerinin bazı bölümlerini üstüne alabilmişti. Bu arada, büyük

ırmağın öte yakasındaki, o haftalarda işletmeye açılacak yeni bölgeleri de kendi yönetimine almıştı Don Felix.

Don Felix bölgeden sık sık ayrılamıyordu. Önemli görevlerle ilgili olan yeni ve ilginç işler başlıyacaktı yakında yönetim yerinde ve bekçilere teslim edilemezdi bu işler. Kumpanyanın kayba uğramaması için, bir Monteria'da yapılması gerekli bu işleri zamanında bitirmeliydi. Kent, asıl ana akıntının kıyısında kurulmuştu. Kumpanyaya ait tüm trozalar buradan sürüklenirlerdi geçerek ve burada denetlemeleri yapılırdı. Yağmur mevsimiyle birlikte işler yoğunlaşırdı burada.

Monteria kentinde sal guruplarının karargâh yeri vardı. Akıntının yukarı ve aşağısına giden tomrukları ve salları bir düzene koyardı burası. Yığılan tomrukların yaptığı tıkanıklığı önlemek, önlenemezse kırarak yolu açmağa çalışmak görevleriydi buradakilerin.

Çoğu yerde tomruklar çalılara takılı kalıyor ya da çakılların, taşların arasına sıkışıyor. Böylece arkadan gelen tomrukları burada tutuyorlardı.

Batık gövdeleri ayırmak ve açmak, tehlikeli bir işti. Tropik olmıyan bölge ırmaklarınınkinden yüz kez daha tehlikeli. Delikanlılar, batık gövdelerin üstüne tırmanırılar ve tıkanıklığa neden olan gövdeleri (ki çoğu kez bir tek olurdu bu) bulup ırmağa iletmeğe çalışırlardı. Delikanlılar, gövdeleri ayırmakla uğraşırken, ormanın derinliklerinden gelen gümbürtülerle ve bulutların parçalanması sonucu beliren korkunç sellerin getirdiği, dağları gürültüye boğan büyük suların baskınına uğrılar, çığlar batık tomrukların üstüne savrulurlardı. Gövdeler kırılırlar ve karınca örne-

ği tomrukların üstünde uğraşıp, gövdeleri ayırmağa ve çekmeğe çalışan delikanlıları suya gömerler. Korkunç su baskınlarını göremiyen delikanlılar düşen ve üstlerine gelen tomrukların arasında sıkışır, aradan kurtulup sıyrılamadan kafaları kopar, bacakları, kolları parçalanır ya da lapaya dönerlerdi. Kırılan, parçalanan gövdelerden kurtulsalar bile, akıntıdaki gövdelerin arasında bulurlar kendilerini, çalkalanırlardı oradan oraya. İyi yüzücü olmaları yetmezdi. Kaçacakları bir delik olsun bulamadan parçalanırlar, boğulurlardı. Bu işe koşulan elli delikanlıdan yirmisinin hayatta kalması, olağandı çoğu kez.

Don Severo merkez kampına vardığında tomrukları yüzdürme zamanının son bulmasına dört hafta vardı, Don Felix'le yaptıkları hesaba göre. Gerçi şiddetli yağmurlar başlıyalı bir gün bile olmamıştı, Barrancas, Esteros ve Arroyos adlarındaki, Monteria'yı upuzunluğuna dolanıp geçen ve gövdelerin yığıldığı ırmaklar yeterince su toplamamışlardı. Bölgenin uzak köşe ve yerlerinden gövdeleri iletmek için henüz yetersizdi sular. Tomrukların iletilebilmesi için arazinin çukur yerleri usul usul suya boğulmalıydı. Toprak, balçıklı ve geçilmez olurdu o zaman.

Don Severo gövdeleri iletecek sularını bekleye dursun, kesilen gövde sayısı gitgide artıyordu. Ve bu kadar tomruğu iletebilmek, şimdi biricik düşüncesi idi onun.

Aynı sıkıntıya Don Felix de düşmüştü.

Gelecek günler Muchacho'lara gevşek davranma kararı, görüşme biteli üç gün olunca, unutulmuştu. Bölgesinden çıkan her ton için iyi komisyon alan Capataz'lar değildiler yalnız bunu unutan. Don Severo ve Don Felix de birkaç gün sonra aynı sertlik ve bi-

lenişle ağaç deviricilere ve Boyerolara davranmağa başlamışlardı. Don Acacio ve yazgısı unutulmuş gitmişti. Dertlerini bırakmışlar, kurtlarını dökmüştüler.

Böyle çalışıyordu. Her gün adam başına dört ton. Sözleşmelerindeki hesaplarını kapattıklarında ancak rahat uyuyabilir ve bitli köylerinde mısır eker; domuz yetiştirebilirlerdi onlar!

DOKUZ

Bir hafta boyunca her gün iki üç saatini, dört ton çıkarsın diye Candido'ya adadı Celso.

«Bana bu değin çok yardım etme, compenero!» dedi sık sık Candido. «Vaktini benim uğruma yitiriyorsun, seni kırbaçlıyacaklar.»

«Bunu düşünme, kardeş. Hemşeriyiz biz üstelik. Değil mi?»

«Eelbette. Komşuyuz ve ikimiz de Chamula'yız!»

«Gördün mü? Neden şu: Çünkü, arkadaşız biz! Ama, belki başka bir bildiğim de vardır benim!»

Candido güldü ve baltasını koydu yere. Sigarasını yaktı. Sonra güldü yine. «Sorman gerekmez kardeş, Hermanito! Diyeyim işte; kocası yok onun. Son gece konuştuk bu konuyu. Senden hoşlandığını söyledi bana. başka ne istersin? Bugünden yarına hemen olmaz bu elbet, bilirsin sen de! Ama, Modesta hoşlanıyor senden işte!»

«Adı o kadar hoşuma gidiyor ki!» Celso önüne baktı. «Başka güzel isim düşünemiyorum ben!»

«Bunu birkaç kez demiştin bana. Daha ilk deyişinde, sana ne olduğunu anlamıştım. Hoşgeldin, sefa geldin. Sanırım Modesta seni benden daha da hoş karşılar.»

Candido, baltasını aldı yine ve işine gitti.

Akşamleyin, yemekten sonra bir sigara sardı kendine Celso. Gömleğinin cebine soktu ve aşağıya, ırmağa indi. Suyun içine oturdu ve sigara içebilmek için yalnız başını dışarda bıraktı. Suda, derisine batmış ve tek tek atılmaları, küçük olduklarından, zor olan keneler ölsünler diye oturuyordu. Günlük işini görürken teninde duyduğu at sineklelerinin soktuğu yerleri ve sivrisinek izlerini de su soğutmuştu. Yağmur mevsiminde daha da yiyici batırıcı oluyordu bunlar. Ve başka zamanlara oranla, bin misli çoktular şimdi. İçtiği sigaranın dumanı, suda kaldığı sürece onu koruyordu sivrisineklerden. İrmağın kıyısında vızıldayıp duruyorlar ve akşamı, üstüne üşüşükleri insanlar kadar seviyorlardı.

İrmakta oturarak dinlenmek isteyen tek insan değildi Celso. Her iki yönde de delikanlılar oturmuşlardı. Ya yalnızdılar, ya da kümelenmişler.

Beş dakika geçip geçmemişt ki, Martin Trinidad yanına gelip, suya oturdu.

«Hey Celso!» dedi, «Sigaranı ver de yakayım benimkini.»

«Suya girmezden önce niye yakmıyorsun sigaranı?»

«Söndü!»

«Nerden geliyorsun sen?»

«Sen, bunu söylediğim tek kişinin Celso. Pachuca'dan geliyorum. Gümüş çukurların oradan. Orada öğretmendir ben.»

«Öğretmen? Ve şimdi Monteria'da, burada?»

«Ağzımı çok açmışım! Daha doğrusu orda, okulumdaki çocukların babalarına daha çok, yani madden öcağı işçilerine gerçeği söyledim.»

«Nasıl bir gerçek ki bu?» diye sordu Celso kuş-

kuyla.

«Diktatör üstüne! Kimsenin, halkın yöneticisi ve başı olan bir kişinin bile insanların isteklerine, konuşmalarını, fikirlerini bastırmak hakkı olmadığı gerçeğini. Çünkü herkesin, düşündüğünü söylemek hakkı vardır. Ve her insan başkalarını bu konuda bilgili kılmakla görevlidir; eğer orada kötü bir yönetim varsa ve biliyorsa ki, kötülük şurdadır, şöylece düzeltilir bu. İnsan yanılırsa ve haksızsa ayrıca. O zaman o insana düşündüğünü, bildiğini ve nasıl iyi yapılabileceğini söylemek hakkı kalıyor demektir.»

«Bunları Pachuca'daki maden işçilerine söyledin demek?» diyerek yandan baktı ona Celso. Ama, konuşanın yüz çizgilerini görmek, olanaksızdı. Karanlıkty yöre.

«Onlara, daha başka şeyler de dedim. Onlara, ocağa girmemelerini ve çalışmamalarını söyledim, ocak patronu kazanmasın böylece, dedim. Fazla ücret, sendika kurma izni verilmesini istemelerini, isteklerini toplu olarak belirtmelerini, çünkü yalnız başına bir şey yapamıyacaklarını dedim.»

«Onlara bunu açıklayınca ne dediler o zaman?»

«İşe gitmediler. Askerler geldiler ve onunu kurşunladılar. Sonra, işçiler yine çalışmağa başladılar. Tüm ocak işçilerini kapsıyabilecek bir sendikaları yoktu çünkü.»

«Şeni kurşuna dizip öldürmediler ama, değil mi? Şaşılacak şey, ne dersin?» Celso yeniden kuşkulandı.

«Hayır, beni kurşunlamadılar. Beni, kışlaya kapadılar. Kendilerine, kırbaç altında inlettikleri bir işçi söylemiş en sonunda, kimin bu düşüncüyü kafalarına soktuğunu. Beni kışlaya kapadılar ve benim kan-

dırdığım, o vurulan on işçi gibi beni de vurmanın az olacağını söylediler. Üç gün boyunca bana işkence ettiler, vurdular, döğdüler. Yorulan çavuşun yerine yenisi geliyor, çullanıyordu üstüme. Bedenimde üstüste duran binlerce yara izini göstereceğim sana yarın. Durmadan «Yaşasın Don Porfirio!» demem gerekiyordu. Bunu yapmadım ben. Çünkü Casiquen'den nefret ediyor ve ölümünü diliyordum. «Lânet olsun Portifirio'ya!» diye bağırdım, ağzımı açabildiğimde. «Zalimlere ölüm, aristokratlar yere batsınlar!» diye bağırdım. «Viva la Revolucion de los Proletarios!» dedim. Böylece bağırınca ben, ağzımın içine tükürüyor ya da kamçıyı yapıştırıyorlardı!»

Celso sordu: «Sonra kaçtın mı oradan?»

«Hayır, dayaktan bitmiş organlarımla nasıl kaçabilirdim ki? Beni belki yüz kadar adamla ve öğretmen, öğrenci, fabrika işçisi, köylü gençlerle trenle tıktılar. Sonra hepimiz Yucatan toplama kampına getirildik, yol yapımında çalışacaktık. Yirmi atın çamurlar içinde zor çektiği ağır yol silindirinin önünde kırk kişi! Güneşin altında kamçılanıyorduk. Bu ormandaki, bu yeşillik içindeki sıcağın on kez daha sıcak güneşin karşısında! Hergün on kişi ölüyordu. Sinekten de çabuk ölüyorlardı.»

«Yucatan toplama kampından nasıl kaçtın peki?» diye sordu Celso.

«Bir gün, polislerin dördünü öldürdük. Hepsi de sümüklü, boklu oğlanlardı. Onları öldürdükten sonra, şeytan gibi fırladık, kaçtık. Otuz kişiydik. Ötekiler çok korktular ve bizimle gelmediler. Otuz kişiden bir bölüğümüz yakalandı yine, birkaçını arkadan atlı polisler vurdular. Bir ırmağa geçerken boğuldu birkaçı. Ama biz, üçümüz, Juan Mendez, Lucio Ortiz ve ben,

biz akıllıydık yeterince, ayrıldık kümeden ve yolumuza gittik. Campeche'ye vardık ve en sonu senin gölgene yaklaştık. Orda, Don Gabriel'e rastladık, bize koruyucu melek gibi geldi o, angaje ederek aldı Monteria'ya bizi de. Burada kimseler aramıyor bizi!»

Celso güldü gizli gizli. «İyi bir şaka yaptın, companero. Burada kimseler aramaz bizi. Kuşkusuz! Seninle gelen o ikisi neci ki?»

«Juan Mendez, Merida'daki bir piyade bölüğünde çavuştu. Şimdiyse, firarının biri!»

«Niçin firar oluyor?»

«Bir yüzbaşı içmiş ve kışlaya gelmiş. Juan'ın aynı bölükte ilk yıl hizmetini yapan kendinden genç bir kardeşi varmış. Makineli tüfek bölümünün, kadanalar ahırının nöbetçisiymiş. Yüzbaşının ahırda bir işi yokmuş. İçeri girip dolaşmış ve bağırıp çağırmış. Sonra, yerdeki elmaya basıp kaymış, burnu üstüne düşmüş. Juan'ın kardeşi olan nöbetçiye çağırmış yanına, basmış tokadı, dolu bir kovaya sürüklemiş onu. Gencin başını o değin fazla tutmuş ki kovanın içinde, ölmüş çocuk. Yüce divana verilmiş yüzbaşı. Verilen ceza şu oluyor: Bir aylık maaşını yitiriyor yalnızca. İki gün sonra, bir ahırın kapısına adımını attığında bir anda sıçramış üstüne Juan ve: «Sevgili kardeşimi öldürdün. Seni, yargı organı cezalandırmadı, bari ben cezayı vereyim de, yeryüzü tüzeye kavuşsun yeniden!» Yüzbaşı kendini koruyamadan, Juan Mendez kafasını koparmış keserek. Lucio aynı bölükte çavuşmuş. Alaya birlikte girdikleri ve iyi, kötü günlerini bir arada geçirdikleri için Juan Mendez'in en yakın dostuymuş Lucio, onu terketmek istememiş Juan yola çıkmak isteyince. «Fırsat geçeydi elime, ben de gebertirdim yüzbaşığı senin yapti-

ğın gibi yaparak. Ben de senin kadar suçluyum ve geliyorum seninle!» demiş. Böylece ikisi de firar etmişler, geldikleri gibi birlikte yine. İsa ve haç kadar ayrılmazlar. Onlara Tabasco'da rastladım. Baktık ki aynı düşüncedeyiz, birlikte yolculuğa karar verdik.»

«Niye bana bunları anlatıyorsun? Beni niçin ilgilendirir bunlar?»

«Basit. Bizi ilgilendirdiği kadar ilgilendiriyor seni. Sana herşeyi anlatmamın nedeni bu! Senin de bizim düşüncemizi taşıdığını biliyorum. **Ve bundan,** o değin uzak olmadığımızı düşünüyorum.»

«Ne uzaklığı?»

«Temizliyeceğimiz gün, yakındır. Asmağa başlayacağımız, asılmamızın son bulacağı gün! Pachuca'da yalnızdım sanma beni. Bende eksik olan bilgiyi de Yucatan'da kazandım. Gazetelerin kabul etmemesine rağmen, kuzeyin alevlendiğini ve tutuştuğunu, kendini ulusun kurtarıcısı ve koruyucusu sanan moruk hırsız El Candillo'nun uçkuruna değin doldurduğunu çok iyi biliyorum. Elli muhafız olmadan yanında, bir sokağa giremiyor artık. Kimbilir, belki biz burada konuşurken yerine geçilemez diye kendini adlandıran o, alaşağı edilmiş ve yatağının altına saklanmış. Bir zalim olduğu kadar, acınacak bir korkaktır. Hele boynuna bir vurulsun, görmeli. Ben çok, pek çok kitap okudum Celso, inanabilirsin bana. Devrimlerle isyanlar üstüne neler neler okudum. Hep aynı durumlar. Zulüm ancak bir süre, kısa bir süre hükmediyor hep. Kanlı olaylar doğurursa, düşüşü yakınlâşır!»

«Yazık ki ben okuma bilmiyorum Martin.» dedi Celso. «Yalnızsa adımı yazabilirim ve o kadar kötü üstelik.»

«Belki sana ve birkaç Muchacho'ya okuma yazma öğretebilirim.»

«Kuşkusuz, yapabilirsin. Ve ne değin istiyorum bunu ben ah, diyemem sana. İnsan okuyamaz, yazmazsa kendini aptal sanıyor evrende.»

«Sana yepyeni birşey daha söylemek istiyorum Celso, öyle birşey ki, yalnız ben biliyorum başka bilen yok!»

Celso yeniden, ırmakta yanında oturan komşusunun yüzünü seçmeğe çalıştı. Hâlâ karanlıktı. Sığarını hızlı hızlı çekti. Parladi ışığı ve Martin'in yüzünü aydınlatıp geçti. Martin, yanında başka biri var mı, söyleceklerini dinliyebilir mi diye, bakındı çevresine.

Celso'ya yaklaştı iyice. «Yukarda, ofistekilerin Don Acacio'nun ölümü üstüne dedikleri hep yalan!»

«Ne diyorsun, yalan mı?»

«Olay başka türlü. Bizim gerçeği bilmemizi istemiyorlar yalnız. Bu işi yineliyebileceğimizden korkuyorlar.»

«Ne yinelemesi? De hadi! Bizi kimse dinlemiyor. Dinleyen olursa çalarım ağzına yumruğu. Bir hafta ağzını açıp konuşamaz.»

«Pascasio ve Urbano kaçmışlardı, biliyorsun. Ama bilmediğin şu: Pascasio yakalanacağı sıra La Mecha'yı bir taşla vurdu öldürdü ve El Faldon'ı kurşunladı, çünkü Pascasio tabancayla üstüne yürümüştü. Urbano bütün olanları aşçının karısına anlatmış, Don Acacio'nun kendisini kırbaçlamasını beklerken orda. Don Acacio'ya burada aşağıda Urbano'nun yaptığını yalnız ben gördüm, başka kimseler görmedi. Don Accio'nun önüne bakmadığı bir sırada Urbano üstüne sıçradı ve oradaki bir ağaca bağla-

dı onu, bir dikenini her iki gözüne batırdı.»

«Hey, doğru mu bu?»

«Baltamı depoda değiştirmek için geldiğimde, gördüm orada yukarıdan. Bu olaydan sonra Urbano büyük bir taş bağladı pantolonuna, ırmağa koştu ve boğuldu hemen içinde. Bunu yukarıdakiler bilmiyor. Onun yeniden kaçtığını sanıyorlar. İki kişi ardında güya. Don Acacio, gözleri gidince elden, deli gibi oldu ve kendini kurşunladı.»

«Onu da mı gördün?»

«Hayır, ama ofiste ve kulübede hizmet gören delikanlı Epifanio bir aralıktan görmüş. Don Acacio'yu kendini vururken görmemiş ama, hemen koşmuş kurşun sesini duyunca orada ve Don Acacio'yu yatağın önünde bir elinde tabancayla büzülüyken görmüş. Sonra kapıyı kırmışlar. Çünkü kapının ardını bir kalasla sağlama bağlamışmış.»

Celso bir kez ıslık çaldı. Sonra: «Bu, iyi birşey. Hoşuma gitti!» dedi.

«Bildiklerim bu kadar değil.» Martin daha da yaklaşarak, usulca: «Yukarıdakiler sanıyor ki, Urbano, Don Acacio'dan tabancayı ve palaskayı alarak kaçmıştır. Yanlış. Urbano tabancayı çekip aldı ve yere attı. Bıraktı öylece orada. Nasıl kullanabileceğini bilmiyordu çünkü. Çok aptaldı. O ırmağa varınca, aşağı indim, tabancayı aldım, artık göremeyen Don Acacio'nun kemeriyle palaskasını çıkardım.»

«Tabancayı aldın mı?» diye sordu Celso heyecanla ve soluk soluğa.

«Evet bende, palaskayla birlikte. Hepsini gömdüm. Biliyor musun Celso, bu tabancayla sen, ben, Juan Mendez ve Lucio Ortiz, çok şeyler yapabiliriz!»

«Tabancanın sende olduğunu biliyor mu onlar-da?»

«Hayır. Söylediğim ilk insanın sen. Kaçabiliriz artık, savuşabiliriz.»

«Bunu yapabildik! Ama ben, yüz kez bunu düşündüm. Kaçarsam, kimseler yardım etmez bana. Sana da yardımı olamaz bunun. Hep birlikte kaçmalıyız, hepimiz aynı günde. Yemin etmeliyiz birlikte ki hiçbir zaman geri gelmeyelim, buraya gelmekten-se ölelim iyisimi. En iyisi de, işçi olmıyan kim varsa öldürmektir burada. Onları hayatta korsak, hiç birşey değişmez. Herşey eskisi gibi kalır, bir gün bizi yakalarlar yine. Yalnız bir yolu var bunun. Tek başına birşey değiştirilmez, birşey yapılamaz. Hep birlikte yapmalı ya da hiç yapmamalıyız. Yüz kere kaçabilirdim ben. Yalnız başıma ya da yürekli kişi olan Andres'le, Santiago'yla, Fidel'le, Matias'la birlikte. Ama hep söyledik, dedik ki Monteria'ları sona erdirmeliyiz, yıkmalı yakmalıyız hepsini, Patronları ve capataz'ları yok etmeliyiz, yoksa yararı olmaz bu işin. Yalnız gidersek, ilerde, zayıf ve aptal Muchacho'ları zavallılıklarıyla burada başbaşa koyduğumuz için üzülebilirdik. Bizler güçlüleriz, sen ve ben ve Andres, Juan ve Lucio. Güçlü olmıyan'ara yardım etmeliyiz bizler. Zayıfların, korkakların, çekingenlerin uysalların yardımıyla patronlar yeniden dirilirler. Ve bir kez doğrulurlarsa, gücümüze inandığımız anda yeniden bizi yönetmeğe başlayabilirler ve eskisinden de kötü olur bu.»

«Sandığımdan da akıllıymışsın, Celso.»

«Bunları yalnız başıma kurduğumu sanma. Güçlüyüm ama, sözkonusu tasarlamak olunca, iş zorlaşıyor. Bunları, Andres, ben, Pedro, Santiago ve öteki

çok yer görmüş olanlar, hepi birlikte kurdük biz. Şimdi bir öğretmen ve iki asker de katılmış oluyor bize böylece, bizim gibi düşünen. Hoşumuza gittiniz. Şimdi artık, nasıl ve ne zaman başlayacağımızı düşünmeliyiz. Urbano'nun yazık oldu boğulması. Anasına yanayım, gerçek bir isyancıydı, bize gereken. Bir patrona yanaşarak, gözlerini çıkarmağa hiçbirimiz yetenmedik şimdiye değin. Cesur olur muydum, bilemem bu durumda. Ama belki de olurdu. Duruma bağlı ve dayanma gücüne. Bu dayak fazla artık, ne olursa olsun yapacağım, ne pahasına olursa olsun bir sonuca ermeliyim, diye düşüneneğim bana bağlı bir şey bu!»

Martin Trinidad sigarasının geri bölümünü çiğnedi, tükürüp attı ve iniltiyle kalktı sudan.

Celso başını suya, derin soktu. Ağzını çalkaladı gürültüyle, saçlarından ve yüzünden akan suları sildi, ayağa kalktı, ellerini uzattı indirdi, suyun içinde tepindi bir süre, sonra kumsaldan uzaklaştı. «Suda oturma oturma şiştik. Ama, tek bir tane olsun kalmadı canlı, biliyorum artık. Sivrisinek izlerini serinlettim, son asılmadan kalan şişkinlikler, yokedildi böylece.»

Yokuşu birlikte çıkarlarken, Martin Trinidad fısıldadı «Sana söylediklerimi kimselere demezsin umarım Celso, Andres'e de. Juan ve Lucio'ya bile anlatmadım ben. Yalnız sen biliyorsun. Bırak, Muchacho'lar bizi eşkiya ve hükümlü sansınlar, ya da nasıl düşünürlerse düşünsünler hakkımızda. Bizim de sizlerle bir olduğumuz, sizler gibi düşündüğümüzü bilesin istedim ben yalnızca. Siz yolunuza, biz kendi yolumuza; birbirimizi tanımıyoruz. Ve eğer başlarsak bir kez bil ki, sen önde cepheleyken sırtımı dayarım sana, ben cepheleyken sen arkamı dayarsın,

geriyi korursun. Belki iki ay sonra, belki de altı ay. Ama, bir yıl sürmiyecek, iyi biliyorum. İşiyor ülke dışarıda, meşaleler yanıyor her yerde. En önemli şey buydu sana söyleyeceğim. İşte savaş narası. Tierra y Libertad! Toprak ve özgürlük! Ya da Abajo la dictadura! Canı cehenneme diktatörün!»

«Bağırma öyle, Manito!» dedi Celso usulca. «Şimdi bağırmyalım. Hele şimdi hiç. Tüm gücümüzle özgürlük diye bağırsak bir, kimseler eksik olmalı yanımızda, tek kişi bile!»

Martin Trinidad da aynı usul sesle: «Bayrağımız yok bizim. Bize gereken şu Tierra y Libertad!»

«Tirerra y Libertad!» diye cevap verdi Celso.

ON

Ertesi akşam Don Felix işçilerin yemek yedikleri yere gelmişti. Baraka, tomrukların üstüne palmiye dam yapılmış bir yerdı. Bu yemek salonunun masaları, sıraları yoktu. İşçiler yerlerde oturuyorlar, kahve cezveleriyle yemek taslarını bağdaş kurdukları bacakları arasına koyuyorlardı. İşçilerin sıralarda, masalarda daha iyi oturup yemek yiyeceklerini düşünüp, havaya harcıyacakları zaman ve paraları yoktu patronların. Şansızlıkla bir gazeteci buralara düşse, ki bin yıl geçse düşmez, kızılderililerin yemek yedikleri bu yeri görseydi, güzelim görünüşlü toplantı odaların ve salonların sıralarını süsleyen o alımlı mahun tahtalarını gönderen bu insanların acınacak durumlarıyla herşeyi kavrayıp bir ilişki kurabilseydi, o zaman Don Severyo şöyle cevap verirdi tüm öteki patronlar gibi tıpatıp: «Onlar mı? Bitli kızılderililer mi? Bu pis domuzlar, bu pis kokulular mı? Öyle işliyor ve öyle yaşıyorlar. Çıplak toprakta domuzlar ör-

neği yemek yemeğe alıştırtırlar onlar. Yemek alanına duvar gerekmez ve şundan gerekmez: Duvarsız, havalandırma daha iyi uygulanmış olur!»

Don Felix adamlara baktı boydan boya ve en sonunda: «Sen Candido ve sen Tomas ve sen Castula ve sen, ve sen!» Birçoklarının adlarını sayarak: «Kalkın hemen, iki mil öteye, öte yakasına ırmağın. Yeni işyeri bölgeniz orası, orada yarın sabah erkenden çalışmaya başlayacaksınız. Yemeklerinizi bitirin çabucak, bohçalarınızı alın! Kayıkçıbaşları hatırlığınız için bütün gece ayakta kalamazlar.»

Adları sayılan Muchacho'lar yemeklerini indirdiler acele acele midelerine ve bohçalarını dürüp yola hazırlanmak için geceleme barakalarına yürüdüler.

Candido, kendi başlarına yemlenen domuzlarını aramaya gönderdi oğullarını. Don Felix, domuzları sırayla kestirip yiyeceğini, kendi bölgesinde yemlenip semirdiklerini söyleyip durmuştu hep. Bu yüzden kendi malı sayıyordu onları.

Modesta, kardeşi yükü bağlarken yardım ediyordu ona.

Don Felix usulca yanaştı barakaya, Candido'yla Modesta'nın olduğu yere.

«Hey, sen Muchacho!» diye seslendi kıza. «Niye burada, merkez kampta kalmıyorsun? Benim evimde çalışabilirsin. Orada, yeni kampta herşey yabanıldır. Kap'lanlar, iri yılanlar var. Bir baraka olsun kurulu değil. Bugünle yarın açıkta uyuyacak, ya da geceleyin dam kuracaksın. Şiddetli yağmurlar inecek yine. Burada kal iyisimi kızım.»

«Mucas gracias, Patroncito!» diye cevap verdi Modesta nazikçe. «Benim için en iyi yer, kardeşimin yanındır. Çok teşekkürler.»

«Nasıl istersen, Muchacho. Sana daha iyisini sağlayayım demiştim yalnızca. Düşün bakalım, gelmek istersin yarın. Ama, uzun süre beklemem ben!» Don Felix çekip bungalova gitti. Aşçının önünden geçerken, kızgın kızgın söylendi: «Pis mahlûklara iyi bir şey önerirsin, istemezler. Çöplüklerinde yaşamak hoşlarına gidiyor. Daha iyisine alışmamışlar.»

«Es cierto!» diyerek onayladı aşçı. «Öyledir.» İktidardakini onaylamanın, hep haklı görmenin en kolay iş olduğunu öğrenmişti. Hiç kusur işlenmez o vakit ve her zaman ekmeği olur insanın. Hiç kırbaç yememişti, asılmamıştı. arada bir sille yerd Don Felix'den yalnızca. Ama, dost davranışı sayardı bunu o, almırmazdı.

Celso işini bitirmiş, yemek salonuna gelmişti. Çevresine bakındı. Candido'yu bulamayınca, geceleme yerine gitti onun.

«Demek patron sizi öteye gönderdi öteki yakaya ha?»

«Evet!» dedi Candido yorgun. «Ne yapabiliriz buna karşı?»

«Orası çok yabanıl, berbat. Her şey yeni. Temizlenmemiş. İlk gece sık çalılar arasında yatmak zorundasınız. Cibinliği üstünüze iyice örtün. Dur. bekle Modesta, ben bağliayım onu.»

İki çocuk domuzları getirmişlerdi. Korkunç gü-rültü çıkarıyorlardı domuzlar. Sanki jambon yapılp, derilerinin kızaracağı zaman gelmişti de onđandı gü-rültüleri.

«Karşıya geçişinize yardım edeceğim,» dedi Celso.

«Gecikeceksin ama sen!» dedi Candido. Ama bu yardıma sevinmişti enikonu.

«Belki sizler öteye salla geçtikten sonra, ben de gelirim yeni kampa» diye konuştu Celso. «Seninle aynı kampta olursam, sevinmez miydin? Birbiri-mizi burada hemen hergün görüyorduk, ne güzeldi bu!»

«Çok iyi olurdu kuşkusuz Sen de öyle düşün-müyor musun, Hermanito?» diye sordu Candido kız-kardeşine.

Modesta hiç birşey demedi

Celso yiğitleşti. «Ben de orada olursam daha hoşuna gider bu kuşkusuz senin!»

«Evet, çok isterim.» Kısaca söyledi bunu ve bohçasına eğildi. Özenle katladığı basma entarisini öteki eşyaların altına yerleştirdi. Yağmurdan falan ıslanmamalıydı.

«Dileğim bunu duymaktı Modesta!» dedi Celso ve güldü.

Adamların ilk kafilesi öteki yakaya varmıştı. Ve onları öteye bırakan iki kayık geri dönmüştü. Akıntı boyu hızlı giderdi kayık. Ama, akıntı üstüne sürüp gelmek uzun sürerdi. Sürekli kabarmalar gösteriyor, müthiş hızla akıyor ve korkunçlaşıyordu ır-mak.

Kayıklar, Muchacho'ların deyimiyle Cayuco'lar uzun, oyuk ağaç gövdeleriydi; o kadar işte. Kayığı süren Cayuquero, oyuk gövdenin tabanında dururdu ötekiler gibi. Gövde şekilli olduğundan her yöne sal-lanıp dururdu kayık, güvensizce, Cayuquero'nun çok bilgili ve çevik olması gerekirdi. Hızla akan ve kaba-ran akıntıda dolanı dolanıveren ve içindekileri suya dö-kecek bir durum gösteren böyle bir aracı. değme ba-bayiğit kullanamazdı.

Candido, Modesta ve iki çocukla Celso öteki

yakadaki Cayuco'nun geri dönüşünü bekliyorlardı. Yükleri yanlarındaydı, çocuklar da bağladıkları domuzları sıkıca tutuyorlardı Candido'yla Celso ötekiler gibi iş fenerlerini yakmışlar, geri gelen Cayuquero'ya kıyıda yanaşacağı yeri gösteriyorlardı. Açık petrol lâmbaları çok duman çıkarıyor ve az ışık veriyordu. Dolunay vardı. Ama, kalın bulutların arasından çıkmıyordu ay. Yağmur iplik iplik yağmağa başlamıştı o sırada. Bekliyenler, iki adım ötelerini göremiyorlardı. İlk kayıkçı, ırmağın öne ittiği yalpali kayığıyla birlikte ansızın beliriverdi bir hayâl gibi...

Candido sıçradı kayığa, Celso ve çocuklara, ileri atlamalarını söyledi.

O zaman, haykırdı kayıkçı birden:

«Siz bu kayıkla gitmiyeceksiniz! Birazdan gelecek olan Felipe götürecektir sizi. Yanıbaşından geliyordu. Güçlü kuvvetlidir ve bacakları keskindir. Ama, cayuco'yu gözleri kapalı olarak uykuda götürüyor. Benden çok daha iyidir. Başka iki Muchacho'yu götüreceğim ben. Ayrıca baltaları, boktan çanak çömleği, bileği taşlarını ve El Faldon'un doldurduğu daha bir yığın şeyi yükliyeceğim kayığa. İşte, papazın arkasındaki şeytan gibi yalpaliya yalpaliya geliyor Felipe!»

Birinci kayıkçının dediğinden de sarhoştu Felipe. Sağa sola sendeliyor, kayığı doğru dürüst yönetemiyordu. Gagası kuma girmişti bile kayığın.

«Por Dios!» diye bağırdı. «Ne boktan hava yahu! Altı yaş üstü yaş, tek iplik kuru değil be!» Bir çocuk vardı yanında. Yanaşma sırasında atlayıp, kuma çekmekle görevliydi kayığı. «Fırla yukarıya ve bana şişeyi getir!» dedi oğlana. «Bir içeyim şunu oturaklıca. Yoksa donacağım burda.»

«Böyle sarhoş sarhoş geçirmek istemezsin bizi sanırım, ha?» dedi Celso. «Bacaklarının üstünde duramıyorsun bile!»

«Kim sarhoşmuş? Tecrübeli bir kayıkçıya sarhoş mu diyorsun sen, pis Chamula! Ben sarhoşum ha? Bu kayığı süren sen misin, ben miyim yoksa?»

Candido tüm cesaretini topladı. Celso'ya: «Bekle burda, patrona varıp, öteki kayıkçıyla gidip gideceğimizi soracağım.» dedi.

Tek katlı bağevinin (bungalov) kapısı önünde Felipe'nin ayakta duramayacak kadar sarhoş olduğunu saygılı duruşuyla açıklarken Don Felix hükmünü veriyordu:

«Size ayrılan kayıkla gideceksiniz!»

«Usted, Patroncito!»

«Korkma, ne kadar sarhoş olsa da, en iyi kayıkçımızdır. Pablo o değin içmez ama, ırmağı Felipe'nin yarısı kadar tanımaz.»

«Patroncito, izin veririseniz yarın sabah geçelim öteye.» diyerek Felipe'yle gitmelerini önlemek istedi bir kez daha Candido.

«Gitmezseniz, yarım gün yitiririz. Gideceksiniz, bitti, o kadar. Pablo kapkaçağı götürecek, öteki Muchacho'larla birlikte. Niye çevrene topluyorsun ahaliyi? Senin için demek ki yalnızca bir kayık gerekecek. Yürü hadi, çık git! Yarın erkenden orada olacağım. Gel buraya, çek bir oturaklı yudum şundan!»

Candido bardağı alıp, içti içkiyi. Midesine iyi gelmişti. «Gracias!» dedi. Sonra da: «Con su permiso!» dedi ve gitti.

«Yapacak bir şey yok, Celso!» dedi, kıyıya varınca.

«Biliyordum zaten. Arkaya otur geç. Burada,

suda her şey yüzüyor. Çocuklar boşalttılar suyu. Ama durmadan yağmur yağarsa, nasıl kuruyacak bilmem ki!» Celso yüklerini kayığa yerleştirmişti. Modesta ortada, çocuklar yanında oturuyordular. Domuzların iplerini sıkı sıkıya tutmuşlardı. Modesta, birkaç çamaşırıyla giysisini koyduğu bohçayı kucağına almıştı.

Candido bindi, yüklerin üstünden atladı, gövdenin arka bölümüne oturdu. Lâmbasını yüksekçe tutuyordu. Elinde uzun kürek bulunan Felipe, ayaklarının ucunda duruyordu. Rahatı kaçmıştı. İçki şişesinin getiren çocuk düşmüş, şişedekinin dörtte biri, hattâ yarısı dökülmüştü. Ayrıca, yükleri yerleştirme işi uzamıştı. Bu son geçişi olacaktı ırmağı, bitirmek istiyordu bir an önce işi. Celso yükleri yükleyip, kayığı domuzları koydukça, haykırıp, kızıp duruyordu. Domuzları götürmek için kayıkçılık yapmadığını söylüyor; bir işçinin domuzlarıyla, öküzleriyle, tavuklarıyla, çocuklarıyla ve karılarıyla, tüm ailecek kargaşayla dolaşması ne iştir yani, deyip duruyordu bağıra çağıra.

Celso kayıkçı yardımcılarına kendi lâmbasını verdi. «Haydi, atlayın kayığa, iteceğim onu. İtmeniz zor olacak yüklü kayığı sizin.» dedi.

Omuzlarını kayığa dayayıp, ıslak kumdan kaydırarak suya iteledi kayığı.

Felipe topladı uzun küreği, kayığı sürmeğe başladı. Celso bir sıçrayışta kayığa binmişti. Felipe basit aracı, uğulduyan karanlığa doğru uçuverdi.

Arada bir kayığı sağa sola daldırıyordu, akıntının orta yerinde tutmak için.

Birden, gereği yokken, kayığı akıntının asıl yerine sürükledi. Deniz motoru gibi hızlanıverdi kayık.

Normal gidiş yarım saat sürerdi. Yolun on dakikada da alınabileceğini göstermek istiyordu.

Ama kayık çok hızlanmıştı. Ağır küreğiyle kayığın omuz bölümünü akıntıya karşı koruyamaz olmuştu. Gürültülü gidiş üç dakika sürdü yalnızca. Kayığın provası çakıllara, sel taşlarına çarparak çepeçevre döndü. Yassı taşların olduğu yerde akıntı daralmıştı, çakılların önünde hızı iki kat artmıştı. Kayığın arkası taşları sıyrıyordu şiddetle. İki katını bulan güçlü akıntı, provayı hızla kaplamıştı. Kıç bölümü taşlara dayanıvermişti.

Alışılmamış bir davranışla arka bölümü taşların arasından kurtarmak istedi. Çok güçlü olması gerekiyordu o karmakarışık durumda. Ama, sarhoştur. Kayığın arkası yarı yarıya sola kaymıştı. Akıntının içindeki provanın yönüne çevirmek gerekiyordu kayığın da arkasını.

Tecrübeli Felipe, yapılması zorunlu olanı görüyordu önceden. Küreği iskeleye attı hemen, kayığın gövdesine vurdu ve kayığı ağzına değin suyla doldurdu. Bacakları üstünde sıkıca duramayan Felipe, sallandı ve iskeleye düştü. Çalkalanan kayık, ırmakta haçvari dönüp duran kocaman bir ağaca tosladı bir de. Yuvarlandı kayık, alabora oldu.

Yüzmeyi iyi bilen Felipe, kendisine gelmişti artık. «A la orilla! Kıyıya!» diye bağırdı.

Candido, Celso, Modesta, çocuklar ve domuzlar bağıryorlardı suda çırpına tepine. Alacakaranlıkta kıyının nerde olduğu görünmüyordu doğru dürüst. Ama, Candido da, Celso da, lâmbaları daha ellerindeyken sağ kıyıya soldakinden yakın olduklarını sezmıştiler.

Candido, ağzını yeterince çıkarabilince sudan,

oğullarına seslendi. Küçüğü yakınında, yanibaşında cevap verdi ve Candido gömleğinden yakalayabildi onu.

Celso da Modesta'yla Candido'yu arıyordu seslenerek. Modesta'yı eteğinden yakalamıştı, arkasına çekti. Candido'ya seslendi «A la derecha! Sağ kıyıya!»

Candido ve Celso'nun doğduğu yerlerde yüzme öğrenme olanağı çok azdı. Oralarda ne göller, ne de derin ırmaklar vardı. Ama çoğu kez, yarı çıplak bir kızılderili derin suya düşünce, köpeklerin yaptığı gibi suyu şapırdata şupurdata bildiği bu yüzme şeklini uygulardı suda.

Kıyıya vardılar. Ama herbiri ayrı yerlerdeydi. Bağıra çağıra buldular birbirlerini. Felipe de geldi en sonunda aralarına. Biraz uyanmıştı sarhoşluğundan. Olanı biteni anlıyamamıştı.

«Meryem hakkıyçün!» deyip duruyordu hep. «Hayatım boyu uğramadım böyle işe ben. Bazan kayık devirdiğim olmuştur ama, çok önceleriydi. Burada hele hiç başıma gelmemişti böylesi. Şeytan girmiş olmalı ara yere. Ya da içinizden lânetli bir Chamula'nın kargısına uğradım belki!»

Hepsi toplanmıştı bir araya. Domuzlar, arka bacakları bağlı oradaydılar. Candido'nun köyünden getirdiği küçük it bile oradaydı, havlayıp duruyor, tüyleri üstündeki suları silkiyordu neşeyle.

Yükleri yitirmiştiler kuşkusuz. Yünlü eteğini sıkıp suyunu çıkaran Modesta birden bakındı çevresine, sordu sonra: «Celso, Angelito yanında mı senin? Küçük Angelo'muz?»

«Hayır, burada değil. Candido'nun yanında yok mu?»

Candido heyecanla «Senin ya da Celso'nun yanındadır sanıyordum ben Modesta!» dedi.

Hepsi bağırmağa başladı birden: «Angelito! Angelito! Donde estas? Nerdesin? Angelito!»

Irmaktan bu yana, ırmağın çağiltıcı ve gürültülü akışı suların geliyordu yalnızca.

Felipe kampa geri dönmeyince, birşeyler olduğunu anladı Don Felix. Sabah erkenden Pablo'yu yolladı kayığıyla. Pablo kazaya uğrıyanları kıyıda bulup, kayığına aldı ve birkaç Muchacho'nun barakalar kurmakla uğraştıkları yeni kampa getirdi onları.

Celso Pablo'yla merkez kampa döndü. Don Felix'in katına ulaştı.

«Ötede ne arıyorsun sen? Yarım gün yitirmiş olarak dönüyorsun geriye şimdi. Seni yeni kampa yollamamıştım ben!»

«Candido'ya yardım ettim, Patroncito, ailecek çünkü onlar!»

«Peki buradaki işin, yapılmamış duruyor. Koskoca herif Candido, yalnız başına gidebilirdi oraya.»

«Küçük oğlunu yitirdi üstelik!» dedi Celso.

«Dikkat etseydi. Kim dedi oğullarını da buraya getir diye ona. Hiçbir işe yaramıyorlar. Yürü, işinin başına. Her zamanki gibi dört ton keseceksin. Gezintiye çıktın diye para ödemem ben sana. Yaptığın işe öderim parayı yalnız. Yapacağın işse, dört ton kesip vermektir.»

«Si, Patroncito!»

Don Felix kahvaltıya oturdu ve masası başındaki capataz'lara: «Demek ki, Pablo'yu eşyalarla ve baltalarla öteye göndermekte haklıymışım. Sarhoş coyote Felipe olaydı, kapkacağımız ve baltala-

rımız ırmaktaydı şimdi. Yüzelli peso. Bunu yitirebildik hiç yoktan. Nerde o sarhoş domuz herif, Felipe?»

Capataz'lardan biri cevapladı: «Pablo ile kayığını bulmağa gittiler.»

«Üç hafta ararlar artık suda kayığı, üstelik de sonunda bulamazlar!»

Candido yemek yiyor, uyuyor, kalkıyor, işe gidiyor, yemek yiyor, yeniden uyuyor, yine kalkıyor, ağaçlarını kesip çökertiyor, barakaya geliyor oturuyor ve dik dik bakıyordu yere.

Çok az konuşuyordu.

Her sabah akşam kıyıya varıyor ve Angelito'su ru alıp ötelere götüren çağıltılı sulara bakıyordu. İşten dönünce çevresine bakınarak, konuşmadan Modesta'yı süzüyordu. Ağır işten yorgun argın dönüp, barakaya girdiğinde, onun ne aradığını biliyordu Modesta.

Dört gün geçmişti öylece. Akşamleyin Modesta'ya usulca: «Kardeşciğim, Pablo'nun kayığı kıyıda duruyor. Gecenin alacasında gideceğiz,» dedi.

«Nereye ağabey?» dedi kız, anlayışından kuşkuyla düşer gibi bir sesle.

«Burada duramam artık. Küçük Angelito'mu öldürdüler bunlar. Geri döneceğiz. Yurdumu özledim Modesta. Tarlama, mısırım, kendi yaptığım evime özlemim. Yurduma dönmeliyim.» Sanki şu son günlerde bin kez yinelediği, değiştirmedeği düşüncelerdi bunlar.

«Domuzları da götürüyor muyuz ağabey?»

«Elbette! Ne sanıyorsun Hermanita! Nasıl bırakabilirim domuzcukları burada? Onlarda da sıra özlemi var, köpektaki gibi. Sen bile özledin yurdu-

muzu biliyorum bunu.»

«Ya Celso?» dedi kız.

«Celso evimi biliyor, seni bulacağı yeri de. Bana demişti ama, sana anlatmamam gerekti. Eğer kendisini bekleyen kız başkasına varmışsa, senin kendisini almanı ister. O da arkamızdan gelecek, kardeşçğim.»

«Bizi yakalarlar ama onlar!»

«Belki!» dedi Candido. «Ama, burada duramam ben. Gitmeliyim. Beni tutsalar bile, giderim yine giderim. Burada duramam artık. Angelito'mu öldürdüler burada benim, ilk doğanımı benim.»

«Suya düştü o ağabey!»

«Evet. Ama, kutsal Meryem'in isteği değildi bu. O şeytan patronun isteğiydi. Niye bırakmadı ki gündüz gözüyle gelelim buraya? Niye bizi Pablo'yla göndermedi yani? Çünkü, çocuklarımdan nefret ediyordu ve öldürmek istiyordu onları. Biliyorum. Belki yüz kez söyledi, bu çocuklar çalışmalılar, yoksa burada kalmaya hakları olmaz seninle der dururdu. Hemen para ödeyemediğim için doktorun öldürdüğü Marcelina'nın çocuklarını istemezdi, oyy!»

«Nasıl emredersen, ağabey! Giderim.»

«Bekle ki, bütün Muchacho'lar uyusunlar. Pedrito'yla taşıyın şimdiden domuzları aşıya. Muchacho'lar, onlara su vermek istediğimizi sansınlar.»

Aynı gece, Candido, Modesta, küçük Pedro ve domuzlarla küçük it yola çıktılar. Son iki gün az yağmur yağmıştı. İrmak inmişti, akıntı hafifti.

Gecenin gecinde, ay yükselmeğe başlamıştı. Gökte bulut azdı, ırmağın üstü ışıklıydı.

Küreği, Capataz ve aşçıyla birlikte uyuduğu barakasına götürmüştü Pablo. Kayığı küreksiz yöne-

temeyeceğini biliyordu Candido. Uzun uğraşı isterdi bu iş. Öğleden sonra üç sırik yapmıştı. Bir tanesi geniş ve sertti. Kürek gibi kullanılabilirdi. Sekiz ayak uzunluğundaki çok kalın olmayan sıriklar, umduğu gibi kolay kullanılıyordu elle, hafiftiler. Akıntının oralara varmıyor, kıyıya yanaşık gidiyordu. Kayığı sürebiliyordu sıriklarla.

Irmağın aşağısına varmak için çok güçlük çekmediler. Onbeş dakika aydınlattı yollarını ay. İki kıyıda da kalın, karanlık duvarları vardı bataklık ormanın. Geceyi canlandıran şarkılar, cırlamalar geliyordu kıyıdan. Pedrito başı Modesta'nın kucağında, uyuyordu. Modesta'nın sırtına domuzlardan birinin sıcağı bedeni dayalıydı.

«Ağabey!» dedi Modesta hafif bir sesle Candido'ya .«Ne kadar gideceğiz kayıkla biz?»

«Bilmem ki kardeşçiğim: Irmağın aşağısında yüksek şelâleler var. O zaman, ikimizin kayığı sudan çekip, şelâlenin ordan kurtarmamız gerekecek. Bazı düşüş yerlerinde kayalar olur, kayığı sürükleyemeyiz. İşte oradan beri, güneşin battığı yere doğru yürüyeceğiz, yurdumuza varmak için. Geçen yıl salda çalışmış olan bir Muchacho anlattı bana bütün bunları.»

«Biliyor musun ağabey, neyi anlamıyorum ben? Kayıkla kaçmak bu kadar kolaysa, neden Muchachoların hepsi Monteria'da kalıyorlar?»

«Çünkü kayıkları yok, ya da ırmaktan korkuyorlar, kayıkla gidemeyeceklerine inanıyorlar.»

«Belki de öyledir ağabey!» dedi Modesta. Gerçek düşüncesini ise, söylemedi.

Ertesi gün Don Felix, El Chapapote'ye ve El Guapo'ya: «Kahvelerinizi çabuk bitirin, hadi! Yeni

kampa, Lac Champas'a gideceksiniz. Beygirleri de alın. Bölgeyi dolaşın, ağaç gövdelerini işaretleyin ve bana, kaç ağacımız olduğunu sayın orada. Yaklaşık olarak. Felipe, sizi öteye geçirecek.» dedi.

Bekçiler, eğerlerini ve yüklerini alıp, kayığa koydular. El Guapo av tüfeğini yanına almıştı. Yeni kampta avlanılmadığı için şimdiye değin dişe dokunur av bulunurdu. Gerçek bir ganimet olabilirdi kendileri için, eğer Muchacho'lar ormanın derinliklerinde bağıra çağıra tüm antilopları ürkütmemişler. Çerçi, bozuk mozuk öteberisiyle çıkagelip, çok azalan yiyeceklerini çoğaltmamıştı. Gezegen herif, yaşlı, bir iki kaçık da getirirdi belki yanında.

Kayıkla karşıya geçerken tatlı öyküler anlatıyor, söyleşiyorlardı. Atlar, uzun kementlere bağlı olarak biri kayığın bir yanında, diğeri öbür yanında, arkadan yüzerek geliyorlardı.

Yeni kampın yanaşma yerine elli metre kala, Pablo'yu gördüler. Sağa sola bağırp çağırıyor, elleri kollarıyla kamçılıyordu kendini. «Kayığım çalınmış! Lânet olsun, kim çaldı kayığımı? Yakalarsam o iti ezeceğim! Kayığım götürülmüş!»

Felipe kayığı kumluğa çekip: «Kayığını yukarıya itmemişsin, geceleyin suya dalıp sürüklenmiştir. Suç senin!» dedi.

«Suç bende mi? Bilmediğin şey üstüne anlamsızca söz etme. Geceleyin burada sıkı sıkıya duruyordu. Kumun içinde görülebilirdi. Su alçalmış, bu lânet şey nasıl sürüklenebilir suda?»

İki Capataz'a dönerek: «Evet lânet olsun kimin aldığını biliyorum körolayım onu. Bitli ailesinin tümüyle birlikte bir sürü domuzu olan o Chamula götürdü kayığı!»

«Zırvalama!» dedi El Chapapote. «Senin o pis kayığınla nasıl çekip gidebilir Chamula? Suyun içi nasıldır, bilmez bile o.»

«Sen daha iyi biliyorsan, ara bir bakalım Chamula'yla kızı. Neredeler öyleyse? Kampta ağaçların orada yoklar. Çocuk ve domuzlar bile yok ortalıkta. Hepsini götürmüş yanında. Sen ara bakalım onu. Yakasından tuttuğunda, kayığımı da yanında göreceksin onun.»

İki Capataz kıyının yukarısına ulaştılar, atlarını çekerek yanlarında. Yukarda el Faldon'a rastladılar. «Doğru!» dedi o. «Chamula buharlı gemiyle çekip gitmiş. Geçerli bileti olmadan. İster inan ister inanma. Gerçek şu: Çekip gitmiş! Tam onu bulmanız gerektiği sırada çıkageldiniz, ha!»

«Başka çıkar yol kalmıyor!» El Chapapote arkadaşına döndü: «Ne dersin Guapo? Arkalarından varalım ha! Ağaçları saymaya sonra gidebiliriz. Önce midemize bir şeyler tıkalım. Şu zıkkım da hâlâ pişmedi mi ki?»

«Dikelim kafamıza hele, fasulyeler daha iyi yağlansın midede!»

El Faldon bir şişe içki getirdi, güzelim sabahı kutlamak için içtiler.

«Sen kayığınla arkamızdan gel, Felipe» dedi El Chapapote. «Ben ve El Guapo, sağ kıyıdan aşağı süreceğiz atlarımızı.»

«Öyle olmaz,» dedi Felipe. «Kayıkla yetişemeyiz onlara. Bütün gece boyunca ilerlediler onlar. Kayığım gambot değil benim. Kayığımdan hızla sürersiniz atlarınızı siz. İrmak, uzun ve sayısız dönemeçler yapar. Bütün bu dönemeçleri siz kolayca geçer ve Chamula'nın ilersinde olursunuz. Kayıkla zikzaklar

yapmayı beceremez o. Kayığı, her on dakikada bir taşlara, çakıllara ya da düz yerlerde kumlara takılır kalır. Kayığım ile ben de ırmağın aşağılarına ulaşamam hiç. Felix'in yanına gideceğim ben. Suların yukardaki kabarmasını görmek istiyor, ırmağın mecrasına varıp.»

Doğruydı. Don Felix kayıkla hemen dönmesini emretmişti Felipe'nin. Kaçanları yakalayıp getirmeyle uğraşırsa, emre karşı gelmiş olabilirdi bir kez. Kayıkta gitmek istememesinin asıl nedeniyse, bekçilerden önce Candido'ya rastlamaktı ırmakta. Her kaçan kişi gibi, Candido da yakalanmamak için onu öldürebilirdi kuşkusuz.

Son üç gündür hiç yağmur yağmadığından, Candido rahatlıkla kaçıyordu. Irmak daha az yırtıcı ve daha az derindi. Kayığı döndürmeği bilmeyen Candido için yırtıcı bir ırmakta, daha ilerlere gitmek olanaksızlaşmıştı. Yağmur yağmaması Candido'ya yaradığı kadar, kendisini arayanlara da yarıyordu.

Hafta içinde şiddetli ve sürekli yağsaydı yağmur, bataklık ormanda keçi yolları balçıklaştırdı. Atlar birçok yerlerde dizlerine, hattâ eğerlerine değin çamura saplanırlardı. At üstündeyken çamura batarlar yaya yürüyerek, atları yanlarında çekmek zorunda kalırlardı. Su altındaki kıyıyı ve batağı geçip ırmağın yakınına ulaşabilmeleri için, sapa yollardan gelmeleri kaçınılmaz olurdu. Irmak dönemeçlerinin yarısını kesip gidemeyeceklerdi o zaman.

Şimdiyse, toprağın bazı yerleri balçıklı olmakla birlikte, bekçilerin uzun süre rahatça at sürebilecekleri kadar kuru ve iyi sayılırdı. Candido'nun istedikleri yere ergeç ulaşacağını ve ırmaktaki geçit yerini bulup, bataklıktan kurtulacaklarını biliyorlardı. Ulaşıla-

cak bu yerde kervan gelinceye değin beklemeliydiler. Her şey, Candido'nun bilmediğiydi. Monteria'dan kaçıışı umutsuz kılan da bu gibi şeylerdi işte.

Güneşin batışına iki saat kala El Guapo: «Burda bir dere ve gölgeli ağaç var. Buradan ırmağı görebiliriz. Yarım saat mola verelim, içkimizi yudumlayıp birer sigara saralım.»

«Atlara da yarar bu!» dedi El Chapapote. «Atlar soluk almalılar bir süre!»

El Chapapote'nin yüzü, bedeni kara, kirli zift görünüşünde olduğundan, takma adı 'zift'ti, bu da onun güney Meksika'nın Pasifik Okyanusu kıyı bölgesinden geldiğini gösteriyordu.

Oturdular. İçkilerinin tadını tadarlarken, birden ırmağın yukarılarına bakan El Guapo: «Caray, ya viene la Familia Santa! İşte sayın aile okyanus gemisiyle geliyor!» dedi. Gerçekten kayık ırmağın aşağısına kayarak geliyordu usul usul. Sağa sola yalpa vuruyordu. Sanki sürücüsü nereye gideceğinden emin değilmiş gibiydi; şaşkın öyle.

Candido, Modesta ve çocuk kayığın içinde oturuyorlardı. Oturdukları yerden baş ve boyunlarının bir bölümüyle üçü, kayığın yanlarından görünüyordular.

El Chapapote ve El Guapo kaplarını yere koydular özenle; içindekiler dökülmesin istiyorlardı. El Guapo eğerden çekip aldı filintayı. El Chapapotete tabancasını çıkardı kılıfından ve horozunu kaldırdı.

Irmağa dökülen derenin içinde bulunan atlardan biri kişnedi o sıra nedense.

O anda kayıktakiler iki Capataz'ı gördüler.

Candido hızla kayığı çevirip, karşı kıyıya yöneltmek istedi. Ama, derenin döküldüğü yerde derinleşen

ırmağın mecrası, iki atlının bulunduğu yerde kıyıya daha yakındı.

Kayık kendi hizalarına gelince, El Guapo: «Kayığı buraya yanaştır Chamula, yoksa ateş ederim!» dedi.

Candido denedi de başaramadı mı, yoksa akıntı mı bırakmadı, bilemediler izleyicileri. Kayık yaklaşmadı, ırmakta kayıp gitmeğe başladı ileriye.

El Guapo ateşledi filintasını. Uyarma ateşiydi bu. Ama, saçmaların çoğu kayığa rastlamıştı.

Pedrito hüznle sızlanmağa başladı hemen, vurulmuştu. Ayağa kalktı biraz, sol kolunu bıraktı yanından aşağıya.

O zaman, El Chapapote de tabancasını ateşledi, El Guapo yeni bir fişek sürdü filintasına. Filintayı yeniden kayığa yöneltip: «Buraya gel Chamula, yoksa vurur hepinizin paçavrasını çıkarırım!»

El Guapo yokuştan aşağı indi, suyun içine girip, elindeki tüfeği kayığa çevirdi.

Oğlunun yaralı kolunu gören Candido, tüm cesaretini yitirmişti. Kayığını sürüp gitmek olanağı kalmamıştı artık. «Vengo. No mas balazos, Jeficitos, por la Virgantica! Geliyorum işte. Meryem aşkına ateş etmeyin artık!» diye bağırdı.

Kayığı kumsala çekmeği başardı. İndi kayıktan, çocuğu aldı dışarıya, arkasında Modesta, çocuğun kolunu tutarak, kalçasına kadar suya batmış, kıyıya vardı. Dört domuz da arkasından homurtularla geliyorlardı, kıyıya varınca daldırdılar ağızlarını çayirlara. Melez köpek de, tüylerindeki suyu silktikten sonra, neşeyle ve oynıyarak kümenin çevresinde sıçramağa başlamıştı.

ONBİR

«Kaçmakla kalmadın Chamula, kayığı da çalmak istedin sen!» diye bağırdı Don Felix, Candido'yu yargılamak için getirdiklerinde önüne. Candido, çocuğu, kızkardeşi ve herşeyiyle merkez kampa getirilmişti. Böylece Don Felix sözleşmeyi bozanlara karşı verilecek ceza nasılmış, gösterecekti onlara.

«Kaçmak ve dikkafalılık artık alışılır bir olay oldu burada!» diye Candido'nun üzerine yürüyerek haykırdı. Candido saygılı duruyordu: öylece önünde. «Başkaldırmak ve ayaklanış burda, Monteria'da ha? Demek öyle, ha?» diye bağıırıyordu.

Dört yardımcısı duruyorlardı yanibaşında. Elişçileri yani zanaatçılar barakalardan gelmişler, içki evinin kapısında birikmişlerdi, oğlanlar ve kadınlar. Kimse yanaşmıyordu ama.

«Ya sen, orospum, sen de kaçmak istedin benden ha?» Modesta'nın yanına vardı, çenesini kaldırdı. «Artık benden kaçmıyacaksın. Genç ve daha taze birini aradığım bu sırada hele!»

«Perdonenos, Patroncito, pos Dios Santo!» diye yalvardı Candido. Bağışla bizi, babamız, bir daha hiç yapmıyacağız bu işi. Sıla özlemi çekiyorum ben. Oğlumun ırmakta boğuluşuyla başladı bu, kurtulur diye umduğum oğlumun. Ama, bulamadım onu ben Bağışla bizi nolur, sevgili babacığım!»

Modesta'nın bir bezle kolunu sardığı Pedrito, babaşının yalvarışını duyunca ağlamaya başlamıştı. Diz çöktü, annesi kilisede dua ederken yaptığı gibi ellerini kaldırdı, birbirine yapıştırdı. «Bağışla bizi, sevgili ulum. Bir daha yapmıyacağız, inanın. Kardeşimin yüzünden çok hüzünlüydük, öylesine

mahzun!» Kelimeleri birbirine karıştırarak, biraz Tostsil diliyle, biraz bozuk İspanyolcayla konuşmuştu.

«Kes sesini Chamaco!» dedi Don Felix, sağ eliyle kalçasına dayalı tuttuğu kamçıyı hızla şaklattı yüzüne. Kalın bir kan çizgisi belirdi orada.

Uğradığı bu belâyı anlamaz bir şekilde başını sallayıp duran Candido diz çöküp, Pedrito'nun yaptığı gibi dua için kaldırdı ellerini. Kendini düşünmüyordu artık. Yalnızca, çocuğunu korumayı düşünüyordu.

O zaman, Modesta da diz çöktü. Başını eğdi iyice önüne. Alnını, kenetlediği ellerinin üstüne dayadı. Kutsal bir kişinin resmi önündeymişcesine, esrimeyle dua eder gibiydi. En sonunda, aradığı kelimeleri bulmuştu. Mırıldanmağa başladı: «Misericordia, Patroncito!» Ama, öylesine sessiz söylüyordu ki, yalnız Candido işitiyordu belki.

Yalınayaktı, siyah yünden etekliğinden başka şey giymemişti tenine. Bacakları dizine, kolları dirseklerine değin çıplaktılar. Saygılı, acımalı ve yalvarılı öylece büzülekalmıştı o an. Yalnızca başı, uzun ve dağılıp saçılmış saçları yün yığınının batmış duruyordu önünde.

«Başlamamı istiyorsunuz üste ha, bitliler, boklular!» diye bağırarak Don Felix, Candido'ya vurdu tüm gücüyle, eğik sırtına geldi vuruş Candido'nun.

Candido sarsılmadan sineye çekti bunu. Daha süreceğini bekliyordu dayağın.

«Hergün başkaldırmak, hergün isyan burda!» Öfkeden kudurmuştu. Candido'ya bir daha vurdu tüm gücüyle. «Hergün kötüleşin. Geceleri arkamdan isyan şarkıları söyleyin. Bir bu eksikti zaten. Ben

hâlâ kralıyım buraların, kralı. Ve bu nedenle kuyruğu titretsem de, titretmesem de öyle kalacağım. Kral benim. Ve size, işinize gelince kaçabilir misiniz, kaçamaz mısınız, göstereceğim. Kimse kaçamaz benden, Todos Los Santos'un önünde yemin ederim ki kaçamaz artık!»

Çevresine bakındı, adamlarının arasından birini aradı. «Hey, Gusano!» dedi.

«A sus ordenes, Jefe!» El Gusano uzun adımlarla yanına vardı.

«Bıçağını çek!»

El Gusano kemerindeki kında keskin bir bıçak taşıyordu.

Birdenbire çekerek eline aldı bıçağı.

«Chamula köpeğinin kulaklarını kes!» diye emretti.

Sorgu dolu ve isteksizce baktı El Gusano, Don Felix'in yüzüne.

«İşitmedin mi emrimi Coyote! Yoksa seninle mi başlayayım işe ilkin?» Don Felix kamçılı elini havaya kaldırdı.

El Gusano, Candido'nun üstüne sıçradı ve tiksintili bir davranışla hemen kesip attı kulaklarını.

Hâlâ dizleri üstünde duran, öne eğik Candido engel olmadı buna. Kan boynundan akıp inmeğe başlayınca oluk oluk, kanı yutmasın diye salladı başını yalnızca.

«Kendi şerbetini niye içmiyorsun ki, ha?» dedi Don Felix.

Ayaklarıyla hızla vurdu Candido'ya. Candido dizleri üstüne devrildi. Usulca toparladı kendini, biraz geri sürünmeğe çalıştı.

«Gusano!» diye seslendi Don Felix yeniden.

«Nerdesin?»

«Aqui, Jefa, a sus ordenes!» Gusano yaklaştı ve bayının yanına geldi.

«Bıçağını o kadar çabuk yerleştirme yerine!» diye çıkıştı Don Felix.

«Oğlanın da kulaklarını keseceksin!» emrini verdi kısaca. «Göreyim, bakalım bu kampta yeniden düzeni sağlıyor muyum, sağlamıyor muyum? İleri, hadi, piçin uzun kulaklarını kes, hızla!»

Bir kaplan gibi üstüne sıçrayıp, çocuğu kolları arasına sıkıştırdı Candido.

«Çök dizlerinin üstüne pis köpek!» diye uludu Don Felix. «Yoksa oğlanın burnunu da kestireyim, parmaklarını baltayla vurdurayım mı ha? İşine gelir bu sanırım senin!»

Candido oğluna sarılı duruyordu. «Patroncito, Jefecito, Por la Santisima, oğluma ilişmeyin, benim burnumu ve ellerimi kesin, küçük oğulcuğumunkini kesmeyin n'okır!»

«Senin ellerini mi? Ne iyi, ne hoş! Seni oturtup, ötekileri işe salalım, ha! Senin pençelerin gerek; ama melez oğlunun kulakları gerekmez bana. Hadi, Gusano, tanrı tanıktır, paçavranı yerlere sererim senin!»

El Gusano tüm gücüyle çizmesini Candido'nun midesine yerleştirdi, kızılderili serildi yere ve bir saniye ayrıldı oğlundan .El Gusano uzun elini uzatıp çocuğu kolundan tuttu.

Birden Modesta kalkarak, çocuğu kucakladı ve arkasından çekerek aldı oradan onu.

Ama, bekçilerin en zalimi olan El Pulpo arkasında duruyordu. Çocuğu ellerinden kurtararak, El Gusano'ya doğru itti. Ayaklarının önüne tökezleyip düştü çocuk onun.

O sırada Modesta çocuğu boylu boyunca örtmüş, kapamıştı.

Don Felix eğildi, acımasız tuttu enesinden, kendine doğru çekti.

«Korkma, vahşi orospucuğum, senin kulağını, burnunu kesmiyeceğim. Onlar hoşuma gidiyor benim. Sen bana geleceksin, orospucuğum.»

«Ne istersiniz Patroncito, ne isterseniz. Emrinizdeyim. Tüm emrinizdeyim, Patroncito. Ama, zavallı çocuğa yapmayın bunu. Zavallı, küçük çocuğumuza!» Dizleri üstüne düştü ve sarıldı Don Felix'e.

«Daha önce söylemeliydin bunu, orospucuk! Artık geç oldu. Senden ne istersem, sen sunmadan alacağım ben!»

Modesta, Don Felix artık geç dediği sırada bakındı çevresine.

Dizleri üstünde ulaştı çocuğa. Yün hırkasını çıkardı, bedeni çıplak kaldı kalçasına değin. Sonra, Pedrito'nun yanaklarına bu laşan kanı sildi.

«İşte böyle!» diye bağırdı Don Felix haykıracak, sesi ofisin her yerine yayıliverdi. «Her kim ilerde kaçmağa girer, başkaldırır, geceleyin ayaklanış türküleri çağırır ve kötü sözler kusarsa, başına geleceği budur bundan böyle. Ben kralım burda, öyle de kalacağım. Burada çalışılır, yalnızca çalışılır burada. Nedeni çalışmaktır burada olunuzun. Yalnız çalışmak, başka bir şey istemiyorum. Kadın kız, içki zıkkımlanmak ve emir vermek işlerini yalnızca ben düzenlerim. Bu iş için kimseden yardım istemem. Unutmayın bunu!»

Palaskasını bir delik öteye alıp, sıkıştırdı. Otomatik tabancanın kılıfını bir kerte öne çekti, sağ elinin yakınına. Ağır ve mutlu adımlarla bungalova yol-

landı. Yolda bir sigara yaktı. Bir şarkı mırıldandı kendi kendine.

Akşamleyin aşçıyı çağırdı. «Kaçmak isteyip, kayık aşırın Chamula'yı tanırırsın. Söyle, dört domuzda hakkı yok artık onun. Domuzlar gelecek hafta kesilecek. Onu yakalatmak için harcadığım paraların karşılığı olacak bu ödenti. Domuzları ne yapacak ki hem? Kendisi bir domuz zaten!»

«Önünüze esaslı bir yemek getirebileceğim demektir böylece en sonunda Patron!» diye cevap verdi aşçı gülerek.

«Gel buraya, çek bakalım güzel bir yudum şundan!» Don Felix, şişeyi itmişti ona.

«Mil gracias, Patron. Siz çok iyisiniz, gerçekten çok iyisiniz. Binlerce teşekkür!»

Candido yeni kampa gönderilmişti yeniden. Modesta'yla çocuk, Don Felix'in emri uyarınca merkez kampta kalmıştı. Don Felix, kızkardeşinin Candido'yu kaçmak için ayarttığını söylemişti. Kız, onun yanında olmayınca, kaçmaz, ilk önce kızkardeşini almak için merkez kampa uğrardı. Modesta'yı aşçıya yardımcı verdi. Ayrıca, Don Felix'in oturduğu evi hergün temizlemekle görevliydi. Bütün bu işler için günde iki reale alacak ve yemek yiyecekti. Çalışmayana burada yemek yemek ve yaşamak hakkı yoktu çünkü. Çocuk da artık yetişkin sayılırdı. Öküz sürücülüğünü (boyero) öğrenmeli ve yiyeceğini kazanmalıydı. «Çabuk öğrenecek işi!» diyordu Don Felix. «Ve iyi öğrenecek. Kulakları açıldığındanberi daha iyi duyabilir. Ayrıca, kulaklarını kimseler çekemeyeceği için artık, sevinmelidir!»

Celso, ağaçları çökertmekle uğraşıyordu. Sekiz kişiyle birlikte çalıştığı bölge, birbuçuk saatlik uzak-

lıktaydı ofisten. Yol, çok zamanlarını alıyordu. Bu yüzden, küçük kulübeler yapmışlardı geçici bir süre için. Orada uyuyorlar, yeni kumanyalarını almak, baltalarını değiştirmek ya da biletmek için haftada iki kez merkez kampa gidiyorlardı.

Şiddetli eylül yağışları yakındı artık.

Alışılmamış derecede sıcak ve bunaltıcıydı burası. Hava ağır, nemli ve boğucuydu. Öğle yaklaştıkça, sıkı çalışmaları ve dayanmaları zorlaşıyordu. Çayırli alanlarda yağış mevsiminin en taze ve güzel zamanıydı şimdi. Cengelde yağmur mevsimi uzadığı, toprağın iki üç ayak boyu suyla kaplandığı, yirmidört saatte altı kez sularla vurduğu üç dört haftalık süre boyunca yaşamak, cehennem işkencesine dönerdi. Bir çatı altında, yanlarında açık kapılar olan duvarlar arasında, bir hamakta sallanarak uyumağa uğraşırsa insan; işte yeterince işkence size. Ve bu insan kızilderiliyse, o haftalarda ormanda ağır işi varsa; cengele alışık olsa bile, işkence birkaç katı çoğalır, artar.

Azap bitmez, tükenmez olur. Yağmur mevsiminde, çukurlaştıkça doğa, üretim organları güçlenen tüm sürüngenler ve böcekler için yeniden doğuş demektir. Sivrisinekler cengelde bütün yıl uçuşurlar, sokarlar. Ölecek gibi görünmez ve yitmezler. Ama şimdi, yağmur vakti, uçuşmazlar, ordularla yürürler.

Onun için kuşlukla işyerlerine vardıklarında, yalnızca kahve içip kaygana atıştırırlar, öyle yemeğini çok sıkı ve uzun yerlerdi. Günün iyi saatlerinde ağır işlerini yoluna koyarlardı böylece.

Orman azmanı bir ağacı yıldırım çarpmıştı. Tanımak için El Palo Caído derlerdi oraya Muchacho'lar. İşte orada, ufak bir ateşin çevresinde kuru bir

alandaki Celso, Martin Trinidad, Juan Mendez, Lucio Ortiz, Casimiro, Paciano, Encarnacion, Roman oturmuşlardı. Hepsi Hachero, yani ağaç deviriciydiler. İki kişi ateşin yakınındaydı. Kahve cezvelerini sürüyorlar ve taslarındaki fasulyelerini ısıtıyorlardı. Ötekiler ateşin yakınında oturmuşlardı. Kimi sigara içiyor, kimi uzanmış uyur gibi, yemeği bekliyorlardı.

Celso sabahleyin iyi gelişmiş bir taraklı kertenkele tutmayı başarmıştı. Lucio tüylerini, derisini temizlemişti. Yoksul sofrayı zenginleştirmek için ateşte pişiriyordu onu.

Celso uzun uzanmış, başı yeni kesilmiş bir ağaç gövdesine yaslı, ateşten birkaç adım ötede uyuyor, derin huzuruyla horlayıp duruyordu.

Ansızın bir sarsıntıyla ayağa kalktı, biraz toparlandı, çevresine bakındı ve Muchacho'lara seslendi: «Beni birisi çağırıyor orada. Kim ola ki?».

Paciano baktı ona, süzdü çevresini ve: «Seni kimse çağırmadı buradan. Ben bir şey duymadım. Düştesin beyim! Seni kim çağırır burada hem? Tabak surat El Pasta ağaçları işaretlemeğe gelmişti yarım saat önce. Akşamdan önce dönmez geri; o da gelirse eğer. Düş görmüşsün sen!»

«Yarın saat daha horlıyabilirsin!» dedi Lucio gülerek, soyulu kertenkeleyi çevirirken sırıkta. «Kertenkele güzel kokuyor şimdi. Ama, deriyle karışık bir şey bu, sanırım. Olunca çağıracağım seni.»

Celso huzursuzdu. Ormanın yeşil özüne, derinlere kuşkuyla bakarak, çevresini süzdü. «Yemin ederim birisi ismimi çağırdı benim. Kahrolayım, o değin açıkça duydum ki, sanki kulağımın dibindeydi ses!»

Yeniden bakındı çevresine, ağaç gövdesini daha iyi çekti yanına, kulağını yasladı ve uyumağa ça-

lıştı yeniden.

Gözlerini yeni kapamamıştı ki, dikildi ve fırladı ayağa. «Ne derseniz deyin, beni birisi çağırdı yine. Celso! Celso! Celso, neredesin? Aptal değilim ben! Sanırım bir kadındı beni çağıran!»

Lucio ve Paciano bu kez kahkahayı bastılar. «Bir kadın! Bakın şuna hele! Bir kadın, adını çağırıyor! Bir kadın istiyorsun demek! Bu yüzden uykunun arasında kadın çağırıları duyuyorsun sen. Niye teyzeye gitmiyorsun öyleyse? Uyuyabilirsin ve uyurken kadın sesleri duymazsın artık!»

Celso durdu olduğu yerde, ağacın yanına koyduğu sigarayı çıkardı yaktı, bir iki soluk çekti ateşin gerisine geçip, yeşillığe doğru yürüdü birkaç adım.

Birden, sigarı ağzından çıkardı, kulak kabarttı. «Muchachos, şimdi açıkça duydum ama! Bir kadın beni çağırıyor!»

Paciano oturduğu yerden kaldırdı başını ve: «Hey, Celso, sanırım ben de duydum şimdi. Birisi çağırıyor. Gerçekten bir Muchacha olacak bu. İşte! İşte yine duydum!»

Paciano da ayağa kalkmıştı. «Şuradan gelmeli ses, şu fundalıkların arasından!» dedi Celso yine, kulak kabartıp. «Gel oraya gidelim hele bir!»

Sesin geldiğini sandıkları yere yöneldiler ikisi de. Fundalıkları aralaya açarak ilerlemeğe başladılar.

Yüz adım gitmişlerdi ki, durdular birden. Açıkça, yanibaşlarından bir kız sesi duydular: «Dónde estas? Celso, Celso!»

«Aqui, aqui estoy!» diyerek ellerini ağzında çukurlaştırıp, sesin geldiği yere doğru bağırdı Celso

Sonra, sese doğru koşmağa başladılar, çalılarının arasından geçebildiklerince.

Yeşillik önlerinde açılıvermişti az sonra. Modesta, elleriyle çalıları aralayan Modesta, duruyordu karşılarında.

«Modesta!» dedi Celso şaşkın. «Ne oldu sana?»

Modesta birden boynuna değin saklandı çalıların arasına, Celso'yla Paciano'yu yakınında görür görmez.

«No tengo vestido!» dedi korkuyla. «Üstümde giysi yok. Sarmaşık dallarıyla kapadım canımı yalnız!»

Bedenindeki yırtık pırtık gömleği çıkardı hemen Celso. Sivrisineklerden korunmak için, dinlenirken giyerdi. Modesta'ya uzatıp attı. Gömleğe benzer yeri pek yoktu ama, Modesta'yı ortaya çıkabilecek kadar örterdi hiç değilse.

«Seninkini de ver Pachi!» diyerek, beklemeden çekip aldı arkadaşının giydiğini de sırtından. Paciano'nun gömleği de Celso'nunki gibiydi, gömlek demeye bin tanık isterdi.

Muchacho'ların dinlendikleri, yemek bekledikleri yere götürdü Celso Modesta'yı.

«Ne zamandır yolunu şaşırmış dolaşıyorsun buralarda Modesta, ha?» diye sordu oturunca Modesta.

«Uzun bir süredir. Mucha tiempo. Seni nerde bulabileceğimi bilmiyordum Celso. Trozaların (soyulmamış gövdeler) götürüldüğü yere yakın yolda bir Muchacho'ya rasladım. Senin Palo Caido'da çalıştığını sandığını söyledi. Ama bu campetico'nun yerini bilmiyordu. Yaklaşık olarak bir yön gösterdi bana.»

«De hadi, ne oldu sana? Candido yine mi kaçtı? Yoksa ne var?»

«Bu sabah, çok erkenden, Don Felix mutfaktan çağırdı beni. Geceliyordum orada. Aşçıya ve karısına yardım ediyordum.» Modesta nasıl, nerden başlayacağını bilmiyordu öyküsüne.

«Aşçı seni dışarı mı attı?» diye sordu Celso.

«Hayır, aşçı değil. Yatacak şeyim olmadığı için iki hasır vermişti, iyi davranıyordu bana. Bizim hasırları su götürmüştü bilirsin.»

«Öyleyse, aşçının karısı?»

«Hayır, değil. Olan biteni toparlıyayım dur hele. Patron beni çağırmış, gidip yatağını düzeltmeliymişim. Gidince oraya, tutup yatağa attı beni. Kendimi korudum ve yüzünü tırmaladım. Yerde bir şişe duruyordu. Bir eliyle koynumu, bir eliyle bacaklarımı tutmuştu. Boş kalan sağ elimle, şişeyi alabildim. Birden bacaklarımı sıkmak isteyince, şişeyi kaldırdım ve kafasına vurdum. O zaman bıraktı beni, altından sıyrılıp kapıya vardım. Arada yırtılı veren eski entarimi alamadım yanıma. Patron da bir diziyle basıp yırtmıştı iyice. Üstümde her yeri yırtık, pırtık bir giysi parçası duruyordu, kısalmış öyle. Ama, kaçtım oradan yine de!»

«Patronun iki karısı var ama!» dedi Roman

«Orada yoktu onlar. Ben kaçarken, arkamdan geldi, damın altında durup bağırdı: «Kaçma, ateş edirim!» Bense, durmadan kaçtım, iki üç kez ateş etti. Attım kendimi yere. Rastlamadı bana kurşun. Geldiğini duyunca, ayağa kalkıp kaçtım. Sonra bağırdı: «Yakalayacağım seni, orospu. Yatağa bağlayacağım seni o zaman sıkıca. Beni tırmalıyamıyacaksın artık Sana doyduktan sonra iyice. Meryem tanık olsun, kulaklarını kesmekle kalmıyacağım, burnunu da koparacağım senin!»

«Bunu yapar!» dedi Juan Mendez.

«Durdum öylece. Korkunç korkuyordum. Burnu-mukesmesin diye geri dönüp, varmak istedim yanına. Ama o, yardımcılarının kaldığı yere gitti ve El Gusano'ya beni yakalaması emrini verdi. El Gusano'ysa atların yanındaydı. Arkamdan bağırdı: «Burnunu kesmekle kalmıyacağım, ulan cadı, bu alanın ortasında bir ağaca çırılçıplak bağlatacağım, üç gün üç gece boyunca. Şişeyle vurmağa yeltenemiyeceksin bir daha! Aşçı çıkıp geldi o sırada. Bana: «Muchacha, corre, kaç durmadan kaç, gidebildiğince. Yakalatma kendini ona!» dedi. Nereye kaçabileceğimi sordum ona. «Nereye kaçarsan kaç! Kaplanların yemesi, Felix'in yemesinden iyidir,» dedi. İşte böylece kaçıp geldim buraya!»

Muchacho'lar hiç birşey demediler.

«Celso, bana yardım edecek misin, etmiyecek misin?» diye sordu Modesta. Kimsenin, ne yapılabileceğini bilmediğini sezmişti..

«Saklıyabiliriz kızı!» dedi Encarnacion.

«Aptal olma. Nereye saklıyabiliriz kızı?» diye cevapladı Lucio.

«Hey Celso!» dedi birdenbire Roman, alçak bir sesle. «Çalılıklar arasından El Gusano geliyor atıyla. Sanırım bizi gördü bile!»

«Celso!» diye seslendi Modesta. Roman'ın dediklerini duymuş, korkmuştu müthiş. «Celso, koru beni. Yardım et bana!»

Yardım beklemeden, sıçradı ve hızla öteki yana kaçıp, sık çalılar arasına girdi.

El Gusano yaklaşmıştı ve Don Felix'den geri getirme emrini aldığı kızı saklanırken görebilmişti.

Sık, birbiri içine girmiş çalılıklar arasında hızla

at süremiyordu. Buna rağmen izliyordu kızı.

Muchacho'lar, kızı yakalayıp yakalıyamıyacağını görmek için ayağa fırlamıştılar. Modesta, korkudan tökezliyor, takılıp kalıyordu çalılara. Bir anda varmıştı El Gusano atıyla yanına, saçlarından yakalamıştı.

«Dur olduğun yerde. Seni bağliayım da gör bakalım kaçabilir misin bir daha!» Kemendini çözdü ve kızın bedenine sarıp bağladı.

Modesta tüm tükenikti, karşı koymadı.

El Gusano onu arkasından çekerek, adamların yanına varmıştı. Orada bir süre atını durdurdu, tütününü çıkardı ve bir sigara sardı. Atının yanındaki Celso'dan ateş istedi.

Celso, yanan bir çalıyı alıp getirdi, verdi.

El Gusano huzurla birkaç duman tüttürdü. «Ne kızartıyorsunuz burada?» diye sordu.

«Kertenkele, Jefe!» diye cevap verdi Lucio

«Domuzlar! Tiksintiyle kusmadan nasıl yiyebilir bir hristiyan kertenkele etini. Pis heriflersiniz hepiniz!» Bir kaç duman daha çekti, pişmiş kelle gibi ağzını genişçe buruşturarak, arkasında kemende sarılı Modesta'yı işaretle, dişlerini öne oynata oynata: «Felix'ciğe iyi bir yemek bu akşam. Kertenkeleden iyi. Yedikten ve temizledikten sonra, önüne gelecek benim. Söz verdi bana, geri bıraktığı benimdir. Yeterlidir. Burunsuz da yarar işime!»

Kahkahalarla güldü. Atın yelesini kaşdı. At yürümeğe başladı o zaman. El Gusano, kızı canlandırmak için hızla çekti kemendi. Arkasındaki bir danaymış gibi çekiyordu.

Ansızın çekilen Modesta düştü yere. El Gusano bu kez daha hızlı, sert çekti.

Yarım yamalak doğrulmuştu kız. Dizleri üstüne

kalkınca, Celso'ya baktı. Bakışları suçlamasıydı. Celso'nun da, kardeşi ve buradaki ötekiler gibi elinden birşey gelmediğini biliyordu.

Ama Celso, kızın bakışlarında boğucu bir hüznü görmüştü. Suçlama ve kuşkunun daha ötesinde bir uyarı yapmıştı onda bu.

Karmakarışık baktı kıza. O sırada bakışları, suskun duran ve donakalmış kendine bakan arkadaşlarına takıldı.

Martin Trinidad gözlerini kırıştırdı. Kendisini iyice sıkan derin bir soluk alıp verdi burnundan. Dudaklarını dişledi.

Bun'lar en çok iki üç saniye sürmüştü.

Celso yutkundu. Sonra, güçlü bir koşuya hazırlanır gibi büküldü. Doğrulunca, öyle keskin ve acı bağırdı ki, El Gusano'nun atı şaha kalktı, arkasında bir kaplan varmışcasına sıçradı öne. Fakat, ön ayakları balçığa girmişti. Korku içindeydi hâlâ. Kurtulmak istedi ordan çıkıp. Ama Modesta'nın bağlı olduğu kement, Celso'nun horlıyarak uyuduğu yerdeki gövdeye takılmıştı Modesto düşerken, atın kurtulmasına engel oluyordu.

El Gusano kazanmıştı. Dizginlere asılmıştı hızlı sertçe. At doğrulmuş, tökezlendiği balçıklı yerden kurtulup, yeni bir yol bulmağa çabalıyordu.

Atın döndüğü ve El Gusano'nun tüm düşüncesi ni ata verdiği sırada, Celso sıçradı üstüne, sürücünün gövdesini yakaladı elleriyle ve eğerden kayan Gusano yere düştü.

Daha yere düşer düşmez, Celso atladı üstüne ve indirdi yumruğunu böğrüne vurmak için doğrulmak istedi.

Daha ayağa kalkmadan, boğazına sarılan Celso'y-

la birlikte düştüler yana. Yerde döğüşmeğe başladılar, bir io yana, bir bu yana yuvarlanıyorlardı.

El Gusano öfkeden mosmor olmuştu. «Bırak beni, ulan köpek!» diyordu inler gibi. Kelimeleri yutarcasına çıkarıyordu ağzından.

Celso, silâh olarak kullanabileceği birşey arıyordu bir eliyle yerde.

Juan, Celso'nun istediğini anlamıştı. Kalın bir dal alarak, hızla El Gusano'nun kafasına vurdu. Bekçinin elleri güvensizce dolaşıyordu havada. Juan, vakit yitirmedi. Dalı kaldırıp yeniden indirdi kafasına El Gusano'nun. Sonra vuruşlar şiddetlendi ve hızlandı. En sonu Celso kurbanını bırakıp kalktı ayağa. El Gusano'nun kafatası paramparça olmuştu.

«Yığınla söylemiştim türküyle sana, Gusano!» dedi Celso. Artık toparlamıştı kendini. «Yüz kez türküsünü çağırdım bunun. Dediğimi yaparım ben. Türküde dediğimi yerine getiririm!»

Eliyle terini ve kanı sildi yüzünden.

Sonra döndü. Modesta'ya doğru gitti. Çözdü onu ve yumuşak, tatlı sordu: «Yaralandın mı Modesta?»

«Hayır!» dedi kız. Yanıbaşındaydı. «Yaralanmadım. Yalnızca bacaklarım ve ellerim kanadılar çalılardan. Ama çok korkuyordum ben, Celso!»

«Korkma Modesta!» Dönüşümüz olamaz bizim artık. Bu andan sonra hep ileri gitmemiz gerek. Artık heryeri temizliyoruz. Hey Muchachos, ne dersiniz?» diye sordu arkadaşlarına.

«Her yeri!» dedi Roman.

«Finca'ları da mı? Peon'ları da mı?» diye sordu Paciano. Bir derebeyinin Finca'sından Monteria'ya satılmıştı.

«Peon'ları da!» diye onayladı Martin Trinidad. Sonra bağırdı var gücüyle: «Tierra y Libertad!»

Bir ağızdan bağırdılar: «Tierra y Libertad!»

Celso, El Gusano'nun bedenine ayağını geçirerek, yüzüstü yatırdı.

Eğildi, tabancasının takılı olduğu palaskayla kemerin tokasını çözdü.

«Martin!» diye seslendi. «Senin bir tabancanla palaskan vardı. Şimdi benim de var. Gel, bana göster, nasıl ateşler, nasıl doldurulur öğreneyim...»

«Beş dakikada öğretirim sana onu.»

«Bu iti gömmeliyiz!» dedi Roman.

«Burada hiç kimse gömülmeyecek!» dedi Juan Mendez. «Bırak leşini domuzlar yesinler.» Sonra Martin'e dönerek «Hey beyrigi sen mi süreceksin, ben mi süreyim?»

«Sen bir çavuşsun, sen süreceksin. Bizlerin de atlarımız olduğu zaman, binebiliriz atlarımıza.»

«Hey, gelin buraya, hepiniz gelin!» diye seslendi o sırada Celso. «Ne yapacağımızı kuralım, düşünelim bakalım.»

Muchacho'lar çepeçevre oturdular. Tıpkı köylelerinde evlerinde, bir Finca'da ya da bir dost kabile üyesinin kulübesinin avlusunda oturdukları gibi oturdular.

Celso hemen söze başladı: «Artık, başladı devrim. Geri dönemeyiz bir daha. Ayaklanış nedeniyle hepimizi asar, kulaklarımızı keser hepimizin. Urbano'nun, Cacho'nun ışıklarını söndürmesinden beri deliye döndüler. Gerçek şu ki, Muchachos, korkunç korkuyorlar bu adamlar. Korktukları için bu denli sağa sola çatıyor, zalimleşiyor, ne yapacaklarını bilmiyorlar. Kulaklarınızın kesilmesini ister miydiniz? Belki

burunlarınızın da... Parmaklarınızın bile belki. Üste asılmak bir de?»

«Aptal, sorman gereksiz bunları bize.» dedi Lucio, güldü.

Bütün Muchacho'lar gülüştüler.

Celso da gülüyordu. Sürdürdü sözünü: «Biliyorum bunu. Evlerinize mi dönmek istiyorsunuz? Karılarınıza, babalarınıza, tarlalarınıza mı?»

«Evet, bunu istiyoruz!» diye cevapladı delikanlıların çoğu.

O zaman, Martin Trinidad'ı kollarını açarak hızla, sıçradı kalktı ve gürledi: «Hayır, aptallar, bunu istemiyorsunuz. İstememelisiniz de. Hepinizi birer birer vururum buna kalkışırsanız. Seni de Celso. Dik dik bakma bana öyle dediğim için. Sonraki iş onlar. Tarlalarınız da yitmiyor elinizden. Kimse gitmiyecek yurduna buradan. Hiç kimse. Monteria'da ağlayıp sızlayan hiç kimse... Ben ayakta durdukça, kimse gidemez evine. Finca'lara (geniş, özel topraklar) gideceğiz, Finquero'ları ve Mayordomo'ları haklıyacağız. Yolumuza çıkan Rurale ve Federales'leri haklıyacağız. Temizlik başlıyor artık. Tüm emekçiler özgür olacak! Tümü, tümü özgür! Barış içinde yaşayacakları, kendileri için kurabilecekleri yurtlarının sahipleri olmalılar. Tierra y Libertad! Toprak ve özgürlük!»

«Bravo!» diye bağırdılar Celso'yla Paciano aynı anda. Ötekiler de sıçırarak ve coşkuyla: «Bravo Martin, düşündüklerimizi söyledin!» dediler.

«Öyleyse, hadi Muchachos!» diye haykırdı Martin Trinidad. «Ateşi söndürmeyiniz. Viva la Rebellion! Viva los Rebeldes!»

«Viva la Rebellion!» ve «Que viven todos los

rebeldes!» diye bağırdılar Muchacho'lar.

Baltalarına ve bıçaklarına davrandılar. Yönetim yerine giderken, hemen temizlik işine girişmeği kurmuşlardı.

«Durun, durun Muchachos!» dedi Celso gür sesiyle. Önce bir süre ne yapacağımızı, nasıl yapacağımızı görüşelim, durun! Böyle yabancı saldırırsak ofise, kimseyi komaz, temizleriz herkesi bir anda. Ama ormanın her köşesi, bir şeyden habersiz Muchacho'ların başında bekleyen Capataz'larla dopdolu. Birleşerek, arkadan üstümüze yürürler. Tümü de tabancalı ve atlı. Öteki Monteria'lardan yardım toplarlar. Olmaz öyle şey. Kazancımız olmaz, vuruluruz tümümüz. Yararsızdır bu. Toprak ve özgürlük istiyor-sak eğer, yaşamalıyız ve haklamalıyız onları!»

Martin Trinidad: «Oiga, Muchacho, dinleyin, Celso haklıdır. Oturalım, düşünelim. Ne kadar iyi düşünüp taşınırsak, ileride pişman olmayız. De hadi Celso, ne düşünüyorsun?»

Celso, arkadaşlarının Arroya Mono yakınlarında kağnılarla troza taşıyan Boyero'ların yanına hemen gitmelerini önerdi. «En yürekli ve en temiz arkadaşlarımızdır onlar. Andres oradadır, bunun ağzına bir keresinde yumruğu indiren Fidel orada, ne şeytandan, ne de Felix'den korkan Santiago orada, karısını öyle adice ayartan El Doblado'nun ilk fırsatta boğazını dürecektir olan Matias orada, Cirilo, Pedro, Sixto, Procoro oradalar hep. Bu Boyero'larla birlikte olunca, kimseden korkmayız artık. Onlarla tüm cengeli ve Finca'ları ele geçirebiliriz. Bu Monteria'daki tüm Hachero'lar Boyero'lar gibi olaydılar, dostlar, dostlar, o zaman bütün ülkeyi ele geçirebilirdik ve hiçbir zalim bizi önleyemezdi!»

«Hadi öyleyse, Boyero'ların yanına!» emrini verdi Martín Trinidad. «Sen Juan, beygire atla önden git. Bir Boyero'ya rastlarsan, ki her yere dağılmıştır onlar, Arroyo Mono depo yerine gönder onu.»

«Ya yolda bir bekçiyle karşılaşırsam, beni atın üstünde görünce ne diyeyim ona?» diye sordu Juan.

«Seni patronun yolladığını söylersin. Andres'i ve Santiago'yu aramaya çıkmışsın, yönetim yerine gitmeleri gerekmiş onların, dersin.»

«Daha da neler!» diye bağırdı Celso. «Özür dileyelim bir de olmazsa, ha! Al! işte silâh. Bir Capataz'a rastlarsan ve seni durdurursa o, vur alnının çatısından, hadi, ileri Juan! Yarım saat sonra Arroyo'da olacağız!»

Arroyo Mono'ya vardıklarında, Boyero'ları ve yardımcılarını bekler buldular. Gençler korkuyor gibiydiler. Öküzlerin çevreside dolanıyor, kapkaçak taşıyorlardı. Bir Capataz çıkagelirse eğer, suçsuz oldukları izlenimi uyandırabilirdiler istedikleri. Yarım yamalak anladıkları olay başarısızlığa uğrarsa, dayak yiyeceklerinden korkuyorlardı.

Gençleri saymazsak, yirmi Muchacho'dan fazla olmuşlardı şimdi. Ama, her çeyrek saatte bir, troza taşıyan yeni bir öküz arabası yanaşıyordu tumboya. Yeni gelen Boyero, olup bitenden haberli kılınıyordu.

Administracion'a (yönetim yeri) yürümeğe karar verildi. Çevreyi dolanarak, yeterince çok işyerine varıp, rastladıkları tüm ağaç deviricileri ve Boyero'ları aralarına almak istiyorlardı.

Ağaç devirici işçiler silâh olarak baltalarını almışlardı. Bazılarının bıçakları da vardı. Boyero'lar yalnız bıçak taşıyorlardı. Ama, çekme zincirinden

çözdükleri demir kancaları koparmış ve hiçbir silâhı olmıyanlara silâh olarak vermiştiler.

«Başlangıcındayız işin.» diyerek avutuyordu Juan Mendez Muchacho'ları. «Başlarda taş, sopa ve sapan bile yeter. Hele bir patlak versin, görün o zaman. İlk kez şeker ocaklarına ve şeker fabrikalarına yürüdüklerinde Peon'ların ve Campesino'ların yaptıkları gibi yapacağız. Atlı polisleri ve federal güçleri görünce sevinçlerinden gülmüşlerdi onlar!»

«Niye gülüyorlardı ki?» diye sordu Cirilo.

«Aptalca sorular sorma! Gelenler çoğaldıkça, silâhları artıyordu onların. Her poliste, her jandarmada bir karabina ve her subayda bir tabanca vardır. Basit. Askeri ve polisi vurunca, karabina ve tabanca senin olur. Ayrıca, palaskası varsa senin olur, çizmesi senin olur, daha nesi varsa. Çok basit işte. Bu şekilde başkaldırılır ve bu şekilde ayaklananlar silâhlanırlar!»

«Morelo'daki ayaklanmayı kazandılar mı Campesino'lar?» diye sordu Santiago.

«Değil elbet. O zaman değil!» diye cevap verdi Martín Trinidad, Juan Mendez'in yerine. «Ama onlar ilk hücum marşını çaldılar. Onlar ve kızılderili Cuamatzi'nin yönettiği Tlaxcala'lı Campesino'lar. Şimdi tüm Peon'lar ve köylüler bunun olabileceğini anladılar. Biliyorlar ki artık zalim diktatör yaralanabilir ve yenilebilir. Bekleyin, gelecek kez Morelo'lu ve Tlaxcala'lı Peon'lar da kazanacaklar savaşı!»

«Kimbilir!» dedi Juan Mendez. «Belki de burda biz böyle durur, düşünürken, onlar tüm Morelo kentini devrim ışığına boğmuşlardır, kimbilir! Dışarda olan bitenden haberimiz olmuyor ki!»

«Cehennemin dibine batasicalar, ne oluyor bu-

rada, neye toplanmışsınız?» diye bağıırıyordu o sırada El Tornillo'yla birlikte oradaki tumbaya atıyla gelen El Doblado.

Muchacho'ların büyük bir kısmı korkuyla döndüler. Ama durdular yerlerinde. Yeni trozaları getirmek için öküzleri çevirmek amacıyla, koşumların yanına gidecek gibi görünmediler.

«Sorumu duymadınız mı ulan domuzlar?» diye bağırdı El Doblado yeniden. «Ne toplantısı bu sizinki? Tembel tembel dinlenin bakalım güpegündüz. Gelecek hafta sel baskınları başlayacak. Hadi, iş başına!»

Küçük çocuklar ve iki çekingen Boyero öküzlerin yanına giderek, koşumlarını çevirmeğe başladılar.

«Yeter, durun! Korkaklar, ürkek herifler!» diye bağırdı Celso. İki üç kişi yarı yolda kararsız durakladılar.

«Ne oluyor burada be?» diye gürledi El Doblado, elindeki kamçıya sıkı sıkı sarılarak. «İsyan? Grev? Yoksa ayaklanış mı bu, un Motin?»

«İyi bildin, Coyote!» diye kıvrandı Santiago Rocha, cevap olarak. «Doğru bildin, ayaklanma var burada. Başkaldırıanların toplantısı bu. Böylece bilesin haydut, yanlış olmasın!»

El Doblado sapsarı kesildi. Atının karnına vurdu ve bir iki adım geriletmek istedi. At, anlamamıştı bunu. Muchacho'ların önünde sağa sola kırılıp duyuyordu. El Doblado güvenini yitiriyordu. Gözdağı verircesine çevresinde duran ve eyleme geçmek için işaret bekliyen gençlere dik dik bakıyordu açılmış gözlerle.

Öteki Capataz El Tornillo, El Doblado gibi sarılı değildi adamlarla. Atın bir hamlesiyle bu sıkışık du-

rumdan kurtulabilirdi. Ama hemen bir düşündü şöyle enine boyuna. El Doblado'nun yakınında bulunuşu daha iyiydi. Kendi postunu kurtarmak uğruna dostunu burada yalnız bırakması kötü sonuç doğurabilirdi; El Doblado kurtulursa ve ötekiler öğrenirlerse durumu. Sonuç olarak, kızgın bir Capataz tarafından vurulmakla burada vurulmak aynı kapıya varırdı.

El Doblado'nun atı çevrede o yana bu yana ne olacağını bilmez öyle kırılıp dururken, birden paniğe kapıldı sürücüsü. Tabancasını çekmek istiyordu. Ama sağ bileğine çepeçevre sarılı bir kayışa bağlıydı kamçısı. Tabancasının kılıfı bu kayışla takılmıştı. Çekiyor, çekiyordu çıkarmak için. İşte o zaman Matias atın ön ayaklarına bir dal attı. At şaha kalktı ve tam o sırada, Fidel arkadan El Doblado'nun üstüne sıçradı, eğerden çekip düşürdü El Doblado'yu.

El Tornillo durumun ağırlığını görüyordu artık. Atı çekti döndürdü, kaçmaktı amacı. Ama, elinde bir kanca taşıyan Cirilo sezmişti bu davranışı. Kancayı atın art bacağına takıp çekti. Çifte atan atın, ayakları çalılığa girdi, dökezeyip düştü. Hemen doğruldu yine. El Tornillo hâlâ eğerin üstündeydi.

Sixto eğilip taş aradı. Hemen bulamadı taşı.

Ama eline kırık bir mertek parçası geçmişti. Atın yanına varmıştı. Tüm gücüyle ve şiddetle El Tornillo'nun sırtına savurdu. Tornillo, savuşturmak ve sakınmak için dönmüştü.

O zaman, öte yöndeki Pedro sıçradı. Bir eliyle dizginini tutup, öteki eliyle üç misli fazla bir güçle sarsarak yere almıştı El Tornillo'yu.

Çeyrek saat sonra iki Capataz'ın işini bitirmişlerdi. El Doblado'yu ele geçiren Fidel bir dal alarak, yüzüne io değin çok vurmuştu ki, tüm tanınmaz ol-

muştı yüzü adamin. Aklını kaçırmış gibi, sürgit bağırmıştı: «Al sana, al sana, artık hiçbir kadına zulmun dokunmaz, artık hiçbir kadına zulmedemesin!»

Fidel son vuruşla yüzünü parladıktan sonra kিনি bitirip doğrulunca, Martin Trinidad:

«Tabanca ve palaska senin artık Muchacho, onları sen kazandın!» dedi.

Sonra genç adamlara döndü, bir eliyle El Torillo'nun cesedini işaret edip, bir eliyle El Doblado'nun ölüsünü göstererek: «İşte! İşte görüyorsunuz burada! Silâhlarınızı böyle elde edeceksiniz işte Muchachos! Bu durumda elinize geçen her silâh, iki katı değer taşır sizce. Çünkü, düşmanımız yoksundur ondan ve sizindir artık. Başka türlü yapamazsanız sinsice yakalayın bunları. İster arkadan ister önden, yakalayın onları. Devrim yapacaksanız yapın devrimi. Ve tüm yapın. Yoksa geri teper ve size fırlatır oklarını!» diye haykırdı.

Islık çalarak, bağırarak, şarkı söyleyerek yürüyordu kalabalık. Bölgedeki iş yerine uğrayarak, dolana dolana Monteria başkentine gidiyorlardı.

Üç delikanlı atlıydılar. Üç kişi de silâhlıydı içlerinde. İki atlı kalabalığın önünden sürüyor atlarını, bir altıda arkadaki güveni sağlamak için sürüyordu atını.

Yönetim yerine nasıl saldıracaklarının plânı üstüne kimse düşünmemişti.

Onlar, kansız politikacıların cansızlaştırmalarına uğramazsa eğer, hiçbir gerçek devrimciyi terketmemiş olan devrimci güce bırakmışlardı kendilerini.

Kalabalık öteki kampı da dolaşmış, altmış kişiye ulaşmıştı bu arada.

Güneşin batışına bir saat kala, yönetim yerinin

yakınlarına ulaşmıştı. Kentte dolanıp duran köpekler havlıyor, uluyorlardı.

Don Felix yarım saat önce denetleme gezisinden dönmüş ve taşkınlıklarla ilgili son görüşmeleri, incelemeleri yapmak, kardeşiyle ve Capataz'larla bu durumu görüşmek için ofise gelen Don Severo'yla karşılaşmıştı.

Köpeklerin gür havlamalarını duyunca, Don Felix: «Avradına yandığının, ne oluyor orada? Birşeyler konuşabilmek için rahat yüzü görmeyecek miyiz burada hiç? Ne var yani!»

Köpekler daha tiz havlamaya başlamışlardı. Don Felix avluya yöneldi, bir deynek alıp, sürüden ofise en yakın olan itin kaburgaları arasına fırlattı. Köpekler korkunç bir sesle havladı. Sonra sindiler, ama hırıldı ve homurtuları hâlâ yitmemişti.

«Belki de bizim Türk kervanıyla geliyordur buraya.» dedi Don Severo, Don Felix ofise girerken.

«Hiç sanmam.» dedi El Chapapote. «İrmakta boğulurdu yoksa. Su kabardı artık. Belki de sığırlar, ısırgan sineklerden kaçarak meralardan buraya gelmişlerdir!»

«Olabilir.» diyerek bir yudum aldı Don Felix içkisinden.

«Bu akşam tüm Capataz'ların buradaki yönetim yerine gelmeleri gerektiğini söyledin mi?» diye sordu Don Severo.

«Elbette şef!»

Don Severo ve Don Felix listelere bakmağa başladılar. Sayısız sürükleme yerlerinde yığılmış olan gövdelerin aşağı yukarı belirven sayılarının dökümünü elde etmek istiyorlardı.

«Yarın zarif bir tomuz kızartması yiyeceksin bu-

rada, anasına yanayım!»

«Domuzu nerede buldun?»

«Chamula'dan satın aldım.»

«Çocukları ve yanında bir karı olan Chamula'dan mı?»

«Ondan. Kendisi yeni kampta. Muchachos yak-
tı kül etti beni bu sabah. O cadı. Ama geçireceğim
elime onu.»

Don Severo içini çekti. «Bu karılar, bu cins hay-
vanlar yok mu? Ne külfet yüklüyor insana bunlar, ah!
Bendeki üç karı hergün beş kez boğuşuyorlar. Hiç bi-
rinin fazla perçemi kalmadı. Yolup duruyorlar birbir-
lerinin saçını başını. Şu berbat şışeyi uzat buraya.
Bütün gün içmişsin sen ve ben kuruyacağım burada,
soluksuz kalacağım.»

Ağaçlar arasından geniş yönetim alanındaki ilk
kulübeleri gördüklerinde, durdular Muchacho'lar.
Cuidad'ın birkaç köpeği, üstlerine sığıyordu. İnsa-
na alışık olan bu köpekler, önsezileriyle, alışılmamış
bir durumda kuşatılmış olduklarını sezmiştiler adam-
ların.

«Burada bekleyin beni!» dedi Martin Trinidad
yanıbaşındaki Muchacho'lara. «O güzelim otomati-
ğimi, palaskamı ve fişekliğimi alıp geleyim. Bu sevim-
li şeyi kullanacağız artık şimdi.»

Birkaç dakika sonra geri dönmüştü. Tabanca-
sını havaya kaldırmış, gururla dolaştırıyordu çevrede.
«Bu küçükçük silâhı kadınlar odası niyetine öpebilirim.
o değin aşığım bu şeye ben. Ve, por Jesu Cristo y
la Virgencita, vazgeçemem bundan ben!» Gerçekten
de bu ağır kırkbeşliği, yemek istercesine öpüyordu
şapır şupur.

«Tüm Capataz'lar burada, yönetim yerinde mi-

dirler, bilmek istiyorum!» dedi Celso. «Bu sabah aşçı dedi bana, Don Severo bekçileri ve koruyucularıyla gelmişmiş. Bugün ve yarın, sürüklemeye, taşınma hesaplarını yapacaklarmış. Ne düşünüyorsunuz?»

«Hepsinin toplanmış olduklarını sanmam» diye cevap verdi Andres. «Yeni kamptakiler henüz gelmemişlerdir.»

«Aşağıdan geliyorlar sanırım onlar. Yokuştan bakarken kayığı görmüştüm. İyi gördümse eğer, yeni kamptaki üç Capataz içinde oturuyordular.» dedi Martin Trinidad ve ekledi: «Capataz mıydılar, yoksa Muchacho mıydılar acaba? Pantolon ve gömleklerinden tanınır onlar!»

«Vicente!» diye seslendi Andres. «Çeviksin sen, hızlısın. Bir parça ilerle gizlice ve dikkat et bak, Capataz'lar ne zaman geliyorlar. Ofise girip kaybolunca onlar, buraya gel, bildir bize!»

Delikanlı, köpekten kaçan bir kedi gibi fırladı. kaçtı. Martin Trinidad: «Savaş konseyini kuralım. Sen, Juan, ve sen Lucio, sizin asker olarak tecrübeniz vardır. Buradan on Muchacho alın yanınıza ve Vicente haberle geri gelince, merkez oficina'yı ırmak yönünden kuşatmaya başlayın ki, hiçbir yerden kaçmasın kimse. Kaçanı hemen vurun ve öyle vurun ki, vurulan adım atamaz olsun artık yer yüzünde. Bizler ofisin önündeki alanın ortasını dolduracağız. Ormana giden her patikaya, ki üç patika vardır, iki adam yerleştirin, çalıların arasına iyi saklansınlar. Capataz'a rastlarsanız orada, kullanın üstüne. Düşünün ki kaçarsa, ofise kaçıp gitmek ve oradan yardım ummak zorunda kalacaktır. Olan biteni bilmez, anlamaz. Ve yemek yemek için buraya gelen Muchacho'ları tutun hemen, alanın orta yerine, oraya gönderin; bizim

olduğumuz yere yani!»

Vicente koşarak geliyordu. «Capatazlar oradalar. Şimdi giriyorlar ofise.»

«Öyleyse hadi, yürüyün!» emrini verdi Martin Trinidad, kuşatılanların ırmak yönünden ve belki de kayıkla kaçmalarını önlemek görevini yüklenenlere.

Yanındaki itler havlamayı kesmiştiler. Bazısı yürüyen grupla ilerliyordu.

Kıyı grubu Muchacho'ları ilk kulübelerin oradaki yokuşu inerek, merkez oficina'nın hizasına ulaşınca dek ırmak boyunca yürüdüler. Oradan, geniş bir yol çizerek yokuşu tırmandılar yeniden. Alanı ve evleri görebilecekleri yere kadar tırmanınca, başlarını gizliyerek saklanacakları yere değin süründüler, mevzilendiler. Yerlerini alınca, Secundino inleyen bir kurt sesi çıkardı. Öylesine başarılıydı ki ses, alandaki bazı itler sesin olduğu yerdaki kurdu avlamak istercesine seğirttiler, şeytan çarpmış gibi.

«Yerlerini aldılar!» dedi Celso. Heyecan duymadan söylemişti. Ama gözleri ve burun kanatları, etkiler gibi onun da yüreğinin hop hop ettiğini göstermeğe yetiyordular.

Burada olanlara ve aynı durumda yeryüzünde her yerde geçen ve geçecek olanlara bakarak ayaklanışın hesabını başkaldıranlarda aramak boşuna. Çünkü isyanı hazırlayan ve bu durumları yaratanlardadır bütün suç. Bir insana rastlayan her kırbaç vuruşu bir çan sesi olur ve kırbaç vuruşlarının dokuduğu bir yönetimin çöküşü demektir bu. Kırbaçlamaları untabilenlere yuh olsun. Vuruşlara misilleme yapmak için savaşmıyanlarsa, üç kez yuh!

İleri emrinin yaklaştığını duyarak, tüm Muchacho'ların birden ayakları ağırlaşmıştı bayağı. Artık, dönülemeyeceğini de biliyorlardı. Arkalarındaki köprü yıkılmıştı. Üç Capataz'ın öldürölüşüyle, ileriye doğru yürümekten başka çıkar yol kalmamıştı zaten onlar için.

Celso: «Adelante, rebeldes! ileri, isyancılar! Tierraty Libertad!» diye bağırdığında. kahraman vahşiler örneği at gibi sıçradılar ileri; yürümek ne demekti artık. Kovalanırcasına değil, avlanırcasına koşuyordular. Öylesine susamıştılar sanki, fırtınalaşmış, suya doğru koşuyordular.

Bilmeden ve farkında olmadan başlattıkları hızlı saldırıyla, daha baştan savaşın yarısı kazanılmıştı. Yavaş yürümüş olsaydılar, Don Severo'yla Don Felix onların toprak kaymasından ya da kaplanlardan kaçışlarından ötürü geldiklerine inanırlardı belki de. O zaman, Montellano'lar olanı biteni sormağa başladılar. Patronlarla konuşmağa alışık olmayan Muchacho'lar paniğe kapılır, diyeceklerini, soracaklarını, isteyeceklerini tümünden şaşırırlardı. Sonucun başka türlü olması olanağı belirirdi belki. Tüm özgürlük isteminden başka yapılacak iş yoktu onlar için artık.

Don Severo, sırtı açık alana dönük olarak kapıda durmuş, ofisin içine doğru konuşuyordu. Muchacho'lar bağıra çağıra saldırıya geçince, onlara doğru döndü. Çoğunlukla kızilderili diliyle bağırdıklarından, bu iki kelimeyi ve sözü anlamıştı yalnızca.

«Por Dios, ne oluyor orada?» diye seslendi ofisteki kardeşine ve Capataz'lara. Daha yeni akşam yemeğine oturmuş, bardaklarını ellerinde tutuyordular

onlarsa.

Don Felix ve Capataz'lar bir sıçrayışta kapıya vardılar.

Don Severo alana girdi ve bağırdı: «Ne var? Niye geldiniz hepiniz buraya? Bir saat daha çalışmalıydınız. Karanlık bastırmadı henüz!»

«Perro! Köpek!» diye bağırdı kalabalıktan biri.

«Cabron! Orospu çocuğu!» diye bağırdı bir başkası.

«Que Chinguen tados sus madres, eşek sıpası!»

Sonra, sesler birbirine karıştı. Yalnız küfürler anlaşılabilirdi.

Don Severo adamlarına dönerek sordu «Ne oluyor bunlara?»

«Köpekler, domuzlar, eşekler!» sesleri dolmuştu çevreye. Portico'da dizilmiş olan patronların ve avanelerinin bulunduğu merkez binaya yanaşmıştı iyice kalabalık.

«Bir halt mı işledin burada sen?» diye sordu Don Severo kardeşine kuşkuyla.

«Hayır, asla! Ne yapmış olabilirim ki? Son günlerde kimse asılmadı, kırbaçlanmadı. Cacho'nun gömülmesinden sonra, dediğin gibi işi ağıra aldık, kimseye birşey yapmadık!»

Bunun üzerine El Faldon «Con su permiso, Jafe. Chamula ve oğluna yapılan, Candido'ydu adı galiba!»

«O mu? Kaçmıştı o! Ama asmadık. Kırbaçlamadık da. Sonra, burada değil ki o! Yeni kampta!»

«Kızkardeşi burada ama!» dedi El Faldon.

«Pis, bitli kızkardeşi neden ilgilendirsin beni? Ona hiç birşey yapmadım. Bu sabah kaçıp gitti. İyi. Ama, ne ilgisi var bunun benimle?»

«Peki, bunlar ne isterler öyleyse, ey kutsal Mer-yem?»

Bir süre durdu ve çevresine bakındı Don Seve-ro. «Avradına yandığının, sülâlesi batası, arkamız-da bir güruh var be!»

Yokuştan inerek, arka yolu tıkıyan gençlere ta-kılmıştı gözü.

«Sanırım şefim,» dedi El Chato, «işimiz yaş!»

«Kapa çeneni eşek! İşimizin yaş olduğunu ben de görüyorum işte. Böyle danalar gibi bağırıp çağır-masalar, içlerinden biri bir hristiyanın anlayacağı şe-kilde konuşsa ya! Cabrones ve chingados duyuyo-rum yalnızca.»

«Kuşkuyu çeken de bu işte!» diye kesti sözünü Don Felix. «Buradaki Capataz'lardan bazıları olma-lı hedefleri. Bize karşı bu şekilde konuşamazlar hiç. Ha!»

Adamlara döndü. «Konuşun hadi! Kim bok ye-di içinizden? Yüzbin kez dedik, karıları varsa eğer, karılarına ilişmeyin onların diye!»

El Faldon, arkadaşlarına baktı şöyle bir. «El Doblado nerede? Görmüyorum onu!» dedi.

«Bırak canım. Yoldadır şimdi belki!» diye ce-vap verdi El Chato.

«Niye El Doblado'dan kuşkuyla sözediyorsun?» diye sorarak, El Faldon'a dönmüştü Don Severo.

«O, Muchacho'lardan birinin karısına sataşmış-tı. Yanına almıştı onu. Zor kullanarak!»

«Penisini kesmişlerse yeridir o domuzun. Kadın-lara ilişmeyin. Yeterince var burada. Herkes dişine göre bulur bir tane!»

Don Severo elini kaldırdı ve konuşacağı için Muchacho'ların susacaklarını umdu.

Ama, elinin büyüğü kalkışı işlerini bitirmişti. Muchacho'lar bütün güçleriyle haykırdılar

«Köpeoğlusı! Domuz! Hayvan herif! Cotoreiter!»

Don Severo, gülünçleştiğini anladı davranışının. Durumunu çocuksu ve çirkin görüyordu. Ellerini kalçasına dayadı ve güçlü konuşmasına hız kazandırmak içinmiş gibi göğsünü öne itti.

Bir tek haykırış çınladı karşısında: «Abajo los Cachupines! Al infierro los Ladinos! İspanyollar ve patronlar cehenneme gitsinler!»

İlk kez yüzünün rengi değişti Don Severo'nun. Evin duvarına doğru usulca geriliyen kardeşine baktı. Sağa baktı, sola baktı. Bekçiler, çavuşlar evin kapısına yanaşıyorlar, biricik umut ışığı olan yere ulaşma çabalıyorlardı.

Don Severo geri gitmedi ama. Olduğu yerde durdu. Birkaç kez konuşmak için açtı ağzını. Sonra artık ellerinin kollarının neye yaradığını bilemedi; ellerini bedeninde gezdiriyor, kollarını sarkıtıyor, nereye koyacağını kestiremiyordu sanki. En sonunda karnının altında birleştirdiği ellerini, üstüste bağladı. Doğal şekline benzetmek uğruna, sanatçının kapata-madığı yerini saklamak isteyen bir Venüs gibi görünüyordu şimdi. Bu durumuyla, üstelik erkek olduğu için, korkunç gülünçleşmişti. Yalnızlık çamuruna batmış, şaşkın, güçlüklerle donanmış bir öğrenciye benzemişti. Gençlerden biri «Sıkı tut onu, domuz, kaçmasın sıkı tut!» diye bağırınca, durumun iğretiliğini anladı bir kez daha.

Muchacho'lar kahkahayı bastılar ardından. İçlerinden biri seslendi. yeni: «Kaçmaz senden Cachupin. Bu gece gerekmiyecek artık sana o!» Bir baş-

kası olan gücüyle haykırdı: «Gerekmiyecek sana artık. Sığumuş olacaksın o zaman sen!»

En sonunda, haykıran Muchacho'ların arasında açık bir yer yakalamıştı. Bağırdı: «Ne istiyorsunuz, Muchachos?»

«Yurdumuza dönüyoruz. Artık çalışmıyacağız. Özgürlük istiyoruz. Finca'lardaki bütün Peon'ları serbest bırakacağız, Monteria'lardaki bütün Muchachoları da. Tierra y Libertad!» Hepsi karmakarışık söylenmişti bunların. Yalnız son sözde herkes birleşmiş, tek ses çıkmıştı bu söz ağızlarından.

Don Severo sapsarı kesildi o zaman. Yarım adım geriledi, başını kardeşine çevirerek: «Artık biliyorum olanları. Bu, devrimcilerin bağırtısıdır. Libertad! Elimize geçen mektuplarda böyle yazılı. Kim ola ki on'ları kandıran bu herif, şeytan alsın canını! Bizim Muchacho'lardan hiçbiri böyləsi sözleri duymamıştır, bilmez diler. Mektup ve gazete gelmez bunlara. Aralarında okuma yazması olan biri var mutlaka!»

«Boyerö Andres olacak sanırım!» dedi yarı yüksek sesle El Chato.

«O değildir!» dedi El Faldon. «O usludur, babasının borçlarını ödemek için çalışıyor. Sanırım bu, o Chamula'yı yanına alan olacaktır. Adı, Celso'dur. Buradakilerin en kötüsüdür. Dayak atmak zordu ona. El Gusano demişti bana, geceleyin kendisinin ve El Picaro'nun ardından şarkılar söyleyen hep Celso'ymuş. El Gusano nerde ki hem?»

Hepsi dönüp, aradılar, baktılar birbirlerine.

Don Felix, kırık bir sesle: «iki Capataz eksik aramızda!»

«Üç!» dedi El Faldon.

«Oiga, Muchachos!» diye haykırdı Don Severo bütün gücünü sözcüklere dökerek «Dinleyin, gençler, bütün trozalarımı yüzdürün burada, hepsi sürüklenip gelince, evlerinize dönersiniz. Palabra de honor! Namus sözü!»

«Yere batsın senin namus sözün! Boğul sözünde, köpek!» diye bağıırıyordu Celso, kalabalığın arasından fırlayan güçlü sesiyle. Gürültüyle alanı silip süpürmüştü sesi. Derin soluk alarak, haykırdı: «Yere batsın trozaların senin! Senin o boktan trozalarınla cehennem ol! Canavar, kaplan herif! Dört ton demek dört ton ha! Kancık pençelerinle tırnakla onları bakalım. İt sürüleri!»

Artık bu kadarı fazlaydı Don Severo için. Patlıyacak kadar kızarmış, kıpkızıl kesilmişti. Bağırmağa başladı: «Bitli bir Chamula'dan doğma pis domuz! Patronuna bunları nasıl söylersin sen! İrinli, kemikleri parçalanmış dizlerinin üstüne çok domuz köpoğlusu!»

Kelimeler basa basa bağırarak en büyük etkiyi yaptığını umduğunda ve son sözünün yarısına geldiği zaman, hemen tabancasını çekti ve Celso'ya ateş etti. Celso başını eğdi düşer gibi. Aynı anda bir düzine taş boşandı Don Severo'nun üstüne. Tabancasını yeniden ateşlemeden yarım saniye önce, taşların çoğu çarptı Don Severo'ya. Kurşun Muchachaların üstünden aşip, geniş alanı kuşatan cengelin dev ağaçlarının içine dalıp gitti.

Don Severo taşlarının çarpışıyla Portico'dan yere düşmüş, uzanmıştı boylu boyunca. Ama, bayılmamıştı. Savaşı bırakmamıştı daha. Silâhını doğrultup, korkuluk tahtalarının arasından ateşledi.

Birisini vurup vurmadığını bilmiyordu. Ardarda ateşlemişti tabancasını.

İlk kurşunun çıkışından birkaç saniye sonra, olaylar çabucak gelmişti. Yalnız şunu biliyordu tamı tamına Otomatiğinden yedi kurşun çıkmıştı. Bunu biliyordu, çünkü fişek yatağında yedi kurşun vardı ve birdenbire fişeklik düşmüştü yere.

O sırada Muchacho'lar ofise girmişlerdi bile. Kalabalıktan, alandan çıkanlar, yokuştan inenler dolmuştu içeriye. Tabancası olan bile tek kurşun atmamıştı. Kurşunlarla heyecanlarını soğutamazlardı, çünkü. Capataz'lara taşla, sopayla, yumrukla vuruyorlardı. Yere düşer düşmez, üstüne sıçırıyorlar, ayaklarıyla beden artık hareketsiz kalıncaya değin yüzlerine, kaburgalarına vuruyorlardı.

Muchacho'lar ofise saldırırken, içlerinden yalnızca bir kişi çekmişti tabancasını, o da Don Felix'di. Capataz'lar eski atasözüne sadıktılar, der ki: «Yönetirken o, dayağı canavarca saçıtırır; yel döner ve yönetim kurban verirse, pantolonu delinir, akar, yarılır!» Kovalanan sıçanlar gibi ofise sinmişler, kapılardan geçerek, tabancalarını kullanmadan, atlarına binip kaçmaya girişmiştiler. Denediler. Ama, hiçbiri kaçamadı. Hiçbiri, kendisine yardım edecek bir Muchacho da bulamamıştı. Döğüldüler, ezildiler, çiğnendiler, bedenleri lapa gibi oluncaya değin. Kalıntılarını ofise çekip, yığdılar.

Sonra, köpekleri ve domuzları saldırdılar içeri. Kapıları kapadılar. Ağır şeyler yığdılar arkalarına, ki hayvanlar kaçmasın.

Don Felix tabancasını çekmişti. Bir Muchacho'yu bacağından yaralamayı başarmıştı. Ama, delikanlı üstüne sıçramış, sarılarak yere çalmıştı onu. İkinci kurşun tavana saplanmıştı. Ve bu, son kurşundu. Çünkü hemen otomatiğini almıştı elinden Muchacho

onun. Sıçradı, tabancayı havada salladı ve haykırdı: «Şimdi benim de tabancam var, hem de en güzelinden!»

Don Felix, usulca doğrulup, Portico'nun kısa bir duvarla eve bağlandığı köşeye doğru yöneldi.

Ama, tabancasını alan Muchacho bir hamlede üstüne atıldı ve köşeye sıkıştırdı Don Felix'i.

Sol eliyle Don Felix'i gırtlığına yapışan Muchacho, tabanca bulunan sağ elini, Don Felix'in kafasına vurmak için kaldırmıştı havaya.

Don Felix, serbest kalan eliyle engel olmaya çalıştığı için ilk vuruş pek başarılı olamadı.

Muchacho ikinci kez elini kaldırdığı zaman, arkasından bağırdı birisi «Hermano mio, Manito! Kardeşim, ey kardeşim, vurma ona!»

Delikanlı döndü ve bir iki adım arkasında dikilen Modesta'yı gördü. Köpeklerle domuzların gürültü patırtı çıkardıkları oficia'nın kapılarına barikat yapmağa yardım eden Celso da çıkagelmişti o sırada. Modesta'nın yanına varmıştı. Birkaç saniye şaşkınlığa boğuldu yüzü. Sonra, anladı. Kendi soyundan ve kabilesindendi kız. Kanında, yeryüzünün eşitlik kavramıyla dolu bileşimlerinin ortaya koyduğu duyguları duyarak, anladı Modesta'yı.

«Kardeş, kardeşim! Hatırım için öldürme bu adamı, n'olursun!» diye haykırdı, Muchacho'nun kabullenmeyip, kurbanının önünde hâlâ diz çökmüş duruşunu bozmadığını görünce. Kızın haykırışında, bu erkeklerin hiç duymadıkları güçlü bir «kendinden geçiş» vardı.

İşlerini bitiren Muchacho'lar Portico'yu gitgide öldürünce, yeni gelenler yersizlikten dışarda durmak zorunda kaldılar.

Don Felix'in büzülü kaldığı ve önünde dizleri üstünde duran Muchacho'nun bulunduğu köşeyle Modesta arasında kimse yoktu başka. Öteki Muchacho'lar arkasında birikmiş ya da Portico'nun dışında, sol tarafta kümelenmiştiler.

Kendisine Celso'nun vermiş olduğu yırtık pırtık gömlekten başka bir şey yoktu üstünde hâlâ Modesta'nın. Yalınayaktı. Gömlekleri bedenine dolamış, bükmüşü. Bacakları, kalçalarına değin çıplaktı. Vitsan kızıl derililerinin yaptığı gibi, gömlekler giysi olsun diye, böylece katlayıp sarkıtılırdı.

Ormanda çılgınca koştuğu sıra kanayan, yarılmış, çatlak bacakları ve ayakları, kan pıhtılarıyla doluydu. Etleri sert mantarlara behziyen bacakları gibi yırtık pırtık, çizilmiş, yara bere içindeydi omuzlarına değin çıplak olan kolları da. Paçavra gömlekleri, genç, körpe memelerini saklamak için bağlamıştı üstten.

Uzun, kapkara, karmakarışık saçları başının çevresinden sarkıyordu. Kayığın devrildiği sırada bohçasıyla birlikte, saç tokalarını ve tarağını da yitirmişti.

Fazla büyümemişti Modesta. Soyunun bilinen uzunluğunu almıştı yalnız. Ama, bedeni güzel şekillenmiş, kaynaşmış ve ölçülü bir biçim almıştı. Bu yüzden, olduğundan büyük görünürdü. Kabilesinin kadınları arasında, en büyüklerinden sayılırdı.

Buradaki delikanlılar arasındaysa, göze çarpıcı genç kızlığıyla belirleniyordu elbette. Ve bağırdığı sırada, alımlı bir biçime bürünmüştü. Böyle bir görünüş kazanarak Muchacho'ya engel olmak için, istemeden ayak parmakları üstünde dikelmiş, haykırışıyla etkilemek istemişti onu belki. Ağzından çıkan her sözle, bilmeden daha bir yükselmiş, daha bir yücelik

kazanmıştı.

Modesta'nın konuşmasını kızılderili olmıyan birisi duysa, tüyleri diken diken olurdu; öylesine dramatik bir haykırıştı, sesleniştı bu. O değın sarsıcı, dramatik oluşunun bir nedeni de, gerek Modesta'da gerekse orada toplanmış Muchacho'larda böylesi dramatik duyguların eksikliğindendi. Bir de şu. Hiçbiri de, sarsıcı ve tüyler ürpertici uyarıya ulaşmak amacı taşımamıştı hiçbir zaman.

Modesta'nın konuşması çınlıyor, şakıyordu şiddetle. Muchacho'ların bir teki bile, Modesta'nın bu konuşmayı içinde, ruhunun derinliğinde duyarak görmülü yerinden çıkardığını bilemezdi. Genç hayatının en hüznölü anı olarak duyduğu ve yaşadığı sürece de duyacağı zamandanberi içine kazımıştı sözleri. Ama, bu konuşmasını yapabileceğı anın bu değın çabuk gelebileceğini hiç düşünmemişti.

Muchacho'ları derinden etkileyen konuşmasını yaparken, kendinden geçmişti tam. Artık susamayacağı için, duygular içinde taşıdığı için ve üstünden aşp geçtiğı için konuşuyordu.

«Bu adamı vurma, bırak benim için!» diye haykırdı üçüncü kez. «Onu diri elde etmeliyim ben. Diri elde etmeliyim onu ben, ki yaşıyabileyim bundan sonra da!»

Don Felix'in üstüne çöken Muchacho ayağa kalktı, kurbanını bıraktı ve kızarak adım adım geri gidip Modesta'nın yanına vardı. Donmuş gibi baktı kızın gözlerine. Ama Modesta onu görmüyordu. Kızdan gelecek hamleyi bekler gibi yerinde daha da büzülen Don Felix'e dik dik bakıyordu. Don Felix'in yalnız başı ve geniş omuzları görölüyordu, olduğı yere kapanmıştı.

Muchacho Modesta'nın önünden sessizce geçip, Partico'da gitgide sıkışan ama Modesta'dan yine de bir kol boyu uzakta duran kalabalığa karıştı.

Modesta sağ kolunu kaldırdı, Don Felix'e doğru uzattı ve işaret parmağını yüzüne yönelterek:

«Sen! Sen! Sen! Kardeşimin sabah gönderilme ricasında bulunmasına rağmen, onu ve oğullarını öte yakaya gönderttin geceleyin ve oğlu boğuldu. Bağışlıyorum seni bunun için, bağışlıyorum!»

Muchacho'ları sıkıcı bir sessizlik kapladı. Kızın ne istediğini anlamamışlardı. Bazıları kızarak, fısıldaştılar: «Hayır, bağışlamak niye? Vuralım!» Ama yakında duranlar, susturdular onları. Modesta'nın konuşma tonundan, konuşmanın yeni başladığı ve süreceğini sezmişler.

Birkaç saniye aradan sonra, işaret parmağını indirmeden, yeniden başladı konuşmağa Modesta «Küçük oğlanı boğulmağa terkettiğin için, kınamıyorum seni, bağışlıyorum. Çünkü sensin yöneten bizi, emir verirsin ve biz dinlemekle yükümlü oluruz o emri!»

«No mas Patrones, patron değil artık o!» diye birkaç delikanlı bu arada bağırdılar.

«Calma, susun!» diye bağırды ötekiler.

Modesta, arkasında söylenenleri duymuyordu. Gözlerini Don Felix'in üstüne dikmiş, büyülemek istencesine bakıyordu ona. Don Felix, yüzünden belli olan korkunç bir korkuya kapılıyordu usul usul.

Sesini yükselterek, yeniden başladı Modesta «Bugün benim zorla ırzıma geçmek istedin, isteyip istemediğimi sormadan. Ve sonra çıplak bıraktın beni, çırılçıplak kaçtım bu adamların gördüğü gibi, kınamıyorum seni bu yüzden, bağışlıyorum. Çünkü sen

bir erkeksin, ben kadınıml!»

Onun yazgısını herkesten iyi bilen Celso, Modesta'nın nereye varmak istediğini anlamağa başlıyordu. Güldü. Birden gururlandı, Modesta koruyucu olarak kendisini seçmişti çünkü. Hızlı hızlı ve yavaşça yanındaki delikanlılara: «Bırakın konuşsun, bırakın hele. Ne istediğini çok iyi biliyor o!» dedi.

Modesta konuşmasına ara vermişti yine. Derin soluk alıp, hazırladı kendini yeniden. Sonra kolunu kaldırdı ve işaret parmağını yerinde gitgide daha da büzülen Don Felix'e doğru uzattı. Duvara gömmek ister gibiydi onu.

«Senden kaçan sevgili kardeşim Candido'nun kulaklarını kestirdiğin ve onu sakatladığın için de kınamıyorum seni. Çünkü kaçmış ve sözleşmeyi bozmuştu. Ve onu öyle sert ve zalimce cezalandırmak hakkındı senin, patron'dun çünkü sen, yapardın!»

Artık Muchacho'lar suçlamasının zirvesine ulaştığını anlamışlardı en sonunda onun. Birdenbire, her soydan insanın ulaşabileceği ve anlayacağı bir duyguyla donanıvermişti hepsi: Belirli bir insan topluluğunun hayatı ve yazgısıyla ilgili olsa da, olmasa da, ilerde büyük bir anlam taşıyacak olan bir olayla bunun burunaydılar işte şimdi.

O âna değin, öteki kızıl derili kızlara benzediğinden Muchacho'ların ilgisini çekmemiş olan, soyunun basit ve yalın kızı Modesta, Muchacho'ların gözünde bir kahraman kesiliyordu. Bir kadının, hattâ evlenmemiş bir kızın böyle öne atılışı onlarca alışılmamış birşey olduğundan, bir mucize sayıyorlardı bu olayı. Onlar için yeni bir kutsal Meryemdi o, duyuyorlardı bu duyguyu daha yakından. Renklerini ve aynı kanı taşıması önemli değildi. Çünkü o, bir dâvacı, bir inti-

kamcı ve isyanın bir neferi oluvermişti.

Bu geçenler, belirtirler, patronlarını ve zalimleri kanlı yenişlerinden de çok kesinlikle, kızılderililerin ölümsüz ülkelerinde yeni bir çağın başladığını gösteriyordu onlara.

Modesta ara verdiği sırada, birden büyük bir coşkuya kapılıp, dinsel bir yüceliğe erişmiştiler. Gözlerinin önünde kutsal ülke uzanıyordu. Sıçrayıp hoplayarak, birbirlerini kucakladılar, oynadılar haykırdılar ve sevinç çığlıkları attılar: «Arribo Muchacho! Viva, Modesta, Yüce Chamula kızı!»

Bu karışıklıktan yararlanmayı denedi Don Felix. Solunda evin uzun duvarı uzanıyor, sağındaysa yağmura ve rüzgâra karşı koysun diye yapılmış dar bir duvar bulunuyordu. Duvar iki metre kadar uzundu; sonra bir metreden alçak bir yere başlıyordu ve kolayca aşılabilirdi.

Başını eğerek, kısa duvarın sonuna yanaştı bir parça. Ama orada, bir gence ait olması gereken sert, esmer iki el gördü. Kendisi için nöbete dikilmişti kuşkusuz. Felix, çabucak düşündü ve daha beklemek gerektiği kanısına vardı. Kız, sözlerini bitirmemişti henüz. Söze başladığı yerde duruyordu hâlâ; ne bir adım geride, ne bir adım ileri.

Don Felix iyi hesaplamıştı. Sözlerin sonunu bekliyecekti. Kendi kendine, coşkunluklarının en yüksek noktasına erişebileceklerini ve o zaman, şimdikinden daha rahat kaçma olanağı çıkacağını düşündü. Modesta'nın sözlerini sürdüreceğini gören Muchacho'lar yavaş yavaş susuyorlardı yine, gürültü azalıyordu.

Benliğinin dışındaki bir gücün etkisi altındaymışcasına, derin soluk aldı. Kendinden geçmiş, yüzünün

damarları kabarmıştı. Birkaç dakika süren bu durum, onu en yüce noktaya erdirmişti.

«Fakat!» diye bağırdı yine Modesta sesinin tüm gücüyle. «Fakat sen ey şeytan, sana hiç birşey yapmıyan küçücük elleriyle hiç birşey yapamıyan suçsuz küçüğümün, önünde, evet, çıplak toprakta senin önünde eğilip, kendimi sana adadığım halde, kutsal Meryem aşkına bağışla bizi diye yalvarmama rağmen bütün kalbimle; sen ey Ladino, ey Gachupin, canavar ve şeytan sen, küçücük kulaklarını kestir. Önünde yalvardı senin, dinlemedin, babasının yaptığı yanlış ona yükledin. Oysa, önünde daha nice yıllar uzanıyordu ve sen bütün hayatını karaladın onun böylece. Ona öyle bir yüz bıraktın ki, yeryüzünün en günahlı ve zavallı kişiymiş gibi oldu. İşte, bağışlamıyorum seni bu yüzden, bağışlıyamam! Ve eğer üstümüzdeki Tanrı bizlere ve unutulmuş çocuklarına tüze dağıtıyor, acımasını bizlere de gösteriyor ve içten gelen yakarılarımı duyuyorsa dilerim ki ondan ey canavar, seni sonsuzun sonsuzluğuna değin bağışlamıya! Sen, yitmiş günahlıların en günahlısı olmalısın sonsuza kadar. Bunu kutsalların kutsalı Meryemden en büyük gerçek olarak yakarımla diliyorum. Çünkü o, benim acılarımı tanımaktadır. Oğluna acıdığı kadar benim de, sevgimi ve yardımımı vermek için babasının ardından kendi isteğimle giderek ona analık ettiğimi bilmektedir. Ve benim acımı anlayacaktır! Sana tükürmüyorum, çünkü batmışsın derine sen, bir kadının tükürebileceği yerden derinlerdesin. Ellerimle dokunmuyorum sana, çünkü yaşadığım sürece pis kokar ellerim o zaman. Bana kızacak birine küfredemem, küfrümün değeri kalmaz, sana küfredersen şimdi. Canın cehenneme gitsin, olduğun gibi öylece Tanrı'-

nın gazabına terk ediyorum seni. Böyle olduğun için de gökteki kutsal Meryem sana en son, en küçük, en ufak acımasını bile çok görecektir!»

Birden durdu Modesta, sanki birdenbire kendine gelmişti. Yukarıya, çevresine bakındı ve Don Felix'den başka kimselerin de burada olduğunun sanki ilk kez farkına varıyormuş gibi oldu. Kolunu indirdi. Düşecek gibiydi. Birden kaskatı kesildi ve titremeğe başladı.

O âna değin bağıra bağıra konuşmuştu, çınlamıştı sesi; ama sıcak ve akıcıydı ve onu dinlemek hoş oluyordu.

Fakat şimdi, kendine gelip, gerçek evrene dönünce yeniden, kollarını bir çırpıda kaldırdı yukarıya ve bağırmağa başladı; haykırarak, ağzını çirkin bir şekilde açarak: «Muchachos, ahora es suyo el tigre de las Monterias! Çocuklar, canavar sizindir artık. Alın onu. Sizindir. Ruhsuz ve kalpsizdir o. İnsan artık çocuğun kulaklarını ödesin, Muchachos! Çaldığı kulakları ödemeli artık. Ödemesi gerek! Ödemesi! Pagar! Debe pagar los orejas!»

Erkeklerin vahşi bağırırları kendine getirmişti Modesta'yı. Sallandı ve adamların bulunduğu yere doğru düştü, tuttular kendisini. Toparlandı, iki elini yüzüne çarptı, çömeldi, yere düştü kendinden geçip ve sesli acılı ağlamağa başladı.

Muchacho'lar şaşırmıştılar. Aralarında konuşuyorlar ve itişiyorlardı. Modesta'ya yanaşıp, onu kaldırmıyorlardı oradan.

ONBEŞ

Don Felix'in beklediği ve umduğu an gelmiş demektir.

Hızla duvarın yanına vardı ve duvardan atlayıp, yere düştü, kalkıp toparlandı hemen. Hareket birden olduğu için, orada duran nöbetçi de Don Felix'den göğsüne yediği kafayla, kenara itilivermişti.

Oradan hızla kaçmak isterken, bir av kedisi çevikliğiyle Celso sıçrayıp fırladı ve sırtına atladı, ikisi de düşüp birkaç kez debelendiler, portico'nun zeminine geldiler.

Celso gömleğinin yakasından tuttu onun, kaldırdı ve öyle bir vuruş vurdu ki yüzüne, patladı yumruğu orada sanki. Don Felix sendeledi. Celso gömleğin yakasını bırakıp, sol pençesiyle bu kez aynı vuruşu yineledi yüzünde onun. Yüzü lapaya döndü Felix'in.

O zaman, güçlü ve mutlu kahkahayı koyverdi Celso. Ellerini birbirine sürüp temizledi. Ve: «Ellerimi rakıyla yıkamam gerekecek, kirinden kurtulmaları için. Yumruklar oturdu ama değil mi, yavru kuş? Vuruş böyle olur işte. Günde dört ton caoba kestirerek elimde bu sertliği kazandırdın sen. Şimdi artık biliyorsun onların halini! Sana göstermek istemiştım bunu bir kez, pis domuz!» dedi.

Don Felix yeniden köşesine çekilmişti. Umutsuz bir şekilde yüzündeki kanı sildi elleriyle.

«Hey, Muchachos!» diye seslendi Celso delikanlılara. «Muchacho'nın bize dediklerini duydunuz. Kulaklar çözülecek, temiz ve müzikli bir asılmayla. Asmayı biliyorsunuz sizler. Asılmayla ilgili esaslı tecrübeler edindik biz hem sonra!»

Oturduğu yerde acı acı ağlayan Modesta'ya döndü ve ona: «Ağlama Modesta, Muchacha Querida! Bu akşam Candido'yla Pedrito'yu da getireceğiz oradan alıp. Bizi dinlemek istemeyen Cayaquero'ları

kuyruklarından tutup çekeriz öylece!»

Celso arkadaşlarıyla ustaların ve Cayaquero'ların ailecek oturdukları barakalara giderken, öteki delikanlılar Don Felix'i katarak önlerine güçlü, uzun ve kalın dalları olan bir ağacın yanına götürmüşlerdi. Ne yapacaklarını, nasıl yapacaklarını onlara anlatmak yersizdi artık. Hepsi de asılmıştılar bir zaman ve asılmanın zengin deneyiyle dolu doluydular. Bu deneyler onlara yardıma geliyordu şimdi.

Bir kazaktan bir yün parçası söküp aldılar. Don Felix'in sağ kulağına iyice bağladılar. Sonra ipin ucunu yüksek bir dala attılar. Don Felix'in kollarını, bacaklarını bağliyan üç kişi, onu, daldan iki el uzunluğu uzaklıkta kalacak şekilde kaldırdılar yukarıya. Ötekiler ipin ucunu ayarlar ve ağacın gövdesine ipi bağlarlarken, tuttular bedenini böylece bir süre. İş bitince «Listo Muchachos!» diye bağırdılar. Usul usul bedeni bıraktılar, sağ kulağına asılı durup sallanıncaya kadar.

«Yapmayın, Muchacho! Yapmayın bunu!» diye bağırmağa başladı, gerili yüzünün olanaklı kıldığı oranda. «Vurun, öldürün beni!» Acısını belli etmemeğe çalışmasına rağmen, için için inlemeğe başlamıştı.

«Şimdi artık asılmanın ne olduğunu anladın, ey canavar!» diye bağırdı içlerinden biri.

«Cehenneme giden dostlarının ve senin asma şeklinden biraz ayrı bizimki!» diye bağırdı bir başkası. «Yarın yeniden güçlenmiş olarak ağaçların önünde belirip, dört ton isterken görmek istemiyoruz biz seni! Seni asıyoruz yalnızca. Aklına esince yüzlercemizi astın, kırbaçladın sen. Onların cezasını çekiyorsun şimdi!»

«Bırakın beni, Muchachos, bırakın! Bütün cao-

balaramızı size veriyorum. Tienda (erzak deposu) da sizin olsun!» Bıçağını boğazına dayasa bile, bir Muc-hacho'nun önünde hiçbir zaman yalvarmayacağı üstüne yemin etmiş olan Don Felix, yalvarıyordu.

«Tiendayı senin iznin olmadan da alırız biz. Caobalarıysa, istemiyoruz. Burada çürüsünler, çaptan düşsünler onlar. Bizi ilgilendirmez onlar!»

«İndirin beni!» diye yalvardı yeniden. «Ne isterseniz yapın bana, ama bunu yapmayın. İndirin beni!»

Delikanlılardan biri cevapladı: «Dinle Gachupin, artık senin vızıltını dinlemeyeceğiz. Tadı kalmadı bu işin artık. Açız. Bütün gün yemedik içmedik, seninle uğraştık. Şimdi Tienda'ya konserveleri açmağa gidiyoruz. Bakalım, nasıl yaşamışsınız. Sardalyeler, kompostolar, güzel çorbalar, ciğer yahnileri, salam-lar, sosisler, çikolatalar, en iyi ve kavrulmamış kahveler, kahve diye adlandırdığın çekili tortillalar, bize yeter de artar!»

«Ve!» dedi başkası aklıma gelmişcesine. «Bir saat sonra bakmağa geleceğiz; bakalım yanağın duruyor mu yoksa berbat yüzün kafandan süzülüp çıkmış mıdır?»

Güldü bir başkası: «Derinin sağlamlığına bağlı, Felix'cik. İyi ve dayanıklıysa —sağlamdır umarız ki— o zaman, altı saat, on saat bile sürebilir derinin düşüşü. İyi eğlenceler! Bungalovunuzda oturur, hamagınızda sallanırdınız, biz karanlıkta asılıyken ve sızlanırken. Şimdiyse biz hamakta sallanacağız, yedek malzemenizi yiyeceğiz, senin sigaralarını içecek kadınların hoşumuza giderse eğleneceğiz onlarla ve sen inliyeceksin!»

Ofise doğru yöllendiler.

Hava kararmıştı. Gece, onbeş dakikaya varmaz,

bastırırdı.

Ağaç deviriciler ve Boyerolar geliyorlardı küme küme durmadan. Çoğuna, burada geçenler ulaştırılmıştı. Başka zaman olaydı, kimseler gelmezdi bugün buraya.

Andres, Muchacho'lar bilinçsizce içeri dalıp kapışmasınlar içerdekileri diye düşünerek, Santiago'yla birlikte malzeme dolu tiendaya gitmişti. O vakte kadar hiçbir Muchacho tiendaya gitmeği aklından geçirmemişti. Hepsi de ofisi düzenlemekle uğraşıyorlardı. Andres, Celso ve Martin Trinidad'la konuştuğundan sonra, bütün malzemeyi eşit bir şekilde bölüşmelerini önerdi. Hepsi evet dedi buna. Okuma yazması var diye Andres'i yiyecek dağıtım başkanı yaptılar.

Tienda kapalıydı. Oraya bakan adam saklanmıştı.

Andres Santiago'yu tiendada nöbetçi bıraktı. Zanaatçıların (esnaf) oturduğu barakalara yöneldi. Tiendaya bakan adamı orada bulacağından kuşkusu yoktu. Kulübelerin orada Celso'ya ve birkaç delikanlıya rastladı. Kayıkçıları korkutup, ırmak kıyısı boyunca kampın değişik yerlerine dağılmış çalışan Muchacho'ları getirmek istiyorlardı. Candido ve küçük oğlu da onların oradaydılar.

Demirciler, kapkacak yapıcılar, urgancılar, ahçılar, kayıkçılar beğenilen işçilerdi. Küçük orta sınıfı oluşturuyorlardı. Hepsi de barakalarından, Muchacho'lar ofise saldırırken görmüşlerdi. Zanaatçıların ve içki dağıtıcıların çoğunda tabanca vardı. Saldırı başlarken patronlar ve ötekiler yardım isteseydiler, belki kızarak ve ama zorla, ne olursa olsun, gelirlerdi yardıma. Bu kuşatmayı düşünecek zamanı olmamıştı Don Severo'nun; fırsat bulamamış ve işin cid-

di olacağını sanmamıştı. Kavracağı zamansa, geç kalmıştı artık kuşatma emrini vermekte.

Patronlar ve yardımcıları yenseydiler, yenilenlere isyan ettikleri için verilecek korkunç cezaları yerinde bulur, onaylardılar. Coşkuyla ve seve seve kelement, ip, kazık getirmeğe yardım ederlerdi ki, isyancılar kamçılanıp asılsınlar.

Ama şimdi, isyancılar üstün gelmişlerdi. Ve bu yüzden, öncü Muchacho'lar barakalarına ulaşınca, zanaatçılar: «Bunu hergün söyledik. Günün birinde olacağını derdik bunun hep. Muchacho'lara iyi davranmalı derdik hep, at bile dayanamaz buna derdik; bir insan olan Muchacho elbet dayanamaz derdik durmadan hep!» dediler.

Celso, Andres, Santiago, Fidel, Martin Trinidad, Juan Mendez, Lucio Ortiz ve Muchacho'ların birçoğu yeni dostlarını çok iyi tanıyorlardı kuşkusuz. Onların yılışıklıklarına olanak bırakmadılar. Hoşlarına gitmek ve gözlerine girmek için öyle ucuz ve çabuk sunulan hizmetleri geri teptiler. Muchacho'ların en aydınları, yani bu çabuk zaferde isyancı olmadan önce de isyancı kişilikleriyle, belirlenenler, bu patron uşaklarının nemenem şey olduklarını iyi biliyorlardı. Yarın atlı federal güçlerce patronlar kurtarılıp, yine iktidara geçselerdi, bunların tamamı ve içki dağıtıcılar hemen aristokratların safında toplanırlardı. Bir gün önce isyancıların kendilerine söyledikleri gizleri, atlı polislerle hemen iletirlerdi.

Bu nedenle Muchacho'lar bu kirli, iki yüzlü adamlara güvenmiyorlardı. Dalkavukça ama çekine çekine, evlerinin oraya gelen Celso ve arkadaşlarına yılışıyorlardı. Birikmişler orada öylece.

«Böyle olmalıydı Muchachos! Böyle olacaktı bu!

Hep söyler dururdum!» diye atıldı demirci. Kendini izleyen ve yanında duran iki koşum ustasına döndü: «Hep söylemez miydim bunu ben, Compadres, böyle olacağını günün birinde?»

«Evet, hep derdin, Compadre, bizler de söylerdik bunu hep. Sürüp gidemezdi derdik bu her zaman.»

«Kapa çeneni be!» diye bağırdı Celso. «Yoksa bir vururum ki dişlerin barsaklarından çıkar. Tahtakuruları! Cayuquero'lar nerede oturuyor?» diye sordu sonra sertçe.

«Şurda, Chamulito, gel sana yolu göstereyim!» dedi demirci emre hazır. «Fenerin parladığı yerde Pablo oturuyor, yanında da Felipe!»

Celso Pablo'nun evine gitti. Kapıya varmadan bağırdı: «Pablo, çık dışarı gel!»

Cayuquero dışarı çıktı. Dizleri titriyor, kırılacakmış gibi görünüyorlardı.

«Kaç çocuğun var?» diye sordu Celso.

«Üç, Muchacho.»

«Çıksınlar dışarı!»

«Fakat, rica ederim, por favor, Chamulito, çocuklarıma birşey yapmazsın sanırım!» diye yalvardı kayıkçı korkusu artarak.

«Çocuklar buraya dedim sana!»

«Uyuyorlar Muchacho!» Pablo korkusundan dudaklarını açamıyordu bile.

«Bıçağımın üstüne alarak ben mi getireyim onları istersin?» diye bağırdı Celso.

O sırada çocuklar merakla çıkmıştılar kapıya. Anneleri arkadaki küçük kulübede yemek hazırlıyordu ve olanları duymuyordu. Belki de kocası, görünmemesini tembihlemişti. Muchacho'lar kadınlara kö-

tü davranabilirlerdi; bazı delikanlıların birlikte getirdikleri ve kocalarından ayrılmak istemiyen kadınlara zanaatçıların alçakça uyguladıkları davranışlara karşılık olarak.

Bir Muchacho yakaladı hemen üç çocuğu. Çocuklar bağırmağa başlamışlardı. O zaman işte, anneleri de çıkageldi ve dizleri üstüne çöküverdi.

«Bağırma be kocaları!» dedi delikanlılardan birisi ona. «Döllerini yemeyiz senin. Alıver en küçüğü, yaramaz bize!»

Küçük kızı annesine itti. Kaplanın ağzından kurtarmış gibi kaptı onu annesi. Sonra Celso: «İki büyük çocuğu alana getir, sen de gel Pablo!» dedi.

Kadın bağırmağa başlamıştı yeniden. Adamlardan biri: «Çocuklarına kavuşmak istersen kes bağırtıyı!» dedi.

Alana gelince, Celso, on yaşındaki kızla, yedi yaşındaki oğlanı ağaca bağlattı.

Çocuklar korkunç çığlıklar atıyorlardı. Celso: «Kesin gürültüyü, küçük çocukları yemeyiz biz. Size hiç birşey yapmıyacağız, eğer babanız emrimizi tutarsa. Koş tiendaya, Vicente, Andres'ten bir parça çikolata al getir çocuklara. Sonra gel nöbet bekle başlarında. Yılan sokmasın, akrep dişlemesin onları.» Vicente çikolayı getirmek için fırladı gitti.

«Pablo!» Celso kayıkçıya dönmüştü: «İrmağın aşağı ve yukarısındaki bütün kampları tanırsın sen. Hemen Camp Nuevo'ya git, Candido'yla oğlunu ve ne kadar Muchacho varsa orada, al getir. Bütün kamplardaki Muchacho'ları çabucak buraya toplamak için Felipe'ye de söyle, o da kayığıyla gitsin!»

«Ama, Muchacho,» dedi bunun üzerine Pablo. «Gece oldu, cayucoyla nasıl gidebilirim şimdi?»

«Pis herif, patron emrederse alacakaranlıkta bile gidersin. Şimdiyse patron biziz burada, dediğimi yapacaksın sen de. Sıvışmıyasınız diye çocukları burada tutuyorum. Tüm kamplardaki Muchacho'lar toplanınca Administracion'da, çocuklarını çözüp serbest bırakacağız. İyisini yola çık hemen. Geceleyin kızıl karıncalar gelir, bilirsın, çocuklarını kızıl karıncalar soksun istemezsin, ha! Acısını biliriz bizler. Çok iyi biliriz. Çocuklarının geleceğine zarar vermez bu. Bize çektirdikleriniz, bize yaptıklarınız gösterir ki, bedenlerine zarar vermez bu. Yürü. Felipe'yi ve daha kim kayık sürebilirse başkaca, al hepsini, Muchacho'ları getir buraya. Bütün eşyalarını, bıçaklarını baltalarını ve daha neleri varsa toplasın gelsinler!»

Celso bazı Muchacho'ları çağırıp «Her kayığa biriniz binsin, birlikte gitsin onlarla. Dikkat edin, alçaklık etmesinler. Fırlayın!» dedi.

İki dakika sonra dört kayık kıyıdan yola çıkmıştı.

— Hey, orada ne yapıyorsunuz?» diye seslendi beş altı delikanlıya Celso. İçkinin olduğu yere gidiyorlardı. «Buraya gelin!»

Muchacho'lar geldiler. «Biraz içki içelim demiştik; oraya çekiyorlar bizi.»

«Ağuyu içmek istemezsiniz sanırım. Evet, serbestiz. Ama bilin ki, içki, bizi özgürlüğümüzden etmek için bulunmuştur. Aristokratların bekledikleri de bu tüm ülkede. Sarhoş olalım ve aptallaşalım. O zaman günün birinde yine ellerine geçeriz ve her şey boşa gider. Yürüyün, hepiniz barakalara, baltaları alın, tüm fiçileri ve şişeleri kıracaksınız. Ve söylüyorum işte size: Yarın bir comiteco şişesi bulursam, hattâ yarım şişe olsun bulursam ya da içerken görür--

sem birinizi, Andres'i Santiago'yu, Martin'i, Juan'ı, Lucio'yu ve Fidel'i alır, yemin ediyorum, por Dios Santisimo, hepinizi paçavraya çevirir ve bu sabah Felix'ciğe yaptığım gibi toz ederim yüzünüzün haritasını silip!»

Daha beş dakika geçmeden, içki mahzeninden küfürler, bağırtilar, kırık sesleri, fıçı gürültüleri, şişe çatırtıları duyulmağa başladı. Bir patırtı gürültüdür gitmeğe, içki şişelerinin üstündeki kadınlar, şişko içiciler yerlerinden fırlayıp havalara uçuşmağa başladılar. Orada olanları görebilmek için varmağa zaman kalmadan, dört baraka a'levler içinde çatırdamağa başladılar.

Bu alevlerle alan, gün ışığına dönmüştü.

Don Felix sallanıyordu yerinde hâlâ. Yüzünü dallar kaplamıştı. Dört kişi nöbet tutuyordu başında. Zanaatçılardan biri gelip de Don Felix'i, ipini keserek kurtarmasın ya da ona acıyıp vurarak, en büyük iyiliği etmesin diye.

Martin bir süre önce aşçının yanına varmış, tiendadaki konservelerin en iyileriyle güzelleştirilmiş, tatlı ve büyük bir akşam sofrası hazırlamasını emretmişti.

Rakı mahzeni havaya uçup, herşeyi ışığa boğduğunda ancak, Modesta'yı düşünmüştü Celso. Ofise koşarak, Modesta'yı, son görmüş olduğu yerde eğilmiş dururken buldu. Artık usul usul ağlıyor, arada bir içini çekiyordu. Bedenini örten gömleğinin uçlarıyla yüzünü aceleyle kurularken, Celso varmıştı yanına ve omuzuna dokunmuştu.

«Artık ağlamana neden kalmadı, Chamaca!» diyerek avuttu ve neşeyle güldü Celso. «On dakikaya kadar Candido'yla oğlu burada olacaklar, artık yur-

dumuza döneceğiz. Hepimiz döneceğiz evlerimize, evlerimizi onaracağız, keçilerimizi, koyunlarımızı doyuracağız, güzel kerpiçten evlerimizi kuracağız, Patronların evlerine benziyecekler. Ne dersin buna, Modesta?»

«Çok güzel, çok güzel Celso, sen dedikten sonra hele.» İki kez yutkunarak söylemişti bunu aralıklı. Yüzünü kuruladı. Celso'ya baktı ve parlak dişlerini göstere göstere güldü parıltıyla.

Saçlarını topladı, yüzünü kaplıyan ve birşeyler anımsar gibi ellerini uzattı. Celso'nun gözlerine dikkatle baktı ve: «Düş görmüş olmalıyım. Patrona ilişkin birşeyler. Şu köşede duruyordu ve ben ona, öldürdüğü ve kirlettiği iki küçüğü vermesi için yalvarıyordum. Çok korkunç bir düştü. Hiç görmediğim kadar korkunç berbattı.»

Celso başını okşadı. «Bazan görünür böyle berbat düşler. Herkes görür arada bir. Hemen unutmak ve bunları düşünmemek gerekir fazla.»

«Evet,» dedi. «Düşünmek istemiyorum bunu artık.»

«Biliyor musun, ne yapacağız şimdi?»

«Nereden bileyim söylemezsen.»

«Doğru. Nasıl bilebilirsin. Ama, bil işte: İkimiz tiendaya gideceğiz, en iyi giysilerin olduğu yere. Ayakkabıların ve çorapların olduğu yere.»

Tiendada Andres, Santioga ve bir iki Muchacho vardı. Tiendaya bakan adam da oradaydı.

Celso Modesta'yla tiendaya yaklaşırken, Andres adamla ciddi ciddi konuşuyordu.

«İsrarı bırak, ver tabancayı artık!» diyordu Andres ona «Palaskayı da! Hepsini vereceksin.»

«Bu benim özel tabancamdır ama. Montella-

no'ların değil bu.»

«İşte onun için vereceksin.»

«Bu vahşi yerde nasıl dolaşayım tabancasız ama ben?» diye soruyordu adam.

«Bizim gibi. Nasıl biz şimdiye kadar tabancasız dolaşmıştık, kaplanlar olsa da, olmasa da çevrede, öyle işte. Yeter artık, çıkar hadi.» Santiago böyle diyerek sırtına vurdu adamın.

«Hey, Andres!» dedi Celso, kapıda belirerek. «Modesta'ya güzel bir giysi ver. En güzelinden.»

«Seve, seve!» diye cevapladı Andres gülerek. «Ne kadar istersin, Muchacho? Üç, beş, on? Yirmi tane al istersen. Bütün Muchachos iyice bir giyindikten sonra, yeterince kalır geriye. Gömlek var, isteğine göre. Ayakkabı, çorap ne boydan istersen. Gerdanlık, küpe de var. Por Dios Santo, neler yok ki burada? Her yer taşıyor, tıkabasa doldurmuşlar ve bizler paçavralar içindeyiz. O kadınlar için bütün hepsi!»

Malzemeci patlamıştı artık: «Ama Muchachos, defterimi ve listeleri almam gerekir. Yoksa defterleri boşuna aldığıma inanırlar başkaları!»

«Kes sesini!» dedi Celso. «Defterler, listeler, listeler. Daha varmı? Bütün listeler ve defterler yakılacak. Tüm sözleşmeler, yarın arayıp bulacaklarımız, hep yakılacak. Artık hesap mesap kalmadı. Borç yok, sözleşme yok! Temizlik yaparsak tam yaparız biz. Ne dersin, Andres? Ya sen Santiago?»

«Temizlik için yeterince bekledik, değil mi?» dedi Santiago, sigar dolu bir kutuyu çekerken önüne. «Ne kadar çok defter, liste, sözleşme belge yakarsak biz, o kadar serbestiz demektir!» Malzemeciye yönelerek: «İşte öğrendin artık. Defol, git hadi! Ve bir kez daha görünürsen buralarda, bil ki duma-

nın tüter o zaman!»

«Ama ne tüter!» dedi Celso.

«Hadi, hadi Modesta!» diye yüreklendiriyordu kızı Andres. «Burada kendine en iyi giysiyi, seç şu sandıkların ardına git, seç seç beğen. Çekinme hadi, Muchacho. Buradakilerin parasını ödedik, on mislini kazandık bunların biz çalışmamızla. Bizimdir bunlar hep. Yarın dağılacak tümü bunların. Bütün Muchacho'lar yeni gömlek, şapka, ayakkabı, palaska, konserve alaçaklar. Ne isterlerse onu. Kızlar da tüm giysileri. Basmalar, örtülerle dolu her yer. Neler yok ki burada!»

«Hey, Celso!» dedi Santiago. Malzeme yöneticisi yarı kızgın, yarı korkmuştu. Şaşkıındı. «Şimdi zanaatçıların oraya gidelim. Bütün tüfekleri, silâhları toplayalım ellerindeki. Palaskaları da. Sonra arıyalım. Kim palaska ya da tabanca saklamışsa, ceza verelim!»

«Bu sır küpü adamlara o değin değer vermek niye ki!» dedi orada bir Muchacho. «Bir bu eksikti. Yolumuzu tıkamasınlar. Yalancı ayaktakımına tükürmek bile çok gelir!»

«İyi Santiago, on onbeş Muchacho al yanına, ellerindeki tüm silâhları, tüfekleri, neleri varsa topla!» dedi Celso. «Çekinme hiç. Ağızlarını açarlarsa, ver cezayı!»

Gurup ancak uzaklaşmıştı ki tiendad'an, adını çağırdıklarını duydu Modesta.

Candido, küçük oğlu ve onunla aynı kampta çalışan Muchacho'lardan bir yığını gelmişlerdi az önce.

«Görüyor musun, nasıl yürüyor iş Andrucho?» dedi Celso çalımla. «Kayıkçılar hayatlarında bu değin hızlı ve düzenle sürmemişlerdir kayıklarını. Irmağın kıyısındaki kamplarda çalışan Muchacho'ların tümü-

nün gece yarısına varmadan burada olacaklarına inanıyordum. Bir saniye yitirmemek için nasıl çabalıyorlar? Bak ellerinde fener. Bu kardeşlere gerekeni yapacaksın ki, çalışsınlar!»

İşte o sıra, yeni basma giysisi sırtında, ayakkabısının biri ayağında, öteki elinde, sandık yığınlarının ardından çıkarak, fırlamıştı Modesta, ağabeyinin sesini duyduğu alana.

Büyük bir sofra kurulmuş, gerçek bir şölen düzenlenmişti o gece ofiste. Alanda yakılan odunların alevi göğe yükseliyordu. Muchacho'ların sayıları yeni gelenlerle gitgide arttığından; büyük damlı oda yetmez olmuştu onlara. Bungalov'dan alınıp getirilen sandıkları, sıralar, iskemleler, oturaklar üstünde oturup kümelenmişler adamlar.

Caoba işçilerinin kızlarının, kadınlarının tümü yeni giysilerle donanmışlardı. Çoğunun giysileri geniş omuzlu ve uzundu. Güzel bir giysi giymeğe alışık olmadıklarından, çamura, yağmur sularına batmıştı giysilerinin uzun yerleri; dikkat etmemişlerdi hiç. Çoğunu ayakkabı rahatsız etmişti ve çıkarıp yeni ayakkabıyı, tüm hayatları boyunca, alışık oldukları gibi yalınayak gezmeğe başlamışlardı. Ayakkabıyı taşımak zahmetine katlanmamışlardı; o değin değersizdi onlar için ayakkabılar.

Muchacho'lar yeni gömlekler, beyaz, sarı, mavi ve kahverengi pamuklu pantolonlar giymişler. Başlarında yeni şapkaları, güzel sandalları vardı ayaklarında. Battaniye ve örtüleri hazırlamışlardı gece için geceleme yerlerinde ve doluştukları bungalov'da.

Martin Trinidad bu arada, Muchacho'ların da yardımıyla Cuidad'ın tüm öteki sakinlerini; zanaatçıları, içki dağıtıcıları ve içki yapıcıları, rulet çeviricileri, on-

ların ailelerini, yani çamaşırcıları ve örücüleri, içki eşliklerini (konsmatris), Montellano'ların dul karılarını toplamıştı bir araya. Başlarına nöbetçiler dikmişti ki; kaçmasınlar ve isyanı zamansız bildirerek, hayınlık etmesinler diye. Erkeklerin çoğunun karıları, çocukları olduğundan, ailelerini terkedip kaçmalarından korkmak, yersizdi. Ama Martin Celso'ya «iyisi budur. Ormanın dışındaki ilk köylere biz ulaşmadan, atlı polisler ve Federal güçler durumu erkenden öğrenip silâhlarıyla dikilirler yoksa karşımıza!» demişti.

Muchacho'lardan çoğunun ağız mızıkaları vardı. Tiendada da üç düzine ele geçmiş, iki gitar ve bir akordion bulunmuştu. Capataz'ların bungalov'unday- sa, iki trompet, üç gitar ve yarı kırık bir klarnet ele geçirilmişti. Ama, yalnız birinin tüm telleri vardı gitar- lardan. Akordeonu iyi çalabilecek dört kişi bulunuyor- du aralarında. Müziğin uyuşması, uyuşmaması söz konusu değildi onlarca. Müzik vardı, eğlenilirdi artık. Geçen ayların işkence dolu günlerinden sonra, işte buydu özledikleri. Biraz eğlence, yeterince yenilen iyi bir yemek, kırbaçlanmama, asılmama ve yurda dö- nebilme, barış içinde topraklara yerleşme; işte buy- du evrenden ve hayattan özleyip istedikleri.

«Kıyı boyundaki kamplarda çalışan bütün Muchaco'lar buradalar!!» değini duydu birinin arkasından Celso. Pablo'ydu bu. Tekmil veriyordu.

Pablo'ya eşlik edip, onu gözetliyen delikanlı da gerçeği onaylamıştı.

«Andres!» diye seslendi Celso.

Andres, yemeğinin başından kalkıp, Celso'nun, Candido ve oğlunun, Modesta ve Martin Trinidad'ın birlikte oturdukları kümeye geldi.

«Buranın ve tiendanın yiyecek giyecek dağıtını

başkanısın sen!»

«Doğru!» diye cevap verdi Andres yiğitçe gülererek.

«Öyleyse, Pablo'nun çocuklarının bağlı oldukları ağacın oraya git, onları, Tiendaya götürerek, büyük bir çikolata ve de başka ne isterlerse ver. Kıza bir çift küpe ve bir gerdanlık, oğlana bir cep çakısı ver. Sonra yolla onları babalarıyla!»

«Muchas gracias, Muchacho!» dedi Pablo sevinerek. «Çok teşekkür, çok teşekkürler, sağol!»

«Bırak teşekkürü.» diye cevap verdi Celso, kuru bir sesle. «Çocuklarını alınca yanına, karının ve hı-sımlarının olduğu barakaya yollan. Sizlere bir şey olmayacak. Söz veriyorum. Biz çekip gideceğiz, tüm Cuidad size kalacak. Tiendada yeterince erzak bırakacağız size. Yeterince mısırınız, düzinelerle öküzünüz olacak bizim burada bırakacağımız. Açlıktan ölmeyeceksiniz. İki hafta sonra yürüyüşe geçeceğiz buradan. O zaman, yola çıkabilirsiniz sizler.»

«Gracias, Muchacho!» dedi Pablo.

Sonra, Martin Trinidad aldı sözü «Burada söylenenler, geleceğinizle ilgilidir. Cayuquero. Ama, sana diyeceklerim var. İçinizden kimse kaçarak Hucutsin'e ya da bir başka yerdeki askeri birliğe haber ulaştırmağa kalkışmasın. Sizi menederim bundan. Celso sizlere söz verdi. Ben de sizlere şunu diyeyim: İçinizden birisi, bizim yürüyüşe geçmemizden iki hafta geçmeden, bugün ya da yarın, hattâ iki hafta sonrasına bir gün kala bile olsa, hele bir terketsin burasını; o zaman, hepinizin cezasını veririm. Kadın, çocuk demeden, karışmam sonra. Bunu yapacağıma yemin ederim. Yitirecek bir şeyimiz kalmadı bizim. Hele şimdi; hiç bir şeyimiz!»

«Yola çıktığımızda, kimse eksik olmamalı içimizden!» dedi Martin Trinidad. Savaş konseyi toplanmıştı Muchacho'ların «Kimseyi bırakmıyacağız burada, Monteria'da. Kimse eksilmemeli içimizden. Bizim olan hiç birşeyi burada bırakmıyacağız, hiç kimseyi!»

Vakit erkendi daha. Güneş doğmuştu. Ama ışıkları görünmüyordu. Güneşin doğduğu yönde yağmurlar yağıyordu. Bütün alan sise boğulmuştu. İrmağın üstü bulutlarla dolmuştu. Görebilmek olanaksızdı.

«Por Diablo, benim güzel domuzlarım da buradaymış!» diye bağırdı Candido. Köpeklerin arasında, alanda dolanırken görmüştü onları.

«Oye, Candido!» dedi Celso. «Artesano'lara (zanaatçılar) sat onları. Yağlı domuzları sever onlar!»

«Öyle yapacağım. Uzun yol boyu onları taşımak güç olacak çünkü. Taşkın sulardan geçirmek de bir sorun olacaktı ayrıca onları!»

Kısa bir aradan sonra, konuşmalar sürdürüldü. En sonunda, yirmi kilometrelik bir çevreyi kaplıyan Monteria'yı boydan boya araştırmağa karar verildi. Bu işe hepsi atlı ve silâhlı olan yirmi kişi, başlarında Juan Mendez ve Lucio Ortiz, görevlendirildiler. Oralarda da buradaki gibi yapılacak, silâhlanılacak ve bu merkez büyük toplantı yerine geleceklerdi. Üçyüz, dört yüz kişilik büyük bir isyancılar topluluğu oluşturalardı. O zaman işte, birlik Hucutsin'e yürüyecekti.

Hucutsin yolu üstündeki bütün derebeylikler yıkılacak, bütün Finqueri'ler, patronlar, aristokratlar ve Landino'lar yok edileceklerdi. Muchacho'lar, tüm Peonlar ve köleleştirilmiş toprak işçileri birliğe katılacaklardı. Huoutsin, sonra Balur Canan ve Jovel'e kadar tüm köyler ve kentler alınacaktı. Böylece, hükümet merkezi ve demiryolu istasyonu arasındaki bağlantı

yolu elde edilecek, Carretera ele geçirilecekti.

Bunlar yapıldıktan sonra neler olacaktı, düşün-
nen yoktu hiç bunu. Martin Trinidad bile bilmiyordu
sonra ne olacağını, sonucunu bunun. Yürüdükleri
sırada ellerine geçeni kırıp, yıkmaktan başka bir an-
lama gelmiyordu isyan Muchacho'larca. Bütün za-
limler, diktatörler, patronlar, aristokratlar acımasız
vurulacaktılar. İlerde yeniden düşman ve zalim olma-
maları için hepsinin acımasız yok edilmeleri gerekti.

Yıkıcı ve öldürücü oluşları, isyancıların suçu de-
ğildi. Görüşme, anlaşma olanağı sağlanmamıştı onla-
ra hiç, onları politik ya da ekonomik yönden kimse-
ler aydınlatmamıştı. Diktatörün politikasını hiçbir ga-
zete eleştiremezdi. Öldürmeden ve yıkmadan durum-
larını nasıl düzeltebileceklerini işçilere öğreten bir
kitap yoktu.

Diktatörün takımından olmayanlar, dinlemek zo-
rundaydılar. İşçiler, köylüler ve küçük insanlar yal-
nızca dinlemekle görevliydi. Hiçbiri bir hakka sa-
hip değildi. Körükörüne dinlemeğe, kırbaç yemeye
öylesine alışmışlardı ki. Azınlığa haklar verilir, ço-
ğunluğa hafifletilmeyen görevler yüklenir. Baştakini
eleştiri izni verilmezse, böylece kaçınılmaz olan ka-
rışıklık başgösterir orada.

Örneğin Muchacho'lar patronları barış içinde ve
eşit haklarla konuşmak ve görüşmek için çağırırsalar-
dı, patronlar makineli tüfeklerle karşılık verirlerdi
yalnızca. İşçilerin ve patronların birarada durum-
larını konuşabilmeleri, işçilerin fikirlerinin dinlenil-
mesi, devlete hayınlık etmekte onlarca. İşçinin fikir
ileri sürmesi ne demekti canım! Olanaksızdı baylara
göre bu. İşçi dinler ve sıkı sıkı çalışır. Öteki şeyleri
diktatör ve hempaları daha iyi bilirlerdi. Not ettir-

mek ve emretmek hakları da buradan geliyordu zaten.

Olanak çıktıkça yollarındaki süprüntüleri temizlemeleri ve vurup, kırıp öldürmeleri, kızılderililerin vahşeti değildi hiç. Vahşi oluşları, on kez daha çok zalim ve vahşi olanların yüzündendi. Onlar ki, ellerindeki sucuğa ortak çıkılacağından korkarlar, zalimdirler.

İsyanın başlamasından iki hafta sonra birlik yürümeğe hazırды. Öteki Monteria'ya haberler taşıyan iki atlı posta ele geçirilmişti. Okuma yazma bilen iki delikanlının dediklerine göre, cumhuriyetin kuzeyinde dört alay, açıkça isyan etmişti. Kendini «Meksika halkının kurtarıcısı ve tanrısı» sayan moruk diktatör yorgundu artık. Durmadan savaş konseylerini topluyordu. Görüşülüyor, konuşuluyordu habire. Coşkulu devrimcilerin bildikleri gibi, yaşlı Casique öyle çabucak tahtından ineceğe benzemiyordu, posta haberlerine göre. Yüzbinlerce insan işyerlerinde ve dairelerinde diktatörle ölüm dirim anlaşması yapmışlardı. Bu vatanseverler (!) yalnızca yaşlı Caudillo'yu korumuyorlar, ekmek ve biftéklerini de korumuş oluyorlardı. İşte bu koruma, kimselerin sevmediği, ama korkulan ve özenilen diktatörden daha ciddiye alınacak bir durum yaratıyordu. Diktatörler istedikleri an bütün lezzetleri tadarlar. Ama, hiçbir zaman dostları olmaz onların.

Bütün posta haberleri okunduktan sonra, Martin Trinidad: «Bunların hiçbiri ilgilendirmez bizi. Dışarda kimse bizi bilmiyor. Kimseleri beklemiyoruz biz. Toprak ve özgürlük istiyorsak, onları kazanmamız ve savaşmamız gerekir. İçimizden bir kişi bile sağ kalırsa o kişi barış içinde yaşasa, toprağı olsa, zalimler

başında bulunmasa; işte bu demektir ki, savaşımız boşuna olmamıştır. Vatandaş olarak yaşamak istiyoruz toprakta. Kötü davranışlara karşıyız. Her denileni dinlemek istemiyoruz. Hayır arkadaşlar, özgür yaşayacağımız toprak istiyoruz biz. Hiçbir şefe güvenmeyin, kim olursa olsun, size ne söz verirse versin, nereden gelirse gelsin. Kendine güvenen, her gün yeniden özgürlüğü uğruna savaşan ve özgürlüğünü kimsenin koruyuculuğu altına vermeyen kişi ancak özgür kalır. Tek tek özgür kalmak isterseniz, özgür olursunuz. Uşak kalmak isterseniz, uşak olursunuz; kendi kendinize başkasının emrine girerseniz, kölesiniz. Kimsenin emrine girmeyin, kimseyi dinlemeyin. Komşularınız, özgürlüğünüzü düşünmezler; önce kendiniz düşünün kendi özgürlüğünüzü. İçinizden her biriniz tek tek özgürse, ötekiler de özgürdür. Hiçbir Finqueño, politikacı, ilim adamı sizi Monteria'ya gönderemez o zaman!»

«Haklısın, camarada!» diye haykırdı Celso. «Yürüyeceğiz ve bizi atlı polis ya da federal güç komutanlarından hiçbiri durduramayacak. Öbür gün yürüyüş başlayacak.»

«Öbür gün yürüyüş başlayacak!» diye bağırdı, orada toplanmış olan yüzlerce Muchacho. Kutladılar haykırarak.

Ve cengelde (bataklık, bakir orman) tek bir savaş narası duyuldu: «Tierra y Libertad!»

«Yürüyüşe çıkmadan önce daha çok yapacaklarımız var burada.» dedi Andres. Muchacho'lar yemeklerinin başındaydılar. «Önemli bir şey var, yapacak, sizler biliyorsunuz onu!»

«Öyle mi, neymiş?» diye sordu Celso. «Gerekli olanlar yapılacaktır. Bütün ayyaşları, ayaktakımını

yok etmek gerekirse, arkamızda kalanları ve kalacak olanları, yokedelim!»

«Bunu demek istemedim!» dedi Andres. Merkez ofise doğru baktı. «Sözünü ettiklerim orada işte. Kâğıt, senet namına ne varsa yakmalı ve küllelerini rüzgâra savurmalı.»

«Vay gözünü seveyim, Andrucho, hakkın var senin!» diye bağırdı Martin Trinidad. «Belki de unuttuğumuz bunu. Doğru, bütün hesap defterlerini yakmalıyız. Bütün sözleşmeleri, listeleri ve borç yazılarını. Köylere ve Hucutsin'e varınca, belediye ve bütün kent evlerini yıkmalıyız.»

«Niçin?» diye sordu Pedro. «Orada borçlarımız yok ki!»

«Belki evet!» dedi Martin ona. «Ama, belgelerle sözleşmelerin ve tüm yazışmaların bulunduğu yerlerdir oraları. Eğer kazanmak isterseniz, kazanan olarak kalmayı dilerseniz, rastladığınız yerlerdeki belgeleri, yazışmaları yakmalısınız. Bütün devrimciler, zalimleri yenip üstün çıktıkları halde, belgeleri yakmadıklarından, mahvolup gittiler. Ele geçirdiğiniz Finquero'ları öldürebilirsiniz. Günün birinde onların oğulları, kızları, yeğenleri, amcaları belgelerle, yazışmalarla, hesaplarla çıkagelirler. Sizler artık rahatça ve barış içinde evleriniz kurmuş yaşar, isyanı düşünmezken, inlerinden, saklandıkları yerden, yanlarında polisler, atlı jandarmalar ve federal güçlerle yargıçlar ellerinde kalın kanun kitaplarıyla gelip belgeleri gösterirler sizlere. Ve o belgeler, milpaların sizin olmadığını, Don Aurelio'ya, Don Cornelio'ya, Dona Rosaila'ya ya da Dona Regina'ya, daha bilmem kime ait olduğunu gösterir. Sonra size «Muchachos» devrim geçeli çok oldu. Hepimiz de barış

içinde yaşıyoruz artık; uygarlık, evrim içindeyiz. Bütün bu mühürlü belgeler onaylanmalıdır ki, uygarlık yerine oturabilsin, yoksa olmaz! derler.»

«Ne biçim heriflermişiz biz meğerse!» diye haykırdı Santiago. «Bunu hiç düşünmemiştim. Ama, haklısın Martin. Dedğin gibidir bu iş. Mühürlü belgeler, kâğıtlar yakılmalıdır hep!»

«Bunları nereden bildiğini öğrenmek isterdim yalnız?» diye sordu Hochero'lardan biri olan Gabino. «Bizim papazlardan da çok biliyorsun sen, gerçekten, çok şeyler biliyorsun.»

«Bunları kitaplarda okumuş hep. Okuyabilmek gerek, geride kalınmak istenmese.» dedi delikanlılardan biri.

«Elbette bunları kitaplardan öğrendim ben, ne sanıyorsunuz yani?» Martin fincanına kahve doldurdu. Ama, kâğıtlarla ve belgelerle ilgili olanları hiçbir kitapta okumadım. Bunu kendim düşündüm.

«Vay anasını, hombre, herkesten üstün bu adam be!» diye bağırdı Pedro tâ öteden. «Sen bunu kendi kendine düşündünse, kitaplardan çok, pek çok şey biliyorsun demektir.»

«Hey, burro, yaşlı eşek!» diye seslendi ona Celso. «Elbette kitaplarda yazdığından çok biliyor o. İsterse daha da neler tasarlayabilir o. Kitaplarda bulamayacağımız şeyleri bilir. O bir profesördür, bir öğretmendir tabii. Bilmiş olun işte bunu da böylece bre sığırlar! İçinizden hiçbiri ömrü boyu öğretmen olamayacak. Belki olsa olsa, kendini yetiştiren, akıllı Andres olur. Hepimiz çok aptalız. Bir profesördür Martin Trinidad, gerçek bir profesör; büyük bir okulda birçok çocuklara ders vermiş olan bir profesör işte!»

«Un profesör?» diye şaşkın sordu bir yığın delikanlı aynı zamanda. Yarı inanmaz bakınıyorlardı çevrelerine.

«Celso söyledi işte. Ben ona anlatmıştım önce-leri. Doğru ben öğretmenim. Namuslu bir öğretmen olduğum için de, eğilen, etek öpen bir dalkavuk değilim. Politikacıların çamuruna batmam ve yaşlı Casique'nin cumhuriyetin kurtarıcısı olduğuna inanmam bu yüzden işte. O canavarlar beni toplama kampına fırlattılar. Önce Veracruz'daki El Valle de Muerte'ye. Sonra, Yucatan'daki yol yapım yerine. Ey gençler, bana inanabilirsiniz, orada hayat daha korkunçtur Monteria'dakinden. Burada haftada iki üç kişi ölür, hadi diyelim beş kişi. Ama orada, bir günde otuz kişi gidiverir. Burada trolzaları çekiyorsunuz, sert, kötü bu iş. Ama kağnyaya koşulu, yardıma hazır yirmi öküzünüz var. Yucatan'daki toplama kampındaysa, en tehlikeli yer olan orada, biz esirler ağır demir yol silindirlerini kendimiz çekeriz. Kağnyaya koşulu öküzler yardım etmez bize. Kendimiz öküzüz, katırız. Acımasız kırbaçlarız. Düşersen, silindir üstünden geçer. Ötekilerse «Por Dios, ne iyi ki, ölüp gitti böylece kurtuldu», derler. Ve ey Muchachos, inanabilirsiniz bana, kör olayım, oradan kaçıp eve dönen her delikanlı ateşte pişmiş, kızarmış, kavrulmuştur sanki. Ne şeytandan korkarlar artık, ne ululardan, ne Casique'den, ne de Leader'den. Atlı polisleri paçalarında tutup haklarlar, elleriyle sıçrar ve becerirler işlerini. Kılıç, silâh, makineli gerekmez onlara. Yaşlı Casique'ne yalvarıcı yapılmak istendiler. Ama en sert savaşçılar gibi yetiştirildiler kamplarda. Bir yığınlar şimdi ne gizli çalışıyorlar. Gün geçmiyor ki, atlı polislerden ve ötekiler-

den, beş - onu yok edilmiş olarak, köşe bucakta bulunmasın. Misilleme başladı artık. Ve şimdi misilleme sırası sizde Muchachos. Her vuruşun hesabını soracaksınız. Korkutarak iktidara geçti Casique, dehşetle yönetiyor ülkeyi, ama milyon kez yüce korkuyla mahvolacak ve hizmetçileriyle, kamçıcılarıyla, yalancılarıyla birlikte gidecek. Bu canavarlardan biri bile sağ kalırsa, bırakmıyacağız savaşı. İsyansa, tam yapın, yarı yolda bırakmayın. Hayatta koyduğunuz her alçak, yüzlerce alçağı kuyruğuna takar. Haklayın. İsyanı başarmak için ve hayatta kalmak için gerek bunlar! Tierra y Libertad, Muchachos! Salud! Viva a Revolucion Social!»

Savaş çığlıkları yeniden kapladı alanı ve cengelin geniş duvarlarında yansıdı «Viva la revolution! Tierra y Libertad! Libertad para todos los ludios! Tierra para todos los campesinos! Abaja los Finqueros! Viva el Profesör! Yaşasın öğretmen! Que muere la dictadura! Diktatöre ölüm! Viva el proletario indio!»

Muchacho'lar kutlarken, sevinçlerinden havaya sıçrayıp birbirlerini kucaklar, çepeçevre oynarlarken, onların bir bölüğü türkü çağırıyorlar, kümeden kümeye varıp çoskularını yayıyorlar, ve fikir danışıyorlardı birbirlerine. Yirmi kadarıysa merkez ofise dalmışlar, kâğıtları, hesap defterlerini, listeleri, belgeleri, makbuzları masadan, çekmeced'en, duvardaki dolaplardan çıkarıp yırtıyorlar, dişleriyle parçalayıp alana fırlatıyorlardı.

Dışarda ateş yakılmıştı ve kâğıtların hepsi tutuşmuştu. Küçük bir parçayı bile unutmamışlardı. Uçuşan her yaprağın, sayfasının ardındankuşup tutuyor, ateşe atıyorlardı. Kara kül oluncaya kadar

dikkat ediyorlardı öylece.

«Zanaatçıları unutmayın. Orada da, onlarda da yeterince makbuz ve senet var. Hadi, alın getirin!»

Bir grup kızılderili barakalara doğru koşarken zanaatçılar ecelteri dökmeğe başlamıştılar. Barakadakiler, elçi yollamasınlar diye aileleriyle birlikte kontrole alınmışlar, gözaltında bulunduruluyorlardı. «Ağızlarınızı kapayın!» diye bağırdı Santiago. Arkasında bir sürü becerikli senet arayıcı vardı. İlk büyük kulübeye ulaşmıştılar. «Sizi yemiyeceğiz. Melek sürülerinize söyleyin, bağırp çağırmasınlar. Bundan sonra bizler bağıracağız, anlaşıldı mı?»

«Elbette, cierto, Muchacito!» dedi bir katır sürücüsü. «Ne bulursanız, alınız.»

«Onları senin iznin olmadan da alırız.» dedi Jeronimo, Santiago'nun yanibaşından.

«Por Jesu Cristo y la Virgencita!» diye çığlığı basmıştı bazı kadınlar. «Bize dokunmayın, sizlerle de yatmağa hazırız biz, ama n'olur bir şey yapmayın bizlere, Muchachos!»

«Sizlerle yatmak mı, pisler! Hoşunuza giderdi sanırım. Hayır yapmayız bunu. Yağma yok!» Barakaya adımını atmış üçüncü bir delikanlı söylemişti bunu.

Santiago, işi kısa kesip «Hadi, tüm makbuzları, senetleri, ne varsa çıkarın dışarı, bitli herifler, durmayın!»

«Ama elinizde kalan hiçbir mektubu, senedi unutmayın. Karışmayız yoksa!» diye anımsattı Jeronimo korkulu adamlara. İçlerinden yalnız çocuklar değil, bütün kadınlar ve bazı erkekler de diz çökmüşler, ellerini birbirine birleştirip, kilisede yakarır gibi duruyordular «Tek bir kâğıt parçasını bile saklaya-

nın kafasını koparacağız!»

«İşte, işte!» diye cevap geldi her yönden. Mektuplar, resimler, kutsal kitaplar, okul kitapları, takvimler, sigara afişleri ve hesap pusulaları uzatılıyordu.

Demirci hesap pusulalarını vermek istemiyordu. Jeronimo hemen yumruğu yapıştırdı. Demirci sendeleyip düşmüştü. Soluğu kesilmişti sanki. Düştüğü köşeden «Perdoneme, Muchacho, bunlar benim hesap pusulalarım ama, bunlar olmazsa kazandığım paramı ödemezler bana.»

«Senin alacağın ilgilendirmez bizi, uşak herif!» diye bağırdı Santiago. «Hesabını şeytan ödesin bırak. Sana onu ödeyecek olan çoktan öbür dünyayı boyladı. Ver buraya makbuzları!» Ötekilere dönerek: «Bir kere söylüyorum, artık dayak konuşacak. Bütün senet sepet buraya!»

Üç dakika sonra: «Hepsi tamam mı? diye sordu.

«Evet, Muchachos!» diye cevapladılar zanaatçılar.

«Arayın, Muchachos!» emrini verdi yanındaki lere. «Tek yeri bile unutmayın. Ve kimde tırnak kadar kâğıt parçası varsa, batırın bıçağı pis karnına onun. Sizi gidi gammazlayıcılar, pisler! İşimiz ters giderse, burada birikirsiniz yine 'Ah, sevgili patroncuğum, sayın bayım, hep karşı çıktık onlara, onlarla bir olmadık, düzenin adamıyız bizler, baycığım!' dersiniz!» İsyan bastırılırsa eğer, bunların federal güçlere, patronlara ve atlı polislerle karşı nasıl konuşacaklarını gösteriyordu, konuşmasını onlarınkine benzeterek. «Bana kalsaydı,» dedi birden kızarak, yanındaki tabakçının kaburgasına bir tekme salladı,

«bana kalsaydı eğer, sağ komazdım hiç birinizi. Siz ikiyeüzlüleri bırakmazdım sağ. Kalleşsiniz hepiniz de!» Sonra arkadaşına döndü «Bir şey buldunuz mu? No? Şansları varmış. Yürüyün, öteki kalleşlerin kulübelerine. Kimseye dokunmayın ama. Andres, Celso ve profesör bunu istemiyor. Yazık. Bana kalsaydı hepsini haklardım.»

İki saat sonra, Cuidad'da tek kâğıt parçası, senet artığı, baskılı ya da boş kâğıt bulana aşkolsundu.

Kara kül yığınının bakan profesör Santiago'ya «Muy bien hecho, Manito, çok iyi oldu kardeşim! Şimdi Hucutsin'de, bütün fincalarda ve dairelerde nasıl davranılacağını biliyorsunuz artık. Sen Rafael'deki dostumuz, büyük kâğıt fabrikasındadır. Nasıl kâğıt yapılacağını biliyor. Bize yeni kâğıtlar yaparlar, onlara yazar ve bastırırız istediklerimizi, iyisi nasılsa, öylece!» dedi.

Akşamın geç saatlerinde, Andres yanında iki delikanlıya grupları dolaşarak tiendadan neler istediklerini sordu onlara. Kararlaştıracaktı. Çünkü yarın dağıtımı vardı tiendadakilerin. Giysiler, gömlekler, pantolonlar, boyunbağları, örtüler, bıçaklar, gerdanlıklar, küpeler, yüzükler, düğmeler, kumaşlar, saç tokaları, şapkalar, ayakkabılar, deri eşyalar, ipler, tütün, kibritler, sigaralar, fenerler, mumlar dağıtılacaktı. Bunları böylece saydıktan sonra, sürdürdü sözünü: «Ama kimse fazla istemesin, gerektiğinden çok yani. Herkes gerçekten gereksindiği kadarını söylerse, geri kalanı sonra bölüşürüz. Belki de herkesin gereksindiğini veremeyeceğiz, yetmiyecek. Ve herkes, sırtında yeteri kadar eşya taşıyacağını, ayrıca; güçsüz eşeklerin, katırların ve atların da yete-

rince yükleneceklerini hesaba katmalıdır. Yanımızda bir düzine kadın ve yirmiye yakın çocuk götüreceğiz bunun dışında.»

Martin Trinidad, yani profesör, söze girdi. Ded ki: «Savaş toplantımızı yapacak ve nasıl yürüyüşe geçeceğimizi kararlaştıracacağız. Tiendadan konuşulduğuna göre, diyeyim: Yiyecek içecekler herkese ayrı ayrı dağıtılmıyacaktır. Yürüyüş kolları guruplarına dağıtılacak malzemeler aynı zamanda yeme içme guruplarıdır. Grupları seçeceğiz. Zaman zaman değiştirebilir, arkadaşlarınızdan devralabilirsiniz görevleri. Yemek guruplarındaki arkadaşların her biri de arkadaşlarının taşıdıklarına yardımla yükümlüdür. Yürüyüş rahatça ilk köylere varmak için, dört beş hafta sürebilir. Yağmur mevsimine giriyoruz şimdi. Günde onbeş kilometre yapabileceğimiz yerler olacak.»

Ertesi gün, tienda istekleri incelenince, çok az olduğu görüldü bunların. Herkésin mutlaka gerek-sindiği şey, daha ilk isyan günü verilmişti. Açıgözlü olmadıkları için mi bu kadar az istekte bulunmuşlardı, yoksa zorlu yürüyüş sırasında fazla yük taşımak istememelerinden mi ileri geliyordu bu, tienda yöneticisi Andres anıyamadı bir türlü. Fazla da üstünde durmadı bunun.

Ama Andres'in dikkatini çekecek kadar önemli bir şey dikkate değerd. Muchacho'ların çoğu, pa-çavralar içinde oldukları, tiendadaki en ucuz ve kötü gömleğe benzer gömleklerle gezdikleri halde; kendilerine yararı olabilecek şeyleri istememişler, gel-memişlerdi tiendaya. Andres rastladığı bazılarına, hiç olmazsa bir gömlek, kullanılmış pamuklu pantolon ve yeni bir şapka almağa niye gelmediklerini sor-

muştı. «Cengelden çıkmadan, paçavraya dönecek onlar da.» dedi birisi. Bir başkası: «Öleceksem, ne yararı olur bana gömleğin. Dinle, bak! Atlı muhafızları gördüğüm yerde, deli gibi saldıracağım üzerlerine. Ya ben çamura batır giderim, o zaman **gerekmez** gömlek bana. Ya da o pislerden yarım düzine uzanıp kalır orada; kendime rahatça istediğimi seçer alırım. Gömlekleri, pantolonları, üniformaları ve çizmeleri benimdir artık. En başta esaslı bir silâh ve sert, güçlü bir palaska. Kilolarla ağır olsa bile alır taşıyım onları.»

Andres çevresindekileri dinleyince, tiendayla fazla ilgilenmiyen Muchacho'lardan buna benzer şeyler duydu. Ama onlar, Andres'e yukardakileri diyen Boyero gibi açık ve seçik anlatamıyorlardı memraamlarını.

Üç gün boyunca, zanaatçı karıları gidecek Muchacho'lara yedek malzeme olarak totopostle pişirmek zorunda bırakılmıştı. Her Muchacho yürüyüş için, hiç olmazsa bir bölük totopostle yanında götürmeliydi. Bir sontlede, dört yüz totopostle vardı. Bu bile yetersizdi uzun bir yürüyüşte. Çünkü tandır ekmekleri çok inceydiler, mideyi yormadan bir oturuşta yirmisi yenilebilirdi.

Kadınlar önce, hizmetçi, aşçı yamağı ve ekmekçi olarak Muchacho'lara yardım etmek istemediler. Şerefleri yaralanmıştı. Geçerken, bir kadının: «Şu pis, bitli Chamula domuzlarına nasıl pişiririz biz totopostleri. Bu pis Chamulalara hizmetçilik etmek, bir Ladinakarısı için şerefsizliktir. Hristiyanca bile konuşmıyan bu heriflere...» dediğini duymuştu Santiago.

Sözünü bitirene değin kadına ilişmedi. Sonra, barakanın köşesinden çıkıp: «Evet, tanrının belâsı

pisler, ne işe yararsınız yoksa? Neden çocuklarınızla sizleri hayatta bıraktık öyleyse, ha?» dedi. Santiago'yu önlerinde görüp, saçmaladıklarını işittiğinin farkına varınca, kadınlar çok korktular.

«Tanrı belânızı versin!» diye gürledi yeniden. «Siz hergeleler için her gün çalış babam çalışırdık. Her akşam ek çalışmaydı bunlar. Üstelik günlük zorlu çalışmalarımızın bitiminde. çatılarınızı düzeltirsiniz diye odun keserdik sizlere, küçük parçalarla. Çitlerinizi, bahçelerinizi, duvarlarınızı, çiçeklerinizi, güllerinizi çeviresiniz diye. Hep beleş ve o zorlu işlerimizin sonunda ayrıca yapardık bunları; sürünecek halimiz bile yokken. Ne yani! O zaman çenenizi açıp bir şey demezdiniz! Yoksa açar mıydınız, ha- Deyin, deyin de o yalan söyleyen ağzınıza yapıştırayım; patlasınlar. Alçaklar! Yürüyün işbaşına! Ve eğer her biriniz on sontle yapmazsanız, saçlarınızdan tutar, yolarım. Haydi, yürüyün, fırlayın!»

«Ama, Muchacho!» dedi kadınlardan birisi. «Sen de bilirsin ki, mısır en az oniki saat ister ki, yumuşasın!»

«Kes sesini! Eğer ateşte mısırı yumuşatamazsanız, popondan tutup seni oturturum üstüne, yumuşar öylece. Dört saat sonra göreceğim totopostlesi. Bir insanın günde yapamıyacağının bin mislini bir günde yapmak zorundaydık. İş bitmemişse, eğer, asılırdık, kırbaç yerdik, etlerimiz fırlardı. O zaman da ağzınızı açıp, patrona: 'Bunu zavallı Muchacho'lar yapamazlar Señor!' dediniz mi? Be pisler! Kırbaç yerken biz, sevinirdiniz ve Capataz'lara 'iyi vurun, iyi vurun Chamula domuzuna!' demişsinizdir belki de!»

«Ben söylemedim hiç!» diye kendini savundu bir

kadın.

«Belki sen yapmadın bunu, ama ötekiler söylediler ve sen de söz etmedin o zaman. Hadi, iş başına artık, hadi!»

Kadınlar fırladılar ve mısırın başına üşüştiler. Çocuklarını çağırdılar, yardım etsinler, mısır tanelerini ayıklasınlar diye. Santiago dört saat sonra gitmedi bakmağa. Dediklerinin dört saatte yapılamıyacağını kendi de biliyordu.

Kadınların kocaları, yani zanaatçılar daha sıkı koşuldular işe. Matias ve Fidel oradaydı. Daha esaslı ve sıkı iş istiyorlardı onlardan. Santiago'nun kadınlardan istediğinden de sıkı...

Eyerleri onardılar, kayışları, kaytanları düzelttiler, katırları yola çıkacak gibi ayarladılar. Yaralı olanlara baktılar. Koca birliği yola hazır duruma getirmek için, iş vardı yeterince. Böylece patronların bu sadık kişileri; üst yapının değil, alt yapının bu kişileri de emir verdiğinde kendilerine En sonunda DİNLEMEK'ten başka çıkar yol kalmıyacağını öğrenmişler geç de olsa.

Hem şükretmeleri gerekirdi: Kamçılanmıyorlar, asılmıyorlardı. Arada bir ancak, kızgın bir Muchacho tekmeliyor, kaburgalarına vuruyor, dürtüyordu birini, emri daha çabuk uygulasin diye.

Böylece Muchacho'lar, yapabileceklerine daha önce inanmamış oldukları bazı şeylerin de farkına varmışlardı. Gerektiği zaman, emir verileceğini öğrenmişler. Önceleri, emir verebilmek için, Ladino ya da Gachupin olarak doğmak gereklidir sanırlardı. O kadar zor da değildi emir vermek. Yöneticilerin adamlarına emir vermesi güç olmadığına göre, gerekirse devleti yönetmek de o kadar zor olmayacaktı.

Emir vermek, yönetmekten çok kolaydı elbette. Onun için diktatörler kötü yöneticilerdiler. Emir vermeyi, okuma yazması olmıyan bir kızılderili bile başardı. Bir aptal bile not tutabilir. Aptallığı oranında, kolay, ilgisiz ve üşenmeden dikte eder istenilenleri.

Muchacho'lar bu dalkavuklara emir verdikleri kadar kolay yönetip yönetemeyeceklerini sınamak olanağından yoksundular henüz. Monteria'yla, kızıl-derili emekçilerin zaferleri arasında yalnızca cengel boyu haftalarca sürecektir yağmurlar altında yürüyüş yetmiyor; arada ayrıca alaylar atlı taburlar federal güçler makinelileriyle ve toplarıyla duruyordular. Ama, onlar uzaklardaydı daha. Önce burada, bütün ekonomik koşulları ellerinde bulunduran Muchacho-lar yönetim ve örgütlenmeyle başlamışlardı işe.

«Her ağacı ve yolu tanıdığınız bu yerde, sınavın kendinizi önce!» dedi o akşam el Profesör. «Neyin sağda, neyin solda olduğunu doğru dürüst bilmediğiniz yere vardığınızda, açık arazide, zorluklar başlayacaktır. Burada, cengelde, orduyu, süvari alaylarını yok edebiliriz. Burada her zaman yenen bizler oluruz. Ama, onlar buraya gelmezler. Onlar dışarda, cengelin önlerinde, köylerde ve fincalarda beklerler. Kazanmak istiyorsak, köylere ve fincalara gitmeliyiz. İsyan sonuna kadar sürmeli ve böylece savaşılmalıdır. Tartışmalarla çözümlenemez isyan. İsyanı alt yapı kazanamamışsa şimdiye kadar, başkalarının dediklerine uyup, onları sabırla dinledikleri içindir. İsyanlılar, yalnız acı savaşlarla kazanırlar. Başka reçete yoktur. Size başka türlü söyleyenler, aldatırlar sizi. Çünkü onlar, düşmanımızın, zalimin yanındadırlar. Bunu unutmayın, Muchachos! Bugün, yarın ve yüz yıl sonra, unutmayın!»

Juan Mendez'in tanımladığı gibi, sekiz gruba ya da companiaya ayrılmıştı kalabalık. Federal orduda assubaylık yaptığı için, askerlikle ilgili şeyleri anlıyordu yeterince. Subay isteksizse ya da sarhoşsa ve erken kalkıp gelememişse birliğe, askeri birlikleri eğitmişti. Birliklerin eğitimini düzene koyardı. Koca taburda bir yüzbaşı ya da binbaşından başka kimse bulunmadığından, askerleri eğitip, koşturup, onlara haykırmağa assubaylar zorunluydular.

Juan Mendez, birinci bölüğü komutasına almıştı. Eski tabur arkadaşı Lucio Ortiz de geriden, arkayı bağlayıcı olarak görevlendirilmişti. El Profesör bütün ordunun başkomutanıydı.

Andres yeme, içme ve yatma işlerini örgütlemegi üzerine almıştı. Fidel, Matias ve Cirilo yük hayvanlarının ve atların bakım, taşıma işlerini yüklenmiştiler.

Juan Mendez, Celso'yu kurmay başkanı yapmıştı ve ona: Jefe del Estado Major ünvanını vermişti. Celso bunun üzerine «Ünvan münvan bana vız gelir. İlk üniformalıyı görünce, kapışacak ilk kişi olacağım için üstüme alıyorum bu görevi yalnızca. Çok güzel bir de tabancam var işte. Ama, ben yine de şu esaslı bıçağıma güveniyorum!» demişti.

«Nasıl istersen!» dedi Juan Mendez, yani El General: «İlk çarpışmayı atlatıp hayatta olursak, daha iyi konuşuruz bu konuda.»

«Olasıdır, yaşamam o zaman ben General'im. Ama eğer ölürsem ve ölmeden en az beş üniformalıyı haklamazsam, arkamdan: 'Uyuz, yalancı herif, Co-

yote işte n'olacak diye konuşabilirsin, El General!»

Pek azının tabancası, birkaçının da av tüfeği vardı. Filintaların çoğu eski İspanyol tiptydiler. Altı taneydi hepsi. Tabanca taşımayan zanaatçılardan alınmıştı bunlar. İçki dağıtıcıların ve iki katır sürücüsünün tabancaları vardı; zorla alınmıştı ellerinden. Ama onlar hiçbir işe yaramazdı. Arriero'lara, ulaştırma sıarsında korkutma aracı görevini yapıyorlar ve basınca patlamıyorlardı.

Buna karşılık, bütün bıçaklar bileyli, keskindi ve baltalar sivriltilmişti.

Bütün silahları gözönüne alınırsa, acınacak bir durumdaydı silah yönünden Muchacho'lar.

Rurale'lerin beşer kurşunlu karabina taşıdıkları ve her birinin kalçasında kırkbeşlik altı kurşunlu tabancalar bulunduğu hesabedildikçe, isyancıların bilgili, eğitim görmüş federal güçlerle karşılaşmalarının intihar demek olacağını kestirmek kolaylaşıyordu.

Birliktekilerden El Profesör, El General ve albaylığa yükseltlen Lucio Ortiz, böyle bir savaşta durumlarının ne olacağını iyice biliyorlardı.

Ve bu üç kişi, polislere ve federal güçlere rastladıklarında Monteria isyancılarının zafere ne kadar uzak olacakları konusundaki görüşlerini de gizlemiyorlardı. Yola çıkmadan önceki son günlerde, böyle bir çarpışma sırasında başlarına gelecekleri sayısız kez söylemiştiler, sıralamıştılar.

Ama, bütün uyarmalar ve öğütler sağır kulaklara rastlıyordu. Muchacho'lar için her şey birdi artık. O kadar sabredip, dayanmışlardı. Düşmanlarıyla savaşa tutuşunca uğrayabilecekleri yenilginin şimdiden hesabı, içlerindeki kin ve öfkeyi bastıramazdı. Çarpışma ve çatışmalar, kurtulma gibi geliyordu onlara. Yenil-

mezlerdi onlar. Onlarca yenilmek yoktu. Ya ölürler, ya yenerlerdi. Başka türlüşünü kimse istemez ve ummazdı. Başka çıkar yolu düşünmek, yersizdi. Hayatları değersiz ve anlamsızdı artık. Cengelde saklanıp, düşmanlarıyla karşılaşmadan, derilerini kurtarmak düşüncesinden, isyan ederek baş kaldırmak bin kere daha değerliydi ve anlam taşıyordu onlarca.

Juan Mendez'in bu konudaki uyarımları hep etkisiz kalıyordu. Süvarilerle askerlerin üstüne yürümenin ne demek olduğunu daha iyi bildiği, silahsız isyanın sakıncalarını anlattığı halde... Şöyle demişti bir keresinde: «İkiyüz kişilik federal güce bir çatarsak biz ilk bölüğümüzle, içimizden kimse sağ kalmaz. Doğru dürüst ateş bile etmesini bilmediğiniz tabancalarınızı daha siz çekmeden, yeri boylarsınız. Ne yaparsınız o zaman peki?»

«Ne mi yaparsınız?» diye cevapladı Matias kızgın, «Dinle Juanito, diyeyim sana. İkiyüz kişi üstümüze geliyorsa, demek ki, iki yüz kişidir öldüreceklerimiz. Üçyüz yerine, yirmi kişi gelirse, yazık olur. Önümüzde ne kadar çok bulursak, o kadar çoktur öldüreceklerimiz demek ki! Bu durumda senin hoşuna gitmezse, önceden sıvışır gidersin! Biz kaçmayız, yürürüz üstlerine!»

«Ben kaçmam. Hepinizin önünde ben varım. İşin aslını söyledim size. Ben bu işin içindeydim, sizse henüz bilmiyorsunuz durumu.»

«İyi!» dedi Fidel bunun üzerine. «O işin içindeyken, askerdin sen. Ama bizler, Caoba işçileriyiz! Ve sen hâlâ askersin. Bizimki apayrı bir şeydir. Asker olmak kolaydır. Devrimcilerse, o iş için doğan en iyi kişilerdir; yürekli. İsyancıları doğuran analar en iyi analardırlar. Ve benim anam da, evrende daha is-

yancı olunamıyacak kadar isyancıydı. Üstüne sıçmak isteyen Finquero'muzun kardeşinin başını elleriyle boynundan koparıp atmış ve hasta Finquero'nu kurşunlamıştı. Buydu işte benim anam! Senin ki daha iyiymiye, de bakalım, hadi!»

Bilgili bir general bu yürüyüş sırasında şaşırır, umutsuz olur, kuşkulanırdı durumdan. Şöyle derdi, bu zorluklar karşısında «Ey sevgili Sezar, bu orduyu on kilometre yürütsem, yarısı yitecek!» Öğrendiği kurallar, grupları dağıtma, ayarlama taktikleri, umutsuz durumunu daha da büyütürdü aslında!

Fakat, Juan Mendez devriminin generaliydi. Direktif kitaplarının varlığı bile gereksizdi. «Marcha adelante al frente!» diye bağırdı ve ordusu yürüyüşe geçti. Doğru yürüyorlardı, çünkü insancıl ve doğal bir yürüyüşü bu.

Kuru mevsimde bile böyle bir yığının, yük hayvanları ve davarların yürüyüşü çok zor bir sorundu. Şimdi, bu yağmur mevsiminde hiçbir akıllı kişi bu yürüyüşü yönetmek istemezdi. Böylesi insan ve hayvan kalabalığını hele, hiç! Ama Muchacho'lar akıllı uslu kişiler olsaydılar, zaten isyan etmezlerdi. İsyen devrim gibi şeyler akıl dışıdır hep; çünkü, uykudakileri ürkütür ve rahat kaçıır, düzen dedikleri şeyi bozuverir bir bakarsın ki!

Yolları cehennem gibiydi gerçekten. Üç hafta boyu sürececek bir cehennem.

Kuru yerler bile balçık, balçıktı ya da orta yerleri suyla dolmuş, denize dönmüştü. Üç dört saatte bir yağmur yağıyordu. Sağanaktı yağan. Yağmur yağmıyor, bulutlardan ırmaklar, dereler boşanıyordu yere sanki. Öyle şiddetle iniyordu ki yere, ağaçsız alanları yarım metre derine indiriyordu. Ağaçlar dal-

larını şiddetli yellere tutulmuş gibi dövüyorlardı. Keçi yolları ufalanıyor, hendeklere doluyorlardı. Ya da oluklar halini alıyorlardı. Kaya parçaları ayrılıyor, meyilli yerlerden aşağılara yuvarlanıyor, yollarında ne varsa alıp koparıyor, birlikte çürük dallar gibi onları aşağılara taşıyordu. Bir süre durunca yağmur, sular derelere doluyor, ağaçların sık dallarından yere akıyordu. Sular her yöreyi kaplıyor, tek damla yitmiyordu böylece. Gökyüzü, berraklaşıyordu. Güneş, buğulu banyoya dalar gibi giriyordu cengelin derinliklerine. Yürüyenler soluk alıyorlardı. Güneşin ısısı daha kurutmadan ağaçların taçlarını, birden gökteki bulutlar kapatıyordu güneşi ve damlalar iniyordu yeniden. On dakika damla damla iniyordu sular, küçük bir uyarıcı olarak. Sonra yeniden, korkunç gürültülerle gök gürlemeğe başlıyor, şimşekler çakıyor ve evrenin sonu geliyor gibi oluyordu.

Cengelin ağır, zengin toprağı suya doymuş durumuyla, sürekli yük altında inler gibi görünüyordu. Tek damla almıyacak gibiydi. Toprak sularla böylece dolmuş, taşmış olduğundan başkaca su almıyordu göğsüne ve akıtmıyordu artık suları. Bu yüzden yağmur suları yerleri kaplıyor, balçıklaşıyor, gölleşiyor ve çamur üstüne çamurla doluyordu her yer. Nereye basarsa insan, ayaklarının altında çöküyordu yer. Sonra o ayakları öyle sıkı tutuyor, bırakmıyordu ki, yüzlerce elle sararak sanki örüyordu çevresini. Her adım bir kapana sıkışıyor gibiydi. İnsanın bütün gücünü kullanması gerekiyordu, ayağını çekip kurtarmak için yerden. Ama, atılan yeni adım da aynı geleceğe uğruyordu ve yerinden çıkabilsin diye o değin güç istiyordu en az. Bu yağmur mevsiminde cengel boyu yürüyüşe geçme planı, buraları tanımayanlar için bir serü-

ven demekti. Bu mevsimde yürüyüşe geçmenin ne demek olduğunu iyi bilen caoba işçileri için bu; isyan başlayınca hangi zorluklara göğüs gereceklerinin, acılara katlanacaklarının tanımlanış gerçeğiymiş öne sürülen.

«Yağmur mevsiminin geçmesini bekliyebilirdik pekâlâ!» demişti içlerinden biri, yürüyüş üstüne konuşulurken.

«Elbette bekliyebilirdik!» olmuştu cevabı profesörün. «Ama, bizim gibi özgür olmak isteyen Finca'lardaki Peon'ların beklemeğe vakitleri yoktur. Bizimle gelmek ve öteki bütün Peon'ları da özgür kılmak isterler.»

Yurtlarına dönmenin özlemi kalmamıştı artık içlerinde. Sıla özlemini sık sık duyardı. Ama isyan başlamıştı ve cengelde çalışan Muchacho'lar birleşmişlerdi onlarla. Her gün yeni guruplar geliyor ve birleşiyorlardı. Ve artık, baskıyı yok etmek için yönetenleri devirmek düşüncesi doldurmuştu içlerini. Eve gitmeği bir yana itmişlerdi. El Profesör her gün durmadan söylüyordu «Muchachos, eve dönüp erinç içinde milpalarınızla yaşamak, çocuklarınızı yetiştirmek istiyorsanız, kendi kazancınızı, kendiniz sağlayınız. Federal güçler ve polisler tepenizdeyse, yine buraya getirilip köle gibi sonsuza değin çalıştırılacaksınız unutmayın. Öyle diri ve dinç bir isyanı başarmalı ki insan, tır Rural bile hayatta kalmasın. Federal güçler perişan olmalı, ya askerler gönüllü olarak bize katılmalı, ya da yokedilmelidir. Yarım iş yapmayın, oyuna gelmeyin hiç! İlk Finca'larda ve köylerde size neler neler sunulacak, vaatlerde bulunulacak, size toprak ve para verilmek istenecektir. Hatta ne isterseniz... Kanmayın hiçbirine. Bunların hepsi korkunun, ürkme-

nin sonucu sunulan şeylerdir. Devrimi tam başaramazsanız, değersiz kalır bunlar ve sonucu etkilemez hiç!»

«Bravo, El Profesör! Viva, El Profesör! Arriba, camarada!» diye bağıldılar. «Öyledir. Haklısın. Öyle yapacağız!»

Böylece Muchacho'ların amaçları tümünden değişiverdi. Yurda dönmek düşüncesi unutulmuş, topyekûn savaş düşüncesi ön plana fırlamıştı artık.

İsyanın ilk günlerinde yavuklularına kavuşup, ana babalarını yeniden görmekten başka düşünceleri olmıyan Andres'le Celso bile arada bir anımsıyorlardı evi.

«Hele beklesinler onlar Celso. Aynı şeyi düşünmüyor musun sen de?»

«Elbette Andrucho. Evde hiç kimse dört yıl geçmeden döneceğimi ummuyor. Beklesinler hele. Herşey karmakarışık olacağına, bir yıl beklemeleri daha iyi. Güvenli olunur yurtda ve her zaman kalınabilir. Durmadan, günün birinde geri dönmek korkusuyla yaşanmaz böylece!»

«Doğru, Celso. Evet, öyle olacak. Tierra y Libertad o la Muerte!»

Başlangıçta küçük ve zayıf bir görünüşte olan ve bazı cahil kızılderililerin, patronlarını yok ettikten sonra başlattıkları hareket bir isyana dönüşünce, Caoba bölgesinin baskı altındaki işçilerini ayağa kaldırıp birleştirmiş; çözüm yolunu unutanlar bir araya gelmişler ve gitgide derlitoplu bir görünüş kazanan devrim oluşmuştu böylece. Devrim gitgide devleti sarmağa baş'amış, ülkenin tembel, uyuşuk ve korkak guruplarını ateşe salmış ve uyarmış, cumhuriyete kol atmıştı genişliyerek. Yurdun her yanı sarsılıyordu,

Kimse ağzını açamıyordu. Çünkü komşusu, polise haber ulaştıran gammazcı olabilirdi. Bir kıvılcım yetmişti ve tüm cumhuriyet yanıyordu.

Caoba bölgesinde Muchacho'ların yaptıklarının hemen hemen aynı, daha küçük ölçüde, birkaç ay içinde cumhuriyetin her yerinde yapılmaya başlanmıştı. Hava, devrim düşüncesini kentten kente, köyden köye, derebeylikten ağalığa, Finca'dan Hacienda'ya, ocaktan fidanlığa, aileden hısıma dek ulaştırıyordu. Geçen ay, halkın güvendiği ve dayandığı en büyük güç olarak kendini ortaya atan ve halkın gelişip, ilerlemesine yarıyan en iyi düzenin bu olduğunu ilân eden diktatörden artık kimseler korkmuyordu. İsyan bayrağını açarak, federal güçlere ve saray muhafızlarına göğüs geriyor, karşı koyuyor, davranıyordu. Diktatörün uşaklarınca savaş mahkemesinin kararı okunduğunda yüzlerine: «Abajo el Candillo! Que muere la dictadura! Viva'la revolucion Social!» diye bağırıp, haykırmıştılar. Kurşunlara hedef olunca, kazandıklarını anlamışlardı. Diktatör kuzeyden güneye, Veracruz'dan Jalisco'ya, Sonora'dan Yucatan'a değin her eyalette yitiriyor, yitiriyordu.

Muchacho'larla, tüm halkın dileği için savaştıklarını bilmeden, kendi hakları için savaşıyorlardı böylece.

ONSEKİZ

Her gün Monteria'nın uzak yerlerinden yeni yeni guruplar geliyor, geliyordu. Bazı guruplar beş, bazıları iki kişiden oluşuyordu. Bazıları, açlıktan bitmiştiler. Monteria'larından kaçalı çok olmuştu, ama evlerine dönememişlerdi. Cengeli aşırp bildikleri patikalardan geçerek dönmek zorundaydılar çünkü. Yok-

sa yakalanırlardı. Arkalarından yollanan Capataz'lar yakalamasalar bile kendilerini, tacirlere, kervanlara ya da yeni işçi birliklerine rastladılar. Ve kendilerini görenler, hangi yolda görüldüklerini haber verirlerdi onlara. Köylerine ya da Finca'larına vardıklarında bile, hemen geri yollanacaklarını bilirlerdi bu yüzden mutlaka.

Kendi gözlemlerine ya da anlatılanlara dayanarak ,kaçmayı deneyen ve yakalanarak geri getirilenlerin, yurtlarına geri dönme düşüncelerinden vazgeçtiklerini biliyordular. Korkunç cezaları hiçe sayarak, Monteria'dan kaçıyorlar ve yollardan, patikalardan ötelere gidiyorlardı. Cengelin derinliklerinde tam bir eşkiya hayatı sürüyordular. İlerde yaşıyorlar, ufak-cık kulübeler kuruyorlar, yerde dallardan ya da hayvanlar gibi fundalıklar arasında geceliyorlardı. Taşla avladıkları hayvanların etlerini yiyordular. Durumları ciddileşince, fitil falan ya da tuz, kahve gibi şeyler gerekince, geceleyin ofise baskın yapıp, ne isterlerse çalışıyorlardı. Çoğu kez, Monteria'daki Muchacho'ların bu işleri yaptıkları sanılarak, dayak atılıyordu onlara. Ofise, bungalova gitmek zorlaşınca, cengelde çalışan Muchacho'ların yanlarına varıp, zorla ya da iyilikle alıyorlardı onlardan istediklerini. Çoğu kez, seve seve verilirdi eksikliğini duydukları, eğer yeterince yanlarında varsa tabii. Onlara, vahşiler ya da los Salvaje'ler denilirdi.

Sayıları çoğalınca, altı yedi Capataz o yöreye yayılırlar ve onları vahşi hayvanlar gibi avlarlardı. Yakalanmıyanlar, Monteria onlara gereksinse bile, vahşi hayvanlar gibi kendilerini ilk gören avcı tarafından vuruluyorlardı. Onları kolayca avlamak için, av köpekleriyle bölgeyi tarıyorlar ve Monteria'yı te-

mizliyorlardı onlardan.

Monteria komandolarınca hırsızları cezalandırmak ve bu olayı önlemek başka yönden önemliydi. Neden başkaydı? Bu vahşi kaçkınlara belirli bir süre içinde engel olunmaz ve yeni bir av düzenlenmezse onlar için, şu tehlike belirliyordu o zaman: Muc-hacho'lar, Monteria'daki işin ve davranışın zorluğu yüzünden salvaje olarak yaşamayı daha uygun görüyorlardı. Bazı ülkelerin başına gelenler gibiydi: İşsizler, işlenmemiş, nadasa bırakılmış topraklara yerleşip yaşıyorlardı ve bazan askeri güç kullanarak onları oradan söküp atmak gerekiyordu. Bu davranış çok yandaş bulabilirdi. Onun için, sanayi kollarındaki eksikliği gidermek amacıyla işe alınanlara, verilen işte çalışmak zorunluğundan başka çıkar yol kalmazdı. Herkes verilenle yetinmeyip pis işlerle hayatını sürdürmese ve devletten yağ çekmeseydi, diktatörlerin yaşama olanağı belirmemiş olurdu hiç.

Bu salvajelerin herhangi bir gelecekleri yoktu elbette. Belki, bir iki yıl vahşice yaşadıktan sonra, millet borçlarını unutturdu ve onlar da yurtlarına dönmeği ya da hiç tanımadıkları bir yere çalışmaya gitmeyi deneyebilirlerdi. Fakat, ister Monteria'da çalışsınlar, isterse bir kahvedikim yerinde, bir Finca'da çalışsınlar, aynı kapıya çıkardı. Nereye gelirlerse gelsinler, köle gibi çalıştırılırlar, özgür olmazlar ve tek söz hakları bulunmazdı işleriyle ücretleri konusunda.

Bazan bir vahşi, bir şans denemesi olarak kendini cengel yaşamasına adardı. Ömrü uzun sürmezdi. Cengelde evsiz barksız yaşamak, Monteria'daki işlerden de zordu. Ateşli hastalığa yakalanmasalar bile, aslanlar, kaplanlar, vahşi domuzlar, yılanlar zavallı hayatlarını sona erdirirdi onların. Tanrının bir iyiliği olur-

du, bu vahşi hayattan kurtulursa çabucak eğer Bir ayağı kırılındı; yiter giderdi artık.

Cengelde bir başına yaşamanın ne demek olduğunu bilmiyen Muchacho yoktu. Bu korkularının dehşeti, Monteria'yı kurtarıyordu. O vahşi hayat iyi ve neşeli olsaydı, Monteria'da tek kişi çalışmaz, kalmazdı.

Yalnızca en atılgan, gözüpek Muchacho'lar korkunç cezalara çarptırılmayı bile göze alarak, vahşete dalıyorlardı.

Haberi alan, isyancıların grubuna katılıyordu, işçi başılarının ve patronların öldüğünü duyanlar da geliyordu. Bir düzine de salvaje vardı aralarında.

Tuz muz gerektiğinde almaya gittikleri eski iş arkadaşlarından isyanı öğrenmişti bazıları. Bir bölümü de, Muchacho'ların bölgelerinden ayrılmasına şaşmışlardı. Trozaları götürmüyorlar, başlanmış işlerini bitirmiyorlardı. Dikkatle ofisin yakınına sokulmuşlardı. Orada yürüyüşe hazırlanan adamlara raslayınca ya da işçi başılarının cesetleriyle karşılaşınca, olanı biteni kavramışlardı.

La Armonia Monteria'sı ana yolların kavşak yeri olduğundan, orasını boylu boyunca aşip, Muchacho'ları izlemekten başka çıkar yol kalmamıştı bazıları için. Böylece Armonia'ya varmışlar ve kim oldukları, nerden geldikleri sorulmadan kendilerine kucaklar açılmış, kardeş olarak eşit haklarla katılmışlardı isyancılara. Kaçtıkları Monteria'dan gelen dostlarına, eski çalışma arkadaşlarına rastlıyorlardı. İsyancı olarak kutlanıyorlardı. Çünkü, vahşi hayatlarını yaşamak uğruna kaçmaları da gösteriyordu ki, bunlar, ezelden isyancıdırlar.

Bu vahşi Muchacho'lardan adları Onofre, Nabor ve İsaías olanlar, genel yürüyüşün son ögle vak-

ti varmıştılar ana toplanma yerine. Tanıdıklarını, bildiklerini selâmlayıp, kucakladıktan sonra, Ciudad alanında başka tanıdıklara rastlamak için tur atmağa başladılar.

Tur sırasında, göz hapsinde tutulan Arteseno'ların kulübelerinin önüne varmıştılar. Kendilerine sigar sunan nöbetteki Muchacho'ların yanlarına oturmuşlardı.

«Niye bu sefil gammazların başında nöbet tutuyorsunuz?» diye sormuştu Nabor.

«Kaçıp giderek, bir Finca'ya ya da başka yere varıp buradaki durumu anlatmasınlar diye!»

«Kim kararlaştırdı bunu?»

«El Profesor!»

«Gerçekten aptalmışsınız!» dedi Nabor. «Burada nöbete dikileydim, fazla durmazdım nöbette. Bilesin işte. Öyle nöbet tutmalıdır ki, onulmaz belâlara uğrasınlar, en güven veren budur!»

İsaías ayağa kalkmış ve kulübelerden birine yanaşmıştı. Kulübenin kapısı açıktı. Zanaatçılardan birçoğu kulübelerin arasındaki yerde oturmuşlar, kâğıt oynuyorlardı. Ötekilerse uzanmış, uyuyordular, horlayarak. Bazılarıysa, karılarının kucağına dayamışlar başlarını, bitlerini temizletiyorlardı. Ateş başlarındaki kadınlar akşam yemeğini hazırlıyorlardı.

Kümeye bir bakınca İsaías, bağırdı birden: «Chicoş, buraya gelin. Bakın kimler var burada!»

İki arkadaşı fırlayıp, yanına geldiler.

«Vay anasını!» dedi Onofre şaşkın şaşkın. «Bunlar bizim o tavukçular, El Poncho ve Ficha!»

«Rahatları yerinde. Kim umardı bunu?»

Nöbet tutan Muchacho'lar yakına gelmiştiler merakla. «Bu ikisini tanıyor musunuz?»

«Tanıyor muyuz onları, Manitos, kardeşlerim?» Onofre alaylı, yeniledi soruyu. «Acaba tanıyor muyuz onları? Bunlar en bayağı, en alçak ve pinti işkencebaşılarıdır; tüm hristiyan evreninde var olan. Bizi Salvaje yapan bunlardır, bu ikisidir. Bizi, üçümüzü ormanda avlıyan. Bu zalim canavarlar! Bunlar insan değil dostlar, kaplan bile denmez bunlara. Kaplan, bunlardan daha merhametlidir!»

İsaías bağırdı: «Hey, Poncho, sen ve de Ficha, burası hoşunuza gidiyor mu?»

Yerde oturmuş kâğıt oynayan adamlar, başlarını kaldırıp baktılar. Üç Muchacho'yu tanıyınca, yüzleri bembeyaz kesildi. Ellerindeki oyun kâğıtlarını düşürdüler.

«İyi misiniz burada?» dedi Onofre. «Karılarınız ve çocuklarınızla oturuyorsunuz, ne güzel yaşantı bu!»

«Pek tatlı değil, Muchachos!» diye cevap verdi El Poncho alçak sesle. Kuru bir şekilde sırtlamak istedi.

«Ben sanıyordum ki, yurdunuza dönüp evlenmişsiniz!» dedi La Ficha. Zorla gülümsedi. Ama bu gülüş, yüzünün sarılığını silmeğe yetmedi.

Üç Muchacho geri dönüp, merkez kampa doğru yürüdüler, yanlarında delikanlılar. Nöbetçilere izin verilen yere değin gitmiştiler.

«Ne zamandanberi bu iki Capataz burada, La Armonia'dalar ki?» diye sordu İsaías.

«Nerden bilebilirim?» dedi nöbetçilerden biri. «Ben La Armonia'dan değilim; El Palo Quemado'danım. Onlar Capataz mıdır?»

«Üstelik de zalim ve adileri»

«Bütün Capataz'ları yokettik. Burada, La Armo-

nia'dakileri de. Ama onlar, Capataz değildiler. Arriero'ydular (zanaatçı) onlar burada. Yoksa esir olmazlardı,» dedi bir başkası.

«İşte bütün sorun burada ya! Buradaki Muchacho'lar neci oluyorlar? Cadaloz karı mıdırlar, isyancı değiller mi? Ha! Anlaşamayız o zaman. İsyancı gerek bize. Bu işkence başlarını semirtip, üste gözetin de kaplanlar parçalamasın onları. Amma iş be, vay canına!»

Nabor, nöbetteki Muchacho'lara döndü. «Ne zaman akşam yemeğine gideceksiniz, dostlar?» dedi.

«Şimdi de olsa olur. Yeterince açız. Fakat nöbet devrini bekliyoruz!»

«Ya da şeytani!» dedi İsaías gülererek.

«Kimbilir ne zaman nöbeti devredersiniz! Dört hafta sonra! Biz üçümüz nöbet değiştiricileriz işte. Hadi, yürüyün, karnınızı doyurun patlayıncaya kadar. Yeterince acıktınız!»

Nöbetteki Muchachos sevinçle kabul ettiler. «Bu casusları seyrederek, şişko karılarına bitlerini ezdirmelerini, kâğıt oynamalarını, tütün sarmalarını bön bön izleyerek şaşı olduk, çarpıldık zaten!»

«Tütün, kâğıt, içki nelerine bunların!» dedi Nabor. «Hiçbiri bize ve size bir tütün yaprağı olsun verdi mi?»

«Bize? Hiçbiri. Yalan dolan işleri güçleri, gevezelik şu bu! Bana kalsa, bunların hepsini patronların ve Capataz'ların uğradıkları sonuca ulaştırırdım. Ama, emir veren biz değiliz. El Profesör, Andrucho ve Celso böyle istemişler, iyi ne yapalım. Demek ki doğrusu budur!»

Bunun üstüne İsaías: «Hadi yürüyün gidin, yoksa yiyecek şey bulamazsınız. Antilopları ve iki yavru

vahşi domuzları var. Geri dönmekte acele etmeyin. Bizleri iyi nöbetçileriz. Kampta anlatabilirsiniz. Kimseyi bırakmayız kaçsın diye. Saat ona doğru nöbet değiştirmek isteriz. Generale anlat bunu!»

«Bueno, asi lo ago!» dedi gidenlerden biri. «Sizin nöbette olduğunuzu söyleyeceğim El General'a. El General için de farketmez bu. Nöbette kimin bulunacağı önemsizdir. Size saat on sıralarında nöbet değiştiricileri gönderirim!»

«Bıçaklarınızı burada bırakın dostlar!»

«Elbette. Alın. Depodan yenilerini alırız biz. Siz bugün mü geldiniz buraya?»

«Evet! Son altı aydır vahşi olmuştuk biz. Ava çıkarken, bıçaklarımızı alırdık yanımıza. Ama çok oldu. Bir machete (bıçak) kırıldı, biri batağa saplandı, yakalayamadık. Üçüncüyü ise, bir gün, Capataz'lar köpekleriyle bizi avlarken, orada bıraktık kaçtık ateşin yanında öylece. Ağaç deviren Muchacho'lardan aşırabilirdik ama, Muchacho'lar ödeyecekler parasını. Ve biz depodan yenilerini almak için geldiğimizde, bitmişti hepsi!»

«Alın, ne isterseniz veririz sizlere. Neniz eksikse söyleyin yalnızca. Tütünlerimizi de alın, biz tündaya gidiyoruz. İyi şeylerin hepsi var orada, tütün mütün, hepsi!»

Nöbet devri saat ona doğru gerçekleşmişti. Üç delikanlıyı ateşin çevresinde otururken buldular.

«Bugün hiç sesleri çıkmıyor, acaip!» dedi yenilerden biri. «Biz geldiğimizde, bağırp, çağırırlardı, sarhoş bulurduk hepsini. Biliyor musunuz, şişeler, fıçılar dolusu içkileri var, saklamış gömmüşler. Kadınlar ve çocuklar bile içiyorlar. El Profesör, bırakın içsinler, aptallaşırlar, dedi bizlere!»

«Üzölmeyin!» diye cevap verdi İsaías. «Litrelerce içkileri bitti onların bugün. O değin içtiler ki, vızıldıyamazlar, dopdolú karınları içkiyle. Rahat nöbet tutacaksınız. Tembeller gibi uyuyabilirsiniz. Kimse kaçmaz. İyi geceler!»

«Buenas Noches, dostlar!»

Kuşluktan önce geceleyin üç nöbet değıştirildi. Hep değışik Muchacho'lardı. İşleri, Artesano'ların kulübelerini gözetlemeden, terketmemekti. Bu konuda El General'e ve emre gerekseme duymuyorlardı. Aralarında düzenliyorlardı nöbeti. Nöbet değıştirmeğe gelenler, grupta uyuyanlara da rastlıyorlar ve uyan-dırıp nöbeti devralıyorlardı.

Gün ışımağa başlarken, yeni nöbetçilerden biri: «Vay be, dün amma içmiş olmalılar. Kimse kımıldamıyor!» dedi.

Bir kulübeye yanaşıp, içeriye baktı.

«Hey, Muchachos, gelin hele. İçerisi çok tatlı. Dün içtikleri rakı mürekkep gibi kırmızıymış!»

«Kimse gık demiyor. Hepsi içerdeler!» dedi bir başkası.

«Ötekilere bakalım bir!»

Ötekiler kulübelerde de millet kırmızı mürekkep ya da domates salçası içinde uzanmış yatıyordu.

Bir Muchacho merkez kampa yöneldi.

Herkes uyanmış, yemeklerini ısıtıyor, pişiriyorlardı.

El General, El Profesör, El Coronel, Celso, Andres, Matias, Fidel, Santiago, Cerilo, Pedro, Valentin, Sixto ve öteki ileri gelen Muchachos bir arada, saat sekize doğru yürüyüşe geçecek olan ilk companionın son savaş toplantısını yapıyorlardı.

Artesano'ların kulübelerinde gördüklerini anlattı

Muchacho onlara.

«Emin misin?» dedi El Profesör.

«Tamamen! Kimse kımıldamıyor, depreşmiyor!»

«Gracias po Dios!» dedi Celso bunun üstüne.

«Çok şükür ki bu bitlilerden kurtulmuş olduk!»

«Belki gereksizdi bu ama!» dedi Andres umutsuz bir yüzle «Bize zararları dokunmazdı. Dirlik içinde yaşıyabilirlerdi!»

«Bırak lâkırdıyı» dedi Matias. «Bitti bu iş. Ne işe yaradılar? Tahtakuruları.»

«Doğru, Manito!» dedi Santiago. «Artık onları gözetlemeyeceğiz. Arkamızda bırakırsak casusluk ederler, diye düşünüyor, soğuk terler döküyordum zaten!»

El Profesör elini kaldırdı. «Durmadan neyin sözünü ediyoruz? Yok oldular! Bunu haketmiştiler yaptıklarıyla!»

Çevresine bakınıp Fidel'e: «Hey, birkaç Muchacho al yanına, kulübelerin hepsini ateşe ver. Bakın, iyi yansın hepsi de. Yoksa öğlene kalmadan veba gibi kokar burası. Yanıp kül olunca kulübeler, toprak atın üzerlerine.»

ONDOKUZ

İlk birlik, La Compania Primera, sabah sekizde yürüyüşe hazır değildi henüz. Elbette. Bir gün önce kararlaştırılan yürüyüş kolları, saatinde yürüyüş yerlerine hazır olarak ulaşamamıştı. Bu, yürüyüşten sorumlu kişilerin suçu değildi. Yüzlerce olay, koşullar ve nedenler planı etkiliyordu.

Kervan, on katıra gereksiniyor diyelim. Yürüyüş öncesi akşamı katırlar yerli yerinde oluyor. Sabahleyin bakıyorsunuz ki üç tanesi yok ortalıkta, kaçmış-

lar. Çünkü, çit mit, duvar muvar hakgetire. Bağlanırlarsa, bu kez yiyeceklerini arıyamıyor, kaplan ve aslanlar yanaşınca konuşamıyorlardı. Çuvallar akşam hazır oluyor, geceleyin fareler kemirip deliyor bakıyorsun. Ya da aç dolaşan eşekler kırıkları didik didik edip, otları, samanları dışarı çıkarıyorlardı. Arriero'lar ve sürücüler bir akşam önce sapasağlamlar. Geceleyin birinin ayağını akrep ya da yılan sokuyor, ateşler içinde yatıyor bakıyorsun. Bir akşam önce kamp kupkuru gök yıldızlı, berrak geceleyin şimşekler çakıyor. Her şey, yol paketleri ve sandıklar, çuvallar suda yüzyüyor, yol geçilmez oluyor öğlene kadar. Sabah, yüklenme durumu değişiyor. Plana göre yüklenecek hayvana daha az yük yüklemek gerekiyor. Arriero'ların akşam hesapladıkları gibi, ilk yüklenecek hayvan, bakıyorsunuz son yüklenecek oluyor.

Böyle yüzlerce şey yürüyüş planını etkiliyordu. Her maskara, yüzbinlerce acemi eri bir alanda belirli zamanlarda yürüyüşe geçirebilir. Çünkü, sirke katılmadan önce, **palyaço** olmayanlar tarafından güzel yollar, telgraf direkleri, güzelim caddeler yapılmıştır. Oralarda hizmet görebilir. Bir komutan, saat sabah altıyla akşam altı arasında, sıkı yetişmiş ikiyüz kişilik bir birliği bir kamptan ötekine, belirli bir alana götürmeyi üzerine almak istemezdi böylesi bir bölgede. Üç günlük bir mühlet verilse bile, oraya birliği zamanında ulaştırmak için, birçok güçlülere göğüs germesi gerekirdi.

Bir akşam önce savaş konseyinin kararıyla, her companionın kararlaştırılan günden bir gün sonra yürüyüşe çıkması sonucuna varılmıştı. Koca kalabalığı bir anda ve aynı zamanda cengelden geçirip götürmek, kuru mevsimde bile zordu. Hele bu yağmur pe-

riyodunda birbirine girmiş, karışık kalabalığı bir anda yola düşürmek, akıl kârı değildi.

Birlik, beşyüz kişiyi bulmuştu bu arada. Yüz kadar katır, at ve eşek vardı. La Armonia'ya ait hayvanlardan başka, Don Acacio'nun iki Monteria'sından getirdikleri de aralarındaydı. Öteki Monteria'dan gelen Muchacho'lar da katırlarıyla gelmiştiler çoğunlukla.

Öküzler, orada bırakılmıştılar. Yeterince mera vardı burda onlar için. Satın alındıkları Finca'ya dönmek isterlerse günün birinde, yollarını bulurlardı yalnız başlarına; oradan gelmiştiler buraya.

Sayıları azalmıştı. Hergün ikisi üçü kesilmişti çünkü. Et isteklerini karşılamak için, yedek et gerekti yanlarında Muchacho'ların. Etleri iyice kesip dilim dilim, tuzlıyarak pastırmasını yaptılar, kuruttular. Artık yolda dayanırdı uzun süre.

Elli, altmış kişilik gruplar olmuşlardı. Onbeşer ya da daha az yük hayvanı vardı yanlarında. Yalnız ilk compania, seksen kişiden ve yirmi yük hayvanından oluşuyordu. Alanları genişletip, geceleme chocitalarını yapma görevini yüklenmiştiler. Bu parajeler (alanlar) cengelin içine sıkışmış küçük yerlerdi çoğu kez. Ya da bir ırmakla, dik bir dağın arasında kalan, bazan da boğaza benzer yerlerdi. Tacirlerin kervanları için yeterliydi bu yerler - Ama, kalabalık yığınların ulaşım yerleri olamazlardı. Parajeler az çok ışın alan yerlerdi. Altı hafta sonra, tümünden kapanıyorlar ve sık çalılar yayılarak her yönü dolduruyordu.

Hayvanlara da yem gerekiyordu. Yüz, yüzyirmi yük hayvanını bir parajede yemlemek zor oluyordu. Yağmur mevsiminde yeşillik çabucak yeşeriyor ve arkadaki compania ulaşıncağa değin, yirmidört saat için-

de epey yeşillik kaplıyordu çevreyi. Yeşillikler ve zengin yem yeri bulmak için cengelin biraz içerlerine girmek yetiyordu.

Bunlar önemsiz zorluklardı. Kalabalığı yürüyüş günlerinde güçlüklerle iten bataklık ve yumuşak topraktı. İlk yüz kişi başarmıştı geçerek yürüyüşü. Ama, gerideki ikinci yüz kişilik grup balçığa saplanıp kalmıştı. Önde giden insanlarla hayvanlar ayak ve nal izleriyle yaymışlardı çamuru, balçığı. Üçüncü yüz kişilik grup tümünden balçığa saplanmıştı. Gruplar küçük tutulsaydılar, yirmidört saat içinde yer yavaş yavaş yerleşirdi ve sıklaşırdı az çok. Yağmur sürekli yağıyordu ama düz olmayan meyilli yerlerde sular akıp giderdi yürüyüş olmasaydı. Bu insanlar ve hayvanlar yerin yumuşaklığını arttırmısaydılar durmadan. Plana göre ise, ilk compania on gün ilerde olur ve son compania hâlâ Monteria'dan çıkmamış bulunurdu.

Büyük ormanın çıkış bölgesinde gruplar bekleyecekler, hepsi birleşip bir araya geleceklerdi yeniden. Hucutsin yolundaki büyük Finca'ya ya da Achlimal'a haber götürülmesini önlemek gerekiyordu ayrıca, yakında bulunan garnizonların süvarileri ve federal birlikler durumu öğrenip isyancıların üstüne yürümesinler diye. Er ya da geç olacaktı bu. Ama, planlarına göre, askerlerle karşılaşmadan önce, hiç olmazsa Hucutsin'e ya da Achlimal'a ulaşmak istiyorlardı.

Katır kervanları mevsimine göre yol alırlardı hep. Bir günde dörtle dokuz legua, yani onaltıyla otuzaltı kilometre arası. Dokuz legua yol almışsa, çok iyi demektir. Fakat bu, kuru mevsimde olanaklıydı. Üstelik dönüş sırasında ve kervan boş olduğunda. Genel olarak ortalama altıyla yedi legua yol alırlardı. Bu,

çok iyi bir durum gösterirdi, sevindirirdi.

Birinci compania ilk günü yalnız üç legua yol almıştı. Birinci parajeye vardıklarında ise, ölü gibi yorgundular, bitmiştiler. Daha ilk adımlarında, dizlerine değin balçığa batmıştiler.

Arkadaki birlikler, ilk birliğin yumuşattığı, gevşekleştirdiği yollardan geçerek aynı parajeye bir iş günü sonunda ulaşamamışlardı.

El General, kendilerine bildiren zamanda, ilk birliğin kurduğu parajeye öteki birliklerin de ulaşmaları gerektiğini karara bağlamıştı başlangıçta.

Ama, ilk birliğin taze yollardan geçerek ulaştığı yere öteki birliklerin zamanında varmalarının olanak dışı olduğu anlaşıncı, generalin emriyle, birinci companianın da günde yalnızca üç saat yürüyüş yapması kararlaştırıldı. Bu üç saat içinde uzağa gidebilseler de gitmiyecekler, öylece yürüyüşü ayarlıyacaktı. Üç saat işi, dakikası dakikasına denk gelemezdi elbette. Paraje, içme suyunun, ağaçların, meraların olduğu oldukça geniş bir toplanma yerini kapsamalıydı ayrıca. Çünkü, üç saat sonra, sağında bir ırmak akan, solı kayalık ve yolu, kızılderili yürüyüş kolu olan adam adamın arkasında, katır katırın arkasında yürüme şekline uygun olabilen bir yere varıldığında; burası mola yerine yarayışlı gelmiyordu bir bakıyordun. Yarım saat, belki bir saat belirli yürüyüş saatlerini uzatmadan yürümek ya da önünden daha önce geçilen uygun bir yere dönmek gerekiyordu.

Birkaç gün sonra, toplanma yerlerinin yol uzunluğuna göre değil de, zamana göre ayarlanmasının daha uygun olduğu sonucuna varıldı. Bir keresinde lik compania, geceleme yerlerini kurmak için yeterince zamana kavuşmuştu. Böylece ötekiler ve hayvan-

ları yorulmamış oldular fazlaca. Bundan ilk compania kazançlı çıkmıştı ve onlar için üç saat yürüyüş az geliyordu. Ama, öteki companialar için, ilk birliğin üç saatte aldığı yol değişik bir durum gösteriyordu. Arkadan geleceklerin, toplanma yerine ulaşmaktı amaçları. Çamurlu, balçıklı yollardan geçip kurulan yere varabilmek önemli bir sorundu onlarca. İlk birliğin üç saatte aldığı yolu, ikinci birlik dört saatte alabiliyordu. En sonraki birlikse, ilk toplanma yerine varmak için sekiz, dokuz saat yol alıyordu. Tacir kervanları da sekiz dokuz saat yol yürürlerdi günde ortalama ama, yürüyen isyancılardan çok yol alır giderlerdi.

Her beşinci gün, dinlenme günüydü. Her birlik, beş günün sonunda, daha önce kararlaştırdığı yerde tam gün kalıyor, mola veriyordu. İnsanlar ve hayvanlar dinleniyorlardı ve kendilerine gelebiliyorlardı.

Bu dinlenme gününde, çok yarar sağlanıyordu bir başka yöndense. Her birlik, haberleri, götürmek ve getirmek için iki Muchacho'yu önceki birliğe, iki Muchacho'yu arkadaki birliğe gönderiyordu. Böylece bütün birlikler, ilk birlikle son birlik ve de ötekiler, birbirleriyle ilişki kurmuş oluyorlardı her zaman. En büyük bir komutan bile, başlarında, yazışmadan falan hoşlanmıyan bir çavuş bulunan bu kurmay kurulunun yaptığından daha iyisini yapamazdı. Ama, subay olarak yanında El Profesör'ü ve içleri doğuştan isyancı olan Celso, Andres, Santiago ve Matias gibi adamları vardı onun. Ne yöne gideceklerini çok iyi bilirlerdi onlar. Kimseyle konuşup görüşme gereğini duymazlardı bu konuda üstelik. «Toprak ve Özgürlük!» bu tüzük o değin basit, doğru, yanlışsızdı ki, El Profesör'ün durumu açıklamak için saatlerce konuşması gereksiz bir şey oluyordu.

Birliklerin yürüdüğü yollar, yağmur mevsimi süresince yakalarının sular altında kaldığı ırmaklar boyunca uzandığı gibi, sayısız göllerin de kıyılarından doluşıp gidiyordu. Göllerle kaplı bölgelerdi buraları.

Bu büyük göllerden çoğunun kıyıları yüksek ve kuruydu. Yol, yeterince dik ve kuru kıyıları dolanıyordu. Yağmur suları bu yüksek yerlerden çabucak akıp iniyor ve tropik bölge güneşi çıkar çıkmaz, hemen bir saatte kurutuyordu yolları.

Göllerden çoğunu görebilmek zordu. Ağaçlar arasından seçiyorlardı ancak. Derindi suları.

Bazı göllerin kıyısı boyunca gidiyordu patikalar ve yol, kuru mevsimde yalnızca onbeş santim yüksekte kalıyordu sudan. Bu gibi göllerin kıyıları derinlere kadar sazlık, kamışlık oluyordu. İşe yarar su elde etmek için çamurlu, sazlık yerleri geçip, derinlere girmek gerekiyordu.

Bu tür göller yürüyüş yolunda beliriverince, kurmayın tüm plânlarını altüst edebiliyordu.

Altıncı yürüyüş günü, o göllerden ilkinе ulaşmıştı birinci compaña. Bu, El Lago Santa Lucina'ydı.

El General, bu bataklıktan sürüne sürüne geçerek, öncüler adını alan adamlara ulaşmıştı. Aralarında Celso ve Santiago da vardı.

«Burası çok berbat görünüyor.» dedi El General.

«Kime anlatıyorsun bunu?» diye cevap verdi Celso. Kalçalarına değin çamura batıktı.

«Devrim yürüyüşümüzün ilk durağını yapacağız burada.»

«Ve de ilk savaşını!» diye tamamladı Santiago. Celso'nun birkaç adım arkasında çamura saplanmış ve kendini özel bir buluşla çekip çıkarmağa çalışıyordu oradan.

«Belki de koca bir hafta burada kalacağız.» dedi El General, önünde uzanan kıyılara bakarak. Batacak kadar yanaşmamıştı kıyıya. İlk katır yanaşınca yanına, üstüne atlamış, durumu daha iyi görüp incelemek istemişti. Gördükleri şunları dedirtti ona: «Sular çekilinceye değin, belki de üç ay kalabiliriz burada.»

Celso geri dönerek, sert bir yer bulmağa çalışıp, kurtarmak istedi kendini oradan. Başardı bunu. Öncüler de başarmışlardı.

El General, birliğin olduğu yerde bir süre kalması emrini verdi. Öndeki ilk kişiden sonrakine kadar beşyüz metrelik bir uzaklık vardı.

Muchacho'lar, gölün çevresini öteden dolaşan uygun bir yol bulmak için, çevreyi araştırmağa başladılar. İki saat sonra gelen ilk haberlere göre en az beş kilometre öteye kadar arazinin çamur ve bataklık içinde yüzdüğü anlaşıldı.

«Belliydi.» dedi Celso. «Böyle olmasaydı, geçen yıllar buralardan geçen Pasche'ler ve kervanlar kendilerine yeni bir yol ararlardı.»

«Çok doğru!» diye onayladı El General. «Ama, başka bir yol da olmalı buralarda. Herhangi bir dağ yolu falan. Böylesi sapa bir yol iki üç gün fazla çeker elbette. Bu yüzden, bir Arriero aramaz hiç böyle bir yolu. Kim böylesi yürüyüş sırasında üç gün yitirmek ister ki? Ama, bizim için değişiktir durum. Biz sapa yerlerden dolaşabiliriz. Daha zamanımız var. Elde etmek istediğimiz Finca'lar, köyler, topraklar ve uğruna savaştığımız özgürlük kaçmıyor bizden.»

El Profesör yakına gelmişti. «Toprağın kaçıp kaçmaması önemli değildir belki. Ama, özgürlük elinizde değilse, kaçıp gider bırakıp sizleri. Toprak ve özgürlük isteyen bizlerin, uygun zamanda gitmemiz

gerektiği gibi, aynı zamanda ulaşmamız da gerekmektedir hedefe. Hepimiz, kütle olarak varmalıyız o yere. Yoksa, yeniliriz. Yalnız, kütle olarak, kütleyle ve kütle içinde kazanabiliriz. Çünkü, biz yalnız birlikte değerliyiz. Örneğin, Celso'yu, Santiago'yu alalım tek başlarına ele Tek başınıza kazanmanız için gerekli kafa ve kurnazlık eylemi eksiktir. Bir cabildodaki ya da tiendadaki basit yazıcı bile sizden üstündür. Cebinizdeki son kuruşu, elinizdeki toprağı çekip alır o. Çünkü, sizden kurnazdır. İçlerindeki en akıllı, siz aptallardan yüz tanenize bedeldir. Bu yüzden, her zaman yalan söylerler, kandırırlar sizleri. Size söylenen her söze kanarsınız kolayca. Ama kütle olarak, bir şeysinizdir. Kütle olarak bin kafasınız, ikibin güçlü kolunuz vardır. Ve hepsine üstünsünüz bu durumda. Bunun için, özgürlük kaçabilir elden diyorum sizlere; eğer hep birlikte bir kütle yaratmaz ve aynı zamanda yerimize ulaşmazsak. On milyon karıncanın karşısında, en güçlü aslan yenilir. Ağzındaki diri öküzü kaçıır bu yüzden. Sizler karıncalarsınız ve patronlar aslanlardır işte!» dedi.

«İyi konuştun, El Profesör.» dedi El General. «Ama, şu anda önemli olan, yeni bir yol bulmaktır. Monteria'ya dönüp, yolların kuruması için iki üç ay beklemenin bir yararı olmaz.»

«Doğru! Yararı yok. Yürüyeceğiz. Paslanmıyalım böylece. Ülkede kimbilir neler dönüyordur şimdi. Belki de miskin, tembelleşmiş Peon'ları uyandırmak, silmek için tam zamanında ulaşacağız. Bizim yürüdüğümüzü, cesurluğumuzu ve silâhlarımızı görünce, ayağa kalkarlar. Öyleyse hadi, yürüyelim, ileri!»

Batak ormanı dolaşan yeni bir yolu aşip yürümek, zor bir işti. Yeni yol, cengelin derinliklerinden, San-

ta Lucina yolunu yanlardan altı kilometre dolanıyordu. Sonra kayalık, kırık bir yere ulaşıyor, altı yediyüz metre meyil çıkıyor, yeniden iniyordu. En sonunda, kuzey batıdan geçilip, akşamın gecinde zorlukla ulaşıldı ana yola.

Büyük gölün bataklık yerlerini geçip, konaklama yerine varmak için epeyce dolaşmışlardı çevreyi. En sonunda akşamleyin ikinci grup da oraya ulaşmıştı.

Kararlaştırılan yürüyüş disiplini sağlamak için, iki compania'dan birincisi günde üç saat yerine altı saat yürümek zorundaydı şimdi. İlk üç saati birlikte yürüyordular. Bir mola yeri bulununca, ikinci compania orada konaklıyor, birincisi üç saat daha yürüyordu.

Santa Lucina'yı dolaşan çevre yolu, aşılması gereken biricik yol değildi. Üç ırmağı çevreleyen kervan yollarını izlemek olanaksızdı. Yeni geçit yerlerini aramak gerekiyordu. Bu arada, büyüğünden yorucu bir küçük gölü aşmıştılar. La Lagunita'ydı bu. Burada, otuz kilometre yürüyüş gerektiren bir çevre yolunu aramağa çıkmak, akıl işi değildi. Kayalık dağlar, ırmaklar, başkaca iki göl de engeldi buna. La Lagunita'yı çevreleyen yolu izleyerek yürümekten başka iş kalmıyordu. Yolu ormandaki ağaç dallarıyla ve trozalarla döşeyerek yürüdüler. Ama, bataklık yol yanyana dizilen gövdeleri o değin yutuyordu ki, geriden gelen her compania bu köprüyü yeniden kurmak zorunda kalıyordu.

Büyük ormanın dışındaki ilk oturma yerlerine kadar süren yürüyüş, yirmisekiz Muchacho'yla, dört kızın ve üç çocuğun hayatına malolmuştu. Bazıları batağa saplanıp ölmüşlerdi. Bir bölümü sayısız ırmaklardan geçerken boğulmuşlar, bazıları akıntıya

kapılıp taşlara, ağaç gövdelerine çarparak parçalanmışlardı. Yine bazıları çöken yollardan çukurlara düşmüşler ya da kaya parçalarının altında ölmüşler. Bir düzinesinin bacakları, kolları kırılmış, elisinin kafası yarılmıştı. Bir o kadar ateşler içinde kıvranıyordu. Gözlerinin içi kan çanağına dönmüş, yüzleri sararmış, yanakları şişmişti yumruk kadar. İçlerinden altısı geceleyin kaplana yakalanmışlardı, birbiri ardından. Hep de geceleyin, yağmurlar ateşleri söndürünce ya da delikanlılar mola yerinden uzaklaştıklarında. Kaplana yakalandıkları da belirsizdi. Kimseler görmemişti. Fakat sabahleyin yok olmuşlardı. Ve yağmurun yardımıyla, oralarda dolaşıp gitmiş bir kaplanın ayak izlerine rastlamışlardı.

Yük hayvanlarının üçte biri yitmişti. Nedenler, Muchacho'larınkinin aynıydı. Çeşitli şekillerde elden çıkmışlardı. Hayvanlar sancılanıyorlardı. Biricik ayrıcalık buydu. Bunca özenmelerine rağmen, yarısının sırtında yaralar açılmıştı, parmak kadar kurtlar yüzüyordu içlerinde. Bir bölüğü, cam gibi keskin kayaların açtığı ya da yılanların ısırıldığı yaralar taşıyordu bacaklarında.

Bütün kayıplara, hastalıklara, yorgunluklara ve herşeye rağmen birliğin neşesi yerindeydi. Mutluluk yalnızca erzak bölüklerini değil, bütün companiayı sarmıştı. O gün yürünen yol ne kadar, zor, yorucu, arkadaşlarının kaybı ne değin dayanılmaz olursa olsun. Akşamleyin mola yerinde herşey unutuluyordu. Ölüler gömülüyor ve gömülü bırakılıyorlardı. Her grubun konaklama yerinde neşe akıyordu.

Hepsi de, sevgili ülkelerinin özgürlüğü yolunda olduklarına inanıyorlardı tüm yürekten. İçlerinden hiçbirisi, bu yürüyüş sırasındaki kadar umutlu olabi-

leceklerini, hayatları boyunca düşünmemiştiler.

Hepsi de son aylarda ve yıllarda Monteria'da durumlarının biraz değişeceğini gösteren küçük bir umut ışığı olmadan yaşamıştılar. Akşamleyin kırbaç yemez, asılmaz ve rahat bırakılırlarsa, onlar için mutluluktan bu. Eğer patron ya da Capataz ağzını genişleterek: «İyi, bu kez dayağı bağıslıyorum sana; dizlerinin üstüne çök ve elimi öp!» dediğinde, yaltaklanarak yerlerde sürünen bir köpek gibi teşekkürler eder dururlardı.

Ve en sonunda, ilk evlerin olduğu yerlere varmıştılar. Arkalarında bırakmışlardı cengeli ve Monteria'yı korkunçluğu ve ürkütücülüğüyle. Köyleri, anneleri ve babaları önlerindeydi. Özgürlük ve toprak önlerindeydi. «Tierra libre para todos, tierra sin amos y sin Capataz! Herkese özgür topraklar, patronsuz ve kırbaçsız topraklar!»

Yürekleri coşkuyla doldu. El Profesör hepsini çevresinde toparlayıp, konuştuğunda, nerdeyse ağlıyacaktı: «Oiga, Muchachos, yitirsek bile, diktatör güçleri ve federal güçler bizi kurşunlasalar bile, hiçbirimiz özgürlük ve toprak kazanamasa bile; değil mi ki Monteria'yı aşmayı başardık, değil mi ki, kendimiz yürüdük kendimiz için, değil mi ki, kendi isteğimizle serbestiz, değil mi ki, kulluk kölelik yok; hayatımız ve her birimizin tek tek hayatı ayrı ayrı değerlidir! Üç ay için bile olsa bir kez özgür olmak, uşak gibi yüz yıl yaşamaktan üstündür. Ölürsek eğer şimdi, Peon olarak, asılmış olarak, kırbaçlanan olarak ölmeyeceğiz artık. Ölürsek eğer şimdi, yeryüzünün özgür oğulları gibi, özgür isyancılar olarak, devrimin gerçek askerleri olarak öleceğiz artık!»

«Si si, El Profesör! Es la verdad!» diye bağırdı yüzlerce Muchacho. «Somos libres y luchamos por la libertad!»

«Doğru! Muchachos, doğru dediniz!» diyerek, kalabalığa seslenirken, geniş bir görüş alanı elde et-sin diye çıktığı ağacın dalından atladı aşağıya. «Özgürüz. Ama kendimiz için değil özgürlüğümüz yalnız. Özgür olarak görevimiz var. Özgür olarak, bugün özgür olmıyanların savaşını veriyoruz; tüm bağımlı köylülerin ve işçilerin birleşik özgürlük savaşını!»

«Viva la libertad! Viva El Profesör! Arriba la lucha por la Tierra y Libertad!» Muchacho'lar coşkuyla bağıryordular.

O günlerde son compania da oraya varmış, küçük ordu tamamlanmıştı.

Çeşitli gruplarla birlikte yürüyen arkadaşlar birbirlerini bulup, bir arada oturarak ateşin çevresinde, yürüyüşte başlarına gelenleri anlatıyorlardı birbirlerine.

Neşeliydiler. Kimi ağız armonikasını, bazıları sazlarını ve gitarlarını çalıyorlardı. Şarkılar söyleniyordu. Şarkılar cırlak, akortsuz çıkıyordu yeterince. Ama bu kendi şarkılarıydı ve hoşlarına gidiyordu onun için. Oyunlar oynandı, gülündü, haykırıldı. Cengeli ürkütücülüğüyle, balçığıyla, batağıyla ve korkunç geceleriyle geride bırakmanın duygusu, neşelerini kat kat artırıyordu. Zorlu yürüyüşün ve nemli gecelerin sonundaki dinlenmeydi bu.

Cengel bu yerleşme gölgelerinde sona eriyordu. Kalıntıları ötelere, ülkenin içlerine değin uzanıyordu. Yollar göze çarpacak kadar iyileşmişti. Fakat bazı yerler hâlâ cengeldeki kadar kötüydü. Yağmur

yağıyordu durmadan ama, azalmıştı hızı. Yürüyüşün sonlarında da pek az yağmıştı. Bir keresinde, üç gün boyunca yağmamıştı yağmur. Ama, yarın öbürgün ya da gece yeniden şiddetle yağacağa, üç dört hafta süreceğe benziyordu.

Olsun, cengel aşılıymıştı ya! Onbeş kilometre sonra iki üç eve, bir Rancho'ya rastlanabiliyordu. Bir onbeş kilometre daha alınınca, ilk büyük Finca'ya varılmıştı. Elli altmış kilometre sonra ise, ilk küçük kentlere, Hucutsin ve Achlmal benzeri yerlere ulaşılmıştı.

Oradan sonra, küçük kervanlara rastlanmaya başlanmıştı yollarda. Bir de mallarını pazara götüren kızilderili köylülere. Küçük kentlere, hattâ daha ötelere değin cengelin kalıntıları sürüyor, maki ormanları kaplıyordu araziye. Yarım gün içlerinden geçip yürüyordu Muchacho'lar. Ama bütün gün, dev ormanı gece gündüz aşma zorunluğu son bulmuştu.

Ormanın ve makilerin içinde açılmış, çıkarılmış yerlerde ekili olan mısır ve fasulye tarlalarına rastlanıyordu. Yürüyüş uzadıkça, çoğalıyordu tarlalar. Gözün alabildiğine uzanıp, Finca'ları dolduruyorlardı.

YIRMI

Cengelin giriş yerinde kurulmuş olan El Requemado, otuz yıl kadar önce Monteria olarak başlıyordu. Tüm caoba ağaçları kesilip, öteki yerlerde olduğu gibi tek bir ağaçcık olsun dikilmeyince, Jefa Politico'nun bir dostu birkaç yüz pesoya Monteria'yı almış, birkaç kızilderili ailesini buraya çekmişti. Peon olarak çalışsınlar diye. Ve başlarına bir Major-domo (yönetici) dikmiş, bu Monteria'yı bir Rancho'ya (çiftlik) çevirmişti. Rancho yoksul, verimsizdi.

Jovel'de yaşayıp, bir hırdavatçı dükkânı bulunan, buraya uğramıyan sahibine hiç denecek kadar az gelir sağlardı. Yılda yüz peso falan belki. Majordomo maaş almaz, Monteria'ya giderken buradan geçip, bir gece mola veren caoba işçilerine ve kervancılara sattığı yiyecek maddelerinin parasiyle geçimini sağlardı.

İlk compania yaklaşıp, Rancho'nun yakınında konaklayınca, şimdiki Majordomo Chucho korkunç korktu. Bazı Muchacho'lara Monteria'nın mı kapandığını, işten mi çıkarıldıklarını, Capataz'sız Monteria'nın beygirlerini ve katırlarını niye yanlarında yürüttüklerini sormayı denedi. Ama, Muchacho'ların niye yürüdüklerini araştırma konusunda çekingen davranıyordu. Aslında, Muchacho'ların Monteria'yı neden terkettikleri kendisini ilgilendirmezdi hiç. Kendisine neydi. Rahatladı.

Ama sonraki günlerde başka companialar da gelip orada toplanınca, ilkin gelenler yürüyüşe geçmeyince ve mola verenler çoğalınca, Peon'larından birini ilk Finca'ya gönderip haber iletmeğe karar verdi. Karısıysa bu düşüncesine karşı geldi. «Senden hiç bir şey çalmadılar şimdiye kadar Chucho. Ne alırlarsa ödüyorlar parasını Muchacho'lar. Gerçi çok değil ama aldıkları, yine de yetiyor. Aralarında bir şeyler kararlaştırmışlarsa, bize ne yani! Finca'ya adam yolladığın ve onları muhafızlara gammazladığın anlaşılırsa, ne olur halimiz? O zaman anlarız. Parmağını çek bu işten sen!»

Don Chucho, karısının haklı olduğunu anladı yine. Yürüyüşe çıkan ve silâhlanmış Muchacho'lardan da acı verdi bu ona. Muchacho'ların ellerinde tabancalar, çifteler ve mavzerler taşıdıklarını sezmişti. Ama, Monteria'da olup bitenleri öğrenirse-

korkudan düşüp öleceği düşüncesiyle inanmak bile istemiyordu bu gerçeğe.

Don Chucho'nun haberci yollamaması, akıllıca bir düşünüştü aslında. Karısına dedi ki: «Eğer atlı polisler Muchacho'ların isyanını duyarlarsa, buraya gelmezler, Finca yakınlarında, derebeylik arazilerinde ve küçük kentlerde onları bekler ve savaşırlar. Muchachos çarpışmayı yitirir ve geri çekilirler; cengelde saklanmak ve teker teker köylerine ulaşabilmek için. Geri dönerken, bu yerlerden geçerler. Çünkü cengel biricik kurtulma yerleridir. Orada çarpışma korkuları ka'maz. Yenilmiş yığınlar, aç, kızgın, kuşku dolu ve umarsız dönerken geriye, bizim tavuklarımızı, domuzlarımızı, horozlarımızı ve keçilerimizi yer bitirirler. Ama en kötüsü, sen ve ben, hasta birer tavuk gibi öldürülürüz. Sana ayrıca daha neler yaparlar kimbilir. Çünkü bu arada kendilerini atlı polislere gammazladığımızı öğrenmiş olurlar!»

Don Chucho durumu iyi kavramıştı. Karısı da onayladı kendisini. «Düşündüğümde de akıllıymışsın Chucho!» dedi hayranlıkla.

Chucho cevap verdi «İyi ki kimin kafasındaki beynin büyük olduğunu kavradın en sonu Vieja. Kocanın bilgisini onaylamazsın her zaman sen!»

«Yazık ki bilgini çok seyrek gösteriyorsun!» dedi. Ona, kerpiç evlerini gösterdi. İçeri girince adam, kadın: «İyisi mi dışarda dolaşma pek, ilgilenme herşeyle, görme her şeyi!» dedi.

Yerleşme alanına pek de yakın değildi konaklama yeri. Küçük Rancho'da yeterince yer yoktu onlar için. Çünkü cengelden, Peon'ların, mısır ve fasulye ekicilerinin kulübelerinin yeri kadar yer açılmıştı. Finca'ya giden yolun oradaki ırmağın kıyı-

sında, cengel çimeniyle ve yüksek sazlarla kaplı bir alan vardı. El General'in topluluğunun konakladığı yer bu alandı işte.

Bu alanın stratejik önemi vardı. Kimse Rancho'dan Finca'ya yollanamazdı. Oradan gelenler de konaklama yerinden geçmeden gidemezdi. Burada yalnızca ırmağın üstünde bir geçit yeri vardı. Yağmur süresince yükselmişti ve bir gün sürecektir bir çevre yolunu aşarak kesilebilirdi ancak ırmak. Bu çevre yolunu bulmak ve aramaksa, bir hafta boyu sürebilirdi.

İsyancıların kurmayınca, atlı polisler ve federal güçler tarafından gelecek altı gün içinde ve hiç bir durumda baskına uğrama tehlikesi olmadığı sonucuna böylece varılmıştı. Diktatörün hiç bir polis birliği çarpışmak için gelemezdi buralara. Cengel sıkı ve geçilmezdi henüz burada. Makineli tüfekler, karabinalar bu bölgede çok uzaklara etkili olamazlardı. Askerlerin eğitim yerlerinde ve kışla avlusunda öğrendikleri güçlülere karşı gelme çalışmaları, sökmezdi burada. Yalınayak koşan, cengeli çok iyi bilen Muchacho'lar vardı. Burada adam adama ve acımadan yapıldı savaş. Çalılar, bıçaklar, taşlar ve Hachero'ların sert yumrukları en güzel karabinalardan daha çok iş görürdü. Bu durumu polis birlikleri ve askerler de çok iyi bilirlerdi. Onun için saldırıya en güvenilir yeri bulmuşlardı onlar. Polisler isyanı duysalar bile, boştu.

Muchacho'ların savaş konseyinde tüzük yönünden konuşmalar yapılmamıştı. Devrimcilerin görüşü nasıl olmalı ya da hayınlık denince ne düşünülmeliydi gibi tartışmalar bir yana itilmişti. Anlaşmazlık, bu andan sonra hangi companionın ilerde birinci olarak yürüyeceği sorunundan çıkıyordu. Birinci

compania, yere bırakılmış bir makineli tüfek ele geçirilince atlı polislerden hepsinin biçilmesi görüşünü taşıyordu.

Muchacho'lar, yazışmalar ve uzun konuşmalarıyla şaşkına döndürülmemiştiler. Gözü açıktılar ve pratiktiler. Ün kazanma amaçları yoktu. Rurale (atlı polis) ve Federale'lerden (federal güçler) güzelim karabina ve tabancaları, makinelileri almaktan başka amaçları yoktu. Doğal içgüdüleri, onlara şunu söylüyordu: Silâh sendeyse, karşısındaki silâhsızsa eğer, devrimi, isyanı ya da ne dersen de, işte onu sen kazanırsın. Çünkü bu durumda, gerçek başkaldırmalarda, imtiyaz mimtiyaz, para mara geçerli değildir. Katıksız ve süssüz eşitlik geçerlidir artık.

Muchacho'lar için şimdi isyan; artık hizmetçi olmamak, dayak yememek, köleleşmemek anlamını taşıyordu. Çocukluklarından beri görüp öğrenmiştiler ki, kalçasında bir tabanca taşıyan ya da omuzunda tüfeği asılı olan kimse kızılderiliyi döğerti, boyunduruk altına alırdı, emir verirdi ona. Çünkü, kızılderili işçinin tabancası yoktu. Dinlemeliydi denileni, yapacaktı gösterilen işi. Ağzını hele bir açmaya görsündü, tabanca kabzasıyla ağzının üstüne vurulur, karabinayla midesine yerleştirilirdi.

İşte bu yüzden, silâha kavuşmak isyanı kazanmak anlamını taşıyordu onlarca.

Önde yürüyen grup, çok güzel silâhları olan bir birlikle çarpışabilirdi. İlk gruptakilerden dörtte üçünün öldürülmüş olacağını göz önüne alıyordu her Muchacho açıkça. Ama, dörttebiri kurtulurdu belki. Ve bu dörttebir, kazanılan silahlara hak kazanırdı. Milli piyangodan en büyük ikramiyeyi kazanmak isteyen insanlar gibi, her biri, yaşayacak dörttebire girmeği ve kazanılan silahlardan en iyisini

ayırıp, kendine seçmeyi umuyordu içinden.

Hangi companionın bu andan sonra ilk çarpışma grubunu oluşturacağı sorununu, El General ve Celso kapadılar bir anda.

El General bağırdı bir hamlede

«Be hergeleler, yaşlı karılardan oluşan bir ordu musunuz ki, saçmalayıp duruyorsunuz? Biz ilk companiaydık ve birinci compaina olarak kalacağız. Bu kadar, kesin artık!»

Bu kısa ve kesin karar Celso'nun grubunca yeteri kadar açık bulunmadığı için Celso ayağa kalkıp, bağırdı: «Be beyinsizler, El General'in az önce dediğini kim kabul etmezse, ağzının üstüne yapıştırırım. Anlaşıldı mı? İsyanın içindeyiz. İsyanın içindeyse, konuşulmaz, savaşılr. Hepimize sıra gelecek. Üzülmeyin. Altı gün sonra zaten yarınız hayatta kalmamış olacaksınız artık!»

«Viva! Bravo!» diye bağırdılar Muchacho'lar. Bir çoğu da: «Doğru Celso, ama öteki yarı silâhlı ve palaskalı olacaktır. Tierra y Libertad!» diye haykırdılar.

Bu arada, o çevrede Peon olarak yaşayan kızıl-derili erkekler mola yerine gelmiştiler. Bazı Muchacho'ları önceden tanıyorlardı. Geceydi. Rancho Majordomosunun korkusuyla gündüz gelememişlerdi oraya.

Çekingendiler. Birliğin kendilerini nasıl karşılayacağını bilmiyordular çünkü. Onlardan değildiler, yürüyüş günleri boyunca bir yararları dokunmamıştı onlara ki, isyancıların güvenlerini ve dostluklarını kazansınlar. Buraya, gelen savaşa katılmağa değil de, isyancıların plânlarını öğrenmeğe gelen casuslar gözüyle bakılabilirdi kendilerine. Majordomo'ya haber vermek, böylece bir iki peso kazanmak

ya da isyancıları atlı polislere ve yakındaki büyük toprak sahiplerine gammazlamak için...

Aynı köy'den ve boydan olan ve daha önce tanıdıkları arkadaşlarının yardımıyla az da olsa bazı şeyler öğrenmiştiler daha önce. Muchacho'lar isyan durumundaydılar, Monteria'yı kökten temizlemişlerdi, Finca'ları da kökten temizlemek için yola çıkmışlardı.

Bunu bildiklerinden, mola yerine varır varmaz işin aslına girdiler.

«Capitan kim,» diye sordular. El Profesör ve El General gösterildi kendilerine. Kurmayın oturduğu ateşin başına gittiler. Şapkalarını saygıyla çıkararak: «Jefe, burda ne yapacağımızı söylemek istemez misin bize?» dediler.

«Ben şefiniz değilim, Hombres!» diye cevap verdi El Profesör. «Şef mef yok artık. Sizin arkadaşınızım ben. Bu berbat Ranchito'da çalışan Peonlarsanız, hoşge'diniz! Arkadaşımızsınız. Tierra y Libertad! Toprak ve özgürlük! Patronsuz, Capataz'sız!»

«Camaradas, bizim isteğimiz de bu zaten! Bizim olan bir toprak parçası, bu toprakta korkusuzca, Majordomo'nun dayağı olmadan yaşamamızı sağlayabilmek, istediğimizi konuşup görüşeceğimiz ve bu yüzden ağzımızın üstüne kimselerin vurmıyacağı kadar da özgürlük! Hepsi bu! Bunları elde edersek, mutlu oluruz ve isyan etmeyiz artık.»

«İyi bunu istiyorsanız, camaradas buenos'sunuz, sadık dostlar! Çok savaşçı gerek bize. Çünkü, isyancılar vurulacaklar fazlaca. Bizimle hemen gelin öyleyse. Yarın erkenden yola çıkıyoruz.»

«Mire, Jefecito, bak hele bir!» diye başladı sözcübaşı.

«Hay Allah, bana Jefe deme demedim mi sana, yoksa ağzına yapıştırıyım mı, ha!»

«Perdoneme, camarada! Mira! Bak hele. Benim küçük bir evim, biraz tarlam var. Mısıрым yetişti. Sizinle gelirim, mısır verimini alamam. Üç tane de yavru domuzum var. Onları ne yapayım?»

«Toprak ve özgürlük istiyorsun, değil mi?»

«Elbette, istiyorum. Ama bak hele camarada, bir de karım var benim. Karnı iyice büyüdü. Üç haftaya kadar ebenin yardımıyla doğurmuş olacak. Karımı yalnız bırakamam bu yüzden.»

«İyi, burada kal öyleyse. Rancho'nuzda kalmanız uygundur. Dayak yemeğe devam edin, ağzınızın üstüne vursunlar, açınca ağzınızı.»

«Bunları değiştirebilirdik biz elbet, yürekten isterdik. Rancho çok işimize yarar bizim. Hepimizin azcık topraklarımız var, üstünde fasulyemizi, mısırımızı yetiştiririz. Bu küçücük toprak parçası yüzünden, sor işte, her ay üç hafta Rancho'da çalışırız ve Majordomo tek kuruş ödemez bizlere.»

«Bıçaklarınız var mıdır? diyerek El General aldı sözü ele.

«Elbet, camarada, hepimizde bıçak vardır.»

«İyi öyleyse! Cengelden bir yer açarken yolun maki kaplıysa, ne yaparsın bu durumda,»

«Bıçağımı biler, makiyi kısa ve küçük parçalara ayırırm.»

«Doğru, Amigo. Eğer çalıştığın Ranchito'dan toprak ve özgürlük elde etmek istiyorsan, kötü davranışta bulunuyorlarsa sana, tek kuruş kazanmıyorsan oradan, kim vardır senin yolunda?»

«Biliyorsun sen de, camarada. Bu insan Don Chucho'dur, Majordomo'muz.»

«Demek toprak ve özgürlük istediğinizde, karşı-

nızda onu buluyorsunuz, ha?»

«Söyledim işte, sen de biliyorsun bunu.»

«Hepinizin bıçağı vardı, değil mi?»

«Elbette var. Florencio ve Marcos'un ikişer tane...»

«Bıçağınızı iyi bilemeği bilir misiniz?»

«Çok iyi. Güneş doğmadan, bilenmiş bıçaklarımızla Majordomo'nun yanına varmamız gerektiğinde, her sabah güneşin doğuşuna iki saat kala yaparız bu işi biz.»

«Öyleyse bıçak'arınızı üstünüze alın, bileyin, yolunuzda ne varsa temizleyin, eğer Rancho'ya sahip çıkmak istiyorsanız.»

Peon'lar gidince, her grubun yüzbaşısını yanına çağırıp, ertesi günün emirlerini verdi El General.

Karara göre, o andan başlayarak her grup birbirine daha yakın duracaktı. Çünkü, ilerdeki üç gün içinde ilk çatışmalar başlayabilirdi. Birinci companayı El General yönetiyordu. Kurmay başkanı Celso ve El Profesör'le birlikte önde, vurucu birlik olarak yürüyordular. Yarım saatlik yürüyüşten sonra, ikinci ve üçüncü companialar yola çıkacaklardı. Onların da yarım saatlik yürüyüşleri ardından, dördüncü ve beşinciler yola çıkacaktı. Altıncı, yedinci ve sekizinci companialar arkayı koruyorlardı. Yanlarında, bütün katır ve atların dörteüçü bulunacak ve yedek malzeme taşıyıcıları olarak yola çıkacaklardı.

Her Muchacho, her zamanki yükünden başka şeyler de taşıyordu yürüyüş sırasında. Kadınlar ve çocuklar, kocaları ve babalarının yürüdükleri companiada yürüyordular. Modesta'nın da içlerinde bulunduğu bazı kadınlar vurucu birlikle birlikte yürüyorlardı. Yüklerini, erkekler gibi taşıyorlardı.

Finca'lara ve köylere varınca, ne yapıp ne ede-

cekleri, nasıl davranacakları belirsizdi Muchacho'ların. Rurales ve Federales yenilgiye uğratılınca, ne yapacaklarını, ne edeceklerini konuşup görüşmek akıllarından geçmemişti. İçgüdülerinin baskısı altında, bilmeden yürüyorlar, doğru yöne ilerliyorlardı. Devrim kazanıp, düşmanlar yenilince ne yapmak gerekecek diyerek günlerce sürecek toplantılar yapmak, görüşmek falan yersizdi. Devrimi kazan, düşmanını yen ve sonra ne olacağını düşün taşın o zaman.

«Kaplanın postunu da, onu vurmadan satmazsın.» demişti El Profesör Andres anne babasının Penon olarak çalıştığı ve doğduğu yerde bulunan Finca ele geçirilince nasıl paylaşılacağını plânı yapılmalı, diye öneride bulunduğu zaman.

«Ama, kürkü alacak kimseyi daha önceden kestirerek, kürk ele geçtiğinde alıcı aramaya çıkmak zorunda kalınmaması da iyidir elbette.»

«Biliyor musun, Andrucho?» diye öğüt verdi El Profesör ona «Bırak kürk alıcılar kendileri düşünsünler bunları. Kürkü ele geçirdiğin zaman güven içinde, alıcılar gelirler kendiliklerinden. İşte fiyat ve ödeme konusunu görüşeceğin zaman, o zamandır.»

Gecenin karanlığında, saat üç sıraları El General birinci companianın birliklerini yürüyüşe çağırmıştı. Ötekilerin yarım saatleri vardı daha yürüyüşe geçmek için.

Dört gündür az yağmur yağmıştı. Ama şimdi, gece yarısından az sonra hızla yağmağa başlamıştı yine. Pek öyle şiddetli değildi ama, yeterince güçlüydü. İki saat içinde tüm mola yerini suya boğmuş, çabucak kurulan palmiye barakaları çökertmişti. Birinci companiaya yürüyüş işareti verdiğinde El General, tüm gruplar suya batmış bulunuyordu. Sanki,

bir ırmağa dalıp çıkmışlar gibi. Ateşi yakmak çok zor olmuştu. Yaş çamaşırlarını kurutan Muchocno'lar, kahvelerini pişirip, fasulye ve pirinçlerini ısıtıyorlardı.

Saat dörde doğru yağmur durdu. General birinci companiaya yürüyüş emrini verdi.

Muchachos yüklerini yükienip, yürüyüşe hazırlanırken, akşamleyin mola yerine gelen Peon'lar yanlarına varıp General'i sordular.

«Bizimle yürümeye karar verdiniz mi?» diye sordu El General.

«No, camarada!» diye cevap verdi sözcüleri. «Artık gereksiz bu. İstedimize kavuştuk. Tierra y Libertad'ı elde ettik. Ranchito bizim artık. Bugün paylaşacağız onu aramızda.»

«Majordomo Ranchito'yu size mi verdi?»

«Evet! Ranchito'yu yıllar önce cengelden yer açarak kurduğumuzu ve bu yüzden Ranchito'nun elbette ki bizim olduğunu söyledik. O zaman Don Chucho, yani Majordomo, bunu hesapladığını söyledi bize. Monteria'nın pis, bitli isyancıları sizleri kışkırtmışlar, dedi. Ağzımızı tutmazsak, pis bitli kışkırtıcılar buradan çekilir çekilmez, yüz kişiyi üstümüze saldırtacağını söyledi.»

«Siz ne dediniz?»

«Çok az konuştuk. Çünkü, daha akşamdan bilemiştik bıçaklarımızı. Don Chucho'ya yaklaşınca, tabancasını çekip Calixto ve Simeon'u vurdu. Üç kişi de barsaklarına yedi birer kurşun, kıvranmağa başladılar.»

«O zaman korkup kaçtınız mı?»

«No, camarada. Kaçmadık. Cengelden bir yer elde etmek isteyenin bıçakla işe girişmesi gerektiğini düşündük. Don Chucho ve Dona Amalia'yı göm-

dük hemen, kimseler görmesin diye onları. Onu gömmeden önce tabancasını ve filintasını aldık. Bizim çok işimize yarıyabilirler. Evi işimize yaramaz. Fare dolu orası. Sizinle yürümek gereksinmemiz kalmadığını böylece anlarsın, camarada Jefecito. İstedığimizi elde ettik, daha çoğunu istemiyoruz. Tierra y Libertad, sin Mayordo moz y sin patrones. Patron biziz artık. Burada daha kalmak isterseniz ama, Muchachos, izin verimiz size canı gönülden.»

«İyi peki, Amigos,» dedi El General. «Bu sabah yürüyüşe geçiyoruz hepimiz de. Ve sizi toprak dağıtımı yaparken, çalışmalarınızla kimseler rahatsız etmiyecektir. Rurales buraya gelir ve sizlere Major-domo'nuz nerde derse, ne cevap verirsiniz?»

«Don Chucho ve Dona Amalia korkularından cengele kaçtılar, deriz. Başka şey bilmeyiz. Rurales bundan memnun kalmazlarsa eğer, bıçaklarımız, tabancamız ve filintamız ne güne duruyor? Ama hiç bir Rural gelmez buraya, Jefecito. Siz onları ve Federal'leri yenersiniz hep. Evet, artık gidiyoruz. Dona Amalia'nın semirttiği bir domuzumuz vardı, kestik onu. Yemeğe taze etimiz olacak artık, hazırdır şimdi. Ama sizlere yetmez. Onun için çağırıyoruz sizleri yemeğe. Adios, camarada Jefe y adios a todos los capiones y muchisimas gracias. Neşeli yürüyüşler dileriz.»

El Profesör Andres'i yanına çağırıp ona «İyi dikkat ettin mi, Andrucho? Pratik devrimdir bu. Bizi kahvaltıya bile çağırmadılar.»

«Pratik devrim ne demek, Profesör?» diye sordu Andres.

«Bu komşu mülkü, daha güçlü kurmuş oldular şimdi. Yalnızca sahibinin adı değişti. Diyeyim sana camarada, yarın ya da öbür gün yeni mülk sahipleri

birbirlerine girecek, etlerini parçalıyacaklar birbirlerinin. Yeni patron kim olacak, nedeniyle. Biri patron olup çıkacak içlerinden. Tabanca kimdeyse yeni patron, filinta kimdeyse yeni Majordomo odur. Geri kalanlar yine Peon olarak kalacaklar.»

«Devrim anlamsız kalıyor öyleyse?»

«Burada, evet. Bunlar devrimi çabuk ve kolay başardılar. Bu, devrimciler için iyi bir durum değildir. Toprakları ve domuzları değiştirdiler burada. Önemli olan, yeni düzeni kuracak olan düşüncelerdir. Buradaysa, düşünce değişikliği olmadı hiç, dokunulmadı bile yanına değişikliğin. Düzen, aynı kaldı. Dün buranın patronu Don Chucho'ydu, bugün Eusebio, yarın Florencio'dur. Patronlar yine buradalar. O yüzden uşaklar da var yine. Temelden hiçbir değişiklik olmadı. Yardımımız için bir habbecik teşekkür bile etmediler bize. Paylarına düşen domuz parçası azalmasın diye, seni beni aç bırakabilirler onlar.»

«Kimseler anlatmazsa kendilerine bunu, nasıl bilebilirler zavallılar?» diyerek korudu onları Andres.

«Açıklanan, kurulan bir devrim devrim değildir. Yalnızca mülk ve görev anlaşmazlığıdır bu. Düzen değişikliğini içeren gerçek devrim, gerçek ihtilâlcinin yüreğinde yatar. Gerçek devrimci, devrimin sonunda ne kazanabileceğini düşünmez. İster bakanlıkta görev alırsın, ister belediyede ya da nerde olursan olursun, ticaret işinde isterse, değişmez. Gerçek devrimci, düzenin temelini değiştirir; içinde eziyet çektiği ve eziyet çekenleri gördüğü temeli. Temeli değiştirmek ve yeni düşünceleri gerçekleştirmek uğruna ölür ve kurban verir!»

Andres başını salladı ve: «Profesör, bunlar benim için çok yüksek düşünceler. Anlamak için, senin gibi profesör olmam gerekecek ilkin!» dedi.

«Üzülme, Andrucho!» dedi El Profesör. «Sen El General, El Coronel, Celso, Modesta, Santiago, Matias, Fidel, Cirilo ve daha bir yığın kimse içimizdekilerden gerçek kişilerdir. Gerekli kişiler onlar. Yüreklerinizde duyuyorsunuz sizler devrimi. Yüreklerinde duyanlaraysa, anlatmak gereksiz olur!»

Bir bağırtı duyuldu ağaçlar arasından. «Nerede El Profesör, hey El Profesör! Hadi, yürüyoruz!»

«Estoy, buradayım, General!» dedi El Profesör yakına gelerek.

«İlerleyelim, camarada, bu pislikleri aşarak. Öncülere yetişmeliyiz. Epeyce uzaklaştılar onlar.»

«Az önce Andres'le konuşuyordum. Ne biçim insanlarmış şu Peon'lar diyorum. Yarın toprak dağıtım kavgaları başlayacak. Sen daha iyisini aldın, yok benimki daha iyi, komşunun ki en iyisi falan derken, yiyecekler birbirlerini.»

«Nemize gerek, El Profesör. Bu gibi küçük şeylerle uğraşmayalım. Onun da zamanı gelecek elbet.»

«Doğru, General! Gelecek haftalarda daha başka işlerimiz olacak.»

«Aha, iyi dedin Comiserio, belki de gelecek günlerde bile. Fırlayalım. Öndekilere yetişip, geçelim önkilerine. Hep önde olursak, bu gibi küçük şeylerle uğraşmayız El Profesör, duymayız bunları. Ne kadar az duyulursa, o kadar güvenli olur insan. Bu devrimin yalnızca düzen değişikliğiyle değil, insanların kişisel tutkularıyla da ilgili olduğunu anlıyoruz.»

«Nasıl anladın bunu, El General?»

«Geçen gece düşündüm bunları hep. Peon'lar gidince, dışarda dolaşıp, ağaçlar arasından yanan ateşe bakarak, insanların orada burada konuştuklarını topladım kendimce. Tasarımldım hepsini. Kendiliğinden oldu bu.»

Konuşurken böyle; dallar, gövdeler üstünde aşarak, düşe kaika, dizlerine değin balçığa saplana çıka ilerliyorlardı.

Soğuk ve nemli sabah usul usul başlıyor, yel ormanın tepelerini yalayıp geçiyordu. Bu, sımsıkı çalılarla kaplı yer, ışıksız ve alaca karanlıktı.

Yürüyen Muchacho'ların tekdüze konuşmaları ve çamura çıplak ayaklarını batıra çeke çıkardıkları sesler, gürültüye boğuyordu çevrelerini. Umduklarından da batağa saplanınca, iniliyor, sızlıyor, yakınıyorlardı. Hafif rüzgârla ağaçlar ve yüksek çalılar sallanıp, üstlerindeki suyu, altta bata çıka ilerlemeğe çalışan Muchacho'ların üzerlerine döküyordu. Yakınmalarının bir nedeni de buydu.

Karanlıktan ilersini görmemelerine ve ancak, arada bir, ağır yük yüklenmiş adamların gölgelerini sezebilmelerine rağmen. Öncü birliğe yaklaştıklarını anlamıştılar El General'le El Profesör. Celso'nun, çalıları adetâ sarsan güçlü sesini duymuşlardı.

«Bitli indios, tam da çatmışız bize eşlik edecek adamlara be! Devrimci olmak istiyorsunuz, ha! Pis herifler, itler! O kadar işte! İsyan mı? Ha? Gülmekten kırılmıyayım bırakın da! İsyanmış! İhtiyar, cadı karılersınız hepiniz! Evet! Patronların yanında boğazınıza değin pisliğe batmışken de böyle iniliyor, sızlanıyor muydunuz? O kalın tırzları kesip uztırken, ha? Kimse açmazdı ağzını o zaman, kimse bir şey söylemezdi, hele bir açsındı görelim. Eşek gibi çalışırdınız o zaman. O lânet patronlar ve Cabron'lar için çalışırdınız hep. Ve şımdı, kendiniz için çalıştığınız bu sırada, keçeleşmiş kulaklarınıza değin açarak pis ağzınızı, zırlıyorsunuz. Neymiş, parmaklarınız bir parça boktan çamuru batmışmış! Ağzınızın kapısını açıp sabahtan akşama kadar küfre-

din, ama kendi devriminizi yaparken, zıplayıp inlemeyin! Beni tanıyorsunuz sanırım. Yoksa yanıltırmıyorum, ha? Ellerimi tanırırsınız. Size diyorum işte, ey bitli, lânetli İndios, eğer bir kez daha inlediğinizi duyarsam ya da ürkek ürkek öksürdüğünüzü, görürsünüz gününüzü. İsyancılar, ha! İsyancılar! Yürüyün, yürüyün, ileri! Hadi, ileri! Çekinmeden, sıkılmadan!»

El Profesör ve El General kalakalmıştılar.

«Kendine oturaklı bir kurmay başkanı seçmişsin, General! Gurur duyabilirsin onunla.»

«Duyuyorum elbette.»

«Nedir o şimdi?»

«Teğmen!»

«Üstteğmen mi yoksa? Onu yüzbaşı yapasın isterim ben.»

«Sen Comiserio'sun El Profesör, önerdiğine göre, iyi, yüzbaşı olmuş demektir.»

«Muchas gracias!»

«Aklıma geldi. Comisario, bir Coronel'im, on yüzbaşım ve elli teğmenim var. Bana bir binbaşı gerek şimdi. İzinle, Comisario, onu bu akşam mola yerinde binbaşı yapacağım.»

El Profesor yürümeğe başlamıştı yine o sırada. Başlar başlamaz da kalın bir ağac köküne tökezleyin boylu boyunca uzandı yere. Elleri dirseklerine, yüzü kulaklarına değin çamura batmıştı. Cevap verip, öneriyi hemen onaylıyamamasının nedeni buydu işte.

Bütün dünyada romanları en çok basılan yazarlardan birisi de B. Traven'dir. Eserlerinin toplam satışı 25 milyonun üzerindedir.

«İSYAN» ünlü yazarın en önemli romanlarından birisi, belki de birincisidir. B. Traven bu büyük romanında alıştığımızın dışında yepyeni bir üslûpla ortaya çıkmaktadır.

Yayınlarımız arasında çıkan «GECE ZİYARETÇİSİ» ve «ALTINA HÜCUM»dan sonra «İSYAN» ın dördüncü baskısını Türk aydınına sunmakla kitabevimiz gurur duymaktadır.

HABORA
kitabevi